

Aayushi International Interdisciplinary Research Journal (AIIRJ)

Peer Reviewed And Indexed Journal

ISSN 2349-638x

Impact Factor 7.149

Website :- www.aiirjournal.com

Theme of Special Issue

INDIA THROUGH THE AGES

(Special Issue No.94)

Chief Editor

Mr. Pramod P. Tandale

Executive Editor

Abdul Aziz Rajput

Deccan Studies & Historical Research, Bijapur

No part of this Special Issue shall be copied, reproduced or transmitted in any form or any means, such as Printed material, CD – DVD / Audio / Video Cassettes or Electronic / Mechanical, including photo, copying, recording or by any information storage and retrieval system, at any portal, website etc.; Without prior permission.

Aayushi International Interdisciplinary Research Journal

ISSN 2349-638x

Special Issue No.94

21st July 2021

Disclaimer

Research papers published in this Special Issue are the intellectual contribution done by the authors. Authors are solely responsible for their published work in this special Issue and the Editor of this special Issue are not responsible in any form.

Editorial Note

What conditions and circumstances led Indian society to be passive and reflective rather than acquisitive and combative? Introducing you to it's history and civilization, this webinar presents the saga of her sages and scientists, warriors and vagabonds, poets and philosophers etc., who, at various periods scripted the destiny of the Indian subcontinent. “**India Through the Ages**” is a theme of webinar that takes the scholars on an unforgettable journey, exploring a fascinating country from ancient-modern times. This webinar brings alive India's growth from an ancient to a modern, strong democracy in a vivid and detailed manner.

The webinar was created a platform for sharing experiences to academicians and researchers to present their views and ideas. Thus, this webinar proposes, for the first time to highlight and discuss all these aspects of “**India through the Ages**” in all its different facets. In this regard many of the scholars presented their research papers on said topic. Due to this Pandemic COVID-19, the publication delay.

Abdul Aziz Rajput

Deccan Studies & Historical Research, Bijapur

Sr. No.	Name of the Aurhor	Title of Paper	Page No.
1.	Ashwini S & Dr. Susheelambal M.N	A Study On Cultural And Heritage Tourism Of India	1
2.	Dr K.Sumita Rao & Dr Susheelambal MN	A Study of Cosntitutional Awareness with Special Reference to Fundamental Rights Enshrined in the Constitution of India Among Few Student Teachers Studying in Various B.Ed College	6
3.	Dr Humera Nuzhat	The Impact of the Pandemic on Social life in India Through the Ages	14
4.	Dr. Jyoti C. K	Indian Scientists in Modern Times	18
5.	Khuteja Nasreen	Live Your Dreams	20
6.	Kiran Sudi	Public Distribution System and Food Security in Karnataka: A Review	23
7.	Nagarathna	Importance of Prakrit Epigraphs with regard to the Historiography of Pallavas	28
8.	Dr.Niyaz Begum	Indian Women Mathematicians Grow Through the Ages	30
9.	Dr. Rita Braganza	Savitribai Phule: A Great Social Reformer	33
10.	Rohini Sangappa Dalavay	Yashodhara Dasappa- A True Gandhian	37
11.	Smt. Sayeeda Banu	Nationalism In The Poems Of Rabindranath Tagore	42
12.	Shanta. Laxman. B & Dr. Indumati P. Patil	A Profile of Pandit Taranath (1891-1942 AD)	48
13.	Mrs. Shazia Anjum Shaikh	Is Virtuality Today's Reality ?	50
14.	Dr. Shivalingamma	State of Indian Economy Before and After Independence	52
15.	Dr. Sujata Haridas Gaurkhede	Two Eminent Poets in The Court of Ibrahim Quli Qutub Shah	57
16.	Dr.Syeda Rasheeda Parveen	Indian Mathematics Goes Through the Ages	60
17.	Dr.Shankaramma E	Impact of Cartoons on Children : A Study	63

Sr. No.	Name of the Aurhor	Title of Paper	Page No.
18.	A.I. Hanjagi:	Ishwar Kammar Avara Baduku	70
19.	Alappa Pampayya:	Sampradayada Hadugalalli Janapada Geeteya Visheshatey	85
20.	Hander Mugavva	Bayalatagalalli Kalagada Kathegalu	88
21.	Mallappa Chennabhathi	Jhokumaraswami Natakadalli Stree Samvedane	96
22.	Mallaya	12ne Shatamanada Shivasharane Kalavayya Kayaka Nishteya Mahatva	99
23.	Rohini Hiresheidi	Prachina Kannada Vyakarana Parampareya Pramukh Granthagalu	103
24.	Shaboddin Mugalikatti	Mundagode Talukina Veergallugalallina Abharana Alankarane	108
25.	Shanta Laxman B.	Raichuru Jilleya Shaikshanik Parampare	116
26.	Y. Maddanaswamy	Dharmik Atmabalidana Smarakshilpagalalliya Sanketagala Vishleshane (Haveri Jilleyanu Anulakshishi)	123
27.	Allabaksh Laal Patel	Bharatiya Naanya Paramparey: Ondu Adhyana	136
28.	Nagina Payappanavara	Surya Muluguvadilla Kathasankalanadalli Stree Patrachitrana	144
29.	Dr. Madhumlathi G. S.	<u>केदारनाथ सिंहजी के व्यक्तित्व और उनकी कविताओं में संवेदना</u>	147
30.	Nisha Sitaram More	विसाव्या शतकातील दलित उद्धारसाठी दलितेतरांनी केलेले कार्य	151
31.	Imran Yadgeri	Muhammad Quli Qutub Shah-Ba Haysiyate Shayar Aur Secular Hukmaran	156
32.	Muhammad Kalim Ashraf	Jamhoori Mulk Aur Media Ka Manfi Kirdar	159
33.	Nazneen Hirekumbi	Urdu Khutoot Nigari – Murasele Se Mukaleme Ka Safar	162
34.	Shabana A. Ballary	Shanida Ke Bod-Manindidah – Tahkiki Wa Tankidi Mazamin Ka Majmua: Ek Mutaliya	168
35.	Shirin Hirekumbi	Urdu Novel Ka Safar – Ibtada Se Aaj Tak	174

A Study On Cultural And Heritage Tourism Of India

Ashwini S

Assistant Professor
Department of History
NMKRV College for Women

Dr. Susheelambal M.N

Associate Professor
Department of History
NMKRV College for Women

Abstract

This review article traces the development of cultural and heritage tourism. The research is based on divergent views, which has been expressed by contemporary historians. Cultural heritage refers to those monuments or group of buildings and sites with universal aesthetic, archaeological, scientific, ethological or anthropological value. Those properties which cover the living style of the people like customs, traditions, dress, food habits, music, dance etc comes under cultural heritage. The protection and conservation of these heritages is an important function and the duty of every government and every citizen of the country. Education and creating awareness about the significant characteristic of these places to public is essential for the conservation and protection of these heritages. Heritage tourism has become an important source of income and major source of information about the past. It can strengthen the local economy, promote resource protection, increase visitor's expenditure, generates employments and preserve the unique character of the local community. It can assist the cultural heritage resources to generate enough revenue to preserve, protect and promote further cultural resources. It can foster recognition on regional and community level.

It is a category or a market segment that includes historic sites, museums and art galleries. It is difficult to exactly define heritage because of large number of activities cover it.

Keywords Cultural Tourism, Tangible, Intangible, Heritage Tourism, Employment, Preserve, Income, Market Segment, Blend, Uniqueness, Future Generations, Assets

Introduction

India has a rich cultural tradition. There is a harmonious blend of art, religion and philosophy in Indian culture. They are so beautifully interwoven in the fabric of Indian way of life and thought that they are inseparable. Indian people, by nature are tolerant and fatalists did not at any time ridicule the traditions of foreign civilization. On the other hand, Indian mind has assimilated much of the thinking of the other cultures, thus enriching it and there by becoming unique in its character. Today, it is the uniqueness which attracts the western societies to the Indian culture. Disillusioned with their materialistic lives, they turn to India for solace and peace.

Objectives of study

- Two broad questions that have led me to study the subject:
- To study the assets of our heritage
- To know about the legacy of our past, what we live with today and what we pass on to future generations

Methodology

The Methodology adopted is secondary data analysis by analysing, trying to prove the conclusion. This article is purely descriptive and required information collected from secondary sources like Journals and other publications relating to the Culture and Heritage are invaluable assets which have been inherited by us which is to be preserved for future generations.

Review of Literature

Literature survey reveals that now a day's tourism has developed into global phenomenon. Most of the countries, both developed and developing have established tourism as an important sector in economic, social and cultural development. Many people think that all available resources are for our use only. But we are only the custodians of these resources. Therefore it is our duty and responsibility to preserve all these heritages for future generations.

According to Prof. K.S Nagapathi in Tourism Development –A New Approach, Culture has been viewed as information and communication system. Cultural tourism is frequently used to describe certain segment of travel market. It may be associated with visit to historical, artistic and heritage attractions. The UNWTO has given definitions. In the narrow sense, Cultural tourism includes 'Movements of persons for essentially cultural motivations such as study tour, travel to fairs and festivals, and other cultural events, visits to sites and monuments, folklore arts and pilgrimages'.

According to Praveen Sethi in Heritage Tourism, by the end of 19th century the beginning of packaged heritage tourism with Thomas Cook's first holidays to see the ancient historical monuments

of Egypt existed. The development of heritage centres tells the story of an area or a specific theme, often using novel methods of interpretation such as interactive video. Heritage tourism has become a tool of government regional and economic policy with historic docklands being developed as tourist attractions in USA and UK and the use of rural traditions and gastronomy to attract tourists so that farms can be kept viable in rural France.

The linking of the arts and heritage to create new tourist attractions such as live theatre performances at National Trust and English Heritage properties and opera performances amongst the pyramids or in the Roman Theatre at Orange in France. Increasing efforts are being put for conserving and enhancing the environment of whole towns or city centres which makes them attractive heritage destinations.

According to Varun Naik in Cultural Heritage of India, The British to a certain extent were responsible for the revival of intellectual curiosity. A deep interest was taken in the story of India's past and to preserve the country's rich cultural heritage.

According to Dr. B.R. Parineetha in History and Tourism in India, the recommendations of the report submitted by Dr. E.R. Allchin the survey revealed that 54% of the tourist enjoyed their stay in India and were interested in this monumental heritage aspect and they were mainly from Europe and America. About 48.3% of the tourists felt that the beautiful and natural scenery created in them an urge to visit India. According to the survey reports many foreign visitors would be delighted to have an opportunity of watching the performances of dancers and singers in India. Finally Dr. Allchin observed in his report "India is a large populous country with great with a great past and great tradition".

Cultural tourism

India has become one of the world's promoting tourist destinations with large number of visitors each year for its diverse climatic features and heritage cultures. It has a dramatic growth of tourism over the last 25 years and it is one of the most remarkable factors that brought economic changes. India is the only country that offers different kinds of tourism. The Indian government has adopted different approaches for the promotion of tourism. The Indian government decided to increase revenue from the tourism industry sector by projecting India as the ultimate tourist spot. So there is no doubt that the development of tourism industry in India is very strong.

Indian art was influenced by the religious beliefs and the philosophical trends of the times. The temples of the south, the caves of Ajanta, Ellora and Khajuraho are living testimony to the artistic excellence achieved by the Indian artists, sculptors and architects in those expensive and spiritual reawakening on visiting these temples.

Indian Music is remarkable because of the continuity in its growth. There are two major schools of classical music the Hindustani and the Carnatic. Both derive their roots from the classical themes Natyashastra of Bharata and Sangeet Ratnakara by Sarangdeva. There are about 250 Ragas commonly used in North as well as South. Indian Music has impact on the Western Music. Great Maestros like Pandit Ravi Shankar, Zakir Hussain etc have made valuable contribution towards popularising and promoting Indian Music abroad. All these express its people's natural gaiety, sense of abandon and rhythm.

The origin of classical dance is attributed to the Hindu temples. It was in the temples that they were first conceived and nourished. It was also in the temples that they attained their full stature. While it is true that dances performed in court, and on festive occasions etc yet created an impulse that gave them birth was religious. There are major systems of classical dances in India Baratanatyam, Kathakali and Maipuri. Other prominent dances are Kuchupudi of Andhra, Odissi of Orissa, Mohiniattam of Kerala. In dance the concept of rasa holds the central place. In dancing the rasa is conveyed through Bhava or expressions through the technique Abhinaya. One of the latest developments in the field of dance is ballet which has brought about a synthesis of lyricism, grace and pictorial quality of Indian dance forms, Classical and Folk combined.

Since Independence, Indians themselves have become increasing keen to promote their sense of national identity and cultural unity. In consequences there has been a revival of indigenous folk arts, especially in the realm of music and dance. Now, it is up to our educational institutions to ensure that the younger generation imbibes the torch of spiritual and cultural renaissance for the rest of the world to see and emulate and not to get carried away by the materialistic ideology of the west where man has achieved astounding success in unravelling the mysteries of nature but feels alienated and rootless in his own community and society.

We must ensure that modern India does not at any stage forget its rich cultural heritage a legacy of our ancient seers, philosophers and sages. The success with which festivals of India have met within USA, France and Russia proves the interest of foreigners in our cultural traditions. At home and the government's efforts to promote a revival of interest in our folk arts, music and dance have met with tremendous public response. The

classical theatre has a tradition of more than 2000 years. These were mainly performed on platforms raised in temples, courtyards and palaces. The choice of themes was mainly taken from folk stories, epics and religious texts. It was an elaborate affair which combined dance, acting and music.

Historically speaking with the passing of early Hindu kingdoms under whose patronage the arts had flourished in.

With the Muslim invasion in the North the dramatic tradition almost died in the North. However, South of India retained a remarkable continuity of its cultural heritage. Virtually, because of its geographical position where the foreign invaders did not meet with much success.

It goes to the credit of the Indian people's tenacity and ability that they were able to retain their essential traditional outlook in spite of fierce onslaughts by invaders. The British to a certain extent was responsible for the revival of intellectual curiosity. A deep interest was taken in the story of India's past and to preserve the country's rich cultural heritage. It was a sign of maturity and foresight on the part of the British to leave the people with their faith and beliefs of which they were not aware. All these are attempts to keep our cultural heritage alive and transmit it to the younger generations.

Heritage Tourism

Heritage tourism is an activity with a long history that can be measured in centuries if not millennia. On the other hand, the term itself is a relatively recent invention, for the world heritage which came to be used commonly in the 1970's. Heritage Tourism is recognized as industry in modern development. Heritage tourism is a loose term that can be interpreted broadly or narrowly. It can be defined as tourism which is based on heritage where heritage is the core of the product that is offered and heritage is the main motivating factor for the consumer.

In this context heritage is taken as history, Culture and the land on which people live. It includes both tangible and intangible elements and includes the following;

- Historic buildings and Monuments
- Sites of important past events like battles
- Traditional landscapes and indigenous wildlife
- Language, literature, music and art
- Traditional events and folklore practices
- Traditional lifestyles including food, drink and sport

It covers the aspects of heritage that are consciously owned and managed by the public, private and voluntary sectors and those elements has to be considered as heritage .

Heritage is not homogeneous. It exists in different levels namely global, national, regional and local. Because it is a personal subjective and emotional concept as well as an objective and functional one, each individual views heritage in different way. In the deep South of USA two old men living in the same town will have a different view of the heritage of their area if one is poor and black and the other rich and white. The tourism industry needs to be sensitive to such issues if it is to be managed in a way that is socially acceptable and does not reinforce prejudice, discrimination and resentment.

Heritage also means different things to the various sectors of the tourism industry. For many it is attractions, it is the core product while many destinations have developed on the basis of the historical and cultural appeal. To tour operators it is a commodity that helps to sell holidays.

Interestingly, now that travel and tourism is a well-developed activity, it is beginning to have its own heritage artefacts'. Examples

- Trains and rail services such as Orient Express
- Veteran Airliners
- The Architecture of the luxurious hotels on the French Riviera, and 18th and 19th century health resorts
- Museums and Galleries attracts nations heritage

Tourism based on History and Culture is not new. In the Roman Period they were relatively well developed as travel was done for culture and pleasure.

Reasons for the growth of heritage tourism

Heritage tourism has grown rapidly in recent years generally because of increased leisure time, more disposable income, the development of holiday package. There are other specific reasons for the growth of heritage tourism:

- Higher levels of education - According to reachgate.net Education are one factor that can motivate a person to travel, mainly to increase knowledge and experience. Some researchers indicate that people who have high levels in education will travel more than those having lower education level (Chaipinit 2008). Hence it implies the tourist behaviour in attracting their travel frequency, their motivation and purpose to travel.
- Media presentations, particularly on televisions, people's lifestyles and special events. The involvement of the internet and the development of social media sites have created emphasis on the growing popularity. (Chanolmsted and Lee 2013). This concept has been widely adopted as one of the most effective communication tools worldwide which brings great benefits to not only the individual users but also organizations who would like to reach more target customers. Social media comprises of Travel and Tourism channels like TLC, a channel on people and culture, Travel XP a channel again on travel, Street food around the world, Anthony Bourdain show on CNN gives you a taste of the unknown, Food Mad with Rocky and Mayne from NDTV Good times gives you a taste of mouth watering vegetarian and non vegetarian food and Sound trek gives a hypotic twist to some of the best Indian classics and at the sometime discovering artists and cultural gems from all over India.
- The developments of new types of heritage tourism products - The heritage tourism product is heterogeneous. Sometimes it is tangible and takes the form of buildings and monuments, while at other times it is an intangible such as folklore event or a particular language. The amount of heritage tourism product available has increased in recent years. Firstly through the opening of many new heritage attractions in the past decades or so in UK alone the number of museums has more than doubled in the last twenty years. Secondly, the tourism industry has increasingly packaged heritage products to make them more accessible to more people. In particular, they have now organised short breaks in UK and abroad based on visiting all kinds of heritage attractions and destinations as well as longer study type holidays.
- A growing desire amongst holiday makers to learn something new when they are on holiday

It has been argued that as interest in heritage has grown the tourism industry has sacrificed authenticity in its desire to 'milk' this lucrative 'cash cow' by providing non authentic heritage experiences to meet the desires and fantasies of the use of tourists. Authentic heritage is sometimes easy to identify such as traditional landscapes or traditional events that have carried on continuously for many years. However, with the growth of what has been called 'heritage industry' the growing interest of entrepreneurs in heritage, the techniques of theme parks and the theatre have been applied to some aspects of heritage product. Some traditionalists believe that as entertainment arrives, serious history and education disappear while other people believe that you cannot educate unless you entertain. The blurring of the distinction between entertainment and education, as that between authenticity and fabricated heritage, has been seen by commentators such as John Urry, is a manifestation of post modernism.

World Heritage Conventions

There are a number of natural and cultural heritages in different countries of the world. They were on the verge of extinction due to negligence. These are the treasures of humanity which have to be preserved, protected and conserved, to be passed to future generations. Therefore, there was an urgent need to take up the conservation. Since these sites are not situated in any one country, but in many countries of the world, international co operation was required to take this work. The UNESCO took up the responsibility of protecting and conserving these invaluable treasures for the use of future mankind.

The United Nations Educational Scientific and Cultural Organization UNESCO seek to encourage the identification, protection and preservation of cultural and natural sites around the world which are considered to be outstanding in its value to humanity. This embodied in an international treaty called the convention concerning protection of world cultural and natural heritage adopted by UNESCO in 1972.

UNESCO World Heritage Mission

- To ensure the protection of their natural and cultural heritage.
- To nominate sites within their national territory for inclusion on the World Heritage List.
- To establish management plans and set up reporting system on the state of conservation of their World Heritage Sites.
- To safeguard World Heritage Sites by providing technical assistance and professional training.
- Provide emergency assistance for World Heritage Sites in immediate danger.
- To create public awareness regarding building activities to World Heritage conservation.

- Participation of the local population in the preservation of cultural and natural heritage.
- Encourage international cooperation in the conservation of world's cultural and natural heritage.

All countries have sites of local or national interests, which are of national pride. The convention encourages each State Party to identify their heritage, and it is placed in wealth and diversity of the natural and cultural heritage of the country. Without the support of the international community some of the world's outstanding cultural and natural sites would deteriorate or disappear due to lack of funding to preserve them. The convention is an agreement ratified by most of the countries of the world that aims to secure necessary financial and intellectual resources to protect the World Heritage Sites.

The idea of creating an international movement for protecting heritage emerged after the World War II. The idea of combining conservation of cultural sites with those of nature comes from USA. A White House Conference in 1965 at Washington DC called for a 'World Heritage Trust' that would stimulate international cooperation to protect the world's superb natural and scenic areas and historic sites for the present and future generations.

Conclusion

According to Mahatma Gandhi 'A nation's culture resides in the hearts and in the soul of its people'. Therefore local community has been considered as the ultimate ambassador for heritage and cultural tourism in this research paper. India now has 38 World Heritage sites listed, and that makes India one of the top countries globally in terms of several world heritage sites. UNESCO identifies World Heritage Sites as places that belong to all the people of the world, irrespective of the territory on which they are located. World Heritage sites in India are considered to be of immense cultural and natural importance in the world. What makes the concept World Heritage exceptional is its universal application. According to the convention, all the State parties have agreed that the sites located in their territory and which have been inscribed on the World Heritage list, without prejudice to national sovereignty or ownership, constitute a world heritage which belongs to international community. We are blessed with a beautiful heritage. We must all take it as our responsibility to preserve the same so that our future generations also get to see and experience the same.

References

1. K.S Nagapathi (2012) Tourism Development A New Approach, Prateeksha Publications ISBN: 978-93-80626-68-0
2. Praveen Sethi (1999) Heritage Tourism, Anmol Publications ISBN: 81-26-0434-1
3. Information on Indian culture, tradition and Heritage, www.culturalindia.net
4. Dr. Goutam Hezra Annals of Art, Culture and Heritage, Indian Tourism: present and future scenario
5. Dr. B.R. Parineetha (2005), History and Tourism in India, United Publications

A Study of Constitutional Awareness with Special Reference to Fundamental Rights Enshrined in the Constitution of India Among Few Student Teachers Studying in Various B.Ed College

Dr K.Sumita Rao

Assistant Professor

Department of Education NMKRV College for Women Bangalore

Dr Susheelambal MN

HOD & Coordinator

Department of Education NMKRV College for Women Bangalore

Abstract

During our freedom struggle, the leaders of the freedom movement had realized the importance of rights and demanded that the British rulers should respect rights of the people. When India became independent and the constitution was being prepared, there were no two opinions on the inclusion and protection of rights in the constitution. The constitution listed the rights that would be specially protected and called them 'Fundamental Rights'. Education is about the way in which human beings eave their lives. Its function is to improve the quality of life. Formal education provides a specialism context for growth and for the unfolding of potential. The society been always traditionally looked to its educators and educational institutions and provided to conserve, enrich and transmit to succeeding generations the accumulated knowledge, skills believes, values and graces on which its cohesion and permanence depend. The current paper makes an attempt to study the awareness of student teachers of B.Ed Colleges about fundamental rights encapsulated in the Indian Constitution.

Introduction

The fundamental rights are those rights, which are vital for the development of any human being. No one can lead a life of dignity in the absence of Human Rights. That's why there is a long and tedious history behind these rights and India is not an exception. It is evident from human history that all over the world mankind has to wage incessant and long war against the existing regimes to get these rights. These rights have come into existence in their present form with the emergence of democracy. The Indian masses had also faced a lot of humiliation and suffering during the colonial period. Their situation was no better than the vassals and were ruthlessly exploited and was deprived of even the basic civil rights by the despotic colonial rulers in the country. That's why the Indian leadership during their freedom struggle acknowledged the grievances of Indians and realized the need of these rights for the masses to attain their fullest development as human beings. Moreover, there was wide spread disparities prevailing in Indian society at that time and the leadership deemed it fit to provide such rights to the citizens in the Indian Constitution as a panacea to eliminate these glaring diversities. In addition to it, such rights have been guaranteed to their citizens by a number of other countries at that time under the impact of Universal Declaration of Human Rights (1948) by the UNO. Therefore, there was a prolong demand of Indians for these rights and the Constituent Assembly had to incorporate these rights in the new constitution.

Keeping in view the gravity of the matter, a Committee on Fundamental Rights headed by Sardar Patel was made to enumerate these rights for Indian citizens. The Committee, after making hectic efforts emerged with a draft of these rights which after approval from the Constituent Assembly were incorporated in Part III of the Indian Constitution.

The members of the Constituent Assembly were precautious enough regarding using the term Fundamental Rights. This term has been inserted after adequate contemplation and justification. While explaining the status of this question in the Constituent Assembly, Why these rights have been called fundamental rights? Dr. B.R. Ambedkar, the Chairman of Drafting Committee, clarified that:

- (1) these rights have been provided a special status in the Constitution regarding their abrogation or amendment by the State
- (2) Any law of the land which so ever curtails or abrogates the fundamental rights will be null and void to that extend and
- (3) The citizens can move the courts to retain these rights if these are violated. Thus these rights gave a special status in our constitution and it is not easy for the state to snatch or curtail these rights in normal circumstances.

The fundamental rights have remained an issue of dispute since their insertion in the constitution as it was a crucial matter for the Committee as well as the Assembly to decide on the issue regarding which rights should be included in this chapter and which should not? If the freedom of speech and expression is included then what should be the status of right to work and get wage? What should be the limit of these rights? Whether there should be any restriction or limitation on these rights on part of the state or these rights should be absolute one. The following are the basic characteristics of fundamental rights given in Indian Constitution.

- (1) These rights are specified and numerable in their nature. Initially there were seven rights, now their number has reduced to six i.e., the Right to Property has been removed by the 44th Constitutional Amendment Act (CAA), 1978.
- (2) These rights are not absolute or unlimited. The State can restrict the fundamental rights in respect of national security and integrity, public welfare, social harmony and other related matters. The number of restrictions is so high that these were not only criticized in constituent Assembly, even after that and some of the critiques even suggested to change the title of this Part as Fundamental Rights and Restriction Therein.
- (3) The fundamental rights can be suspended, amended or curtailed by the state if the circumstances demanded so. The President can suspend all or any particular right/s by exercising the emergency power vested in him/her (Part 18) except the rights given in articles 20 and 21 vide 44th CAA, 1978. Similarly, the Parliament has the power to amend or curtail any of these rights (through article 368) with 2/3rd majority of the present and vote casting members but this number should not less than the clear majority of the respective house.
- (4) These rights are justifiable, i.e., if the state or any other agency curbs or snatches the rights of any citizen/s then the latter can approach the courts to restore these rights and the court can issue the appropriate writ/s (Habeas Corpus, Mandamus, Prohibition, Certiorari and Quo Warranto under Articles 32 and 226) and direct the state not to do such activities which are curtailing the individual/s rights. The court can also declare these activities ultra vires, hence null and void (Art. 13).
- (5) Fundamental rights have been granted to the individual and one has the freedom to take legal recourse for their safeguard as and when felt necessary. In other words, the grievanced party has to approach the court and demand their restoration. However, with the emergence of PIL system, the third party can approach the court for ensuring the rights of those people who are not capable to attain these at their own due to odd or even reasons. Besides it the court as its own, can also take suo moto notice on any matter which it deems fit for intervention and monitor its proceeding.
- (6) There is lack of economic rights i.e., right to work, right to economic security, etc. in our constitution and most of the rights provided are of political and social in nature.
- (7) The fundamental rights are negative in character as they imposed restriction on the state authority to ascertain these rights for individual.

The Fundamental Rights incorporated in Part III of Indian Constitution are:

- (1) Right to Equality (Art. 14-18)
- (2) Right to Freedom (Art. 19-22)
- (3) Right against Exploitation (Art. 23-24)
- (4) Right to Freedom of Religion (Art. 25-28)
- (5) Cultural and Educational Rights (Art. 29-30)
- (6) Right to Constitutional Remedies (Art. 32)

Education is the keeper of a society's identity (short, 1971).

The conservative function of the education or the function of the education as keeper of society's identity can be materialised only through making good teachers. So the teacher education programs hold a greater role in development of a society and to maintain the cultural, political, social structures of the society. Although the teacher education programs going on without much hurdles in our country embracing several philosophical, sociological and political aims. The student teachers and the teacher educators confront with varied kinds of lacks and dilemmas. Today our society has been facing varied kinds of issues even if it is political, cultural, economic, or other the root cause is deterioration of system education. The teachers have great responsibility in this deterioration.

The deterioration in education highly denotes the deterioration of values and responsibility of teachers. Teachers have great role in making an educational setting or a school or a college or a university as we as a socially desirable 'society'. The solutions of these deterioration are the need of the hour, which demands closer look and deep rooted studies into the problem areas. Here the present study is an attempt in this way. It is an attempt to understand the potential of the student teachers to build a desirable future society.

1. Need and Significance of the Study

A desirable citizen in a nation is a person, man or woman who lead his life in order to or agree the constitutional and law and order provisions of that nation. Desirable citizens are the great wealth of the nation or an economy. Desirable citizenship is necessity of the stable existence of any nation. Education as well as teachers have great role in making of a desirable citizenship. To bring citizenship qualities in a child or a student the teacher should be a master in all these qualities. To master the citizenship qualities and values the teachers should have great awareness and in depth knowledge in constitution of nation generally and

specifically on fundamental rights, duties and responsibilities and all the other constitutions provisions. Otherwise the teachers would fail in making desirable future citizens. Teacher education programs have great role in cultivation of citizenship and constitutional awareness and values among the future teachers. Because the teacher education period is the right time to build and cultivate ideas and values in a teacher.

So the present study becomes significant one as it deals with the issue of constitutional awareness of the teacher students or the future teachers. The variable of this study is 'constitutional awareness' and this study compare the eve of this variable among a significant sample and sub-samples of teacher students.

2. Scope and Limitations of the Study

The present study is aimed to investigate the extend and significant difference if any in the constitutional awareness among teacher trainees on the basis of gender, type of institution and subject of study differences. The tools used were adequate for the purpose and sample size (500) is satisfactory for the study. The investigator hopes that the study will yield reliable result, which would be generalized too. The result of the present study may be helpful to teacher trainees the make the training process more effective and it may also help the educationists to reform the teacher education program.

Even though the present study was conducted with maximum possible attention and specificity, certain limitations, which could hardly be avoided have crept into this study. The imitations can be listed as:

1. The study has not covered all the student teachers of Bengaluru City state. Due to practical reason it is limited to a representative sample of 4k00 teacher students.
2. The sample of the study is not a state wide one, but confined to one district, Bangalore South Zone , in Bengaluru City.
3. The variable of the present study is limited to constitutional awareness only.
4. The study has not considered many of the sociological variables such as religion, cast, family, size, birth order etc. due to the lack of time.
5. The generalisability of the study will be limited to the extend of the nature of the tool and sample selected.
6. Due to practical difficulties component wise analysis of the variable were not attempted.
7. Section of a few teacher education centers for data collection may not be representative of all institutions in the state.
8. Considering the above limitations, the investigator hopes that the finding of the present study will be useful to teacher trainees and also to teacher educators.

3.Objectives of the Study

The present study, as indicated in the title, is an attempt to study the constitutional awareness with special reference to the fundamental rights enshrined in the constitution of India among student teachers of Bangalore district, with this view, the following objectives have been derived.

1. To find out the different levels of Constitutional Awareness among student teachers for the Total Sample and sub-sample based on gender, subjects and type of management.
2. To study whether there exists any significant difference in the mean scores of constitutional awareness of student teachers based on the sub-sample. Gender, subject and type of management.

4. Hypothesis of the Study

There exists no significant difference in the mean scores of constitutional awareness of student teachers based on the sub-sample gender, subject and type of management.

5. Sample of the Study

A sample of 400 B.Ed trainees were selected through stratified random sampling technique. The sample consists of B.Ed. trainees of five teacher education colleges in Kolar district of Karnataka.

The following factors were taken into consideration while selecting the samples.

- Gender
- Type of Management of the Institution
- Subject of Specialization.

6.1 Size of the Sample

For the present study the size of the sample was initially fixed to be 500. Due to the limitation of time, the tool was administered only among 450 teacher trainees. After the elimination of incomplete response sheets and the response sheets seemed to be carelessly filled the final size of the sample was fixed as 400.

Table 1
Break up of the Final Sample

Sl. No.	Sub-samples	N	Sub-samples	N	Total
1	Male	78	Female	322	400
2	Aided	196	Unaided	204	400
3	Science	119	Non-science	281	400

7. Tool Employed for the Collection of Data

Constitutional Awareness Test

This test was used to measure the constitutional awareness of B.Ed. trainees or teacher students. The test was constructed and standardized by the investigator in consultation with his supervising teacher. The investigator reviewed all available volume of literature on the topic 'The Constitution of India' during the test preparation.

Making of a good citizen is considered as the greatest aim of our system of education. To become a good citizen we should have better awareness on the constitution of the nation, its provisions of rights and duties. As a citizens of India we should keep the directions of the constitution in all movements of our life. Teachers have great role in building of constitutional awareness among the students. Today's students are the citizens of tomorrow. Teacher trainees are the future teachers. In the immediate future they will enter into their great responsibility as social engineers. To become good teachers our teacher trainees should have better awareness and knowledge on the Constitution of our nation.

The investigator with the help of experts selected the following areas of Constitutional awareness for the B.Ed trainees. The areas which specifically investigated by the investigator decided as per the order of 6 fundamental rights in the constitution of India. The general aim of the Constitutional awareness test is to evaluate the Constitutional awareness of B.Ed trainees and specifically to test the

Table 2
Major Components of Constitutional Awareness Test

Sl. No.	Components	Number of Items
1	Constitution of India in general	10
2	Right to equality	10
3	Right to freedom	10
4	Right against exploitation	10
5	Right to freedom of religion	10
6	Cultural and educational rights	10
7	Right to constitutional remedies	10

8. Data Collection Procedure

After the deciding the sample as 400 teacher students, for the study, the investigator selected five teacher education colleges under the University of Calicut for the data collection.

Table 3.6 showing the details of final sample.

Table 3
Break-up of Final Sample

Sl. No.		Gender		Type of Management		Subject	
	Name of Institution	Boys	Girls	Govt./Aided	Unaided	Science	Non-science
1	GCTE	21	79	98	-	31	69
2	AWH	13	53	-	68	19	47
3	Bhavan's	13	53	-	66	19	47
4	UTEC	13	55	-	70	20	48
5	Farook	18	82	98	-	30	70
	Total	78	322	196	204	119	281

The investigator approached personally the concerned authorities of the colleges for earning permission for administering the test.

The teacher trainees were given the assurance that the responses will be kept confidential and used only for the said purpose. The investigator gave a short explanation regarding the aim and objective of the study to

the teacher trainees and appealed to their co-operation and participation. After the self introduction and explanation the investigator supplied the test question paper and response sheets to the teacher trainees. The investigator has given necessary direction to fill the response sheet in time. After making the responses the response sheets were collected back by the investigator. Finally, the investigator expressed his thanks to the trainees for their co-operation with him to the collection of data.

Table 4
Data and Results of the different
Levels of Constitutional Awareness based on Subject of Specialization

Nature of Sub-sample	Sub-sample	Levels of Constitutional Awareness	Numbers	Percentage
Subject of Specialization	Non-science	High	49	17.43
		Average	195	69.39
		Low	37	13.16
	Science	High	22	18.48
		Average	78	65.54
		Low	19	15.96

Table 4.4 shows that average level of constitutional awareness in the sub-sample non-science is 281 but 17.43% of the non-science students have high level constitutional awareness, whereas 13.16% have low level constitutional awareness. Table 4.7 reveals that 69.39% of the non-science students teachers have average level of constitutional awareness.

Also average level of constitutional awareness in the sub-sample science is 119. But 18.48% of the science students have high level constitutional awareness, whereas 15.96% science students have low level constitutional awareness. It also reveals that 65.54% of the science student teachers have average level of constitutional awareness. Data and results of the different levels of constitutional awareness based on type of management.

Table 5
Data and Results of the different
Levels of Constitutional Awareness based on Type of Management

Nature of Sub-sample	Sub-sample	Levels of Constitutional Awareness	Numbers	Percentage
Type of Management	Govt./Aided	High	35	17.85
		Average	135	68.87
		Low	26	13.26
	Unaided	High	42	20.58
		Average	138	67.64
		Low	24	11.76

Table 4.5 shows that average level of constitutional awareness in the sub-sample aided is 196 but 17.85% of the aided students have high level constitutional awareness, whereas 13.26% have low level constitutional awareness. Table 4.8 reveals that 68.87% of the aided students teachers have average level of constitutional awareness.

Also average level of constitutional awareness in the sub-sample Unaided is 204. But 20.58% of the unaided students have high level constitutional awareness, whereas 11.76% have low level constitutional awareness. It also reveals that 67.64% of the unaided student teachers have average level of constitutional awareness.

9. Inferential Analysis

Mean Difference Analysis

1. Comparison of Mean Scores of Constitutional Awareness between the Sub-sample based on Gender

In order to check whether there exists significant difference between the mean scores of female and male student teachers, critical ratio was calculated.

Table 6
Data and Results of the Test of Significance of difference in Constitutional
Awareness between Male and Female Student Teachers

Sl. No.	Sample	Size	Mean	SD	't' value
1	Female	N ₁ 322	M ₁ 24.677	□□ 7.78856	0.206
2	Male	N ₂ 78	M ₂ 24.4872	□□ 7.19983	

From the Table 4.6 the means scores of Constitutional Awareness for Male and Female student teachers were 24.677 and 24.4872 respectively. Here the standard deviations were 7.78856 and 7.19983 respectively. The calculated 't' value is .206; table value of 't' at 0.05 significant level is 1.96. Since the obtained 't' value is less than the table value, hence hypothesis is accepted. From this concluded that the mean difference in Constitutional Awareness between Male and Female student teachers is not statistically significant.

Discussion

The mean scores of Constitutional Awareness of Male and Female student teachers were analysed .It was found that mean difference in Constitutional Awareness between Male and Female student teachers are statistically not significant.

2. Comparison of Mean Scores of Constitutional Awareness between the Sub-sample based on Subject

Table 7

Data and Results of the
Test of Significance of difference
in the Mean Scores of Constitutional Awareness
between Non-science and Science Student Teachers

Sl. No.	Sample	Size	Mean	SD	't' value
1	Non-science	N ₁ 281	M ₁ 24.7616	□□ 8.10754	0.530
2	Science	N ₂ 119	M ₂ 24.3529	□□ 6.54008	

From the Table 4.7 the means scores of Constitutional Awareness for non science and science student teachers were 24.7616 and 24.3529 respectively. Here the standard deviations were 8.10754 and 6.54008 respectively. The calculated 't' value is .530; table value of 't' at 0.05 significant level is 1.96. Since the obtained 't' value is less than the table value, the hypothesis is accepted. From this concluded that the mean difference in Constitutional Awareness between non-science and science student teachers are not statistically significant.

Discussion

The mean scores of Constitutional Awareness of non-science and science student teachers were analysed .It was found that mean difference in Constitutional Awareness between non-science and science student teachers is not statistically significant.

3. Comparison of Mean Scores of Constitutional Awareness between the Sub-sample based on Type of Management

Table 8

Data and Results of the Test of
Significance of difference in Constitutional
Awareness between Aided and Unaided Student Teachers

Sl. No.	Sample	Size	Mean	SD	't' value
1	Aided	N ₁ 196	M ₁ 24.551	□□ 7.4181	0.227
2	Unaided	N ₂ 204	M ₂ 24.7255	□□ 7.91974	

From the Table 4.8 the means scores of Constitutional Awareness for aided and unaided student teachers were 24.551 and 24.7616 respectively. Here the standard deviations were 7.4181 and 7.91974 respectively. The calculated 't' value is .227; table value of 't' at 0.05 significant level is 1.96. Since the obtained 't' value is less than the table value, hence the hypothesis is accepted. From this it is concluded that the mean difference in Constitutional Awareness between aided and unaided student teachers is found statistically not significant.

Discussion

The mean scores of Constitutional Awareness of Male and Female student teachers were analysed .It was found that mean difference in Constitutional Awareness between Male and Female student teachers is not statistically significant.

10. Educational Implications of the Study

The present study reveals that to provide opportunity to the student teachers for expressing creative ideal and solutions of the problem related with constitutional awareness and to explore and develop personal, moral, social, ethical and democratic values regarding fundamental rights.

Arrange competition of essay, elocution, quiz, role-play etc. every year. Organize exhibitions for the benefits of student teachers and society in incorporating cultural programmes.

India is the largest democratic country in the world. The pupils of our country become the citizens and rulers of tomorrow. The responsibility of teaching the students about the Constitution and the Fundamental rights are vested with the teachers. The freedom of expression and the right to live have been obtained as a result of long struggles and sacrifice of many people. It is said that to know about the value of freedom we should live in an era of slavery. The old ages of kings and dictators are often expressed with elements of glory. But we should learn about those ages in the correct perspective. The rights, the common man enjoyed during those days of dictatorial rulership was very little compared to the same enjoyed by the people of modern times. All kinds of governance, be it of monarchy, or democracy have certain merits and demerits. Liberty is a fundamental right in a democratic country. Maintenance of it in the true spirit of the constitution is of extreme importance. The student teachers are holders of degree in various disciplines and many of them are post graduates. So they should have a clear understanding of the Fundamental rights in our constitution. This, they should impart to their students in their profession. Irrespective of the differences of caste, creed, religion, language and sex, all citizens of India should know about these rights which are of prime importance in our social life. These rights have to be maintained in our society by deliberate adherence to its spirit.

In lower classes itself the fundamental rights should be included as a subject of study. In all levels of classes including secondary, higher secondary and college levels, the subjects related to the Constitution and Fundamental rights should be given proper importance in curriculum. Related topics listed below can be included as subjects of study.

1. History of evolution of Rights
2. Fundamental Rights and Fundamental duties
3. Human Rights Commissions
4. Fundamental Rights and Courts
5. Fundamental Rights and Governments
6. Constitutions of different countries
7. Characteristics of fundamental rights in constitutions of various countries

However, for this purpose the following activities may help to a large extent.

1. The student teachers are to be specially trained to teach fundamental rights as a separate subject.
2. Include the constitution of India as a separate subject in college and teacher education curriculum.
3. Special classes to provide the awareness of human rights violations in school and college level.
4. Special education to women for awareness of elimination of discrimination against women.
5. To contribute the promotion of constitutional awareness through non-formal education.
6. Special education to be provided in the area through teacher development institution.

References

1. Aggarwal, J.C. (2002). *Theory and practice of education*. (12th ed). New Delhi: Vikas Publishing House.
2. Anil, Kumar (2000). *Value oriented education*, New Delhi frontiers in education, International Journal of Education. Vol. 41, 45-47.
3. Anuradha, (2002). *Human Rights: Global Perspectives*. New Delhi: Surup and Sons.
4. Archana, Dubey. (1998). *Environmental Awareness among Women*. Indian Psychological Review. 50(1), 50-56.
5. Arden, N, Pradesen. (1967). *Educational Psychologies*, Second Edition. New York. McGraw-Hill Book Co.
6. Areny, L.K. (1989). *Effects of Personality – Environment fit on job stress*.
7. Asubel, (1961). *The Encyclopedia of Education*. Vol. vi, p. 320. India Pvt. Ltd., 1997.
8. Augelou, M. (1986). *All Gods Children need Traveling Shoes*. New York: Vintage Associated Press.
9. Austine, G. (1966). *The Indian Constitution: Corner Stone of Nation*. Bombay: Oxford University Press.
10. B.J. Swaders and Chris Gooddard. (2001). *The Textual abuse of Childhood in the English Speaking World, Childhood*, Vol. 8, No. 4, 443-462. Sage Publications.
11. Bajwa, G.S. (1995). *Human Rights in India: Implementation and Violations*, New Delhi: Anmole Publications Pvt. Ltd.
12. Baskar, R.P. (2001). *Human Rights 2001*. Bangalore Vigil Indian Movement.
13. Baxi, U. (Ed). (1987). *The Rights to be Human*. New Delhi: Lance International.
14. Bernad, H.W. (1961). *Mental Hygiene for Class Room Teachers*. New York: McGraw-Hill Book Co. Inc., p. 14.
15. Bernadette, J. Saunders and Chris Goddard. (2001). *The Textual Abuse of Childhood in the English Speaking World, Childhood*, Vol. 8, No. 4, 443-462(c) SAGE Publications.
16. Berthilsson, (2005). *Respecting Children's Agency for Learning OMEP*: Gotebroy University, Sweden.
17. Best, J.W. (1997). *Research in Education*. New Delhi: Prentice Hall of India Pvt. Ltd.
18. Beyani, A. (1994). *Education Rights and Minorities*. England, Oxford University.
19. Buch, M.B. (Ed) (1987). *Third Survey of Research in Education*. New Delhi: S. Chand and Co. Ltd.
20. Buch, M.B., (Ed) (1991). *Fourth Survey of Research in Education*. New Delhi: S. Chand and Co. Ltd.
21. Chaplin, (1975). *Dictionary of Education*. New York: McGraw-Hill Book.

22. Co. Chauhan, S.S., (1982). *Advanced Educational Psychology*. New Delhi: Vikas Publishing House Pvt. Ltd.
23. Cohen, Louis, Manson L. (1985). *Research Methods in Education*. London: Fernando Soman.
24. Dau, R. (2004). *Familial Forces influencing the girl Childs Schooling*. U Harpradesh: Rohilkhand University.
25. Davis, P. (Ed.) (1998). *Human Rights*. (1st Ed.). New York: McGraw Hill Publishing Company Ltd.
26. Deightton, L.C. (Ed). *The Encyclopedia of Education*: Vol. 6 New York: Macmillan Company.
27. Denis, S., Banks, C. (2001). *What is the state of Human Rights. Education in k-12 schools in the United States in 2000*. New Jersey: Douglos, Coll.
28. Douglas, O.D. and Holland, B.E. (1995). *Educational Psychology*. New York: Maccillion Publishing Co., Navdeep Kumar.
29. Dr. J.S. Dhillion and Navdeep Kaur (2009). Human Rights Education Suggestions for School Curriculum, Edutracks, September 2009, Vol. 9, No. 1.
30. Ebel, R.L. (1972). *Essentials of Educational Measurement*. New Jersey: Englewood cliffs, Prentice hall.
31. Ebel, R.L. Frisbie, A. (1991). *Essentials of Educational Measurement*. USA: Prentice Hall.
32. Eleanor Holroy. (2003). Chinese Cultural influences on Parental Care giving Obligations towards Children with Disabilities, Qualitative Health Research, Vol. 13, No. 1, 4-19©SAGE Publications.
33. Eleanor. (2003). *Chinese Cultural Influences on Parental Care giving Obligations toward Children with Disabilities*. Qualitative Health Research, Vol. 13, No. 1, 4-19©2003.
34. Elizebeth, R. (2003). *Social work and Human Rights*. Prem Rawat: Rawat Publication.
35. Eysank, H.J. Heli and Arnold, W. (1972). *Encyclopedia of Psychology*. London: Collins in Association with Search Press.
36. Fok, Shui Che. (2007). *Meeting the Challenge of human rights education the cose of Hong Kong*. Asia Pacific Education Review, 2. pp. 56-65.
37. Gold Stain, R.D. Barnas. (1991). *Lets talk about Human Rights Students Rights. Canadian Human Rights Foundations*: Que nor press.
38. Gunneu, et al. (2001). *The Right of the Child in Ireland*. Eric: V²²n² p. 190-May 2001.
39. Gurupradesh, (1998). *Human Rights Education*. University News. Vol. 17, pp. 7-9.
40. Henderson & Tammy (2005). Grand Parents Visitors Rights. ERIC: Journal of Family Issues. Vol. 26, No. 5, p. 638-664- July 2005.
41. Jayapalan, N.C. (2001). *Women and Human Rights*. New Delhi. Atlantic Publishers.
42. K.A. Pradeep Kumar, Anil Kumar K. (2009). Human Rights Awareness among Tribal and Non-tribal Higher Secondary School Students, Edutracks, September 2009, Vol. 19, No. 1.
43. Krishna, Morthy, Y. (2000). *Children's Rights: A Tale of Gross Neglect*, Bangalore: Vigel India Movement.
44. Malia, Sarah (2005). *Balancing Family Members*. Maiden Black Well Publishing Co.
45. Mary Nixon (1980). An Empirical Study of Children's Psychological Rights School Psychological International, Vol. 1, No. 4, p. 23-27 © 1980 SAGE Publications.
46. Naseema, C. (2002). *Human Right Education and Pedagogical Aspects*. New Delhi: Kanishka Publications.
47. P.K. Aruna (2006). Cable Television and Human Rights Awareness, International Educator, Vol. 18, No. 1.
48. Qingwern. (2005). Best Interest of Immigrant and Refugee Children. Child Welfare League of America, Atlanta. Website: <http://www.cwla.org>.
49. Quersell. (2005). Early Childhood Culture and Educations for Children's Rights. OMEP: Organization Mondali Goteborg University.
50. Rajan Alakkadan Veettil. (AV) (2007). *Child Rights Awareness among Students of Teacher Training Institutions in Bengaluru City*. Calicut University Unpublished Dissertation.
51. Reardon, B.S. (1994). *Human Rights and Value Education*. London: Wards Worth Publications.
52. Roberta (1998). Living on Edges, Children who work in Europe form for child Welfare. Website:<http://www.eurplace.org/orga/cfcw/index/html>.
53. Rouner, Y. (2004). *Children's Rights to Identify*. Chicago. University of Chicago Press.
54. Selma Leitao (2003). Studies of Children's Awareness, Evaluating and Selecting Counterarguments Written Communication, Vol. 20, No. 3, p. 269-306. © 2003 SAGE Publications.
55. Tereseviciene, et al (2001). Students Perceptions of their Rights in Lithuania, Lithuni: Blackwell.
56. UNICEF (2006). *Migrant Chidrens Rights*.
57. Wimalsiri. (2004). *A Cross National Study on Childrens Purchasing behaviour and Parental Response*, Abuja: Niger Publications.

The Impact of the Pandemic on Social life in India Through the Ages

Dr Humera Nuzhat,
Assistant professor,
Department of Sociology,
Govt First grade College, Kalaburagi-585 105

Abstract

India has encountered several pandemics throughout history. This review article talks about such outbreaks known to have occurred in the history and are arranged in accordance to chronology. For this review, a variety of sources were used by searching through PubMed, NCBI and several others. Different forms of prints such as books, websites, and journals were used as references in this article. the global pandemic will "forever alter the world order". Yet our world is changing with or without the pandemic. Even before the pandemic, the world was changing drastically – it was replete with unilateralism, populism and inequality, which are arguably attributable to economic globalisation, neoliberalism and even the refugee crisis. However, the pandemic has undoubtedly exacerbated these issues. It has also created many new problems affecting life and society. Throughout recorded history, the most dramatic and violent ruptures were also the most effective levelers of social and economic inequality: the collapse of states, the world wars, the great communist revolutions. The worst pandemics belong in the same category. In pre-modern societies, they sometimes killed so many people that labor became scarce and the demand for land fell. This enabled workers to charge higher wages while landowners earned less: for a while, the rich became less rich and the poor less poor. In addition, the experience of plague undermined confidence in secular and religious authorities, encouraging commoners to question existing hierarchies and explore alternatives.

Introduction

India, being a third-world country, has encountered a variety of epidemics and pandemics through time. Several accounts of influenza, cholera, dengue, smallpox and several others have been recorded throughout history; while we have been able to eradicate some; many diseases still continue to pose a threat to the community. A study by John T. Watson, et al analyses the relationship between epidemics and natural disasters and establishes that there is a rise in the occurrence of epidemics post-disaster though incidence in India has not been emphasized. A study by Moore, Cristopher, and Mark displays that the epidemic trends modify when the transmission exceeds the threshold station the infectious nature of it . Pandemics, on the other hand, refer to the worldwide spread of diseases. As far as India is concerned, there have been only two major, significant pandemics throughout history. While cholera had been predominant throughout the 19th century with increasing death tolls every year, the influenza pandemic came later on in the early 20th century . The influenza pandemic was short but devastating and after a long time, quite recently, came yet another flu pandemic by the H1N1 strain . Though, it is almost impossible to analyze all epidemics and Pandemics throughout Indian history, effort has been made to include most of the significant ones.

Cholera Pandemic (1852, 63):

This third cholera pandemic started around 1852 and lasted till the late 1860s. It is significant in history because of its spread to countries that were until then not affected. Though India was not its major area of impact, in the later phase of pandemic, small spurts of cases were noted in Bengal. However, it is agreed that it was from Mecca that the infection spread to several countries . The Kumbh Mela at Hardwar in April 1867 has been considered to be responsible for the epidemic spread of cholera in northern India

Bombay Plague Epidemic (1896):

This plague began in September 1896 in colonial Bombay creating a lot of social and political frenzy. The rapid growth of commerce in Bombay led to an increase in population and thereby overcrowding. The anti-plague campaign was started to battle this epidemic and it was based on the belief that the focus of the infections was from the slums. The plague killed thousands and many people were forced out of the city .

Cholera Pandemic (1899):

The sixth cholera pandemic began around 1899 and major outbreaks were noted in Bombay, Calcutta, and Madras . While the infection throughout the 20th century was caused by O1 serotype of *Vibrio cholera* and confined mostly through the Asian subcontinent, the sixth cholera pandemic brought about surprising challenges.

Influenza Pandemic (1918):

This is also known as the Spanish Flu of 1918-19. This has been known to have caused around 20- 50 million deaths worldwide and is considered most devastating . This was caused by the H1N1 strain of Influenza and was severe. n 1918 and spread to other parts of northern India and Sri Lanka from where it spread

worldwide . Improvement in the virulence and velocity of the virus strain and the monsoon bringing humidity are considered to be the key factors in increasing the severity and spread .

Polio Epidemic (1970-1990):

India was the worst affected by polio among the developing countries until the late 1990s after which the EPI was initiated . The incidence of polio in India was very high in both urban and rural states and the most affected was the state of Uttar Pradesh

Small Pox Epidemic (1974):

It is known as one of the worst small pox epidemics of the 20th century. India contributed to about 85% of this epidemic worldwide. This epidemic broke out in three different villages of West Bengal, Bihar and Odissa but it was impossible to establish a connection between the men hence it was treated as three different epidemics

Surat Plague Epidemic (1994):

Plague cases in Surat were first reported in Sept 1994 and which it spread to other cities in India. Fewer than 1,200 people were found positive and it lasted for less than two weeks but it is considered important due to its high fatality and created worldwide repercussions. It is said to have been initially difficult for doctors to diagnose it but when they did, all necessary precautions are taken to contain its spread .

Plague of Northern India (2002):

The Plague of Northern India broke out in Shimla district of Himachal Pradesh in February 2002. It was a small and less serious epidemic. Also, as soon as the plague was detected, immediate measures were taken like fumigation, evacuation, and chemoprophylaxis that lead to further control of the epidemic.

Dengue Epidemic (2003):

In 2003 during September, there occurred an outbreak of DF/DHF in Delhi. It reached its peak around October-November and lasted until early December. The mortality rate was around 3%.It became a major outbreak in India in spite of the widespread preventive measures taken to control DF .

SARS Epidemic (2003):

SARS (severe acute respiratory syndrome), is considered as the first serious infectious disease outbreak of the twenty-first century. It initially started in the Guandong province of China in 2003 and spread quickly to about 30 countries across Asia, Americas and Europe and accounted for a total of 8,439 cases and 812 deaths, within 7 to 8 months .

(2004-2006)

Meningococcal Meningitis Epidemic (2005):

In early 2005, a sudden surge had been noted in meningococemia and meningococcal meningitis cases in India. Cases were reported from Delhi and the surrounding states of Uttar Pradesh and Maharastra. Around 430 cases of meningococcal meningitis were reported as of June 2005 . Case management, early detection through surveillance was aimed at prevention of spread .

Chikungunya Outbreak (2006):

Around 3.4 million cases of Chikungunya were reported in Ahmedabad 2006 with 2,944 deaths estimated. The mortality rate in 2006 epidemic was substantially increased when compared with that in the previous four years . In December, there occurred another epidemic in South India where the states of Andhra Pradesh, Karnataka and Tamil Nadu were affected. The volatile nature of this epidemic was attributed to the herd immunity to the then isolated genotype .Major efforts were taken for mosquito control and several awareness campaigns were initiated by the television and print media .

Dengue Outbreak (2006):

The outbreak began in early September of 2006 and the first case was reported from Delhi. By the end of September, it began to spread to other states like Rajasthan, Kerala, Gujarat, Chandigarh and Uttar Pradesh . The ministry of health set up a control room to monitor the outbreak and provide technical assistance that led to the efficient management of the disease .

Gujarat Jaundice epidemic (2009):

Modasa town in Gujarat witnessed the outbreak of hepatitis B in 2009 This is of significance because almost all outbreaks of viral hepatitis in India were considered to be due to hepatitis E which is feco-orally transmitted . It was a long-lasting epidemic and control was achieved by mass public awareness and health actions.

H1N1 Flu Pandemic (2009):

The H1N1 Flu pandemic began in May 2009 and spread globally by July 2009. By August 2010, it was declared pandemic and around 18,500 deaths were reported from all around the world . Three strains of influenza viruses were circulating then of which the Inf A (H1N1) and Inf A (H3N2) viruses were largely replaced by the pdm H1N1 strain .

(2011-2014)

Odisha Jaundice Epidemic (2014):

The outbreak began in November 2014 in Kantalbai, a remote village in Odisha. This led to a district level investigation and it was confirmed to be jaundice caused by the Hepatitis E virus. This 2014 Odisha Jaundice epidemic was one of the many outbreaks in Odisha and the most common cause being HEV. This is transmitted enterically and has affected several people, especially of the low socioeconomic category. Surveillance for clean water and sanitation was proposed as the control measure.

Nipah Outbreak (2018):

The virus was first noted in the late 1990s in Singapore and Malaysia. The natural host for this disease is the fruit bat and transmission is from direct person to person contact. This Nipah virus outbreak began in May 2018 in Kozhikode District, Kerala. This is the first Nipah virus outbreak reported in Kerala and the third known to have occurred in India, with the most recent previous outbreak being in 2007. Spread of awareness about this infection, isolation of the infected and post-outbreak surveillance led to the control of this outbreak.

COVID-19 pandemic 2019

The dangerous framing of this particular pandemic as a "Chinese virus" or the "Wuhan virus" leads to a great deal of stigma for anyone from China or of Asian descent. It leads to violence, harassment, hatred, and bigotry, as we've already seen. The ways in which this pandemic has exacerbated these particular practices of bigoted and racist ideology is not surprising during an epidemic, but it's a serious threat to effective health responses.

The novel coronavirus disease has also infiltrated into India; hitherto over 250 000 cases have been reported from the country. With a population of more than 1.3 billion people, India could become the new epicenter of COVID-19. Due to the remarkable population density, poor socioeconomic conditions and health care resources, the World Health Organization (WHO) recently stated that the "future of the pandemic will depend on how India handles it."¹ Here, we have presented a summary of the present scenario of COVID-19 in India, the country's response and major challenges that lie in the road ahead.

The impact of the pandemic on social life

The pandemic is altering individual life. We cannot travel internationally or even locally, and we may not be able to dine in restaurants. As such, the service sector, especially travel-related industries, restaurants, airlines, hotels and tourist attractions, is seriously hurting. More than that, the pandemic is changing our social and work life in more complicated ways, especially the way we communicate in light of the development of information technology and communication. Societal factors such as social inequality, discrimination and poverty; psychosocial problems generated by psychological stress related to the pandemic; and cultural norms, such as social acceptance of wearing masks, socialising and social distancing, all heavily influence population health, in combination with biological factors such as genetic make-up. All of these factors inform government performance during the pandemic and are created or exacerbated by the pandemic.

Conclusion

India has stood strong through several pandemics. Good medical care and efficient researches have made it possible to fight every infection and luckily, we have been able to even eradicate a few. It can be established that throughout time, many infectious diseases have become widespread due to the mere lack of sanitation and crowded environment. The tropical climate and the seasonal rains in India is yet another important factor contributing to several vector-borne infections outbreaks in the past and many more to come. Though it has been difficult to compile all the pandemics due to lack of sufficiently available data and errors in data preservation, sincere efforts have been put into including most of the important, notable ones. It is also a sad truth that India will have to face several more such outbreaks in the days to come but preparedness has to be given immense importance and control of spread should be the number one priority of the doctors and other health care workers.

References

1. Rice AL, Sacco L, Hyder A, Black RE. Malnutrition as an underlying cause of childhood deaths associated with infectious diseases in developing countries. *Bulletin of the World Health organization*. 2000;78:1207-21.
2. John TJ, Dandona L, Sharma VP, Kakkar M. Continuing challenge of infectious diseases in India. *The Lancet*. 2011;377(9761):252-69.
3. Watson, John T., Michelle Gayer, and Maire A. Connolly. Epidemics after natural disasters. *Emerging infectious diseases* 13.1 (2007):1.
4. Sen S, Srabani. Indian cholera: A Myth. *Indian Journal of History of Science* 47.3 (2012): 345-374.
5. Moore, Cristopher, and Mark EJ Newman. Epidemics and percolation in small-world networks. *Physical Review E* 61.5 (2000):5678.
6. Hughes JM, Wilson ME, Pike BL, Saylor KE, Fair JN, LeBreton M, Tamoufe U, Djoko CF, Rimoin AW, Wolfe ND. The origin and prevention of pandemics. *Clinical Infectious Diseases*. 2010 Jun15; 50(12):1636-40.

7. Simonsen L, Clarke MJ, Schonberger LB, Arden NH, Cox NJ, Fukuda K. Pandemic versus epidemic influenza mortality: a pattern of changing age distribution. *Journal of infectious diseases*. 1981; 178 (1):53-60.
8. Ramamurthy T, Sharma NC. Cholera outbreaks in India. In *Cholera Outbreaks 2014* (pp. 49-85). Springer, Berlin, Heidelberg.
9. Mills, Ian D. "The 1918-1919 influenza pandemic—the Indian experience." *The Indian Economic & Social History Review* 23.1 (1986):1-40.

Indian Scientists in Modern Times

Dr. Jyoti C. K

Assistant Professor of Physics,
Government First Grade College for Women Raichur, Karnataka India.

Abstract

Science is knowledge that cannot be defined in specific way. However science means observation, identification and description. Basically science is two types that is theoretical and practical aspect. Again practical is classified into pure or basic science and applied science. Science field plays important role in the society due to this we can see drastic changes in live hood and society. The paper is focused on the few of the Indian Scientists their achievements in the modern times.

Keywords: Science, Society.

Introduction

Early humans were not at the mercy of the forces of nature however they were dependent on the environment for their well being and survival. They were curious to understand the nature about land, animals, the heaven and their relationship of these to themselves and trying to control it. Even they developed technologies such as stone-working, agriculture, animal husbandry, pottery, metallurgy, textile manufacture, bead-making, wood-carving, cart-making, boat-making and sailing-with hardly any science to back them up.

Science is the knowledge about the nature of the things in the universe. Science is found to be continues process, over the ages we learned that some of the knowledge was found to be useful and some of the knowledge was not found to be useful in the society. The knowledge, science and technology of one age built on and added to the knowledge, science and technology of past ages. Science itself has become so powerful when we look at the Johannes Kepler, Galileo Galilei and Isaac Newton and many more. At the beginning of the twenty first century, science ruled the globe and Newton has become most famous. The progress in the science changed the society. Science is classified into number of branches such as Physics, Mathematics, Astronomy, Chemistry, Biology, metallurgy and many more. In each branches there were sub-branches that comes under the science.

In scientific research area India has made tremendous progress. Several statistics illustrates that 36 percent of scientists at NASA and 12 percent of the scientists in the United States are of Indian origin. Before Independence, some of the most noted and influenced scientists did their invention in India. Such as Jagadish Chandra Bose, who did pioneering work which contributed the invention of radio and understanding the concept of the plant nervous system. Other notables scientists like C. V. Raman and his pioneering work in physics, Srinivasa Ramanujan in Mathematics, Satyendra Nath Bose and Meghnad Saha, whose contributions really disrupted world science. These scientists worked with in the limited resources. Later they departed in order to do the great things in the west.

Indian scientists and their achievements

When India under British rule these Indian scientists worked hard and made achievements in different field of science. Some of the Indian scientists made their achievements are listed in this paper.

Jagadish Chandra Bose: Bose is well known for his work on the wireless information transmission using microwaves. He also invented a device called a crescograph that detect very small motions within plants tissues. Bose made himself the best equipped among the physicists in the field of investigations. His contributions to the communication systems in biology as well as physics are amazing. Bose conducted most of his studies in plant research. His comprehensive experiments in photosynthesis, physiology, physics, his monumental monographs and his innovative work on plant physiology, made him a pioneer and an icon of biological research in India.

Sri. Chandrasekhara venkata Raman: C.V. Raman was famous to known for Raman Effect. His first phenomenal discovery was the physics of the blue colour of seawater. In 1930 Raman won Nobel Prize in physics for his observation of the phenomenon of scattering of light and was the first Asian person to receive a Nobel Prize in any branch of science. He made his contribution in acoustics, light scattering, optics, crystallography, ultrasonic's, vibrations of crystal lattices in diamond and other germs. In 1926 he founded the Indian Journal of Physics. In 1948, he established the Raman Research Institute. He was at all times a scientist, breathing and living science throughout his life.

Srinivasa Ramanujan: Srinivasa Ramanujan made his contribution in number theory, mathematical analysis, infinite series and continued fractions. He was able to discover the new theorems with his formal

mathematical knowledge. Mathematics is major part of the knowledge to survive in the society. He worked out the Riemann series, elliptical integral, hyper geometrical series and the functional equations of Zeta function.

Satyendra Nath Bose: He was a Mathematician and Physicists specialising in theoretical physics. In 1920s he is best known for his Quantum mechanics. He worked with Albert Einstein in developing the Bose-Einstein statistics and theory of Bose- Einstein condensate. He was awarded Padma Vibhushan by Government of India in 1954.

Meghnad Saha: Meghnad Saha was a student of mathematics. He was extraordinary genius and carried out remarkable work as a physicist. He served as a teacher, institution builders, educationist, science administrator, founder of the periodical sciences and culture and even as parliamentarian. Meghnad saha was Indian Astrophysicists developed the shah ionization equation, used to describe the chemical and physics conditions in stars.

Dr. A. P. J Abdul Kalam: In 1958 Abdul Kalam appointed as senior scientific Assistant. He was scientist and science administrators, mainly at the Defence Research and Development Organisation and Indian Space Research Organisation. For his work in Ballistic Missile and launch vehicle technology he is known as Missile Man of India. In 2002 he was the president of India. Abdul Kalam received several prestigious awards, Bharat Ratna, India's highest civilian honour in 1997 for his contribution in the field of science and engineering.

Conclusion

The present paper is to describe how the science is developed from olden days to till. We can see there is lots of changes happened in our lives. We are totally depending on technology. These Indian scientists are very genius as there was hardly any basic infrastructure for experiments. They all worked with their great mind and brought tremendous changes in the society and still the research is going on in one or other fields of science.

References

1. Robert. E. Krebs, (1999) Scientific Development and Misconceptions through the ages, Green Wood Press, ISBN: 0-313-30226.
2. Science A Four Thousand Year History Patricia Fara, (2009), Oxford University Press, New York. ISBN: 978-0-19-922689-4.
3. Varun Aggarwal, (2018) Leading Science and Technology: India Next?, ISBN: 978-93-528-0508-2.
4. Uma Parameswaran , (2011) C. V. Raman A Biography, ISBN: 9780143066897.
5. Pramod V.Naik, (2017) Meghnad Saha His life in Science and Politics, ISBN: 2365-0613.
6. K. Bhushan, G. Katyal, (2002) A.P.J. Abdul Kalam, The Visionary Of India, A.P H .Publishing Corporation, New Delhi.

Live Your Dreams

Khuteja Nasreen

Asst. Prof in English

GFGC, Afzalpur Dist. Kalaburagi

Nothing is permanent and permanent is Change. Change is not magical ,it comes with strong determination ,hope and will power.

Abstract

Everything is temporary. This pandemic made us realize that nothing is permanent. Our daily routine, jobs, hangouts, luxury, problems, diseases. We think there is no end to certain issues. We cannot control what happens but we can control how to react accordingly. Situations are not in our hands, to curtail but... these days too will vanish one day and we too will be experiencing the beauty of life whole heartedly. "After darkness there is always light".

What would you do if destiny twisted your road ? What would if you don't want to go ? Would you fight, run or accept it ?

I felt proud of myself.... Ankita Sharma , a teenager with her strong will power changed her destiny. She made her life what she wanted to make it. An indomitable spirit and determination can overcome even what destiny throws at you, it depicts the quest of a human, the fear of unknown fate.

Introduction

Preeti Shenoy creates positive spirit through her writings. A contemporary writer who is, a blooming Indian woman author. A viberent name in today's youth. She fluences the young minds by tracing, depicting their psychological insights. She imbibes a thought that "destinies are created".

On the way I stopped to admire a bunch of yellow Chrysanthemums that had just bloomed
 I sucked in the air deeply. I rejoiced in the sensation .and when it began to rain
 I smiled in delight, admiring each drop as it fell to the earth.
 I was celebrating being alive and there was a strong feeling in my heart that the Celebrations would last a
 lifetime now

A fictional work by PREETI SHENOY, is a story of ANKITA SHARMA ,a teenager girl in her twenties. The plot of story is set in 80's between two cities.

The author has a story which relates reality and illusion – It shows everything – the good, the bad and the ugly side of the world that we inhabit. And while doing so ,it tells us a captivating story of unrelenting love. The characters are dynamic and interesting and transformation of the Protagonist goes through is almost courageous. It requires bravery and courage to live your dreams.

There are sudden twists in the plot of the story, intrigue and mystery is created with the start, where the story opens in a mental hospital.

Mental health is equally important as physical health. The people you give and receive energy are very important that affect your mental state directly. But we don't discuss and give a stress about it openly because we have a mindset of "Bipolar Disorder is a mental illness". So, we are living in a world where mental health is not given importance and if a person is going through it, he or she is considered as weak or Psycho.

Never take life for granted ,it is an asset, it will slip off before you know. Value it and never be afraid of the problems or challenges the life puts forth. Realize, that life itself is precious. Neither run with the life, just walk through it while living. Life is damn simple!

The author for sure has an intense hard work, emotion and lot of research in the process of writing such a novel. The focus of the book is not the Bipolar Disorder. Instead it is around an individual who had this mental illness. She, inspite of sitting back and accepting it, fights and decides to change her own destiny and make life what she wanted it to be. A disease, considered to be a taboo topic in many households. The book is based on the real life story. The strength, will power and courage is definitely worth emulating.

The writing style of the author is very simple, down to earth and from heart. The characters seem to come alive with the description that speaks of the hard research done by the writer.

Indian writing in English refers to the body of works written in English by Indian writers. There is a history of Indian writers through ages. There are particular patriarchal assumptions about superiority of men and their experience. Traditionally, the work of Indian women writers is undervalued, for being prejudiced. The proficiency in English is with the writers who are intellectual, educated, affluent, a judgement is made that the work is of high class social strata for they are't aware of real life in India.

Majority of writings depict psychological suffering. There were many poems, short stories written by women in different regional languages like Hindi, Urdu, Punjabi, Bengali, Tamil, Kannada and Malayalam. The rise of novel writing in Indian concept started after the 19th century because women compared to men were less educated. The Bengali writers exposed to European culture bought the form of novel in India. Women were the chief upholders of a rich oral tradition of story- telling through myths- legends, songs and fables. These literacies began filtering through society and transformed to drama and poetry.

Toru Dutt (1856-77) first Indian women poet to write in English, they depicted womenhood.

Kamala Das, a feminine confessional and vigorous writer, writes about man-woman relationship. There were many writers who took women as their subject from childhood to womanhood.

In 1990's many number of women novelist emerged. It spoke about true state of Indian woman and treatment of Indian society with women. Their work is marked by an impressive feel for the language and an authentic presentation of contemporary India, with all its regional variations. Usually, they write about the stratum of society they know best, the urban middle class.

In field of regional fiction, four women writers—Arundhati Roy, Anita Nair, Kamala Das and Susan Visuanathan, have put the southern state of Kerala on the fictional map, while the culture of other regions have been by other women writers.

Anita Desai, in her novels deals with the psychological aspects, the image of a suffering women. She is preoccupied with her inner world, her frustration sulking, with the existential predicament of a woman in dominated male society.

In later years the fiction of woman underwent a change. The last four decades, woman writers moved far off from traditional portrayal of enduring self- sacrificing women toward conflicted female characters searching for identity, with no long characterization, defined simply in victim status term. In contrast to earlier novels the 1980's assert to defy motherhood and marriage.

Now, the women writers depict the diversity of women more than one ideal. The 21st century novels come-up with the attitudes of womens traditional imposition, some are based on caste, familial structure as key elements. There is also re-invention of re- framing the mythological symbolism. In short, the work of Indian women writer's is significant in making society aware of women's demands and in providing a medium for self-expression and thus, re-writing the History of India.

PREETI SHENOY - The Author

Preeti Shenoy, is an author and an artist based at Bangalore, India. Born on 21st December 1971. She had a rich cultural heritage by having contacts with different people and languages, due to her father's transferable job.

She had a writing habit since early age, but considered it as a profession in 2006, by writing blogs. In 2007 she wrote few articles, that gave her a good name, in Metroscan.

In 2008, she was invited to write for newspaper Times of India. Same year she wrote articles for Reader's Digest. "Joy" her articles got republished in various Indian Newspapers and Magazines.

With this encouragement, she started to have a larger project and began to write her first book, A Collection of Narratives, based on real life incidents, some of which had been previously posted on her blog, October 2008. Her second book fictional "Life Is What You Make It", was published in January 2011. A story of Indian teenager named Ankita Sharma, suddenly gets afflicted to Bipolar disease. Preeti Shenoy wants to be a full-time writer. She is a poet and artist too.

Life Is what we Make It.

The title itself speaks of "Life is to be lived and destiny to be created" the inner strength that every human possesses. This novel is now considered a must read by our society, for all age groups. Its a rollercoaster life of Ankita Sharma.

The simple lucid style of the narrator is easy to read and understand. Its an first person narration, Protagonist Ankita. Mental asylum is the opening curiosity to the readers. The story moves with interesting facts of college life, she is projected as a very talented enthusiastic intelligent girl, gets admission in MBA college. The college life, love affair and then a sudden twist in her life when destiny throws to her with a mental disorder, Bipolar.

Her life becomes topsy-turvy, having no hope. But Ankita Sharma comes up being a strong determined lady, struggles herself and overcomes this mental illness. The impeccable style and sense of writer carrying the story is straight and simple.

Will power of Ankita never let her down, she defeats the illness and triumphs over life in her own way.

The whole novel is divided into 23 chapters. The whole novel can be seen in 3 parts—The first part about Ankita's graduation days at Cochin. The prologue, where Ankita is seen in mental hospital. Dr. Madhusudan, an important person, a mentor, doctor who helped her to come out of her illness. In the end, we see Ankita Sharma back on the tracks of her life, profession, passion and way of life. Her hard work, strong determination and courage made her win over the disease.

The novel has a strange impact on the reader that “there is nothing as fate but what we make it”. It has a philosophical concept of existential humanism, that we are responsible for our own acts and situations in our life.

Conclusion

The book gives us five things to be believed in life –

1. Chase your dreams – never give upon them
2. Laugh a lot
3. Tell the people who are closer to you, how much they mean to you. Cherish the time you spend with them. Life is so uncertain and short.
4. Stand by your words. Keep up your promises and do not let people down. Be true to yourself and others.
5. LIVE (not just exist).

The novel “Life is what we make it” is a wonderful positive vibrating story of Ankita Sharma, a Bipolar (mental illness). It is a story of strong determination, hope, courage and will power, that gives us inner strength to deal with the unexpected situations that life throws. It makes you believe in yourself, your perseverance, even more to create, chart your own destiny.

All in all, it's a tale, at its core a love-story that makes us question our beliefs about ourselves and our concept of sanity and forces us to believe that life truly is ‘WHAT WE MAKE IT’.

Notes and References

1. Shenoy, Preeti. Life Is What You Make It. New Delhi: Srishti Publishers & Distributors, 2011. Print
2. Iyengar, K.R Srinivasa. Indian writing in English. New Delhi: Sterling Pub, 1983. Print
3. Eliot, Julia. Oxford University Press, 2001
4. http://en.wikipedia.org/wiki/Bipolar_disorder. 02 Jan 2013. Web
5. <http://pagetopixels.com/?p=1741>. 15 Jan 2013. Web
6. <http://www.ur.edu/personal/szunjc/philos/human.htm>. 05 Jan 2013. Web

Public Distribution System and Food Security in Karnataka: A Review

Kiran Sudi

Research Scholar, Department. Of Development Studies, Kannada University, Hampi, Vidyanaraya.

Abstract:

Ensuring Food Security is a challenge in India, given its huge population. At present Karnataka finds itself in the midst of a paradoxical situation; endemic mass-hunger coexisting with the mounting food grains stocks. The paradox lies in the inherent flaws in the existing policy and implementation bottlenecks. This paper provides a review of the public distribution system that seeks to tackle food security and also the nutrition security in karnataka. This paper finds that the government effort alone is inadequate to meet the challenges of universal food security. There is a need to shift from the existing expensive, inefficient and corruption ridden institutional arrangements to those that will ensure cheap delivery of requisite quality grains in a transparent manner and are self-targeting. Anna bhagya yojana scheme has been launched by Karnataka government, an ambitious initiative to supply 30kg of rice at Rs. One to nearly one crore poor families across the state that would entail an outgo of Rs4,200 crore a year.

Key words: Food Security, Anna bhagya yojana scheme, Public Distribution System.

1.Introduction:

India is acclaimed internationally for its fast growing economy among the developing countries. At the same time it is struggling with problems of poverty, hunger, unemployment and food insecurity. Though the poverty level has declined remarkably in terms of percentage from 1951 to 2013, hunger and helplessness is not so rare incident in India till date, which creates the idea of food security so relevant for the country at this moment.

1.1 What is food security?

Ensuring food security continues to be a challenging issue as well as of vital importance for the developing countries including India. The Millennium Development goals provide us with the starting point to assess the level of food security and prioritize our efforts to achieve it. According to World Development Report (1986), food security is “access by all people at all times to enough food for an active, healthy life.” Apart from it, Food and Agriculture Organisation (FAO, 1983) has defined food security in terms of “ensuring that all have both physical and economic access to basic food they need.” Food security is a complex issue that has been raised over time. The concept of food security indicates access of food to all people of the country at all times. Food security is described as the state when people have physical and economic access to sufficient, safe and nutritious food to meet their dietary needs and food preferences for an active and healthy life.

2. Literature of Review:

In this section, we briefly discuss the existing works about Public Distribution System. In this automated system conventional ration card is replaced by smartcard in which all the details about users are provided including their AADHAR (social security) number which is used for user authentication. This proposed to use smart card instead of manual ration card with UID for unique authentication.

1. K. Balakarthik : presents an efficient method for the user to buy the products in the ration shop by just flashing the card at the RFID reader at the ration store and the user can check their purchase details in a dedicated website. The paper proposes web site functionality by accepting requests from the user's browser and responds by sending back HTML documents (Web pages) and files. Database creation and GUI design and provides the details of centralized management and updating of database through web.

2. Rahul J. Jadhav, Dr.Pralhad K. Mudalkar : The structure of e-PDS system, software requirements and implementation is mentioned in the paper and it proposed to create different database tables as well as GUI including different login pages. It also defines role of administrator as well as ration distributor.

3. S.Valarmathy, R.Ramani : Proposed to use RFID and GSM technology based Ration cards by showing the RFID tag into the RFID reader. Then the controller checks the user codes and details of amounts in the card. After verification, these systems show the amount details. The user need to entered the required materials by using the keyboard, after receiving the materials controller send the information to government office and user through GSM executing the process.

4. Dhanojmohan, Rathikarani, Gopukumar : “Automation in ration shop using PLC”, proposed methodology for ration shop automation using embedded PLC. Further the updation to the government database about the stock available and the user details were carried out. A.N. Madur, 5. Sham Nayse : “Automation in Rationing System using Arm 7”, this system is based on radio frequency identification of user. First user is authenticated, then system shows the balance of person. User have to enter the amount of Kg he want to withdraw. System checks his account. If the user will have sufficient balance to withdraw the current amount,

system will open the valve. Through valve grain will come and it will get weighted by weight sensor. Once the count reached the entered amount controller automatically shut down the valve and updates the account of the user. The updated account information is send to the user's mobile using GSM module.

3. Objectives:

The objectives of the current study are;

- To study the structure offood security in Karnataka.
- To study the management of fair price shops in the study area

4. Methodology:

Case study method was followed for the study. The study has made use of normative and descriptive methods of analysis and relied on the documentary analysis of materials available from primary and secondary sources. Basically the Government Documents were collected from the Governments Departments, Agencies and other related domains.

5. Food security in India and Karnataka:

However, even after the bill is passed in 2013, food security in India has to be understood as a distressed phenomenon, as with marginal enhancement in their incomes over time – they are forced to cut down on their food consumption to meet up their imperative demands of health and education that were not so important in the earlier period. In order to feed the burgeoning population of India and to attain food security, the efforts for increasing food security and its sustainability through advanced agro and biotechnological ways are to be undertaken. However, problems of climate change, biodiversity, desertification, water depletion, etc. are becoming unfriendly to nature and human health. There is a crucial need for developing the systems to alleviate the environmental disorders in order to boost crop productivity.

6. Antyodaya Anna Yojna (AAY):

In the state Antyodaya Anna Yojana has been started w.e.f. 1st May 2001. Under this scheme 35 Kgs food grains is distributed to the AAY cardholders. Under this scheme the families are selected from following BPL categories.

- a. Land less agriculture laborers, marginal farmers, rural artisans/ craftsmen such as potters, tanners, weavers, blacksmiths, carpenters, slum dwellers and persons earning their livelihood on daily basis in the informal sector like porters, coolies, rickshaw pullers, hand cart pullers, fruit and flower sellers, snake charmers, rag pickers, cobblers, destitute and other similar cat categories in both rural and urban areas.
- b. Households headed by Widows or Terminally ill persons or disabled persons or persons aged 60 years or more with no assured means of subsistence or social support.
- c. Single widows or terminally ill persons or disabled persons or persons aged 60 years or more with no assured means of subsistence or societal support. Primitive Tribal Households (Madia, Kolam, katkari).
- d. Household headed by leprosy patients or recovered leprosy patients are eligible to get benefits under this scheme.
- e. While distributing AAY ration cards to eligible families, priority given to HIV/AIDS affected persons.

Saffron Ration Cards:

The criteria for Saffron ration card are as follows:

- a. Families having total annual income of more than Rs. 15,000 and less than 1 lakh.
- b. None of the members in the family should have four wheeler mechanical vehicle (excluding taxi-driver).
- c. The family in all should not posses four hectare or more irrigated land.

White Ration Cards:

The criteria for Saffron ration card are as follows: The families having annual income of Rs.1 Lakh or above, any member of the family possessing a four wheeler or the family aggregately holding more than 4 hectare irrigated land are issued white ration.

7. Anna Bhagya Yojana:

Anna Bhagya is the ambitious scheme in which BPL families were given up to 30 Kg rice at the rate of Re. 1 per Kg. The scheme was modified to suit the food habits of the regions and Ragi, Jowar were also distributed. Currently, the quantity of food grains is modified and distributed free of cost. The number of beneficiaries is 1.08 crore families, i.e., around 4 crore individual are benefitted. When Anna Bhagya Yojana was announced, many were skeptical about the implementation. On the other hand, criticism such as 'beneficiaries will get lazy', made rounds. But chief minister stood by the implementation of the scheme stating that whoever is criticizing Anna Bhagyae Scheme have full stomach. They do not know what the hunger is. Anna Bhagya beneficiaries are very feeble to raise their voice. Percentage of poor in Kerala amounts to 12%, in

Tamil Nadu 17% , in undivided Andra Pradesh 21% and in Karnataka 23.6% of the population are poor. These statistics reveal that Karnataka has more poverty in whole South India. Chief Minister himself has clarified many times that Anna Bhagya has been implemented to improve this situation in the state. Government has providing supplementary groceries such as 1 Kg iodized salt for Rs.2/-, 1 Kg sugar for Rs.13.50 and 1 liter palm oil for Rs.25 to priority families among below poverty line in the state along with free food grains depending on the number of individual in the family.

The Food and Civil Supplies department has reduced the quantum of food grain to five kg of rice for free, against the existing 10 kg for Re one, under Chief Minister Siddaramaiah's flagship programme. Nearly 50 per cent of the 1.06 crore BPL families are categorized as small, comprising three to four members. These families will now get 15 kg to 20 kg of food grain each month, instead of 30 kg to 40 kg, sources in the department said. The department has estimated that it will save up to 69,000 metric tonnes (MT) of food grains a month, the cost of which is approximately Rs 170 crore. Under the 10-kg unit system, the total requirement was 2.93 lakh MT per month. It is estimated to come down to 2.24 lakh MT per month as per the new five-kg unit system, the officials added. The government used to spend nearly Rs 4,000 crore per annum for food subsidy, mainly for implementing the Anna Bhagya scheme, by procuring rice from the open market. The approximate cost of a kg of rice in the open market is Rs 25. The food subsidy is estimated to come down to about Rs 2,100 crore from the 2015-16 fiscal. The department used to get about Rs 200 crore per annum by collecting Re 1 per kg. of rice, the sources said. The food subsidy expenditure for this financial year includes the cost of supply of palm oil (one litre per BPL family) and supply of five kg of rice and wheat each to the Above Poverty Line (APL) families. The subsidy on palm oil is estimated to cost Rs 469 crore per annum, while the cost of supply of rice and wheat to APL families is estimated. However, food grain to APL families will be supplied from June this year. The government might have restored supply of food grain to APL families, but about 50 per cent of the APL ration cards have been removed from the list. Karnataka had about 34 lakh APL families. The department has in the last two years brought it down to about 18 lakh, sources said. The department had last year made it mandatory for ration card holders to furnish their Electoral Photo Identity Cards (EPIC) with an intention to integrate it with the ration card database. In the year 2013, a new Government came in to existence in the leadership of Chief Minister Siddaramaiah and July 10, 2013 he announced the implement of Anna Bhagya Yojana for the poor families at the cost of Rs 1 for 1 kg Rice. It was the dream project of the Government as announced by the Chief Minister. The main objective of the scheme is to make Karnataka "Hunger Free State". It ensured food security to under privileged families. Another objective of the Government is to remove the dependent life of the poor.

• **Identification of BPL beneficiaries:**

In the state of Karnataka, at present the family with the income of less than Rs.17000/- in the urban areas and Rs.12000/- in the rural areas per annum is categorized as BPL family. As in other states rice, wheat, sugar and kerosene oil are distributed through the fair price shops to the beneficiaries under the category of BPL APL and AAY and present status is shown for the period 2008-2015.

• **Padithara Khatari scheme:**

This new scheme is one of the important main functioning under the TPDS Annabhagya scheme work through the fair price shops revised modification segment in recent years. Padithara khatari scheme has been introduced in the state during February -2014. Under this scheme availability of foodgrains in fair price shops guarantees from 1st of every month cardholders can draw foodgrains from 1st every month till 10th during 8-00 AM to 8-00 PM (excluding lunch hours between 1-00 PM to 2-00 PM and national holidays). Another rest of the days in the month fair price shops functions between 8-00 AM to 12-00 AM and 4-00 PM to 8-00 PM (excluding Tuesday and national holidays). IT guarantees the foodgrains availability from the first of every month. Otherwise, cardholders are entitled for compensation. So this scheme performance is present work satisfaction under annabhagya sche

**Table 1. The quantity and rate of food grains that is being distributed
in the state under Annabhagya Yojana:**

S. No.	Category of ration cards	Rice			Wheat			Sugar	
		Scale of issue (kgs)		Rate per kg (Rs.)	Scale of issue (kgs)		Rate per kg (Rs.)	Scale of issue (kgs)	
1	AAY	29			1	6		1	
			North	South		North	South		

			Karnataka Districts	Karnataka Districts		Karnataka Districts	Karnataka Districts			
2	BPL	Single person	6	8	1	4	2	1	1	13.5
		Two persons	14	16		6	4			
		Three and above person families	20	24		10	6			

Source: Karnataka Economic Survey 2014-15.

The above table shows the category of ration cards and scale of issue of food grains viz., rice, wheat and sugar in kgs at different prices distributed at eligible households. Antyodaya Anna Yojana (AAY) cardholders get 29 kilogram of rice at Rs.1-00. Secondly 6 kilogram of wheat distributed at Rs.1-00 and sugar can be distributed at Rs.13.50 respectively. In case of BPL cardholders, food grains viz., rice, wheat and sugar distributed in north and south Karnataka districts. In this criteria, firstly 6 kgs of rice can be distributed to single person one family of north Karnataka districts and 8 kgs distributed to two persons related in north Karnataka districts and 14 kilo south Karnataka, 16 kilo distributed to three and above person families in north Karnataka, 20 kilo and south Karnataka 24 kilo. The criteria under rice ratio, wheat item distribution level in north Karnataka districts single person 4 kilo as south Karnataka districts. Another three and above person families related 10 kilo in north Karnataka districts 6 kilo in south Karnataka districts. So, these are the two items viz., rice, wheat under the Annabhagya Yojane lowest level of price Rs.1-00 distributed. Sugar distributed under this scheme. Among all the above mentioned categories, ration cardholders 1 kilo costs Rs.13.50 per kilogram, above all categories equal price and equal price level distributed. The above table shows the results pertaining to quantity and rate of food grains distributed in the state under the Annabhagya Yojana.

Table 2. Details of number of PDS cardholders in Karnataka

Card	No. of Card Holders				
	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14	2014-15
AAL	1128912	1199700	1118371	1100340	1117034
BPL	8504993	8401792	8715869	8486938	1017034
APL	3996511	3832931	3499056	2767627	1957100
Total cards in the state	13630416	13434423	13333596	12454905	12299632

Source: Karnataka Economic Survey 2014-15.

The above table reveals the details regarding the number of PDS cardholders. A total of 1128912 cardholders are having AAY card type during 2010-11, 1199700 cardholders during 2011-12, 1118371 cardholders during 2012-13, 1100340 during 2013-14 and it was 1117034 AAY cardholders during 2014-15. As in case of BPL cardholders, a total of 8504993 cardholders are having BPL card type during 2010-11, 8401792 cardholders during 2011-12, 8715869 cardholders during 2012-13, 8486938 during 2013-14 and it was 1017034 BPL cardholders during 2014-15 have been identified. With respect to APL cardholders, a total of 3996511 cardholders are having APL card type during 2010-11, 3832931 cardholders during 2011-12, 3499056 cardholders during 2012-13, 2767627 during 2013-14 and it was 1957100 APL cardholders during the 2014-15 have been recorded in the state of Karnataka.

8. Statement of the Problem:

Food security has been a major goal of development policy in India since the beginning of planning. Food availability and price stability were considered measures of food security till the 1970s and the achievement of self-sufficiency was accorded high priority in policy. India's food security policy has a laudable objective to ensure availability of foodgrains to the common people at an affordable price and it has enabled the poor to have access to food where none existed. The policy has focused essentially on growth in agriculture production (once India used to import foodgrains) and on support price for procurement and maintenance of rice and wheat stocks. The responsibility for procuring and stocking of foodgrains lies with the Food Corporation of India (FCI) and for distribution with the public distribution system (PDS). India at present finds itself in the midst of a paradoxical situation: endemic mass-hunger coexisting with the mounting foodgrain stocks. The foodgrain stocks available with the FCI stands at an all time high of 62 million tonnes against an annual requirement of around 20 million tonnes for ensuring food security. Still, an estimated 200 million 17 people are underfed and 50 million on the brink of starvation, resulting in starvation deaths. The paradox lies in the inherent flaws in the existing policy and implementation bottlen.

9. Need for the Study :

Public distribution system is a one of the important poverty alleviation programmes in India. This scheme is very helpful to especially poor peoples in India. There are large number of people still living Below the Poverty Line. Government of India in recent years has passed the Food Security Bill of September 2013. This act says that, the main objective of 75% of rural population and 50% of urban population was covered. It gets to the needy people. Karnataka state poverty ratio is presently 26.03% and in recent years new annabhagya programme was implemented by Karnataka government under the targeted PDS presently effective of work of across the state. This scheme was one of the ambitious programme, with higher subsidy and cheap rate of foodgrains provided to the poor people. So, the targeted public distribution system was one of the important food security programmes. And, this scheme has been more helpful to the needy people in Karnataka.

10. Conclusion and Policy Suggestions:

In this paper we tried to review the performance of the public distribution system and find governmental loss or leakages as a whole through this system. Government procure food grains from farmers at a high price, and then it to all Fair Price Shops (ration shops) to sell those procured food grains at a cheaper rate to people, i.e. Govt. gives subsidy to the farmers and also to the people. But in many cases the ration shop owners sell these subsidized items to the local market at a higher price. The higher income group people do not avail the allocated items from the fair price shops due to perceived poor quality and the shop owners sell it to the open market at the market price. Hence, though the subsidy given to the farmers goes to them, but the subsidy given to the consumers goes to the fair price shop owners in case if the consumer belongs to higher income group. In the context of the above discussion we can easily come to the conclusion that the PDS in India failed to fulfill the major objectives which have been mentioned in the beginning of this paper. Even after the bill is passed, food security for the poor is far from a reality. Hence, since higher income group people do not need the advantage of PDS, the Government should focus on a modified PDS specifically focused towards the people who actually need it.

References :

1. Rajesh C. Pingle and P. B. Borole: "Automatic Rationing for Public Distribution System (PDS) using RFID and GSM Module to Prevent Irregularities," HCTL Open International Journal of Technology Innovations and Research, vol 2, pp.102-111, Mar 2013.
2. Agarwal M., Sharma M., Singh B, Shantanu: "Smart Ration Card Using RFID and GSM Technique" IEEE Conference on The Next Generation Information Technology.
3. A.N.Madur, Sham Nayse: "Automation in Rationing System Using Arm 7," International journal of innovative research in electrical, electronics, instrumentation and control engineering, vol.1, Issue Jul 2013.
4. K.Balakarthik: "Closed-Based Ration Card System using RFID and GSM Technology," vol.2, Issue 4, Apr 2013.
5. Dhanojmohan, Rathikarani, Gopukumar: "Automation in ration shop using PLC," International Journal of Modern Engineering Research, vol.3, Issue 5, Sep-oct 2013, pp 2291-2977, ISSN:2249-6645.
6. A. N. Madur, P. N. Matte: "Replacing Traditional PDS with Smart PDS" International Journal of Emerging Technology and Advanced Engineering Volume 3, Issue 12, December 2013
7. Rahul J. Jadhav, Dr. Pralhad K. Mudalkar: International "Smart Card based e-PDS system" Journal of Advanced Research in Computer and Communication Engineering Vol. 2, Issue 10, October 2013.
8. T.R.Sreenivas,: "A case of supply chain management of Public Distribution System operations in the Chhattisgarh state of India", 3– 7 September 2012.
9. Anna Bhagya Onduvarsha Media Department July 2015.
10. Srivodaya Media Department July 2015.
11. <http://ahara.kar.nic.in>
12. Vijaya Karnataka 19/3/2017 page no: 4.

Importance of Prakrit Epigraphs with regard to the Historiography of Pallavas

Nagarathna

Research Scholar

MA (History), MA (Kannada), M.Ed., (Ph.D.)

Ancient Indian History & Epigraphy Karnataka University Dharwad.

“Epigraphy is the study of the inscriptions, especially old ones. It is the life-blood of history in as much as it supplies the most authentic data and is more reliable than tradition and literature”. South India is rich in epigraphical material. In fact the history of the land and its people is built up mainly with the help of the inscriptions available for different dynasties that ruled over it or had contacts with the soil. The Pallavas of Kanchipuram, the earliest historically known imperial family of rulers of a considerable part of South India, have left behind them nearly 400 inscriptions recording many of the events and giving glimpses of the conditions under them. They are supplemented by some of the inscriptions of the contemporary dynasties that ruled side by side with them in different periods and with which they had contacts, either friendly or otherwise.

The inscriptions as well as the monuments of the Pallavas have been subject of study for over one and half centuries from the days of Col. Colin Mackenzie who collected a number of inscriptions in South India and prepared descriptive accounts of the monuments at Mamallapuram (Mahabalipuram), the chief sea-port town in the Pallava Kingdom. Later Burnell deciphered some of the inscriptions at the place which were included in Capt. Carr's collection of papers on the seven Pagodas. James Fergusson who wrote on the History of Indian and Eastern Architecture has given a fairly good description of these Pagodas which he assigned to the sixth and seventh centuries A.D.

The origin of the dynasty of the Pallavas and that of their name has been a subject of controversy for a long time, and the attempts made to throw light on it have not made the mystery less impenetrable. That the Pallavas became a great power in South India in the sixth and seventh centuries, and that they contributed a great deal to the growth first of Buddhism and then of Hinduism, and to South Indian architecture and sculpture.

That the Pallavas became a great power in South India in the sixth and seventh centuries, and that they contributed a great deal to the growth first of Buddhism and then of Hinduism, and to South Indian architecture and sculpture, are well known. But we have to find out who they were and when they came. I would undertake this work meticulously.

There are good numbers of books, articles, research works written about the Pallavas. I would like to mention, among all these historians of the Pallavas T.V. Mahalingam stands out for having compiled all the epigraphs of the Pallavas. The understanding of the epigraphs of the Pallavas leads us to write a better history of the Pallavas. I would like to study all these works and visit the important places of the Pallava history and make my notes about all those places and offer my commentaries for the better understanding of the Pallavas.

The Pallava kingdom is one of the most fascinating chapters in Indian History. The Pallavas started almost simultaneously with the Guptas in the north and in spite of several crises that they had to encounter were able to endure longer. In the face of frequent Chalukya invasions and great menace from the south and the west the Pallava rulers found time to register their name in history by their pursuit of the arts of architecture, sculpture and painting. The inheritors of an essentially non-Tamil culture, the Pallavas soon adopted themselves to the language of the land of their domicile and from at least the last quarter of the sixth century, Tamil figures in their official transaction. Their period also synchronized with an era of intense creative and religious activity to which they contributed in no small measure.

An account of the history of the Pallavas in the light of the then available epigraphical and literary evidence was written by the present writer in his Kanchipuram in Early South Indian History (1969). K.R. Srinivasan's Cave Temples of the Pallavas (1970) and The Dharmaraja Ratha and its Sculptures, Mahabalipuram (1975) are the latest detailed accounts of the early cave-architecture of the Pallava kings. The Chengam Nadukarkal in Tamil (1971) edited by R. Nagaswamy, Director of Archaeology, Govt. of Tamil Nadu, contains the texts of a number of hero-stone inscriptions of the Pallava times. He has also written a book in Tamil on Mamallapuram and its monuments entitled Mamallai (1968). N. Ramesan's Studies in Medieval Deccan History based on two new unpublished copper plate inscriptions in the State Museum, Hyderabad, contains a reconstruction of a part of the Pallava history with the help of the Chitrur plates of Nrupatungavarman (1970). The book Mahabalipuram Studies by Lockwood, Gift Siromoney and P. Dayanandan (1974) makes a study on the problems of Pallava history and art utilizing some methods and analytic tools borrowed from Botany, Statistics and other fields.

Besides these important publications on the history, art and times of the Pallavas there are a number of papers by scholars like, S. Krishnaswamy Aiyangar, K.A. Nilakanta Sastri, K.V. Subrahmanya Aiyar, Banerjee,

T.N.Ramachandran, D.C.Sircar, Sambamurti, N.Venkataramanayya, T.G.Aravamudhan, K.R.Venkaraman, K.R.Srinivasan, M.Rama Rao, R.Subrahmanyam, H.K.Narasimhswamy, P.B.Desai, G.S.Gai, K.G.Krishnan, K.Sankaranarayanan, H.S.Ritti, B.R.Gopal, B.G.L.Swamy and R.Nagaswamy, besides the present writer.

I have been collecting every possible material about Pallavas. I would like to place here a brief introduction to all those books, articles, notes, essays and historical writings about the Pallavas here.

The Pallavas by G. Jouveau Dubreuil, He has written a very brief note about the Pallavas in the book. He compares the Roman art and Pallava art and draws a parallel between the two. And he says, "We can therefore conclude by saying that at Kanchipuram as well as at Amaravati and Bezvada, the Pallava Art, inspired by Roman models, attained great perfection at the time of those early Pallava kings

Ancient History of the Deccan by G. Jouveau Dubreuil Translated from French to English by V. S. Swaminadha Dikshitar, Pondicherry: 1920. This could be base for our work to know about all the ancient kings, tribes and dynasties that ruled over the Deccan before the advent of the Pallavs in the Dravidian Country. This book gives a very good insights into the various nuances that crept into the Sanskrit inscriptions which were absent in the Prakrit inscriptions.

Inscriptions of the Pallavas by T. V. Mahalingam, Indian Council of Historical Research, New Delhi, Agam Prakashan, Delhi, 1988. This is a very massive source to study about the Pallavas. Here we come across almost all of the Prakrit and Sanskrit inscriptions of the Pallavas.

All the early Pallava royal inscriptions are either in Sanskrit or in Prakrit language, considered the official languages of the dynasty while the official scripts were Pallava script and later Grantha. Similarly, inscriptions found in Andhra Pradesh and Karnataka State are in Sanskrit and Prakrit. The phenomenon of using Prakrit as official languages in which rulers left their inscriptions and epigraphies continued till the 6th century. It would have been in the interest of the ruling elite to protect their privileges by perpetuating their hegemony of Prakrit in order to exclude the common people from sharing power (Mahadevan 1995a: 173–188). The Pallavas in their Tamil country used Tamil and Sanskrit in their inscriptions.

Reference:

1. Butterworth, Alan, and VengalVenugopaulChetty. *Collection of the Inscriptions on Copper Plates and Stones in the Nellore District*. Vol. 1. Asian Educational Services, 1990.
2. Foulkes, T. "Art. XIII.—The Early Pallavas of Kanchipuram." *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain & Ireland (New Series)* 21.04 (1889): 1111-1124.
3. Gopalan, R. *History of the Pallavas of Kanchi*. Published By The University Of; Madras, 1928.
4. S-Gai, G. "PRAKRIT INSCRIPTIONS IN KARNATAKA." *Archaeology of Karnataka* 65 (1978): 149.
5. Lockwood, Michael. *Māmallapuram and the Pallavas*. Christian Literature Society, 1982.
6. Mahalingam, TeralundurVenkatarama. *Inscriptions of the Pallavas*. Indian Council of Historical Research, 1988.
7. Sastri, Hosakote Krishna. *Two Statues of Pallava Kings and Five Pallava Inscriptions in a Rock-temple at Mahabalipuram*. No. 26. Government of India, Central publication branch, 1926.
8. Salomon, Richard. *Indian epigraphy: A guide to the study of inscriptions in Sanskrit, Prakrit, and the other Indo-Aryan languages*. Oxford University Press, 1998.
9. Saghar, Amol. "Irrigation under the Pallavas." *Social Scientist* 43.5/6 (2015): 3-10
10. Wolpert, Stanley A. *A new history of India*. New York: Oxford University Press, 1977.

Indian Women Mathematicians Grow Through The Ages

Dr.Niyaz Begum

HEAD, Dept. of UG and PG Studies in Mathematics
Govt. Women's First Grade College KALABURAGI, 585102

Abstract:

A mathematician is someone who uses an extensive knowledge of mathematics in their work, typically to solve mathematical problems. Mathematicians are concerned with numbers, data, quantity, structure, space, models, and change. A mathematician also analyzes data and applies mathematical and statistical techniques to solve real-world problems in business, engineering, healthcare, or other fields. They typically work in conjunction with other professionals to interpret numerical data to determine or project outcomes and needs, whether it be statistically or mathematical.

Key Words: Struggle, Contributions, Marveled, Research, Honors, Recognition, Committee and Conjecture.

Introduction:

Throughout history, women have been looked down upon and seen as insubordinate and incapable. Women were never viewed as equal to men until about the 1950s. History will also tell us that men dominated the mathematical scene and have made the biggest contributions in that field, yet this does not seem to be the case. Women have had just as big an impact on math as men have, if not a bigger contribution. They still continue to rock the mathematical world today.

Women and mathematics in the 18th, 19th and 20th centuries

Maria Agnesi (1718-1799) The first woman in the modern period to make a substantial contribution to mathematics was the Italian Maria Agnesi (1718-1799). In 1748, she published one of the earliest textbooks on the differential and integral calculus, *Istituzioni Analitiche*. The book was accessible to a broad audience and an important contribution to the development of the calculus in Italy.

Towards the end of the 20th century and the beginning of the new millennium, it was felt that a special focus was required to understand the concerns of women in mathematics. In India, early attempts at understanding these concerns were limited to panel discussions as a part of general conferences or as stand-alone events. In 2010, India was to host the International Congress of Mathematicians (ICM) in Hyderabad. Just before the ICM, a major new event was planned: the first International Conference of Women Mathematicians (ICWM). The conference was called *Advances in Mathematics: Focus on women in Mathematics*. The theme, of focus on women in mathematics, was central to this conference. Accordingly, about two-thirds of the speakers were women. The audience consisted of students and faculty members from colleges and Universities across India. A majority of the participants were women. Young scholars, particularly women, were invited to present their research.

*“Although it was acceptable for women
to mix socially in mathematical and
scientific circles, they could not
hold an official position”.*

Who was the first woman mathematician in India?

Shakuntala Devi

Shakuntala Devi also known as Human Computer is regarded as the first indian women mathematician, an astrologer, and the author of one of the earliest studies of homosexuality in India. A genius who could impress people right from the age of three, Devi is often credited with the moniker of the ‘Human Computer’ for her ability to solve complex equations in mere seconds. She solved mathematical and calendric problems live on the BBC. Her talents also earned her a place in the Guinness Book of World Records. A tireless achiever, Shakuntala Devi’s life and accomplishments have continued to inspire millions around the world till this day.

Shakuntala Devi was born in 1929 to a Hindu Brahmin family in Bangalore. Her parents discovered her amazing capacity to memorise numbers when she was three years old. By five, she could compute cube roots in her mind. Soon, she began to deliver public performances and appeared on radio shows as well. By 1950, Shakuntala Devi was touring Europe. There, on October 5, 1950, the famous broadcast journalist Leslie Mitchell hosted a special programme with her at the BBC, where she solved mathematical and calendric problems on air. In fact, it was this feature on BBC that bestowed her with the title of the ‘Human Computer’, when she and the computer had different answers to a complex math problem—and hers was right. However,

she frequently dismissed the 'human computer' label conferred on her. Her point was that the human mind created computers, and hence will always remain superior to the machines.

By 1952, Devi's whirlwind tour landed her in the US. One of her oft-quoted stints in the US was at the University of Dallas, where Devi was given to calculate the 23rd root of a 201-digit number. It's said that a steely silence descended in the room as she studied the question on the chalkboard. After 50 seconds, to the surprise of each person present there, Devi started to pronounce the answer digit-by-digit. Words of disbelief and congratulations punctuated the room that had just witnessed the impossible. A *New York Times* report later marvelled at the woman "who has difficulty remembering her birth date" but could "give you the cube root of 188,132,517 – or almost any other number – in the time it took to ask the question".

Shakuntala Devi explained many of the methods she used to do mental calculations in her book *Figuring: The Joy of Numbers*, which is still in print.¹ In addition to her work as a mental calculator, Devi was a famous astrologer and an author of several books, including cookbooks and novels.

Some of the Noted Women Mathematicians of India

Raman Parimala

Raman Parimala (born 21 November 1948) is an Indian mathematician known for her contributions to algebra. She is the Arts & Sciences Distinguished Professor of mathematics at Emory University. For many years, she was a professor at Tata Institute of Fundamental Research (TIFR), Mumbai.

Parimala was born and raised in Tamil Nadu, India. She studied in Saradha Vidyalaya Girls' High School and Stella Maris College at Chennai. She received her M.Sc. from Madras University (1970) and Ph.D. from the University of Mumbai (1976); her advisor was R. Sridharan from TIFR.

Parimala was an invited speaker at the International Congress of Mathematicians in Zurich in 1994 and gave a talk *Study of quadratic forms — some connections with geometry*. She gave a plenary address *Arithmetic of linear algebraic groups over two dimensional fields* at the Congress in Hyderabad in 2010.

- Fellow of the Indian Academy of Sciences
- Fellow of Indian National Science Academy
- Some of her famous publications are
- Failure of a quadratic analogue of Serre's conjecture, *Bulletin of the AMS*, vol. 82
- Classical groups and the Hasse principle, E Bayer-Fluckiger, R Parimala - *Annals of Mathematics*, 1998 - jstor.org

Sujatha Ramdorai

Sujatha Ramdorai (born 1962) is an algebraic number theorist known for her work on Iwasawa theory. She is a professor of mathematics and Canada Research Chair at University of British Columbia, Canada.^{[2][3]} She was previously a professor at Tata Institute of Fundamental Research.

She completed her B.Sc in 1982 at St. Joseph's college, Bangalore and then got her M.Sc. through correspondence from Annamalai University in 1985. After that she went for PhD at Tata Institute of Fundamental Research and was awarded her PhD under supervision of **Raman Parimala** in 1992. Her dissertation was "Witt Groups of Real Surfaces and Real Geometry"

Dr. Ramdorai initially worked in the areas of algebraic theory of quadratic forms and arithmetic geometry of elliptic curves. Together with Coates, Fukaya, Kato, and Venjakob she formulated a non-commutative version of the main conjecture of Iwasawa theory, on which much foundation of this important subject is based. Iwasawa theory has its origins in the work of a great Japanese mathematician, Kenkichi Iwasawa.

Ramdorai became the first Indian to win the prestigious ICTP Ramanujan Prize in 2006. She was also awarded the Shanti Swarup Bhatnagar Award, the highest honour in scientific fields by the Indian Government in 2004. She is also the recipient of the 2020 Krieger–Nelson Prize for her exceptional contributions to mathematics research.

Bhama Srinivasan

Bhama Srinivasan (born 22 April 1935) is a mathematician known for her work in the representation theory of finite groups. Her contributions were honored with the 1990 Noether Lecture. She served as President of the Association for Women in Mathematics from 1981 to 1983. She earned her Ph.D. in physics in 1959 with her dissertation *Problems on Modular Representations of Finite Groups* under J. A. Green at the University of Manchester. She currently is a professor at the University of Illinois at Chicago. She has had five doctoral

students. She has co-authored a number of papers with Paul Fong in modular representation theory and Deligne–Lusztig theory.

Indulata L. Sukla

Indulata L. Sukla (born March 7, 1944) is a former Professor of Mathematics, who served for more than three decades at Sambalpur University, Sambalpur, Odisha, India.

She did her schooling from Maharani Prem Kumari Girls' School and B.Sc. with Mathematics Honours from M.P.C. College, Baripada. She completed her M.Sc. in Mathematics from Ravenshaw College, Cuttack in 1966, and had a brief stint as a lecturer in M.P.C. College, before moving to the University of Jabalpur with a CSIR Fellowship to pursue Ph.D under the supervision of Tribikram Pati.^[1] While pursuing her researches, she joined Sambalpur University in November 1970 as a lecturer in the School of Mathematical Sciences, and continued there till her retirement in March 2004.

She is the author of the textbook *Number Theory and Its Applications to Cryptography* (Cuttack: Kalyani Publishers, 2000). In her research, she worked with English mathematician Brian Kuttner on Fourier Series. She is a Life Member of the American Mathematical Society (AMS) and the Indian Mathematical Society (IMS).

The Orissa Mathematical Society (OMS) gave her the Lifetime Achievement Award for her work in Number Theory, Cryptography and Analysis. She received the award from Professor Ramachandran Balasubramanian, Director of the Institute of Mathematical Sciences, Chennai at the 42nd Annual Conference of OMS held at Vyasagar Autonomous College, Jajpur Road, Orissa on February 7, 2015.

Conclusion:

Women whether they do mathematics for the sheer intellectual challenge, or for the critical insights it brings to solving important theoretical and real-world problems, women mathematicians love what they do. Some work alone or in collaboration with other mathematicians. Others work as members of interdisciplinary teams. Many of them also teach at the college or university level, while others are employed in industrial or government laboratories.

I'm pleased to share the fact that women these days are encouraged and supported by their family members to pursue their dreams and are recognized and respected by the society for all their contributions.

"Mathematics is the most beautiful and most powerful creation of human spirit."

References:

1. "Shakuntala Devi strove to simplify maths for students". The Hindu. 21 April 2013.
2. Pandya, Haresh (21 April 2013). "Shakuntala Devi, 'Human Computer' Who Bested the Machines, Dies at 83". The New York Times.
3. Riddle, Larry. "Raman Parimala". Biographies of Young Women Mathematicians. Agnes Scott College.
4. "Sujatha Ramdorai | The Best of Indian Science". nobelprizeseries.in.
5. "Bhama Srinivasan: The Invasion of Geometry into Finite Group Theory". awm-math.org.
6. "Mathematician Indulata Sukla Honoured", The Pioneer, February 9, 2015.
7. Why are there so few Women Mathematicians – www.athlantic.com

Savitribai Phule: A Great Social Reformer

Assoc. Prof. Dr Rita Braganza

Department of History

Rosary College of Commerce and Arts Navelim, Salcete Goa

Abstract

The paper is a humble attempt to draw insights from the life of a great revolutionary educator, Savitribai Phule whose mission in life was to support the downtrodden women. She is an inspiration for all women undergoing suffering in various fields in society. In order to alleviate the position of women, women should get educated. Education was the prerogative of the elite caste, and to initiate the process of the transformation of society, both men and women should be educated. The life of Savitribai Phule is an inspiration for the student and the teacher, the parent and the community at large. With the dynamic backing of her liberal minded husband, Mr Jyotirao Phule, she embarked on a mission to cleanse society of the age old superstitious evils, which debarred the welfare of the lower caste people. Savitribai encountered various challenges from the elite class, which she faced with a steadfast determination, and paved the path for the education of women in India.

Key words: Social Equality, Education and Women.

Introduction

If Civilization is to survive one must cultivate human relationships, and to nurture a civilization we need education. Women have been instrumental in the cause of nation building from times immemorial, and have made important contributions to the progress and happiness of mankind. Christine de Pizan, (as cited in Walters, 2005) in her famous work, *The City of Ladies* (1404) agrees that "the man or woman in whom greater virtue resides is the higher".¹ A study of the dress and ornaments of women give us an idea of the wealth of a community. To understand the condition of women, one has to delve into the general arrangement made for the training and education of women. Women find themselves juggling family, housework and a job. Society has to remove a few cobwebs from its ancient traditions and revolutionise some of its customs and institutions to enable women to occupy the rightful place she belongs to. The rules and regulations framed by society should be conducive for the welfare of all sections of its people. An anonymous work entitled *The Woman's Sharpe Revenge* (1640) (as cited by Walters, 2005) argues that women's exclusion from learning was devised by men to secure their own continued domination'.² The position of women in Indian civilization has undergone drastic and radical changes from the period of renaissance in Indian society.

Historical Background

The Indian National Movement got its impetus during the nineteenth century with the ushering of the Enlightenment Age in India. In the domestic space discriminations were normalised and silenced. Indian society was predominated by the hierarchy of the caste system wherein the elite mediated control over cultural and religious activities of the village community. The period marks pioneering efforts of Indians in the field of social reforms. It had a vision for a future Independent India which culminated in reviving the social outlook of the masses.

The defeat of the Marathas in the Third Anglo-Maratha War (1818) marks the establishment of colonial rule with the acquisition of the territories of the Peshwa by the British. Mountstuart Elphinstone took charge of the Poona Residency in 1811. He set up an independent kingdom with Pratap Sinha, and changed his title from Chatrapati to Raja, indicating thereby the ruler's subordinate position under the British.³ The period from 1818 to 1830 witnessed a transformation in the mind-set of the people. The spirit of the Indian Renaissance found its echo in the pride of Maratha intellectuals in their historical heritage. Phulvanta Zodge (2013) states that the colonial period from 1831 ushered in an era of reforms in the Indian society. It coincides with the birth of Savitribai Phule in the village of Naigao, Satara district. Born in the family of a village Patil, whose main source of livelihood was agriculture, Savitri was tough and hardworking. The following incidents during her childhood depicts Savitri's character and her sense of social equality.

At a tender age of 6yrs, during her visit to the temple of Bhairobha, she observed that a little boy was tortured by another boy, by forcefully taking a rose from him. When Savitri saw this, she was perturbed by the incident, and hence encountered the oppressor, and forced him to return the rose to the child. She strongly opposed social injustice towards the weak and vulnerable even at this age. Her courageous nature is depicted in another childhood incident in which she encountered a poisonous snake who was gulping eggs from a bird's nest. She single handedly faced the snake, till she could manage to avail the assistance from the villagers.⁴ During one of her regular visits to the weekly bazaar of Shirwad, she came in contact with some Christian missionaries who gave her a Bible and some biscuits. On the cover of the Bible, she saw the image of Christ

crucified, and began to visualize what this picture would be depicting. When she narrated this incident at the bazar to her father, he was furious and told her that she was polluted due to her contact with the missionaries. This incident depicts her nature to seek knowledge about the unknown and deal with the situation in a calm manner. The various incidents during her childhood, give a glimpse into her life, and her approach to tackle the problems, and not to shun off and withdraw from situations for the fear of failure.

The turning point in Savitri's life was her marriage to Jyotirao Phule in 1840. Savitri was selected as a bride for Jyotirao by his maternal aunt Saguna. Saguna, Jyotirao's maternal aunt, a young widow, was instrumental in the upbringing of Jyotirao and inculcating in him a yearning for learning.⁵ After Jyotirao's marriage to Savitribai, Saguna motivated Jyotirao to educate Savitri. Jyotirao being a liberal minded husband, was against the discrimination meted out towards women in society. He took the initiative to educate his wife. Jyotirao Phule was the first tutor of Savitri. His methodology of instruction was by using a stick and writing on the wet earth. Jyotirao taught Savitri in the vicinity of his farmhouse, and for formal instruction she later enrolled at the Normal school of Ms Michell, Pune. For further training as a teacher, Savitri joined Ms Farar Training Institute, Ahmedabad and successfully completed her course in Teachers Training. Savitri embarked on her mission to teach the marginalised in society. The social scenario during this period was one in which, education was the prerogative of the upper castes and the elite. Indian society was dominated by the evil superstitious beliefs that women and shudras should not be educated. The Phule couple had to undergo many ordeals in their journey for educating the downtrodden women. To add to their woes, Jyotirao's father Govindrao, was instigated by the upper caste orthodoxy to discontinue the education of Jyotirao. Govindrao was compelled to close the doors of his house to Jyotirao and Savitri. These challenges did not dampen their spirit, and they moved out of their father's home to pursue their goal to impart knowledge to the marginalised in society. Usman Sheikh, their well wisher, supported the couple during this period, by providing shelter and the basic infrastructure to begin their mission.

The Struggle for Revival of Society

Savitri and Jyotirao ushered in social reforms by the establishment of schools for women and the backward classes. Her journey to school was loaded with a number of difficulties. The orthodox people tried to dissuade her from attending school by flinging dung on her. But Savitri's will power was strong, and she always carried another sari, to change after reaching school. Savitri was determined in her endeavours of imparting education to women and the oppressed classes. She was a great social reformer, and infused a spirit of learning among the masses and enlightened them on the relevance of education. The education which Savitri imparted to women was not that which would make them compatible spouses, but one which would empower them to voice their opinion and fight for social justice. The historic handicaps of class and gender in the nineteenth century Maharashtra could not restrain or subdue her indomitable spirit.

An important factor in the life of Savitri was the moral support provided by Saguna, Jyotirao's maternal aunt. Saguna was a widow and the plight of widows was pitiable. Child marriage was the norm in society, and hence a large number of young girls were married to elderly men. These young brides soon became widows and some of them were forced to commit Sati (widow burning) and those who did not commit sati led a life of drudgery and humiliation. A.R. Kulkarni (2008) states that women in general were devoted to their husbands who were gods unto them, they were pious and religious minded. For the solidarity of the family and love of their husbands they bore all hardships. Child marriage and Child widows was a problem of social concern. The practice of woman immolating on the funeral pyre of her husband was condemned by Savitri. She supported widow remarriage, as a large number of widows were exploited by men and faced further disgrace if they happened to be pregnant. Being uneducated women were unable to fight against the exploitation meted out towards them. Savitribai headed the women's unit of the Satyashodak Samaj. She nurtured this movement by helping ordinary people build up their identity and strength. In 1852 the British government honoured the Phule couple for their contributions in the field of education and Savitribai was named as the best teacher. The Mahila Seva Mandal was established to create an awareness among women regarding their rights, dignity and other related issues.

As a poetess

Her poems served as a medium to persuade the masses of the importance of education. In her poems she reflects the dark spectrum which prevailed in the Indian society. Her poems shed light on the social issues which hampered the spirit of national consciousness among the people. It highlights an important aspect of Savitri's personality in her mission of social awakening. As it is rightly said "Zo na dekhe Ravi, wo dekhe Kavi" which means that a poet observes things which are not visible to the average observer. In 1853, Savitri began her journey as a poetess with "Kavyaphule"-a collection of poems. In her poems there is no scope for imagination, but a search for the truth. Some of her poems enlisted below throw light on her personality and her character.

In her poem *Thech Sant* she says that pious persons are those who do not think of their personal happiness or sadness in a selfish manner but think of the welfare of humanity, and hence are great.⁶ The poem *Shudranche dukhane* depicts the atrocities committed for a period of two thousand years on the Shudra community, by the so termed Gods of the Earth who are the Brahmins.⁷ The Shudras being in perpetual service of the Brahmin, have to break the shackles of slavery. She urges them that the only path to break their age old bondage of slavery was through the medium of education. By being educated, an individual will be enlightened and this will liberate people from living the life of an animal. In *Ingreji Shikha* she states that the main occupation of an individual is the attainment of the wealth of knowledge.⁷ The difference between humans and animals, is the ability of human beings and not to accept things by blind faith. She advised the people not to take life as a leisure stay but strive to educate and gain knowledge. She appeals to the Shudras and Atishudras to learn English to discard the authority of the Brahmins and break the shackles of caste. The poem *Shiknea sathi zagewah*. She gives a clarion call to the weak and oppressed to rise up, and stop living the lives of slaves.⁸ Further she states that Manu who banned the masses from attaining education is a person of a bygone era. English education will impart knowledge of different events in the world. Hence people should utilise their time to learn, and this opportunity should be availed by people in this millennium. She further reiterates that the knowledge of the English language will teach our children to become wise. A yearning for acquiring knowledge is within me, due to caste a wound which is within us, lets blot it away from our lives, lets look forth for a glorious future, let misery be our past, and for this we have to awake, arise and educate ourselves.

In *Tayach manavmanaveka* the poetess opines that if one does not possess knowledge and education and makes no attempt to acquire it, one possesses intellect but does not work on it, then one cannot be called a human being, because birds, animals, monkeys and human beings all go to the process of life and death, but if humans don't persevere to gain knowledge, then can they be called human beings. The poem on *Rani Chatrapati Tarabai* depicts the courageous nature of Tarabai.⁹ She refers to her as Jagadamba of Kolhapur and Maharashtra's Amba. the one who shed the blood of the enemy on the battlefield. Tarabai was a warrior of indomitable courage and a source of inspiration for future generations. Savitribai pays tribute to this great queen in her poem.

Conclusion

Vishnu Shastri Chiplunkar(1850-82) in his essay *Itihas* argued that History does not mean glorifying the valour of dynasties.¹⁰ It is a wide canvas which includes judicial and revenue systems, arts and crafts, money and banking, literature, forms of popular entertainment such as *tamasha* or vocal music. The social factors occupy a major role in the development of mankind. From times immemorial, education has taken a pivotal position in the revival of society. Education has been an important tool in the development of society. Value education is the foundation for the building of a society. With values such as devotion to one's work, self-independence, hard work and patriotism one can build up a society based on equality and justice and get rid of superstitious beliefs. The gigantic task of nation building will not materialise, unless a just social order is established. Our life is not to merely exist but to live and live fruitfully. An Individual is liable towards the society, and social justice will be viable only through public participation.

Savitribai Phule pursued her education in English which broadened her perspective of principles that contributed for the transformation of society. Savitribai, and her husband, Jyotirao were a historic couple who worked together for the empowerment of women and the oppressed classes. The couple did not have any biological child, so when Jyotirao was coaxed to remarry, he humbly stated that the defect in having a child may be in myself and not in Savitri. The couple adopted a boy who later on became a medical doctor. They considered it their mission to purge society of the evil practices and do away with the misuse of religion as a tool to subordinate the lower castes. India is a nation which is characterised as a *karmabhoomi*, wherein an individual's merits are a criterion for his social status. A person who is virtuous is superior and one of loose character is inferior. The exploitation of the world under the guise of antiquity has to be disapproved because they are trying to gain an advantage for themselves, rather than trying to help other people do what is right. The life of women should not be restricted to her husband and children. The identity of a woman is not restricted only to her husband and children. Today the literacy rate of women is high, but are we really educated or only literate. Feminism outside the academic circle will challenge us in ways, that as yet we cannot even foresee. Women have to build up their identity by their contribution to society and their lives should not be restricted as being just wives and mothers of great reformers. Savitribai proved herself as a woman of substance and not as an appendage of a man. Even after the death of Jyotirao, she continued her mission of empowerment of women. In the famine of 1896, she compelled the British to undertake relief measures. An epidemic of plague swept Pune in 1897. Savitri was personally involved in the relief effort, contracted the disease which resulted in her death on 10th March 1897.

Academic research has given us extremely valuable insights into women's lives in different ages and different cultures. One can get a glimpse of an educated woman through the way she communicates, with other women in society, the women who collect our rubbish, deliver the laundry, work as domestic helps and in menial jobs. Women empowerment will take new strides, when we teach our sons to treat women in a humane manner. Savitribai Phule is an inspiration for the students, the parents and the community at large. In her mission of social resurgence, she encountered a number of adversities, which she tackled sometimes through discussions and at times with debates. In every era a woman may not be blessed with a liberal minded husband like Jyotirao, hence a woman has to light up her own life through the medium of education.

Endnotes

1. Margaret Walters, Feminism, p.19.
2. Ibid, p.18
3. A.R. Kulkarni, The Marathas, p.189
4. Phulvanta Zodge, Saadhvi Savitribai Phule, p.32
5. Ibid, p.33
6. Paikrao, Kiran Shivajirao, KrantiJyoti Savitribai Phule Yanchya wagmyatun pratit honare mulya shikshan vishayak vichar ek chikitsak abhyas. (Doctoral dissertation) p.102
7. Ibid, p.1
8. Ibid p.163
9. Ibid, p.95
10. A.R. Kulkarni, Maratha Historiography, p.119

References

1. Altekar, Anant, S. 1956. The Position of Women in Hindu civilization, from prehistoric times to the present day. : Motilal Banarsidas Publication.
2. Ghose, Malini. 2002. Literacy, Power and Feminism. Economic and Political Weekly, vol 37, Issue 17, April 27 2002
3. Kulkarni, A.R. 2006. Maratha Historiography. New Delhi: Manohar Publishers.
4. Kulkarni, A.R. 2008. Medieval Maratha Country. Pune: Diamond Publications.
5. Mill John Stuart. 1869. The subjection of Women. Retrieved from <https://011.libertyfund.org/titles/mill-on-liberty-and-the-subjection-of-women-1879-ed>.
6. Paikrao, Kiran Shivajirao. 2016. KrantiJyoti Savitribai Phule Yanchya wagmyatun pratit honare mulya shikshan vishayak vichar ek chikitsak abhyas. (Doctoral dissertation) Retrieved from [Shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/1063/195267/9/09_chapter1.pdf](https://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/1063/195267/9/09_chapter1.pdf).
7. Ramachandran, Vimla. 1999. Adult Education: A Tale of Empowerment Denied, Economic and Political weekly, vol 34, Issue 15, April 10 1999.
8. Walter Natasha 1998. The New Feminism. Retrieved from <https://www.theguardian.com/books/2005/oct/25/classics.gender>.
9. Taral, Satish. 2016. Lokmata Savitribai Phule, Vyachativani Kavita, Jalgaon: Padmashree Prakashan.
10. Walters, Margaret. 2005. Feminism. New York: O.U.P.
11. Zodge, Phulavanta 2013. Saadhvi Savitribai Phule, Pune: Chinara Publication.

Yashodhara Dasappa- A True Gandhian

Rohini Sangappa Dalavay

Lecturer

Maharaja's Degree College Dept. Of History, University Of Mysore Mysuru

Abstract

This paper discusses the role of Yashodhara Dasappa as a true Gandhian. It brings out how she followed the principles she believed till the end of her life. She remained a Gandhian, power and positions which freedom of the country had brought to her did not desist her from following the path of Gandhian principles.

Key words. Gandhism, reconstruction, satyagraha, rejuvenation, emancipation, amelioration, uplift, picketing, deprivation, struggle, emergence, patriotism.

Article India's saga for independence has seen a unrelenting struggle of ninety years. Indian national movement has seen a varied attempts, in phases of armed struggle and unarmed struggle. The Gandhian effort of bringing the masses to the forefront of the movement, which was hitherto was of upper class movement. His effort in bringing people of all sections of the society did see an mass movement of peaceful agitation of millions participating without striking a discord between the rulers; the British and the common man. However we could observe the emergence of numerous illustrious leaders to the forefront of the national struggle, who willingly sacrificed their life, career and comfort of bright future.. It is true that patriotism, nationalistic feelings demand selfless sacrifices, sufferings, and untold miseries on the participants, but the satisfaction they had of being a part of the movement liberating their motherland from the foreign yoke.

Indian freedom movement under the leadership of Mahatma Gandhi brought thousands of men and women to the forefront of national agitation. Clarion call of the Mahatma brought thousands of Indian women, who were hitherto were secluded and not given a role in public activities¹. Gandhiji turned this devotion towards him by making these women to indulge in nation building. His path was the reconstruction of Indian rural parts, rejuvenation of indigenous industries, social change, serving the depressed classes for which he needed dedicated women. Gandhiji was fortunate in having as disciples.

It is the only time when there was surge of tens of thousands of women of all sections, all castes, all caste into the movement. Indian women responded to Mahatma Gandhi wholeheartedly². His methods of ahimsa and truth, path of peaceful agitation were attractive to Indian women who were kept aloof for, and not given any role in social and public activities for centuries³. Yashodhara Dasappa is one of the prominent satyagrahi: 'a true Gandhian' dedicated her whole life to the cause of Gandhian constructive work. It is a rare case where this woman of high society accepting the life of self suffering, sacrifice, poverty and service. Yashodhara who accepted Gandhian ideologies rendered yeoman service to the women of Karnataka. He called the women to come out of their centuries old blind beliefs⁴.

A true Gandhian is one who believes in the Gandhian principles, keep them near to the heart and follow in the path prescribed by Gandhiji. Becoming a Gandhian is not easy, Gandhiji expects utmost devotion by his followers. They have to dedicate all their time and energy to the cause of his principle. In that respect he was a strict disciplinarian. Wearing khadi, weaving charaka, serving the helpless, neglected masses. Giving equal importance to women, treat the Harijans equally⁵. involving in propaganda against alcoholism, communal harmony, to keep national interest, and welfare of all (sarvodaya), to lead a simple life, abstain from habits of luxurious life and to involve in the programs of national reconstruction. How Yashodhara Dasappa was born and brought in rich environment, a comfortable life turned herself into a true Gandhian? is the focal point of this article

Yashodhara Dasappa was born as a daughter of K.H.Ramaiah a well known name in the state. He was the officer in the service of the Maharajas government and was the leader of the backward classes in princely Mysore. He was closely associated with the Maharaja Krishnaraja Wodeyar IV, and was the registrar of the cooperative department in the kingdom. But his most significant contribution was for the effort he made for the uplift of the backward classes in the state. He was the founder of the Vokkaligara Sangha; through which he made relentless effort to bring that Vokkaliga community which was though a land owning class had remained backward section of the society as they neglected education. It was a herculean task to make those men of the lower classes to recognize the need of education. He worked as a missionary to spread awareness among them. His example was followed by other castes and it led to widespread awakening among the lower sections of the society of Mysore.

Yashodhara was the eldest daughter of K.H.Ramaiah, was born on 5th May and was brought up in all comfort and was given good education. Yashodhara studied till high school in Bangalore, and later went to

Madras for higher education. Her father was the role model for her, from whom she developed the qualities of selfless service. As her house was the centre of the social revolution that was taking. However she was ordained to be good leader with head and heart to take up the social responsibilities. Her father K.H.Ramaiah was liberal in his ideas and was aware that any good social reform should begin from home. She allowed his daughter to involve in public activities.

As a young woman she was greatly influenced by Mahatma Gandhi who was leading the satyagraha movement to liberate India from the British rule. His principles of truth and ahimsa attracted her. His motto of rebuilding India through constructive program me aimed at inviting everyone to participate. She visited Mahatma at Nandi hills along with her father. In 1927 and made him as her ideal leader. She decided to follow the Mahatma. Her's was not a mere institute, but of deep devotion and selfless service. With her sophisticated brought up, good education she could have rested with her comfortable life. Either her social status, her father being a loyal royalist, or her own ambition to come up in life did not come in her way to follow in the footsteps of the Mahatma. While she was in Madras she came under the strong influence of Mahatma Gandhi. After returning to Bangalore, she completely involved in Congress work.⁶

She married H.C.Dasappa, a successful lawyer and son of a well known public figure Hirehalli Channaiah. Fortunately, either her father-in-law or her husband curtailed her activities. Though Dasappa was a member of Praja Samyuktha Paksha he did not curtail the activities of his wife Yashodhara involving in the activities of National Congress and Gandhian constructive programme. She dedicated herself to the cause of working Gandhian constructive programme. Picketing of liquor shops, use of Khadi, charaka and Hindi prachar, communal harmony, uplift of women rural rejuvenation were the constructive program Gandhiji insisted his disciples to involve. They should be the part of their day to day programme.

Yashodhara's life is an example of metamorphoses of a simple innocent girl to that of a strong social activist spending most of her life in issues of social concern as guided by Mahatma Gandhi she was very faithful to her leader, at an early age she decided to involve in Gandhian constructive program⁷. She influenced her husband Dasappa to become congressman. Thus her house became the centre of congress agitation. She led a life of simplicity and from morning till evening. Lead a simple life was not easy for this lady who was brought up in luxury and comfort. Her early life was associated with pomp and pleasure as her father was closely associated with the royal palace. Thus following Mahatma, leading simple life, wearing khadi was not easy. But her devotion to Gandhian principles were not just outwardly, but embedded deeply in her life and thinking. Gandhism was her way of life. Along with her husband Yashodhara was running 'Kasturba Kanya Vidyalaya', a school for poor girls in Vontikoppal. They converted their residence in Mysore into a boarding home for girl students of surrounding villages⁸

As a Gandhian she had two important roles to play: one as a humble follower of Gandhiji, a satyagrahi participating in satyagrahas, lead the satyagrahis when most of the state Congress leaders were imprisoned. Secondly, Mahatma Gandhi had chosen her for involving in constructive programs. In early days she spent in propaganda work of the Congress to spread the message of social equality, swadeshi, use of khadi, use of charaka, Hindi prachar⁹. Propaganda work needed hard work and spending most her time with other satyagrahis. Participating in satyagrahas indeed prepared for imprisonment and hardships. While in Mysore she frequented Gandhinagar and Ashokpuram to create awareness among the Harijans motivating them to educate their children, cleaning the shanties, conducting prabhatbheris (morning prayers). She was the life member of Dakshina Bharat Hindi Prachar Samiti).

H.C.Dasappa joined the congress and became one of its prominent leader, which inevitably saw him having frequent imprisonment, and loss of legal practice¹⁰. Yashodhara was a constant support to her husband and looked after the family affairs and brought up her children. They had differences, but these difference never hampered the love and understanding between them. They encouraged and motivated each other. Dasappa was a great supporter of Yashdhara's work Dasappa couple was an ideal couple, whom the people of the state sought for guidance¹¹

Gandhian constructive worker:

Her role as selfless leader of the Mysore congress relentless work, and her dedication to Gandhian principles were recognized not just from the people of Mysore, but also from her mentor Mahatma Gandhi. She visited Gandhiji's Wardha ashram in 1941 along with her husband and stayed there for more than six months While at Wardha, Mahatma Gandhiji asked Yashodhara to dedicate her work for the uplift of the unfortunate women, work for the rejuvenation of rural India.

Working among rural women, especially those unfortunate women who would be the bread-earners, orphans, widows, deserted women. Mahatma Gandhi wished to provide them with proper motivation, training in skills to earn their livelihood and to lead a decent life.

After her stay at Wardha, Yashodhara decided to work for uplift of rural women and empower them with proper guidance. With this motive and with the guidance of her mentor she established training centre for women to give them training in tailoring, handcrafts, teachers of balavadi, midwifery etc. In 1940's she was running a training centre near Yelwal, and then a village near Hunsur¹²

Kasturba Gandhi Memorial Trust

The death of Kasturba Gandhi left a void in social movement and constructive program. Mahatma on the suggestion of his followers established a trust in her memory dedicating to the cause of the uplift ment of rural women. Yashodhara was a member of the Trust. The Trust wholly dedicated to the cause of rural women. The women of India were facing severe onslaught on their personal development, individual freedom, and many times of their existence. They were burden with the slavery to male dominated social customs and traditions. They could hardly find it they needed a brand of dedicated women leaders ready to work among those unfortunate women, to develop confidence in them and to motivate them to face the issues positively. As requested by Mahatma Gandhi, Yashodhara established an ashram near Arsikere, where she bought land and established an ashrama to work for the upliftment of women. It worked under the guidance of Kasturba Gandhi Smarakh Trust-Indore.

Kasturba Gandhi Smarakh Grama Arsikere:

Yashodhara Dasappa with her own money bought eighty acres of land near Arsikere and with the blessings and approval of Mahatma Gandhi established an ashrama. The ashram is dedicated for the cause for working for the rural reconstruction of the area around. The plan of the ashram and its programs are working on the guidelines of the Kasturba Gandhi Smarakh Trust of Indore in Madhya Pradesh. According to the plan of work the ashram provides temporary shelter for deserted unfortunate women, young widows and help them by . It is running school for poor children. A boarding for girl students of poor family The ashram train the young girls to become teachers of balavadi, midwives, teachers, tailoring, and other professions Hundreds of women have become self sufficient and self dependents overcoming their misfortunes. The training provided her brought new light in an unfortunate circumstance.

The ashram at Arsikere even today working in guiding rural women, changing their life styles, making them economically self dependence. The training make them to become bread earners, to develop self confidence and empower them. This goes a long way in rebuilding rural India which is essential for the progress of the country.

Yashodhara Dasappa was a prominent leader of the Mysore Congress. She was a strong motivation for hundreds of young congressmen. Her role as guiding power during the Quit India movement. It was the period which tested her capacity as a leader. The arrest of most of the leaders of Congress by Mysore state, strict control over the activities of congressmen. Even Yashodhara Dasappa was kept in house- arrest.

The difficulties to continue her activities and participating Congress satyagraha. Her house in Mysore was the hub of the congress satyagrahis. It was a hiding place for undercover workers. Government kept a band of policemen around her house. By then Dasappa was imprisoned for more than one year. The government restricted her activities keeping surveillance of those who were visiting her house. In midst of all these difficulties Yashodhara continued her activities; she was the main inspiration and financial resource for hundreds of young satyagrahis. Often gave shelter to many underground workers guided them in their day today satyagraha.. But her work brought lot of suspicion among government officials who kept a contingent of policemen and secret service police near her home.

After independence Yashodhara stayed out of power circle, as a true Gandhian did not aspire for any political power. Though her husband H.C.Dasappa was a cabinet minister she did not stay in Bangalore, spent her time at Arsikere evolving her plan of building an ashrama for implementing Gandhian constructive work. During this time she seriously took up the work of formulating her idea of an ashrama centered around rural reconstruction.

But the congressmen wished her to be part of the organization and government. They requested her to play a big role to reinforce the party. The independence and getting power in their hands, several congressmen had lost the focus of the activities the party had to continue. Several party men were in a dilemma of continuing Gandhian principles of simplicity, national reconstruction and social reconstruction. They needed proper guidance. In 1950 party workers forced her to contest for the post of President of Mysore state congress; though she was ill, they filled her name for contest. She won the election and became the President of the congress and dedicated her position to strengthen the party. Along with all these responsibilities and difficulties Yashodhara carried on her work at Arsikere.

Serving the state as minister. – a true Gandhian at work

In 1964 She was taken into the Cabinet as the minister of Social welfare which included women and child welfare also of the state. It was her favourite department; social welfare through which she could bring

the amelioration of depressed classes to the core, bringing reform in women and child welfare about which she was working for decades This Gandhian wished to achieve social change through the department. As minister she undertook several measures that benefitted women, children of dalits and other backward classes.

Establishment of Sarvajanic hostels: One such revolutionary decision she took was to have general hostels for children where students of all castes to stay together, instead of caste ase hostels where the students are affected by caste bias. She felt though private organizations had established hostels for the students of their community Yashodhara Dasappa felt the government need not have caste based hostels as division of the society was a social evil dividing the Hindu society as high and low. It is the depressed classes who suffered most by social deprivation. Gandhian ideal of *sarvodaya* was to eliminate this caste distinction. As a Gandhian Yashodhara Dasappa executed an order whereby the government had to have sarvajanic hostels where the students of all castes and communities stay together. She passed an order making it an offence not allowing Harijans to draw water from common well ¹³. It was a revolutionary idea, whereby she thought there will be gradual elimination of caste discrimination, as the students who stayed together will develop amity and mutual understanding. She took strong measures to utilize the grants given to Harijan children as scholarships as well as for welfare measures.¹⁴. Though it was for the good of the society, somehow, in later days the government did not follow with vigour of having common hostels for the students of all, this policy was neglected. As minster she saw that no amount set aside for scholarships to the Harijan and other backward class students should go unutilised. She toured all parts of the state and supervised the work of her officers. The state needed her active service to the cause of the women, children and the uplift the harijans. She would have usheared a new era of progress in the amelioration of Harijans, tribals and backward classes, but her service came to an abrupt end. She resigned from the ministry for a cause for which she stood for decades.

Abolition of prohibition and resignation of Yashodhara:

As a Gandhian Yashodhara Dasappa had carried on relentless struggle against alcoholism. She strongly believed that the habit of drinking destroys the social structure. It weakness family bondage, as men spent most of their earning on drinking, making their wife and children to suffer. From her satyagraha days she had participated numerous picketing. Gandhijis call for work against alcoholism as he felt it is an essential part of nation building. Alcoholism was the bane of the Indian lower classes and the poor of all sections; it is a major factor for poverty and destitution among the lower classes. Yashodhara had worked as a volunteer in front of the liquor shops to disuse men from drinking. She had organized picketing in front of the liquor shops. Often she used to request men not to drink and to push their dependents to poverty. Gandhiji wanted complete prohibition of liquor sale in independent India. He thought that getting revenue from the sale of liquor is sin. He wished his followers not to encourage drinking in the guise of earning revenue.

The death of Mahatma, and passing of time many states decided to abolish prohibition. In 1965 the state of Mysore wished to abolish prohibition as it wished to have steady income by sale of liquor. Yashodhara strongly opposed this and criticized the efforts of government to introduce drinking and opening of liquor shops. She vehemently argued and showed her firm stand in favor of prohibition. Ultimately when the government decided to abolish prohibition in the state she resigned from her cabinet position. It was a bold decision to withstand for the principle. There was no going back in her firm stand. She was prepared to face any consequence to follow the path of Gandhian principle. She boldly declared that she is ready to go out of power and position but not to compromise.

It was a rare measure where the principle, ideology she stood for decades. It was easy for her to go out of the power than to forego the principle she was following. Her resignation showed that she was a true Gandhian, where the ideals of Mahatma Gandhi, and his social reconstruction is important. The power and position never came in her way of deserting her responsibilities to the nation and society. Her resignation form ministerial responsibility left her more time in dedicating her time and resources in the working of Gandhian constructive program.

To conclude, Yashodhara Dasappa was a rare leader with head and heart. She followed the Gandhian path in whatever the circumstance. She stood for selfless service, dedication to the Gandhian principle, simplicity and she set an ideal model for others to follow.

Notes and observations:

1. Desai A.R.' Social Background of Indian Nationalism', Popular Prakashana 1948 p-225.
2. . Ibid.
3. Jim Massoles, 'Indian Nationalism, , p-152.
4. D.A.Shankar, ' Gandhiyolagina Mahila Vicharadharegalu' , GandhiBhavana, University of Mysore , 2016, p-8-9.
5. Ibid.
6. Premalatha Sunderashan, Mysore Jilleya Swatantra Horatagararu, Mysore p-19.

7. Ibid.
8. Pramila Devi B.K., 'AN assessment of H.C.Dasappa As A Social Activist, Freedom fighter and A Political Leader, Godhooli Prakashana, Bangalore 2018, p-147..
9. Premalatha Sundereshan op citi, p-19.
10. D. Lingaiah, Shivapura Dwaja Satyagraha swatantra Sangramam charite, Godhuli Prakashana, Bangalore 2011, p 127.
11. Ibid.
12. which is now called as Yashodharapura in her memory.
13. Proceedings of Mysore Legislative Assembly 1965. p-85.
14. R.R Diwakar, editor 'Samyukta Karnataka' (daily) dated 27-09-1963,

Nationalism In The Poems Of Rabindranath Tagore

Smt. Sayeeda Banu

Assistant Professor

Government First Grade College, Chituguppa, Bidar

Abstract

Rabindranath Tagore was a versatile genius, a true nationalist and above all an indisputable humanist who has been inspiring generations of intellectual and empathetic minds irrespective of their religion, race, language and also the barriers such as state and nation. The literary and artistic genius of Tagore spanned over six decades, is nothing but a reflection of a sensitive artist, a sympathetic man of letters, a profound thinker and a strategic experimentalist. It may be considered a false promise if someone assures to introduce in brief his all-encompassing intellectual engagements; therefore, the author of this article assures his readers to introduce Tagore's thought-provoking perception on Indian nationalism focusing the very soul of his intellectual deliberation.

Terms; Rabendranath Tagore, Nationalism

The present-day nationhood would have been considered "evil" by Tagore, who wrote: "When this organization of politics and commerce, whose other name is Nation, becomes all powerful at the cost of the harmony of the higher social life, then it is an evil day for humanity."¹

Tagore found Indian nationhood to be abstract in 1916 - which has only worsened in 2017.

In this nation, "Punishments are meted out leaving a trail of miseries across a large bleeding tract of the human heart."

Taking the example of the British nation whose government as a nation, he rues that it is "organised self-interest of a whole people, where it is least human and least spiritual".

He asserts that "this nationalism is a cruel epidemic of evil that is sweeping over human world of the present age, eating into its moral vitality"².

During the time these lectures were delivered, the World War I was on and World War II was to follow, in 1939-45, bringing into focus the extreme nationalism of Hitler and Mussolini - which caused, perhaps, more than 10 million deaths.

That is why Tagore warned of nationalism as an "evil epidemic"! In the same breath, the social thinker-poet continues to warn against this evil: "The nation is the greatest evil for the Nation, that all its precautions are against it, and any new birth of its fellow in the world is always followed in its mind by the dread of a new peril!"⁵

Tagore's views on nationalism can only be understood by first arriving at a generic definition of the "nation" and then of "nationalism". It has been admitted by many scholars over the decades that the term "nation" was not, is not and will likely not ever be able to lend itself to a concrete, tangible form. At best, one can agree with Benedict Anderson's classic phrase, "imagined community", which posits the idea of a "community" as an intangible, malleable and above all fictional social construct that is the product of a specific stage of human development. Mohammad Quayum, collating from many sources, states, "Nationalism as a political expression, with people sharing a common geographical boundary and some unifying cultural/political signifier is relatively new, although cultural nationalism has prevailed since the beginning of society." The origins of nationalism are, therefore, fairly modern. While Anderson pins its emergence to the period of 18th century Enlightenment, when rationalist, secular thought came to acquire political shape, Ernest Gellner associates it with the growth of industrial capitalism, and Timothy Brennan attributes it to the literary wave in the 19th century, especially the rise of the novel.

It seems appropriate to begin by analyzing the text for which Tagore was awarded the Nobel Prize in Literature in 1913. "Gitanjali", or "Song Offerings" (in English translation), is undoubtedly Tagore's most famous work. May Sinclair opines that the poems in this volume were reflective of a united emotional appeal made "in a music and a rhythm many degrees finer than Swinburne's—a music and rhythm almost inconceivable to Western ears—with the metaphysical quality, the peculiar subtlety and intensity of Shelley; and that with a simplicity that makes this miracle appear the most natural thing in the world."

Sinclair surmises that the poems offer a degree of subtlety that can only be achieved in a rich, textured language like Bengali. For her, the spirituality of the songs of divine love in the text cuts across national barriers and unites the world in its appeal for bridging the great "gulf fixed between the common human heart and Transcendent being". The introduction to this text was written by the renowned Irish poet-playwright, W. B. Yeats, who was also Tagore's close friend. According to Yeats, in this volume, poetry and religion chorus in

unison and the poet, in his attempt to discover the soul, surrenders to its spontaneity. Nature comes to symbolize a child-like innocence that bespeaks the beauty of God's creation.

Mind is Without Fear". Though written as a prayer, it is a manifestation of the idealist in Tagore, bringing out his longing for true freedom. He focuses on liberation through education, which introduces reasoning, honesty, and rationality. But most of all, he envisions a truly global society that is not fettered by any petty divisions of parochialism, domesticity, or tradition ("Where the world has not been broken up into fragments by narrow domestic walls"). Another poem that reflects Tagore's reaction to nationalism is one that records a conversation between a prisoner and his master (probably a metaphor for humans and God, respectively). The prisoner laments, "I thought my invincible power would hold the world captive leaving me in a freedom undisturbed." Yet another manifestation of this attitude is Tagore's statement, "On the seashore of endless worlds children meet. The infinite sky is motionless overhead and the restless water is boisterous. On the seashore of endless worlds the children meet with shouts and dances." What comes through is an understanding of the world as one, where nationalism hinders rather than encourages human agency and freedom.

Published in 1918, Tagore's tract on the subject, laconically titled "Nationalism", was a testimony to Tagore's engagement with political affairs, attempting to debunk the criticism that he was only concerned with socio-cultural and economic developments. The gist of the argument comes through in the prophetic statement, "The Nation is ruling India". He identifies the chief problem in India as being a racial divide and a dehumanizing classification of society that deems some inferior to others. It had dealt with this deterrent compassionately and humanely for fifty centuries, up until the time the West "burst in" and imposed its ideas and institutions on the Indians. Tagore's perception of nationalism in the West is one of scientific precision and mechanization that results in "neatly compressed bales of humanity which have their use and high market value".⁶ He defines it in terms of an orderly union of politics and commerce in which "a whole population assumes when organized for a mechanical purpose". For him, commitment to nationalism leads to shunning of moral responsibility that makes men lust for power, and their duties to their family begin to come secondary.

An interesting section in the text that is worth some discussion is a chapter on nationalism in Japan. Tagore lauds Japan for breaking out of the shackles of its old habits and debunking the Western stereotype that Asia lives in the past. He points out that Japan did not merely imitate the West or blindly adopt its mechanized model. Indeed, he believes that Japan is a remarkable amalgamation of the old and the new that has managed to embrace modernity while retaining a firm hold on its ancient traditions. The spiritual and humanistic civilization of the East was perceived as being metaphysical and incapable of progress by the West. This latter notion was proved a fallacy by Japan's climactic rise to prominence, and Tagore felt it was the beacon of light for Asia. He argues that Japan is more human and soulful than any European nation, but states that it must hold its own against the tide of Western domination. Tagore argues, "True modernism is freedom of mind, not slavery of taste." Japan, according to him, was faltering in aiming to compete with the Western countries on their terms. They admitted "Japan's equality with themselves, only when they know that Japan also possesses the key to open the floodgate of hell-fire upon the fair earth whenever she chooses, and can dance, in their own measure, the devil dance of pillage, murder and ravishment of innocent women, while the world goes to ruin." Tagore was warning Japan against excessive European influence.

Tagore wrote that nationalism is "a cruel epidemic of evil . . . sweeping over the human world of the present age and eating into its moral fibre." This conviction emerged out of his strong belief that the West must envisage a bridge with the East, and that only through a convergence of the two would world peace be able to prevail. This view was sharply criticized by his European contemporaries, Georg Lukacs and D. H. Lawrence, in whose eyes the West was inherently superior to the East, and hence for them the fusion of the two was impossible. But it was precisely this contempt that the West had for the Orient that irked Tagore so much. In his novel "The Home and the World" (1915), Tagore challenged this Western notion of the "nation". This "forcible parasitism", according to Tagore, went against all that philosophers through the ages had done for the sake of global peace. The argument came back full circle to what the protagonist in the novel says—"It was Buddha who conquered the world, not Alexander."

This still does not explain why Tagore did not identify with nationalism as a burgeoning ideology. Some historians have argued that Tagore was a true Romantic who believed in "creation over construction, imagination over reason and the natural over the artificial and the man-made", according to Mohammad Quayum. For him, worship of the nation above all else leads to a kind of "othering" that incites hatred and even war between countries. He saw a parallel between imperialism and nationalism, perhaps drawing on British colonization that sought to disingenuously justify the dominance of the colonizers over underdeveloped regions not powerful enough to express their resistance. Further, he perceived nationalism as an artificial creation that

stifles human emotion. It is a manifestation of the industrial process that sacrifices the moral man for an immoral, greedy one who is entangled in the quagmire of politics and commerce.

However, this does not imply that Tagore did not seem himself as an Indian, or was not proud of his country. Far from it; he wrote numerous odes to his motherland and his nation. One of these, entitled “Bharat Tirtha” (“The Indian Pilgrimage”), is a call to all Indians to unite irrespective of barriers like race, class and religion. The plea in the last four lines is worth noting—

Make haste and come to Mother’s coronation, the vessel auspicious

Is yet to be filled

With sacred water sanctified by the touch of all

By the shore of the sea of Bharat’s Great Humanity!

But Tagore saw India’s jumping on the bandwagon of nationalism, a Western construct, as a compromise of all that its rich culture and heritage stood for. As is evident from his own definition of a “nation”, which he saw as a “political and economic union” that brings together people “with mechanical purpose”, Tagore was not willing to attach ethnic, cultural or linguistic attributes to such a community. The choice of lexis indicates his staunch belief that the “mechanical”, manifest in science, commercial and military competition, and the regulatory processes at work would only create an artificial, modern “nation-state” devoid of the most significant facet—the people’s will to unite. He wrote emphatically, “India is no beggar of the West.” Tagore’s alter ego in “The Home and The World”, Nikhil says, “I am willing to serve my country; but my worship I reserve for Right which is far greater than country. To worship my country as a god is to bring curse upon it.” In other words, Tagore was undoubtedly patriotic, but not to the extent where pride in India began to matter more than truth and conscience. This brand of radical hyper-nationalism, according to Tagore, bordered on self-aggrandizement and bred a recipe for disaster.

It is interesting to note the “contrast concepts” that Tagore evolves in order to hint at alternative frameworks to the “nation” within which people’s aspirations can find voice. The first of these concepts is the “society”, which he construes to be an arena for the “self-expression of the social being”. The society, unlike the nation, is a space where the individual naturally identifies with the other members of the community. It has “no ulterior purpose”, and is “an end in itself”. There is nothing forced or artificial about living in such a gathering. The second of these concepts, inherently more evil and malevolent than civil society, is “politics”. This, according to him, encourages greed and selfishness that, in the garb of nationhood, pass off as the moral duty of the people. It is not as though he holds human agency as innocent or devoid of all negativity; but Tagore does view the nation as a catalyst that gives more concrete shape to the selfish and competitive spirit of man.

There is an internal contradiction in Tagore’s theory. While he visualizes self-sacrifice for the sake of the nation as a demoralizing and dehumanizing force since nationalism teaches that “the nation is greater than the people”, on the other hand he also claims that “power of self-sacrifice” and the “moral faculty of sympathy and co-operation” constitute “the guiding spirit of social vitality”. While some scholars have rebuked his theory on the grounds that his own convictions were conflicting, others have pointed out that Tagore always clarified why he saw self-sacrifice as a moral act being different from, and indeed opposed to, sacrifice for the nation. He saw the nobility of sacrifice as being compounded by a moral, universal outlook that is not restricted to the narrow paradigm of the nation. It is his insistent universalism, in a sense, that forms the basis of his critique of modern nationalism.

Intriguingly, Tagore pitted the “inner ideals” of the people against the external forces that the nation superimposes on them. He then synonymized nationalism for professionalism, which he viewed as “the region where men specialize their knowledge and organize their power, where they mercilessly elbow each other in their struggle”. This ruthless competitiveness stood against his belief in universal love. According to Kalyan Sen Gupta, the latter became a core philosophy guiding Tagore’s views on not just nationalism, but on other subjects as well. It might have emanated, Sen Gupta surmises, from Tagore’s understanding of the Upanishads, where the concept of brahman is evoked to represent a universal “world soul” that Tagore interpreted as the “Infinite Personality”. The idea of oneness that accompanies this notion germinates, for him, from experience and not from mere rational deduction. Rather than nationalism, which Tagore saw as being essentially a strategy of antagonism, he insisted on an ontology of love that was inherent in the “personal man”. Implicit in this theory was his understanding of the Manichean opposition between the Real and the Ideal. A progression towards the Ideal, in his terms, was only possible through perfect alienation or absolute detachment from maya, or the world of illusion. On this basis, Michael Collins argues that Tagore’s view of nationalism is “systematically linked to central elements of Tagore’s philosophy that owe nothing of any substance to external or derivative intellectual or philosophical trends.”⁷

Gangeya Mukherji has attempted to study Tagore’s understanding of nationalism in the context of the Austrian philosopher Friedrich Waismann’s theory of linguistic open textures, which states that it is possible for

any conceptualization to be inadequately defined, and consequently different people may evolve alternative definitions. This does not indicate, however, that the concept is nebulous or ambiguous; varied definitions may apply in distinct circumstances. For Mukherji, nationalism is just such a concept that has been molded and remolded through history. Tagore always maintained that nationalism is a “great menace”, and that he was not “against one nation in particular, but against the general idea of all nations”. But this did not imply that he was devoid of all attachment to his homeland. His opposition to nationalism was really based on it being an concept imported from the West; he himself stated, “our only intimate experience of the nation is the British nation”. For Tagore, nationalism as seen within the narrow contours of political freedom was undesirable and puerile; instead, he believed in the higher, more worthy sense of “dharma”. He rejected India’s cultural isolation, but simultaneously advocated a deeper appreciation of its traditions. In this sense, according to Amartya Sen, he had a dual attitude to nationalism that is evident in Tagore’s own statement, “Neither the colorless vagueness of cosmopolitanism, nor the fierce self-idolatry of nation-worship, is the goal of human history”.

Surveying Tagore’s take on the Indian national movement in a historical perspective helps shed more light on the subject. He was born in 1861, a mere four years after the rebellion that had inflamed the nation and had challenged, for the first time in very definitive terms, British authority in India. He also lived through the birth of the Indian National Congress in 1885. But it was not until the Swadeshi Movement in Bengal twenty years later that he expressed his political inclinations. The movement began as a reactionary protest to the British partitioning of Bengal in 1905. Over the next two years, Tagore gave lectures and composed patriotic songs that are today counted among his finest pieces of literary prose and poetry. Ezra Pound, a contemporary American poet, quipped, “Tagore has sung Bengal into a nation.”

But this ardent support for the movement did not hold out long; Tagore realized that many were protesting due to sectarian reasons, while others opposed it and were in favor of the partition, also for religious causes. Many Bengali Muslims, for instance, irrespective of their participation in the Swadeshi boycott, were already crowding in Dhaka, which they saw as the Muslim capital of Bengal. At the core of Tagore’s ideas was non-violence. In 1906-07, many areas the mobs in Bengal had taken to raiding British stores and engaging in wreckage. Khudiram Bose’s bomb explosion in 1908, that killed many innocent civilians, was the last straw for Tagore. He withdrew support of the movement, despite cries of betrayal from the nationalists, and never again endorsed or encouraged any political struggle that showed the slightest hint of violence.

This brings us to a discussion of the intriguing relationship between two of India’s most devoted sons: Tagore and Gandhi. The link between them was established through a common friend, the erudite missionary and social reformer Charles Freer Andrews. Andrews was a resident of Shantiniketan, and went to Durban in 1913 to meet Gandhi, from where he would mention the latter frequently in his letters to Tagore back in Calcutta. In 1915, among the first tasks that Gandhi, a homecoming lawyer, took on himself was to go to Shantiniketan. The two met in March 1915, barely a month after Gandhi’s return from South Africa. This first meeting set the tone for the many occasions on which they met over the next 25 years. They had great respect for each other, and it was this more than anything else that prevented their political differences from marring their personal relationship. Indeed, it was Tagore who gave the title “Mahatma” (the great soul) to Gandhi, and in return Gandhi dubbed Tagore “Gurudev” (the venerable teacher), hailing him as the “poet of the world.” Romain Rolland once described a meeting between Tagore and Gandhi as one between “a philosopher and an apostle, a St. Paul and a Plato.”

It is interesting to note that initially, Tagore saw the Rowlatt Satyagraha as Gandhi’s “noble work”. But he refused to support it since he viewed it as essentially an attempt to wrestle some power from the British government, and power for him was inherently immoral and irrational. Gandhi and Tagore’s voices were in unison, however, over the Jallianwala Bagh Massacre the same month (April 1919). Both unequivocally condemned the incident, and Tagore famously gave up his knighthood. But the violence also marked the tacit failure of Gandhi’s satyagraha, as Gandhi himself admitted in his letter dated 19th April 1919: “I at least should have foreseen some of the consequences, specially in view of the gravest warnings that were given to me by friends whose advice I have always sought and valued.” But the end of the Rowlatt agitation did not mean Gandhi’s admission of defeat; on the contrary, he approached the idea of non-cooperation with renewed vigor and the result was the launching of the first national mass movement the next year. Tagore responded to this in his 3 letters to Andrews, published in *The Modern Review*. Here, he dismissed Gandhi’s idea of swaraj as maya, and questioned the practices of boycott and sabotage on moral grounds.

In the case of both Gandhi’s satyagrahis and the revolutionary firebrands, Tagore refused to lend support, since they resorted to arms and used tools of an incendiary nature to achieve their goals. For them, according to Tagore, it seemed not to matter that ordinary people’s lives were disrupted and, in many instances, uprooted. Ahimsa, one of the two principles that Gandhi stood for, had been embraced by Tagore long before Gandhi appeared on the scene. But Tagore disapproved of non-cooperation and civil disobedience, which

Gandhi deployed as tactics in order to mobilize masses and lead national movements. As Tagore wrote in one of his letters to Andrews, "I refuse to waste my manhood in lighting the fire of anger and spreading it from house to house." It is quite ironic that Tagore did not identify with the ideology of movements guided by the Gandhian notion of non-violence, on grounds of the alleged use of violence.

The difference in their outlooks was especially marked in their disagreement over the road ahead for India. Gandhi, as is well known, espoused political freedom and self-governance as the immediate aim for India. Tagore, however saw the bigger goal as being "steady purposeful education" that would help uplift the Indian masses. Tagore did not sense the need for a "blind revolution" to overthrow colonial rule and gain independence. What he emphasized more was finding solutions to the socio-cultural problems that India was faced with. He believed that the eradication of social evils was only possible through the dissemination of education that would help bring modernization to alleviate the poor, and cultivate freedom of thought and imagination. This was his aim behind the founding of Shantiniketan, a school cum international university where lessons were taught in the open air, harmony with nature was realistically practiced, and education of girls was actively undertaken. The aim of the institution, as Tagore himself expressed in his acceptance speech for the Nobel Prize in Stockholm in 1913, was to "make it living and representative of the undivided humanity of the world". An alternative that was a polar opposite to the prevalent system of education was thus offered. Tagore also set up a centre for rural reconstruction in West Bengal.

In terms of the recognition of India's backwardness, according to Tagore, the most pressing issue was the caste system. He and Gandhi, though both agreed on it being a social evil, differed in their interpretation of it. For Gandhi, there was a marked difference between varna and caste. He saw the first of these as acceptable and even desirable, since it was "the best form of insurance for happiness and for religious pursuit" (Gandhi in his book, "My Varnashrama Dharma"). Caste, according to him, was a corruption of this tradition that helped organize society and helped conserve social virtues. Tagore disagreed strongly, since he felt caste and varna were both responsible for retarding social progress and restricting human freedom. It demeaned human agency and the application of the mind by reducing them to machines and preventing economic mobility. It aided, and was perpetuated by, illiteracy, poverty, and a limited scope of thought.

Tagore particularly criticized Gandhi for popularizing the charkha (or spinning wheel) as the symbol of liberation and autonomy for India. Gandhi had picked on this machine since it was a metaphor for the dignity of labor that stood for technological innovation, employment generation, and a subtle but visible means of identifying with the impoverished masses. But Tagore noted numerous loopholes in this Gandhian strategy. For one, it simplified and indeed denigrated India's diversity by applying a homogeneous solution to all its problems. By coercing everyone to take to spinning on the charkha, Tagore felt Gandhi was curbing human talent and regimenting in an almost military fashion. Most importantly, Tagore felt the real problem with the charka was that it was in essence an attempt to regulate and stunt the "truth" that stems from unrestricted creative thought. In this sense, Tagore felt the charkha inhibited rather than foregrounded the human capacity for freedom.

One cannot deny that both Gandhi and Tagore agreed on freedom as being the ultimate aim for India. However, for Tagore, Gandhi's conception of swaraj in a political dimension diminished its worth and reduced its chance of achieving real success as measured in terms of assuring permanent peace. By adopting politicized forms of nationalism as the means by which it would achieve this end, Gandhi was attributing negative connotations to satyagraha, even hatred in some cases. This, according to Tagore, "would naturally bring out violent and dark forces" (Collins). Instead, Tagore believed that freedom lies within the soul. Most of all, he stressed on the unleashing of the "creative impulse" that would be the sole means of expressing human freedom and liberation.

Unlike what the three Gandhian movements, especially the last of these, aimed at achieving, Tagore did not think it necessary or even desirable to drive the British out of India. One of his greatest ambitions was the coalescence of the two peoples in a manner that did not give in to the divisive tactics aiming to keep them apart on nationalist grounds. He believed that India had many valuable lessons to learn from Britain, and vice-versa. Based on this, many critics have insinuated that Tagore was pro-West and was not in favor of Indian independence. Indeed, one biographer has gone so far as to assert, "Tagore loved his country and his people, but made no secret of the fact that he admired the British character more than the Indian. [For] this, his compatriots never forgave him. For this history will honor him." On the other hand, scholars like Nirad Chaudhari believe that Tagore had a more personal motive in wanting maintenance of cordial relations with the West post-Independence—that he sought from the West the kind of recognition he was never likely to receive in India. These accusations take us away from the reality behind Tagore's beliefs. Perhaps among the foremost reasons for stressing on Tagore's intellectual debts to the West is the extent to which he interacted with Western intellectuals, both in the course of his travels to the West as well as through his regular epistolary

correspondences with them. Harish Trivedi points out that his sense of internationalism stemmed from his anglicized upbringing. He was “dazzled” by European literature in particular, and always claimed that he was familiar with not one nation, but two: his own, and England. The receipt of the Nobel Prize only strengthened his ties with people from other countries, many of whom came to visit him in Shantiniketan. In truth, Tagore felt India would make a mistake in dissociating itself from the rest of the world, since a lack of engagement with other countries would make it insular. This would amount to an appropriation of a brand of “provincial nationalism” that would tend to isolate India and make diplomatic foreign relations impossible to achieve.

And yet, we know beyond the shadow of a doubt that Tagore epitomized Indian heritage (he was, after all, the same man who composed what went on to become India’s national anthem). In this sense no one could have been more against cultural westernization than him. As Michael Collins writes, “in contradistinction to those who have accentuated a ‘derivative’ element of Tagore’s thinking, Tagore’s philosophical critique of nationalism was firmly grounded, above all else, in a critical reading of Indian traditions, particularly in evidence in Tagore’s deployment of his Brahmo inheritance and the ideas of the Upanishads.”

Hence, the liberal humanism of Tagore underlined his conceptualization of nationalism. He was an idealist par excellence whose global vision encompassed people of all races. This conviction foregrounded his rejection of the notion of the concept of “nationhood” prevalent in the West. As is evident from his poems in the “Gitanjali” and his tract on “Nationalism”, a pervading sense of world unity was more important than the promulgation of parochial interests. India, for Tagore, was a distinct civilization with a society seeped in historical tradition that must not attempt to imitate the parameters set by the West. It must not lose sight of the gargantuan task before it—coming to terms with its diversity and its multi-ethnic character. This, along with spiritual upliftment, socio-economic progress especially through education, and morality, were worthier causes than sacrificing one’s life for one’s homeland. Even Gandhi, whose several divergences from Tagore’s thoughts have been noted above, agreed at a very basic level with his precepts. Both espoused the sagacious philosophy of oneness and harmonious coexistence that, irrespective of national interests, must embrace all forms of humanity.

Therefore, when Gandhi wrote the following in 1940, he was echoing a nation’s sentiment: “In the death of Rabindranath Tagore, we have not only lost the greatest poet of the age, but an ardent nationalist who was also a humanitarian.”⁸

The world politics today indicates its growing narrowness in the form of mounting significance given to the politics of dominance and also to the theory of division. Tagore’s views on nationalism are much ahead of time and should reach the masses. Let’s remember Tagore amid coronavirus pandemic for his integrated humanistic concerns that survive in any crisis.

References

1. Collins, Michael. “Rabindranath Tagore and Nationalism: An Interpretation” in University of Heidelberg Papers in South Asia and Comparative Politics, 2008
2. Mukherji, Gangeya. “Open Texture of Nationalism: Tagore as Nationalist” in Rupkatha Journal on Interdisciplinary Studies in Humanities, Vol. 2 No. 4, 2010
3. Sinclair, May. “The Gitanjali: Or Song-Offerings of Rabindra Nath Tagore” in The North American Review, Vol. 197 No. 69, May 1913. pp. 659-676
4. Tagore, Rabindranath. Nationalism, Macmillan and Co. Limited, St. Martin’s Street, London, 1918
5. —. “Gitanjali” (Song Offerings), Macmillan and Co. Limited, St. Martin’s Street, London, 1913
6. Trivedi, Harish. “Nationalism, Internationalism and Imperialism: Tagore on England and the West” in G. R. Taneja and Vinod Sena (eds.), Literature East and West: Essays Presented to R. K. Dasgupta, Allied Publishers, New Delhi, 1995. pp. 163-176
7. Quayum, Mohammad A. Imagining ‘One World’: Rabindranath Tagore’s Critique of Nationalism, International Islamic University Malaysia, 2004
8. Yeats, W. B. Introduction to “Gitanjali”, September 1912

A Profile of Pandit Taranath (1891-1942 AD)

Shanta. Laxman. B

Research Scholar

Dept. of History

Gulbarga University, Kalaburgi

Dr. Indumati P. Patil

Associate Professor

Post Graduate Studies & Research Centre in History

Government (Autonomous) College, Kalaburgi

Introduction:

Pandit Taranath was one of the great revolutionary personalities of North Karnataka. He became almost a legend in his own life time. What Swami Vivekananda did for India in his capacity as social revolutionary, Taranath also did the same for the Hyderabad Karnataka region. He served his life for the protection of Kannada land and language, including art and culture. He was well versed in several fourteen languages and becomes a Thinker, Teacher, Guru Yogi, Artist, Actor, Doctor and etc. These all virtues moulded in a single stator called as "Pandit Taranath".

Taranath was born at Mangalore on 5th June, 1891 A.D. he was a son of Rangarao, a Sarswath Brahmin and his mother was Rajeevamma. Taranath have one brother and three sisters. He learned traditional education under the guidance of his mother and influenced by the personality of Lord Manik Prabhu of Humanbad. The art of acting and music were learned from his father during his childhood. But at early age Tarnath lost his parents and given shoulder to the yoke of Family. Later his family migrated to Hyderabad form Dakshina Kannada. Taranath completed his intermediate course and joined the medical college, where he got fame as the pet disciple of vice Principal Dr. Abdul Gani and he successfully completed his medical education.

Immediately after completion of his medical degree he was appointed as Science teacher in Bidar. He refused to accept the invitation of the Nizam to come over to the Darbar and teach the children of the last Nizam Mir Osman Ali Khan Bahadur as it would amount to an act of accepting the Nizam's tyranny. Pandit Taranath made rousing speeches on the maladministration of Nizam and earned his displeasure. When he was transferred to Raichur in 1916, he quit the teaching job in Nizam government and joined the freedom struggle. He became a disciple of Tilak and Gandhi. A case was filed by the Nizam police on Pandit Taranath on the ground that he was preparing the hand bombs.

Pandit Taranath opened a dispensary at Raichur to serve the poor people during the outbreak of Calara and Plague in 1922-23. A stanch rationalist, Taranath united the Hindus and Muslims of Raichur district to wage war of crusade against Castism, untouchablity and superstitions. As early as in 1920 he collected a fund to help Khilafat movement to its national leader Moulana Shoukat Ali but it felt him as traitor by the Nizam state. As a part of Khilafat movement Rao Bahadhur was arrested by the Nizam in Orcott district of Tamil Nadu, where Bahadhur was arrested for his public speech. Hence Taranath supported the deeds of Bahadhur and lettered to the Nizam. His discourse on the Upanishadas and Geeta enlightened and encouraged Hindus to imbibe the spirit of patriotism, indomitable courage, self confidence and vitality to build new India on democratic lines. By these actions, he emerged as a popular spokesman of the masses.

Taranath was an intellectual freedom fighter and great journalist; he well versed in fourteen languages, so he decided to start the art of journalism. In 1924he published the paper namely "Prema" with intention to teach the medical sciences and editing knowledge among his student community. The paper Prema was published for the period of quarterly in English and Kannada Languages.

Pandit himself wrote many articles on superstitions,, child marriage, position of widow, and wholesome illegal activities of the contemporary society. He traced special sign on the letter writing linguistic styles. He was sending many articles on art, literature, music and revolutionary articles to the numerous Kannada magazines. The articles entitled "Duty of the Age", Religious Liberty, and The Nizam as Indian Dyer published in the Hindu, Daily mail and Swaraj and in his own famous Journal Prema created a new band of workers around him fight for self rule. His plays such as Deenabandu Kbir, Insaf and Mohnastra in Hindi created a wave of protest by public against the fanatic forces in Nizam's territory. The Government of Nizam expelled him from the territory for revolutionary ideas. Hence he settled at Premayatana of Ramapur village on the bank of river Tungabhadra and it is 30 kilometres from Raichur, it was belonged to Bellary district in the Madras presidency of British India.

Taranath was great patron of art and education. In 1920 he was started Humdard Middle School in Raichur, he was pioneer of new education which he described it as *Nai Talim*. This National school was a potent force in bringing about national regeneration through training the youths on self-reliance, truth and love for nation. He was the first in the state who taught the students value of weapon of strikes and on how to act

collectively. He criticized Nizam for accepting Nazarana from the people. He instigated the people to de-recognize the Nizam government by refusing to pay Nazarana.

Dr. Manik Rao the pleader of Raichur writes that the Hamdard School aims at uniting the Hindu Muslims not as the politicians have done it, but on the strength of commands of their own respective prophets and sages to make the culture glitter. He gave importance to mind building instead of material building in the premises of Hamdard. Pandit Taranath was not only Journalist, Educationist, freedom fighter but also great writer. He written Nisarga and Devara Maga short stories Dharma Sambhava and Tayandirige (To the Mothers) collection of research articles on social work, Sulabha Chikitse are the works on medicine and Ayurveda, Deena Bandu Kabir, etc. The value of contribution by Taranatha lies in the fact that when people in the state could not dream of freedom openly, Taranath exposed the slave running tendency of the Nizam and told the people in unmistakable terms to be up and rising. It was through the efforts of Pandit a great awakening appeared in Hyderabad Karnataka districts.

Bibliography:

1. T.V.Adivesha, *Life and Achievements of Pandit Taranath*
2. Guruprakash B Hugar, *Significance of Literature and Press in Freedom and Unification Movement of Hyderabad Karnataka (1890-1956)*, (Unpublished Theses)
3. Venkatesh Sangli, *Hosagannadada Punnya Purusharu*, (Kannada)
4. Basamma Shivasangappa, *Role of Educational and Cultural Institutions in the movement of Freedom and Unification in North Karnataka*, (Unpublished Theses)
5. Nayawadi Y.H., *Pandita Taranath: A Study of Social Religious Reforms*, Mysore, 2003. (Unpublished article)
6. Karma Veera, *Kannada Weekly*
7. Nagarika, *Kannada Weekly Journal*.
8. New India, *English Weekly*
9. *Prabuddha Karnataka*
10. *Samuktha Karnataka: A Kannada Daily from Hubbli*

Is Virtuality Today's Reality ?

Mrs. Shazia Anjum Shaikh

Assistant Professor in English
Government First Grade College Shorapur.

Abstract

Until now psychologists only factored in emotional and physical gratification but VIRTUAL GRATIFICATION is the latest to take over.

This article purports an overview of how accessibility has been historically measured as on-line reality and introduces the need to move beyond the traditional understanding of off-line reality which in turn proves to be hazardous and losing one's own real identity. India through ages has a strong communication skill by means of face to face conversations which in turn has now grown up through electronic modes –computers and mobiles, a cheaper mode of web that has hooked everyone to electronic devices.

Addiction to access everything via electronic device is growing across the world. With broadband access the hassles of dial up and high telephone bills have been eradicated, and with it comes the temptation of being permanently online.

Keywords: *Global village – is an internet based global computer providing information and communicating facility Virtual- near enough, Gratification- satisfaction, fulfillment*

Introduction

Nowadays, it is trending to be on-line all the time. These socially connecting devices are socially isolating us simultaneously. Any sector you name, be it social, educational, fashion, skill, family and friends too. We are dependent on electronic gadgets – computers, mobiles, laptops, tabs etc. Before the advent of these electronic devices and the global village, we wrote letters by hand and waited eagerly for the postman to deliver one. Those were the days of epic, television drama serials like Buniyaad and programmes like Chitrahaar, when television meant just one national channel and when video cassettes recorders were still in vogue. Our country has vast cultural heritage which develops internal aspects of human personality.

The time sense is unfocused as we get on to the Web and are off with the real world around us. Stationed in one place with your fingers clicking away on the Mouse, if you are losing sense of time and place, you are living in a virtual world. Once you are caught in the net, the lines between the real and the unreal get so blurred that it can affect your body and mind seriously. The dangers of living into two worlds – the REAL and the VIRTUAL.

Communication is not only a means of process of living life systematically. It is a means of exploring ourselves, our inner strength, wisdom, having a soft skill to keep ourself intact of humanity and developing a good human being.

The way we usually look at it is that there are two worlds – the REAL and the VIRTUAL. Real is what we refer to the world around us with humans and nature, family, friends, gatherings, interacting with people developing a social network where as virtual is to be with electronic devices absolutely engulfing our reality, no family interactions, friends on chat around the globe but not around, isolated gatherings via mobiles, laptops video calling interactions, social isolation.

The invention of electronic devices and need to be connected to social media via net has mandate everyone to be online. There is so much of importance of social interactions through media that it is curbing the economic activities in turn. Nourishing your unique set of skills in an ever changing economy is a must. The addiction is so vast that you forget everything; you are into a cocoon with smaller social circles.

You have been sitting staring at the computer screen, clicking and typing continuously. You are in a sort of trance, scrolling text and bright pop-ups. Before you realize it, the hours have ticked past; you are on way to internet addiction.

The usage of broad-band cyberspace is one of the psychological ailments that is increasing seriously in metro based cities. This addiction makes a person so very helpless that one cannot think to come out of it easily. He/She needs to be counseled. The psychologists are warning that a person sparing time on these gadgets more than 4-6 hours a day is heading towards serious addiction of Cyberspace. This in turn would destroy all our five senses.

The compulsion of global village is so much that, people got immersed into the virtual reality. A potent medium, where there is no inhibition to access, loss of appetite, sleeplessness, distortion of time, in short physical and mental hazards. The virtual would be real in all aspects. The process of e-learning has begun, making possibilities to have personal direct experience of virtual situations as if they were real.

It has prone many into deep relation with chat friends and sometimes cyber infidelity. These factors have been ended up in breaking relationships. There is no rejuvenation, we are getting trapped in the Web. Leading a virtual life is no different than turning on the TV so that you don't have to interact with others, a spouse, friends or moving out socially. There are certain tendencies within an individual that would predispose them to becoming net addicts - depression loneliness and social anxiety among them.

Social divisions are created through this dangerous addiction; it is getting everyone being hooked up to the web. People have stopped doing anything else and even their lives have become "virtual". This obsession makes us to browse and browse, letting no out let to reality. You enjoy with your unknown unreal identity and start living isolated life. Surfing attracts you like a magnet and you switch over from one virtual realm to another, your physical immobility. The day, reality hits you in the form of a physical ailment. Getting committed to this unreal world we get off with the real world. Distancing from the family, is also one of the major issue we are facing. It makes us feel depressed and lonely with smaller social circles.

Trending Socialization

What is so tempting about being always on global village or web?

It is a kind of socialization that "People are only replacing what they do offline with socializing online. E-mail, discussion forums, online games and chat are amongst the most popular services on the internet" It is getting impulsive purchasing most of the time.

Some are much more fascinated by sheer volume of information available. We find satisfaction in socializing online rather than offline as it is time consuming and effortless.

Cyberspace almost becomes a dissociated part of their own a sealed- off intra-psychic zone where fantasies and conflicts are acted out. Reality is lost. On the other hand, if you don't have a different cyber-space persona and some of your real life friends and family are also those whom you communicate with online, through e-mail or chat you are safe.

The moment you are trying to be back offline- The first thing you feel is restlessness or irritation when trying to reduce or stop Internet use. The second is using the net to relieve feelings of depression, anxiety and loneliness. And most importantly, the third is lying about the extent of use of the internet to friends and family.

Education And Internet

If I speak of all other areas, than learning too is one of the (prior and on-going) burning issue that is getting curbed by internet or technology. It can be suitable medium but it can never suit every single person. It makes you addicted, to rely on, never to think, discover, feel and imagine. Never allow the curiosity within you to discover or die.

Think seriously about the time you spend on these gadgets in the name to upgrade. And what kind of addiction we are imparting into our future generations in the name of on-line learning and life Skills. There are several hazards being online all the time that detests us from being actual.

Unwanted information, addiction, harmful rays, the actual getting replaced and deception. This improvement has created uncertainties and unemployment, no reliability. There is no physical activity, leading to early diabetes and obesity in children. Separation in relationships, and nuclear families. Nothing could replace the real teachers. Thinking must go beyond.

Conclusion

REFLECT, RESET, PIVOT ... This is time for all of us to do away with whiteboard thinking, to step back and think about what is important, redefine your priorities, and what we need to leave behind. Never mind the idea might be too messy, let's just go on.

Click, click, click and you have got yourself stuff you probably do well without.

Because it is so effortless and accessible, you tend to spend more.

It is amazing that I can educate myself on almost any topic by searching on the net, getting myself not off by logging.

Discovering oneself is a process and online life can never get us. It cannot edify the morality, help us build courage and character.

The use of the internet can definitely disrupt one's academic, social, financial and occupational life, the same way other well documented addictions do.

The danger begins when people begin creating a clear divide between their net personas and their real life. And the cyber life becomes an escape from the real world, ensnared in World Wide Web

Notes and References

1. Journal: journal of E- Learning and Knowledge Society, volume ;12, Issue:2 ,pg 101 -113
2. Basham, J . D. Smith, S. J Greer,D. L Marino, M. T (2013). The scaled arrival of K-12 online education: Emerging realities and implications for future of Education. Journal of Education, Google scholar pg : 193,51 – 59
3. Comprehended by me, Article : feb,2003. Google author

State of Indian Economy Before and After Independence

Dr. Shivalingamma

Assistant Professor

Department of Economics

Government First Grade College for Women, Raichur

Abstract:

The British rule lasted for two centuries before India won its independence in 1947. The sole purpose of the British economic policy was to reduce India into feeder economy for expansion of Britain's own modern industrial base. Pri-independence India had a flourishing economy based on agriculture and handicrafts. The quality of workmanship in field on textiles and precious stones was high leading to a worldwide base for Indian products. The British policy was to turn India into an exporter of raw materials and consumer of finished goods. This led to disruption of Indian economy. The British never made any attempt to calculate the national or per capita income. In this review article the sector wise growth performance are also discussed.

Keywords: Indian Economy, Britishers and Thereafter Government

Introduction:

The Indian economy under the British Raj describes the economy of India during the years of the British raj, from 1858 to 1947. According to historical GDP estimates by economist Angus Maddison, India's GDP during the British Raj give in absolute terms but decline in relative share to the world. From 1850 to 1947 India's GDP in 1990 grew from \$125.7 billion to \$213.7 billion, a 70% increase or an average annual growth rate of 0.55%. This was a higher rate of growth than during the Mughal era from 1600 to 1700 where it had grown by 22%, an annual growth rate of 0.20%. Or the longer period of mostly British East India company rule from 1700 to 1850 where it grown 39% to 0.22% annually. However since the industrial revolution the global economy had been growing at a significantly fast rate, with most growth occurring in Western countries in what's known as the great Divergence. By the end of British rule India's economy represented a smaller proportion of global GDP. 1820 India's GDP was 16% of world total, by 1870 it had fallen to 12% and by 1947 had fallen further to 4%. India's per capita remained mostly stagnant during the Raj, with most of its GDP growth coming from an expanding population. From 1850 to 1947 India's GDP per capita had grown only slightly by 16%, from \$533 to \$618 in 1990 international dollars.

The role and scale of British imperial policy on India's relative decline in global GDP remains a topic of debate among economists, historians and politicians. With many commentators arguing the effect of British engaged in a policy of de-industrialization of India for the benefit of British exports, leaving Indians poorer than before British rule began. And others arguing Britain's impact on India was either broadly neutral or positive and that India's declining share of global GDP was due to other factors such as new mass production technologies being invented in Britain and Europe.

India celebrates its 73rd independence day on 15th August 2019. Its development journey over the last 72 years has been marked by significant milestones and reforms that enabled it to achieve substantial progress in many areas including rise in income levels, growth literacy, life expectancy and a wide variety of other economic indicators. As India commemorates 72 glorious years as an independent nation, let's look back at some of the significant achievements of our economy over the years.

Objectives

The following are the objectives of the present study

- To examine the condition of Indian economy during British period
- To understand the evolution of Indian economy since independence

Indian Economy on the Eve of Independence

An overview of the top performing sectors of the Indian economy is given below;

(1) Condition of Agriculture

Indian agriculture remained completely traditional and primitive during the British rule from 1757 to 1947. Farm technology followed during those days was simple and no transformation was adopted into it. There was an increasing pressure on agriculture sector as there was a decline of urban handicrafts in India. This has resulted sudden swelling in the number of agriculturist leading to a continuous sub-division and fragmentation of agricultural land. This has resulted the problem of uneconomic holding and unproductive agriculture in the country. Thus agriculture remained merely a means of subsistence of most of the farmers. In the second half of

19th century, famines deteriorated the conditions of agriculture further. The British rulers took no sufficient steps to develop irrigation facilities.

Till the 19th century, there was a little change in the agricultural practices adopted in India. Throughout the past centuries, Indian farmers were growing the same crops. Rice and Wheat were the two principle crops in India followed by Jawar and barley. Other crops, produced in India from the very beginning, were consisting of different types, oil seeds, jute, cotton indigo and spices. All these crops were produced in the country with the use of simple implements and tools like light wooden plough, sickle and spade, supported by animal power. Open field type cultivation with no enclosure was practiced in India. Rotations of crops of traditional type were followed to regain fertility. Farmers were using only natural manures. Storage and marketing facilities were totally inadequate.

Commercialization of Agriculture

Towards the end of the 18th century, the East India Company realized the export potentialities of some of the Indian agricultural commodities like indigo, jute, cotton and oilseeds. This was mostly resulted from growing demand for agricultural raw materials like jute and raw cotton arising out of industrial revolution in England and imposition of restrictions on the export of manufactured and finished goods from India. All these had resulted commercialization of Indian agriculture.

(2) Condition of Industry:

The process of industrialization in India during British period must be traced back from 1750 onwards. India was quite well known for her industrial products. The industry which was very much famous in India during those days was the urban handicraft industry. Again the most important urban handicraft industry in India during those days was the textile industry. The well known products produced by this textile industry include cotton textile. Decca muslin, Dhotis and doppattas of Ahmadabad, Chintzes of Lucknow, sarees of Madurai etc. These products were quite famous throughout the country and also outside the country. Moreover, silk fabric produced in Bengal, Poona, Ahmedabad etc. was also quite famous.

Towards the end of the 18th century and thereafter, there was a rapid decline of most of the aforesaid handicrafts industries. This was mostly resulted from increasing competition faced by Indian handicrafts industries with the factory-made goods produced in England after the Industrial Revolution started in England after 1750 and especially in the first half of 19th century. The policy followed by the British in respect of its industries and trade are also responsible for the decline of Indian industries.

In this way, India was forcibly transformed from a country of combined agriculture and manufacture into an agricultural colony of British manufacturing capitalism. Therefore, Indian industries were more or less destroyed gradually making way for growing market for British manufacturers. Thus during the period of industrial capital the industrial revolution in Britain had gathered its momentum through the utilization of its mercantile capital and then started to exploit the Indian economy in a different manner.

During those days, the main motive of the British regime was to transform the Indian economy as a primary producing country, concentrating on the production of raw materials and to create a potential market in India for the sale of their industrial finished goods. In this way, British industrial capital had accelerated the process of economic drain from India along with the degree of exploitation and then set imbalances in Indian economy.

(3) Condition of Transport and communications:

Development of transport and communications has been considered quite significant from strategic, administrative, economic, political, cultural and social point of view. During the British period, the transport and communications system in India was totally backward.

(A) Road communications: Road communications in India were extremely underdeveloped in the early part of 19th century. Whatever few trunk roads that were developed in the country by the Mughal emperors, they started deteriorating due to lack of proper care and maintenance. During the early part of the British rule, the factors which mostly prevented the rapid construction of roads were the shortage of funds and the organizational loopholes.

Such an inefficient and inadequate means of transportation and communications in India during the early part of British period, had resulted in village isolation, prevention of local economy, self sufficiency of villages, small scale of production and limited division of labour, immobility of labour, peoples conservative attitude, dislocation of local economies during floods, drought and famine.

Accordingly, the government of India created a road fund in 1934 on a permanent basis. But the rapid expansion of motor transport, the aforesaid mileage of roads was inadequate for a vast country like India. Accordingly, the Chief Engineers meeting held at Nagpur (Nagpur Plan) recommended to construct additional 40,000 miles of roads in different parts of the country. But the progress on road construction was very slow due to various difficulties and growing shortage of funds.

Again the conditions of district roads and village roads deteriorated due to increasing load of traffic and limited fund available with local bodies.

(B) Railway Development in India

Development of railway has played a pivotal role in the development of Indian economy during British period. In 1832, the first proposal for railway construction in India was made. In 1844-45, a number of surveys were carried out in India for the construction of railway lines in Eastern and South-West India. In 1849, the East India Company and the Great Britain Peninsula railway Company entered into a contract for constructing an experimental railway line between port of Bombay and Cotton growing track of Berar. Again, in 1853, the Bombay –Thana railway route was opened for traffic officially.

Moreover, in subsequent years, the East India Company entered into contracts with 12 more railway companies for railway construction during the period 1844-1860. Lord Dalhousie laid down the general principles of railway development in India in his second Minute of 1853. During the first phase of railway construction, during 1859-69, 4,600 miles of railway lines were constructed. The second phase of railway construction, the state construction of railway was undertaken during 1869-1879 and only 2,200 miles of railway lines were constructed under this scheme. The third phase of railway construction under the New Guarantee Scheme was based on the partnership between Government of India and British Private companies and the phase was continued during 1880-1900. Again during the period of 1900-1914, the State Ownership of Railway was introduced as the Government bought most of the railway lines on the expiry of contract with various private railway companies.

Thus by the beginning of 20th century, there were nearly 25,000 miles of railway lines in India. Since then the railway mileage in India was gradually extended to cover new areas. Accordingly, total railway mileage in India stood at 40,525 miles on August 1947. After partition of the country, 6,659 miles of railway lines had gone into Pakistan's territory, leaving the rest 33,865 miles of railway line for India.

Construction of railway in India from 1850 onwards had resulted important consequences on economic, social and political conditions of the country. Railway construction had helped to bring commercialization of Indian agriculture and also gave a big stimulus to India's foreign trade.

(C) Water Transport;

India has been enjoying the benefit of water transport both in the form of:

(i) **Inland waterways:** The river of Ganga was considered as a great natural water way of commerce and accordingly its banks facilitated the growth of many towns like Mirzapur as a center of trade. During the British period, a good number of British navigation companies came up to tap the navigable capacity of Ganga, Jamuna and Brahmaputra rivers. But Inland waterways received a set-back after the advent of Railways in 1850. In spite of various physical limitations imposed on inland waterways, the importance of this mode of transport was felt. The Industrial Commission (1938) had suggested to the then British Government to develop this inland waterways side by side with railways.

(ii) **Oceanic Waterways:** As the first part of 19th century, India was known as a great sea faring country and the ship building capacity of the country was also quite excellent. The teak wood vessels of Bombay were superior to that of the 'Oaken' walls of old England. Moreover the passenger ships built in India were also much larger than anyone built in contemporary Europe, excluding the ships built by the Portuguese. Thereafter, with the introduction of iron-made ships, India was deprived of her differential advantage in respect of timber. It has been estimated that at the beginning of World War II, the share of Indian vessels in its coastal trade was around 40 per cent and in Oceanic trade was nearly 4 per cent. But the share of British in India's Oceanic Trade was around 66 per cent.

The British India Steam Navigation Company and some other British companies dominated in the coastal and overseas trade of India for more than hundred years and suppressed the Indian shipping companies by forming a 'conference' between themselves, through the weapons of (a) Deferred Rebate System and (b) the Rate Wars.

(D) Air Transport:

After First World War, the air transport services started to develop in India to a limited range. In 1932, the first regular airline service started to function. Again, in 1939, three Indian companies were organized to operate regular air services in the country. Moreover, a few international air companies started to use India of their regular route flights. In 1948, the air India international, a government-cum-private enterprise in the joint sector was set up with 49 per cent Government holding to operate a overseas routes. Again, in 1947, 12 air companies were operating inland air services throughout the country with limited capacity.

Thus it is found that although the air transport services were developed in India during the fag end of the British period but it not gain momentum due to lack of infrastructural facilities and scarcity of investment.

(E) Postal and Tele-communication Facilities:

The east India Company in its early rule just continued the postal communication system, operated through personal carriers moving on horses or on foots adopted during the pre-Mughal periods. It was only during the regime of lord Dalhousie, the present system of uniform postage throughout the country and use of postage stamps was developed in 1856.

It was again during Lord Dolhousie's regime that the system of electric telegraph line was installed between Calcutta and Agra in 1853, covering a distance of about 800 miles. By 1855, nearly 4,000 miles of telegraph lines were installed. In 1950-51, there was only one post office for every 10,000 population of the country and the condition of the postal services in rural areas was deplorable.

(4)Condition of Foreign Trade:

During the British period, India was quite self –sufficient in foodstuffs and maintained a favorable balance of trade, But the composition, volume and direction of foreign trade have undergone a significant change during the British period, India experienced a little change in the composition of its foreign trade

After the Industrial Revolution in England since 1750, factory industries started to produce various commodities on a large scale and thereby replaced the old small scale handicrafts. Thereafter, England wanted to establish market for their manufactured goods in India and also wanted that India should supply different types of raw materials to the newly developed industries in England. Thus England wanted to adopt a colonial pattern of foreign trade in India. Accordingly, during the first half of the 19th century India experienced fundamental changes in the composition of its exports and imports. India started to export more of products like food-grains and raw materials, viz, raw cotton and jute, hides and skins, dyes and oilseeds.

In the beginning of 20th century, India along with other countries had registered a considerable increase in its foreign trade. This is mostly resulted from increase in the production of gold and consequent rise in prices of all different types of goods. After the First World War, the volume of India's trade declined to nearly half of the previous total and import declined more steeply than its exports. During the Second World War (1938-45), India again experienced considerable dislocation in the normal channels of its foreign trade leading to a change in the composition and direction of its trade

Again during the Post- War years (1945-51), foreign trade of India rose steeply but the imports of the country rose much more steeply than exports. This is mostly due to imports of food grains, raw jute and raw cotton necessitated by the loss of areas to Pakistan because of partition and increasing volume of imports of capital equipment's, spares and industrial raw materials to replace old machines and to speed up economic development of the country

But exports from India could not rise as fast due to scarcity of goods, increasing domestic demand and rising prices of Indian Goods. During the major part of British period excess of exports over imports had resulted in a favorable balance of trade. This excess of India's exports over her imports did not result any flow of gold and silver to India in return.

Indian Economy Since independence

(1) Agriculture and allied sectors boom

The agricultural sector continues to be an important sector in the Indian economy and generates livelihood for more than half the population. The real gross value added by the agriculture, forestry and allied sectors went up from around rs1,502 billion in 1950-51 to around Rs 22,263 billion in as per the 2011-12 calculations.

The advent of the Green revolution during the 1960s was a game changer for the country. It saw the adoption of modern technology and methods to produce high yield variety seeds, that significantly raised agriculture productivity and increased foodgrain production.

The net production of foodgrains in India increased from around 48 million tons during the 50s to a massive 241 million tonnes during 2017. India continues to be one of the largest producers of rice, wheat and various fruits and vegetables' in the world and is also the leader in milk production.

(2) Industrial Diversifies

India has also made significant strides in terms of industrial development since independence. The industrial policy of 1991 constituted a major economic reform and was introduced to reinvigorate the industrial sector. The policy dismantled the system of industrial licensing and opened the sector for greater private sector participation as well as foreign investment.

In terms of real gross value added, manufacturing, construction and electricity, gas and water supply sector stood at around Rs 401 billion during 1950-51. Presently, the sector is valued at around Rs 36,684 billion (2011-12).

Many sectors gained pace in the manufacturing scenario. From just 3 automobile companies, the automotive sector attracted global multinationals and built up a range of products of global quality standards. In pharmaceuticals, India is now a major producer and undertakes research to develop new drugs. Engineering and electrical machinery goods have evolved to global benchmarks as well.

(3) Service sectors

In services, new sector such as information Technology and telecommunications have transformed the landscape, creating new opportunities such as e-commerce and startups. India's IT skills are renowned the world over.

Conventional services industries have also expanded, with financial services, tourism and hospitality, and retail changing in multiple ways, adapting to technology and gaining share in the economy. The real gross value added for the services sector comprising of trade, hotels, transport and communications increased from around Rs 308 billion during 1950-51 to Rs 14,023 billion during 2011-12 and is estimated at around Rs 24,711 billion during 2018-19.

(4) Building India

India has also made significant headway in infrastructure and has worked over the years to establish a robust transport network. The length of roads increased from around 0.4 million km during the 1950s to around 5.9 million km post 2016-17. Length of national and state highways have also increased substantially while the number of registered vehicles has gone up from 0.31 million during 1950-51 to around 253 million during 2016-17. Civil aviation has also witnessed immense growth.

India's power sector has also diversified significantly and made substantial progress since Independence. The total energy generated by the hydro, thermal and nuclear sectors increased from only 5.1 billion KWH during 1950-51 to 1,303.5 billion KWH during 2017-18. India's installed plant capacity went up from a mere 2.3 thousand MW during 1950-51 to 399 thousand MW as of 2017-18.

(5) Converging With the World

The process of liberalization that was started during the mid-1980s to make the Indian economy more open to trade and external flows gained pace during the 1990s. The objective was to improve the efficiency of the Indian economy through reduction in trade barriers such as import tariffs.

Today, India has developed a significant footprint in the global economy. The value of exports of goods and services stood at just around USD 0.1 billion during 1950-51 while merchandise exports was valued at USD 330 billion in 2018-19. In services exports, India has emerged as the top exporter of IT services.

(6) Income Expand

Since 1947, India has achieved tremendous progress in raising growth, income levels and standards of living. The gross domestic product increased from Rs 2,939 billion during 1950-51 to Rs56,330 billion during 2011-12. In 2018-19, India's GDP was valued at an estimated Rs 1,40,776 billion (2011-12 constant prices).

At the same time, the average Indian citizen earned an income of Just around Rs 7,513 during 2011-12 and further to Rs 92,565 during 2019-19. The per capita income increased in real terms despite a significant increase in the population of the country.

(7) Development Progresses

India has also come a long way in terms of improving its Human development indicators. Literacy rates have increased significantly, from 18.3% during 1950s to 52% during 1990s to 73% during 2011.

This has been accompanied by major improvements in other socio- economic indicators such as increase in the gross enrollment ratios in school and rise in the number of recognized educational institutes in the country, among others. Households' access to safe drinking water at the all India level improved from 81.4% during 1991 to 91.4% during 2011. In health care, the advent of sophisticated and modern technology has led to reduced prevalence of diseases and increased longevity.

Conclusion

The Indian economy was in distress at the brink of the country's independence. Being a colony, she was fulfilling the development needs not of herself, but of a foreign land. The state, that should have been responsible for breakthroughs in agriculture and industry, refused to play even a minor role in this regard. British rulers never made any significant changes for benefit of the social sector, and this hampered the productive capacity of the economy. During independence, India's literacy was only 17 per cent, with a life expectancy of 32.5 years. Therefore, once India became Independent, systematic organization of the economy was a real challenge for the government of that time. The need for delivering growth and development was in huge demand in front of the political leadership- as the country was riding on the promises and vibes of national fervour. Many important and strategic decisions were taken by 1991 and thereafter, which are still shaping India's economic journey.

References

1. State of the Indian Economy Pre-independence-Indian –economy-UPSCFEVER <https://upscfever.com>
2. Economy of India under the British Raj-Wikipedia <https://en.m.wikipedia.org>
3. Indian Economy During British Period <https://www.economicdiscussion.net>
4. The Evolution of the Indian Economy since independence www.ciiblog.in
5. Analysis of Indian economy: Before and After Independence. International journal of pure and applied Researches;2016 vol.1(2);ijopaar.com;ISSN:2455-474x
6. Indian Economy : An Overview www.investindia.gov.in

Two Eminent Poets in The Court of Ibrahim Quli Qutub Shah

Dr. Sujata Haridas Gaurkhede

Assistant Professor, Umme Salma Girls Science & Arts, College Nagpur
RTM Nagpur University, Nagpur.

It is cleared from the poetries perusals of King of Qutub shahi Dynasty that the poets during his reign made the land of Deccan, a flourishing Persian poetry's garden often by the poets of Iran. The founder of Qutub shahi Dynasty, Sultan Quli Qutub-ul – Mulk was an Iranian. He had a great taste of poetry. According to Ali Bin Tefor Bustami poems of Quli Qutub-ul – Mulk Qu were “Sher-e Humwar”, means of balancing in nature. Because of excellent guardianship and gratitude shown by him towards poets of his time, large number of scholars and poets migrated from Iran to India especially to Deccan. Waqi Nishapuri, an Iranian poet became laureate poet of Sultan Jamsheed, similarly, Meer Taqi – ud – din associated to Ibrahim Shah's court.

Mohammad Quli Qutub Shah had also galaxy of distinguished poets such as like Mali kush- shora Wajih, Amin Shahrastani, Husain Bin Ali Al Fersi, Meer Momin Astrabadi, Mirza Mohammad Sharif Kashani, Maseeh Kashani, Meerak Moin Sabzwari, Haji Abraquai and Sirajuddin Arif Aigi were amongst the noted and popular poets of his time.

In the court of Mohammad Quli Qutub Shah other distinguished poets were Adai Yazdi, Murad Isfahani, Ishrati Yazdi, Meer Mohammad Momin Astrabadi, Meer Mujaddin Mohammad, Kaokabi Qazwaini, Nizamuddin Ahmad and Al Saidi Shirazi.

Similarly, eminent poets during the regime of Abdullah Qutub Shah were Meer Raza Danish, Ulfati Yazdi, Salik Yazdi, Farjullah Shostari, Ibn-e- Khatoon, Al Aamli, Abdul Latif Khalaqi Shostari, Meer Mohammad Kazim Husaini Karim, Mirza Raza Quli Baig, Mehdi Bayan Isfahani, Abdullah Amani, Mirza Raza Quli Baig and Raunaqi.

Regime of last emperor of Qutub Shahi Dynasty, Sultan Abul Hasan Qutub Shah Alias Tana Shah, saw the downfall of dynasty because of insurgency. Due this period of political instability of Tana shah very few poets visited Golconda from Iran.

The dynasty of Qutub Shahi ruled Deccan for 174 years. In this period, Persian poetry experiences various styles of poetry like Sabk-e- Khurasani, Sabk-e- Iraqi and Sabk-e- Hindi

Title of my article “Two Eminent poets In the Court of Ibrahim Quli Qutub Shah”, I want to express my views especially on Qasim Tibsi and Amir Mohammad Sharif Waqoi.

After the death of Jamsheed Quli Qutub Shah his brother Ibrahim Quli Qutub Shah became the next Sultan of Golconda. He ruled Golconda for 30 years. As his regime was peace full and secure the Persian language and literature expanded well during this period.

Ibrahim was neither a poet nor prose writer himself but an epistemologist and literary man. He always tried to protect the literary works being got distorted. He often rewards scholars and poets, thus making his a shrine for scholars and poets.

In this era, Persian language was the court language and all official circulars (Farmans) and correspondence were written in Persian. His period's letters and epistolary (manshat) collections are remain secured in various Indian libraries. During this time, prose writing was mainly confined to poetry. A large number of good books related to religion, philosophy and history such as “Tarikh-e-Elchi Nizam Shah” by Khor Shah Bin Qubadul Husiani were written.

This great lover of art, Sultan died in 21st

Rajab/ 988 A.D and buried in “Langer-e- Houz”

Qasim Tibsi :

Authentic sources indicates that Qasim reached Golconda during the regime of Jamsheed Quli Qutub Shah's . The Sultan offered him Jageer. Details of his earlier life is not been identified by any source.

After the death of Jamsheed Quli, Qasim Tibsi was harassed by the nobles and dignitaries of the court. Even after his complaint to the Sultan Ibrahim and after getting cold shoulder response from the Sultan he was greatly disappointed which is very well reflected in his writing of “Insha” .

In “Insha” he wrote:

“ Fil jumle her kas ra manasb-e-ahwal wa shaiste afal-e- vai be inayathai badshahan wo aatefat hai khusravane khursand-o- sirfaraz gardaneed : ¹

*Chun gul be chaman nawai-e- khobi afrasht
Bulbul ravish-e- nagma sarai bardasht
Bad-e- saher az janib-e- gulzar wazid
Bar hech dil gard-e- malali na guszisht*

Magar badiya-e- bul hawasi Qasim Tibsi kea z jafa-e-charkh-e- be dilast wo Shah az in ma'ani gafil wo rozgar ba vaekina-o- raastwo aan Alam panah azen mazmoon bi khabar: ²

*Ai bi khabar az Dag-e- Dil-o- soz-e- nihani
Ma haal-e- dil khud be tu guftan-o- tu dani*

After the support from Mustafa Khan Wakil's again he wrote few letters to Ibrahim Quli Qutub Shah. In these letters he expressed his condition. These letters show his humbleness in "Insha . For example here is a one letter in which he wrote:

*"Padshaha! Biniyaza ! Khusrawa ! Karima ! Kaarsaza ! Haqiqat-e- ahwal ra
Bar masama-e- ajlal chanan arz dasht mi numayad ke Qasim Tibsi sir gashte
iest bakht bar gashte,rozgaar ba vai dar muqam na sazgari wo sipeh uzar dar sad jfa-o-
sitamkari, her zaman game mi binad wo her lahza az ayyam alame me kashad
---- wo chaun neek mulaheza me namayad sababe in hama az be iltefati hai nawab as two kam
inaya hai aan Khusrao Suleman jah wa gerna rozgaar kest ke ba vai satizad-o- sipher chist ke
bar sir-e- khak rezad. "* ³

In another letter he wrote:

*Che shud che shud ke badinsan raside yi az man
Che karde um che shunidi che didah yi az man
Nami danam sabab-e- in be inayatiha cheest wa bais-e- in be iltefatiha keest?
Gar gunahi karde um enak sar-o- teg-o- kafan
Warna be mo ajjib nashayad doostan aazurdanat*

Aali jaha ! karsaza ! banda nawaza ! bar rai aalam aarai nawab kamyab zahir ast ka in daulat

"Khwa az bandagan-e- qadeem in dargah ast wa hameshe be anwae inayat-o- asnaf marhamat az imsal-o- iqran bar in aastane mumtaz bood ---- aknoon rozgar bar gashte ke chanan az nazar-e- inayat-e-nawab door uftade ke mazeed be aan mutasawor neest wo in ma'ani begayat zahir ast ke chun inayat-e- shahana nisbat be bande kum gardad jafa-o- sitam ahle rozgaar dar haq-e- vai bisyaar shawad." ⁴

Also, in one more letter he describes the kindness of the King bestowed upon him:

*"Qasim Tibsi garebe ast aawara-o- sar gashte eest be chare, dast ummid dar daman daulat
Aan hazrat zade wo roye ikhlas bar aastana-e- aan hazrat nehade. Her chand diwane eist
La tayil wa bande eist be hasil,ama nazar-e- inayat aan aalam panah aksirist ke mas ra zar
mi gardanad wo sang ra goher. "* ⁵

His request was accepted by the Sultan and he approached the court through his affable and grateful friend and got proper place in the court. The grateful Sultan addressed him as

"Changez Khani "and" TarKhani". Sultan's kindness gave him wisdom from subsistence. For this precious gift, he wrote a letter of gratitude to Sultan:

"Hayate yaftam, jane giraftum, shukr-e- in nemat-e- be inayat ra name danad be che zabanguzarad wo sana-e- in mohibat sa'adat-e- khasiyat ra hairanst ke be kudam qalam nigarad." ⁶

Qasim Tibsi's literary work is only found in his letters.

In these letters he used various poetic verses which show his immense poetic caliber. His writing has not only of literary importance but is also of socio-historical significance.

Amir Mohammad Sharif Waqoi:

Amir Mohammad Sharif Waqoi was a famous poet of his period. But contemporary

Sources do not show his information. Azad Bilgrami in his two Tadkerazs "Khazana-e- Aamera" and "yad-e- baize" mentioned about him. Azad Bilgrami wrote in Khazana-e- Aamera :

"Waqoi Meer Mohammad Shrif az sadat-e- ishaqabad neshapur ast. Mayel waqo goee bood lehaza waqoi Takhallus mi namood. Dar sher -o- Tarikh dani wo khosh nawesi yad-e- tula dasht. Dar ahd-e- Akbari az wilayat sar behind kasheed. Awwal ba Shohabuddin Ahmad Khan sohbat-e-oo mowafiq uftad bad az inteqal Khan mazkoor refaqat-e Khan-e-Khanan bar gazed wo dar lahor azin aalam rehlat kard." ⁷

In Yad-e- Baiza he writes:

*"Shaer-e- Maher boode wa dar tarikh dani-o- khosh nawesi maharti dashte
Wa b Khn-e- Khanan basar mi burde wa dar Lahor hadaf-e- navik qaza gardeed. "* ⁸,

Tuhfatul Karam's writer told:

"ba husn -e-khat wo lutf-e- taba mausoof dar fan-e- tarikh lawai maharat bar afrashte , sherash gayat-e- garabat dashte,behind warid shude mulazemat Shahabuddin

*Ahmad Khan gazide, pus az wai ba sipah salar Khan-e-Khanan humrah shud aakhir ba
Nazar-e- padshahe raseed wa dar rozgare wai buzurgi yaft. "* ⁹

Also, Khawaja Nizamuddin Ahmad mentions that:

“--- ba in fakir nisbat-e- sadaqat tmam dasht wa dar sin-e-usna –o- alif dar gzisht.”¹⁰

Above statements revealed that Wagoi came to India and get associated with the court of Shuhabuddin Ahmad and afterwards get associated with the court of Khan-e- Khanan and died in Lahore. He never went to Golconda but Jamsheed Quli entitled with “ Malik kush shora” served in the court of Jamsheed Quli and Ibrahim Quli’s era . He lived in the regime of Jamshid Quli and Ibrahim Quli’s era. After the death of Ibrahim he went to Gujrat and possible joined the Shahabuddin court. His Diwan still not yet found.

References:-

1. Hadaiq-us-Salateen
2. Insha, Qasim Tibsi: Manuscript Salarjung Library, Haidrabad.
3. Ibid: p. 26
4. Ibid: Pp. 18-19
5. Ibid: p. 11
6. Ibid: p. 26
7. Azad Bilgiri, Khazana-Aamera : Salarjung library & Musiam, Hydrabad p. 443
8. Azad Bilgiri, Yad-e-Baiza : Salarjung Library Haidrabad & Musiam : p.382(b)
9. Tufat-ul-Karam p. 207
10. Tabquat-Akbari, Vol. II, Calcutta, 1931 p. 375

Indian Mathematics Goes Through the Ages

Dr.Syeda Rasheeda Parveen

HOD ,Mathematics Dept.

Govt. First Grade College For Women Raichur,584101

Abstract:

Mathematics is the study of numbers, and counting, and measuring, but that is only the beginning. Mathematics involves the study of number patterns and relationships; Mathematics plays vital role in the modernization of this civilization as it is everywhere and affects the everyday. Although it is abstract and theoretical knowledge, it emerges from the real world.

Key words: Ancient times, Mohan-Jo-Daro and Harrapan, astronomy, Vedic Mathematics, Classical Era, Modern Age,

Introduction:

Mathematics has been existed since the early age of human civilization. But mathematics has achieved immense importance today, since without its application higher technology cannot be mastered and harnessed for increasing production of goods and services and promoting human welfare. Over the centuries there has been spectacular progress in the development of mathematics as a branch of knowledge. and without the application of mathematics on a wide scale no country can march forward in line with the general progress of human knowledge by advance researches in mathematics should be overemphasized.

It has been existed and developed since the ancient era and present article discusses some of the outstanding innovations introduced by Indian mathematics from ancient times to modern as India's contribution in the field of mathematics is immense.

Mathematics in ancient times (3000 to 600BC)

Indus valley civilization is the earliest and the oldest confirmation of Indian ,mathematical understanding and its application. The metallic seals found in the excavation of Mohan-Jo-Daro and Harrapan indicates that the people of this civilization had the knowledge of numbers. It is also understandable from the pottery and archaeological leftovers that they had the acquaintance of dimensions and geometry even in crude form.

The Indus vally civilization existed around 3000BC.Two of its most famous cities, Harappa and Mohan-jo=Daro, present authentication that construction of building as followed a standardized measurement which was decimal in nature.

That mathematical idea developed for the purpose of construction. This civilization had an advanced brick-making technology (having invented the kiln). Bricks were used in the construction of buildings and embankments for flood

The study of astronomy is even older than this, and there must have been some mathematical theories on which it was based. Even in later times, we notice that astronomy motivated significant mathematical development, especially in the field of trigonometry.

Vedic Mathematics is the most importance era in the development of the Indian mathematical ideas and a lot has been explored and written about it. In particular, the Shatapatha Brahmana, which is a part of the Shukla Yajur Veda, includes comprehensive descriptions of the geometric construction of altars for yajnas. In this period, the brick making technology of Indus Valley civilization extended to new uses. Shulba Sutras are complementary to the Vedas. These texts are considered to date from 800 to 200 BC. Four in numbers, they are named after their authors: Baudhayana (600 BC), Manava (750 BC), Apastamba (600 BC), and Katyayana (200 BC). The sutras hold the famous theorem usually attributed to Pythagoras. The Shulba Sutras initiated the concept of irrational numbers, numbers that are not the ratio of two whole numbers.

Mathematical development of this period was associated with the solution of practical geometric problems,

Jain Mathematics (600 BC to 500 AD)

Vedic philosophy and theology encouraged the development of positive aspects of mathematics, so too did the rise of Jainism. Jain cosmology showed the way to ideas of the infinite. This in turn, led to the development of the notion of orders of infinity as a mathematical concept. By orders of infinity, we indicate a theory by which one set could be deemed to be 'more infinite' than another. In modern language, this matches to the concept of cardinality. In Europe, it was not until Cantors effort in the nineteenth century that an appropriate concept of cardinality was recognized

Pascal's Triangle:

The period 600 AD corresponds with the beginning and supremacy of Buddhism. In the Lalitavistara, a memoir of the Buddha which may have been written around the first century AD, there is an incident about

Gautama was asked to name of large powers of 10 starting with 10. He is able to give names to numbers up to 10 (tallaksana). This incident clearly depicts that the mathematicians of that period were capable of telling very large and big numbers. And it is also a reality that these large numbers cannot be calculated without any proper or at least some type of place value system.

Brahmi Numerals, The place-value system and Zero

Indian Mathematical development and contribution will always be incomplete without discussing the Indian numerals, the Place-Value system and the concept of Zero. The numerals or numbers that are in practice today can be marked out to the Brahmi numerals that appear to have made their emergence in 300 BC. But Brahmi numerals were not part of a place value system. They developed into the Gupta numerals around 400 AD and afterward into the Devnagari numerals, which developed gradually between 600 and 1000 AD.

By 600 AD, a place-value decimal system was properly in exercise in India. This means that when a number is written down, each symbol that is used has an absolute value, but also a value relative to its position. For example, the numbers 2 and 6 have a value on their own, but also have a value relative to their position in the number 26. The significance of a place-value system require hardly be emphasized. It would be adequate to mention an often-quoted comment by Laplace (1749-1827): "It is India that gave us the ingenious method of expressing all numbers by means of ten symbols, each symbol receiving a value of position as well as an absolute value; a thoughtful and important idea which appears so simple to us now that we ignore its true merit. But it's very simplicity and the great ease which it has lent to computations put our arithmetic in the first rank of useful inventions; and we shall appreciate the magnificence of the achievement the more when we remember that it escaped the genius of Archimedes and Apollonius, two of the greatest men produced by ancient times".

The rise of zero, as the equal position as other numbers (numerals), created problems for the several bright mathematicians and they all struggled with the concept of zero initially. The key dilemma included the formulation of such arithmetic system which include zero. While addition, subtraction, and multiplication with zero were mastered, division was a more restrained question. Today, we know that division by zero is not well-defined and so has to be excluded from the rules of arithmetic. But this perception was not or cannot be achieved at once at that time as it was totally a new idea for the whole world. This problem took the collective efforts of many minds. It is fascinating to note that it was not until the seventeenth century that zero was being used in Europe.

The Classical Era of Indian Mathematics (500 to 1200 AD)

There was time in the Indian mathematical development which can called the classical era of Indian Mathematics as the most famous and significant names of Indian mathematics are from this period and these mathematicians established India as the source of science and mathematics. This can be seen in the words of Albert Einstein, German scientist and humanist (1879-1955)

"We owe a lot to the Indians, who taught us how to count, without which no worthwhile scientific discovery could have been made."

Aryabhata I (500 AD) Brahmagupta (700 AD), Bhaskara I (900 AD), Mahavira (900 AD), Aryabhata II (1000 AD) and Bhaskaracharya or Bhaskara II (1200 AD) all belonged to this golden age.

Kusumapura near Pataliputra and Ujjain emerged as the two centers of mathematical research at this time. Aryabhata I was the leading figure at Kusumapura. One of Aryabhata's discoveries was a technique for solving linear equations of the form $ax + by = c$. Aryabhata devised a general method for solving such type of equations, and he called it the kuttaka (or pulverizer) method. It must be understood that Aryabhata's calculated linear approximations because of his interest in astronomy. Amongst other significant contributions of Aryabhata is his approximation of π to four decimal places (3.1416) and work on trigonometry.

The other most important centre of mathematical learning during this phase was Ujjain, which was home to Varahamihira, Brahmagupta and Bhaskaracharya. The text Brahmasphuta-siddhanta by Brahmagupta, published in 628 AD, dealt with arithmetic involving zero and negative numbers.

As with Aryabhata, Brahmagupta was an astronomer, and he was greatly influence by the astronomy and this interest encouraged him to work in the field of mathematics. He solved the difficulties of astronomy using the mathematical concepts. He presented the well-known formula for a solution to the quadratic equation. Brahmagupta also studied quadratic equation in two variables and sought solutions in whole numbers.

This period closes with Bhaskaracharya (1200 AD). In his original work on arithmetic (titled Lilavati) he advanced the kuttaka method of Aryabhata and Brahmagupta. The Lilavati is remarkable for its originality and diversity of topics.

Brahmagupta put forward a method, which he named samasa, by which; known two solutions of the equation a third solution could be created. Brahmagupta's lemma was acknowledged one thousand years before it was rediscovered in Europe by Fermat, Legendre, and others. This method can now be seen in most standard text books and courses in number theory. The name of the equation is a historical accident.

Mahavira is a mathematician who belongs to the ninth century who was most likely from modern day Karnataka. He calculated the problem of cubic and quartic equations and solved them for some families of equations. His work had a considerable impact on the development of mathematics in South India. His book Ganita- sara- sangraha intensified the discoveries and the researches of Brahmagulpta and proposed a very constructive orientation for the position of mathematics in his day.

Another remarkable mathematician of South India was Madhava from Kerala. Madhava belongs to the fourteenth century. He invented series expansions for some trigonometric functions such as the sine, cosine and arctangent that were not known in Europe until after Newton. In modern terminology, these expansions are the Taylor series of the functions in question.

Madhava gave an approximation to Pie of 3.14159265359, which goes far ahead of the four decimal places calculated by Aryabhata. Madhava's work with series expansions suggests that he either discovered elements of the differential calculus or nearly did so.

It is essential to know about the ancient, medieval and modern time Indian mathematicians and their contribution to Science and Mathematics. Ancient Indian mathematicians have contributed immensely to the field of mathematics. The invention of zero is attributed to Indians and this contribution outweighs all other made by any other nation since it is the basis of the decimal number system, without which no advancement in mathematics would have been possible. The number system used today was invented by Indians and it is still called Indo-Arabic numerals because Indians invented them and the Arab merchants took them to the western world.

Mathematics in the Modern Age

Indian mathematical development does not end with the classical era. In fact it moves ahead with the mathematicians of modern age who were and are equally competent.

Ramanujan (1887- 1920) is perhaps the most renowned of modern Indian mathematicians. His contributions in number theory are very important and useful but his most enduring innovation may be the arithmetic theory of modular forms. In a significant paper published in 1916, he initiated the study of the Pie function. Ramanujan proved some properties of the function and speculated many more. As a result of his work, the modern arithmetic theory of modular forms, which occupies a central place in number theory and algebraic geometry, was developed by Hecke.

Conclusion:

The present mathematical knowledge and development is not being achieved as a fruit from the sky, nor is a result of some magical tricks. Actually these developed and finest facts and theories have been achieved by the continuous and effortless practices and researches of hundreds of mathematicians and historians for the centuries. Lots of people had contributed to the fruits, facilities and luxuries which we benefit from today. In this view the contribution of Indian mathematicians is immense and extra-ordinary. From the concept of zero to the modern concept of computational number theory, their input is noteworthy. It is important to state that the outstanding contributions made by Indian mathematicians over many hundreds of years cannot be explained in few words or understood without being familiar to the field of mathematics. What is quite surprising is that there has been an unwillingness to identify this by the world and one has to conclude that many well-known historians of mathematics found what they expected to find, or perhaps even what they hoped to find, rather than to realize what was so clear in front of them.

It is the need of the today's time to promote ahead the heritage of great mathematicians so as to encourage and cherish the magnificent tradition of the country in mathematics. The creative method of expressing every possible number using a set of ten symbols (each symbol having a place value and an absolute value) appeared in India. Now, we are so used to of using these symbols that its significance and thoughtful importance is no longer appreciated. Its effortlessness lies in the way it facilitated calculation and placed arithmetic foremost amongst useful inventions. The importance of this invention is more voluntarily appreciated when one believes that it was ahead of the two greatest men of ancient times, Archimedes and Apollonius.

References:

1. Balachandra, R.S. (1994): Indian Mathematics and Astronomy; Jnana Deep Publications: Bangalore.
2. Barathi, K.T. (1992): Vedic Mathematics; Motilal Banarsidas: New Delhi.
3. Bhanu, M.T.S. (1992): A Modern Introduction to Ancient Indian Mathematics; Wiley Eastern: New Delhi.
4. Durant, W. (1954): The Story of Civilization. Part I: Our Oriental Heritage; Simon and Schuster: New York.
5. Duttaand, S. (1962). History of Hindu Mathematics-2 Volumes; Asia Publishing House: New Delhi.
6. Hooda, D.S. & Kapur, J.N. (1996): Aryabhata – Life and Contributions; New Age International: Kolkata.
7. http://www-history.mcs.st-andrews.ac.uk/HistTopics/Indian_mathematics.html

Impact of Cartoons on Children : A Study

Dr.Shankaramma E

Department Of Sociology,

Bangalore University

Bangalore 5600056,

shankarammae80@gmail.com

Introduction

Cartoons are the most popular entertainment for children in the society. Currently there are plenty of TV channels that broadcast different cartoons for children non-stop. Whereas previously children spent their time in outdoor activities playing with their peers and enjoying different games, now they prefer watching their favourite characters on TV and get stuck in front of TV sets at home for long hours.

Mostly children begin watching cartoons on television at the early age of six months, and by the age of two or three they become the enthusiastic viewers.

In fact, watching TV in moderation can be a good thing. Pre-schoolers can get help learning the alphabets on public television, school kids can learn about wildlife on nature shows, and parents can keep up with the current events by watching evening news. No doubt about it, television can be an excellent educator and entertainer. But Television has some disadvantages also:

- Children who consistently spend more than 3 hours a day watching TV are more likely to be overweight.
- Kids who see violent acts are more likely to show aggressive behavior.
- TV characters often display risky behavior, such as smoking and drinking, and may also reinforce gender-role and racial stereotypes.
- But parents do not have an idea how cartoons affect their children so badly and how harmful is this for their psychological health.

Cartoons are healthy entertainment and a good effective source of learning for children. Parents should pay more attention to providing selected cartoons to their children which could have a positive impact on them. Parents must control the time children spend on watching TV.

Objectives

The general objectives of the study are to find “The Impact of cartoons on children”. The objectives of the study are,

1. To find the Reach and Access of cartoons to children.
2. To know the behavioral changes of children negatively and positively.
3. To understand what Elements attracts children.
4. To know the time spent on watching cartoons.

Hypothesis

According to the problem “The impact of cartoons on children” has been proved

Methodology

Random sampling was used to conduct the survey, A Sample from a population in such a way that every child of the population has an equal chance of being selected and selection of any individual doesn't influence the selection of any other. Children from 3-5, 6-8, 9-11, 12-13 of age were selected to fill the questionnaire. From 160 children selected randomly for getting the reliable information.

Limitations

1. The study is limited only to the respondents of south Bangalore although the census indicates a large population of despondence in south Bangalore, due to the constraint of resource and time, the study was limited to 160 respondents hence the study cannot be generalized
2. The respondents took time to return the questionnaire.
3. Some respondents are forgetful or not thinking within the full context of the situation.

Negative Impact of Watching Cartoons on Kids

While cartoons have many positive effects on children, they can also have negative effects on child behaviour and development. Here are the various negative effects that cartoons can have on children.

1. Encourages Violence

Watching cartoons which depict violence can encourage children to become violent in real life. Also, children may believe that no one gets hurt or feels pain since cartoons escape unscathed after experiencing violence or an accident. For example, characters in Tom and Jerry, The Road Runner, and Oggy and the Cockroaches often hit each other or cause each other to fall from heights, often without any real consequences.

2. Unruly Behaviour and Lack of Empathy

There are several cartoons which show characters displaying rude or disobedient behaviour towards their teachers and elders. Children may mimic this behaviour and challenge their parents or teachers when they are disciplined for bad behaviour.

3. Foul Language

Cartoons often include language that is unfit for children. Children are impressionable, and they may start using bad language that they learn from cartoons in real life.

4. Unsocial Behaviour

There are several cartoons which encourage antisocial behavior and give wrong messages to children. There are several cartoons that contain sexual innuendos, encourage aggression, and promote bratty behavior. These can affect your child's behavior and make them think it is normal to be aggressive, spoiled, or bratty.

The Effects of Cartoon Violence on Children's Behavior

Child is like a white paper, which you can draw on it his personality and behaviour. A child is accepting any outer influence and information affecting his character in the future. Since any behaviour or action, the child sees may affect his personality, grownups must be careful with what the children watch, especially on television. Violent cartoons affect children's behavior negatively, as the children watch the cartoons on the television and they see material that is not appropriate for their age. The Children who watch violent cartoons on television are more likely to have *mental* and emotional problems, and unexpectedly the risk of a physical problem increases. In year 2000, a report on teenager violence, the U.S. Surgeon General David Snatcher stated that children behave more aggressively, because they frequently watch cartoons that contain violence in it. Research states that children spend thirteen thousand hours (13000) at school from the time they start going to it till they graduate, and they spend nearly eighteen thousand hours (18000) watching television from the time they start school till they graduate. Comparing the two numbers of hours shows how the children spend a lot of time watching television, which make the parents must pay more attention for what their children watching, so that it does not negatively affect the children's emotions and their sense to feel pain.

Cartoon violence

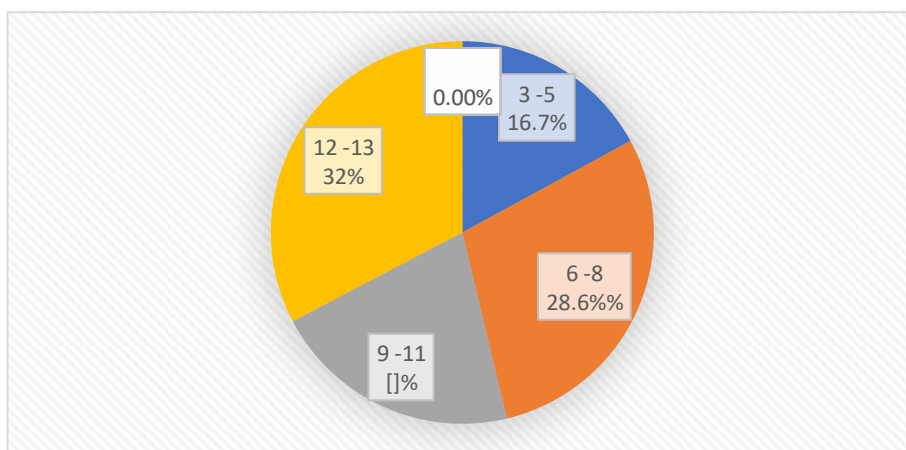
Studies have been done by scientists, paediatricians, and child researchers in many countries over the last thirty years. These studies have tried to find out what it is about television violence that makes it such a big influence on the way kids act and behave. Violence in cartoons is an integral part of cartoon content. In fact, frequency of violence in cartoons is higher than in live-action dramas or comedies. Although many violent cartoons meant for youthful consumption contain comedic elements (e.g., Woody Woodpecker, Scooby Doo), some of these cartoons just portray the violence. For instance, Samurai Jack, X-

Men Evolution, and Batman: The Animated Series depict animated violence, with little to no comedic elements. Moreover, for these types of animated shows, violence is found at the beginning and end of disputes.

Impact of Cartoons on Children

1.The Number of respondents Age range

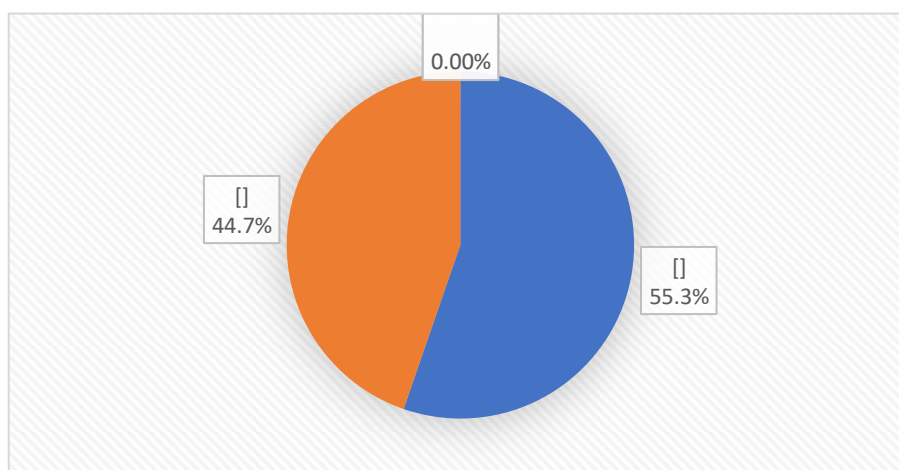
Age range	Respondents (%)
3 - 5	16.7%
6 -8	28.6%
9 -11	20.6%
12 -13	32%

16.7% of children comes under the age range 3-5, 28.6% comes under the age range 6-8, 20.6% comes under the age range 9-11, 32% comes under the age range 12 -13, According to the majority, children of 12-13 age range have highest respondents.

2.The Number of Different genders of respondents.

Gender	Respondents
Girls	55.3%
Boys	44.7%

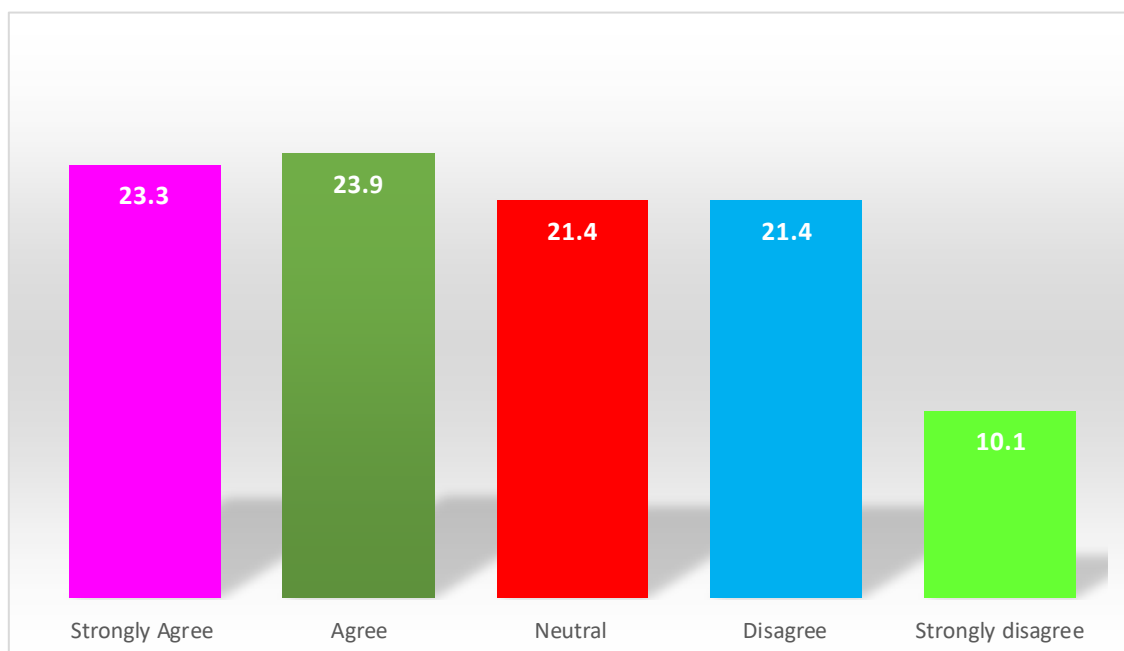
44.7% of Male respondents and 55.3% of female respondents have responded.

3.what kind of Themes Interests you?

Sl.no	Themes	Responses	Percentage
1	Comedy	99	70.2%
2	Happy	79	56%
3	Fantasy	45	31.9%
4	Historical	29	20.6%
5	Fairy tale	30	21.3%
6	Action	29	20.6%
7	Absurdist	9	6.4%
8	Crime	8	5.7%
9	Drama	27	19.1%
10	Horror	21	14.9%
11	Magical realism	20	14.2%
12	Adventures	35	24.8%

4.Cartoons encourage violence.

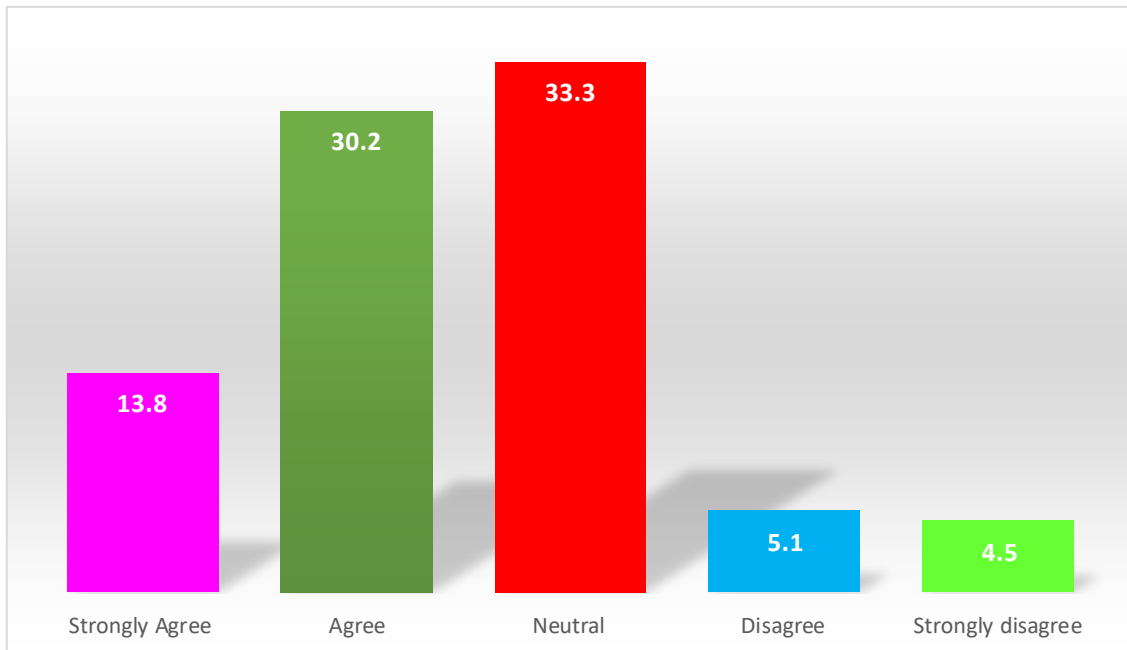
Strongly Agree	Agree	Neutral	Disagree	Strongly disagree
37 (23.3%)	38 (23.9%)	34 (21.4%)	34 (21.4%)	16(10.1%)

23.3% of children strongly Agree that cartoons encourage violence, 23.9% of children Agree that cartoons encourage violence, 21.4% have the Opinion Neutral that cartoons encourage violence, 21.4% disagree that cartoons encourage violence and 10.1% strongly disagree that cartoons encourage violence. According to the majority children Agree that cartoons encourage violence.

5. Cartoons idolize bad role models.

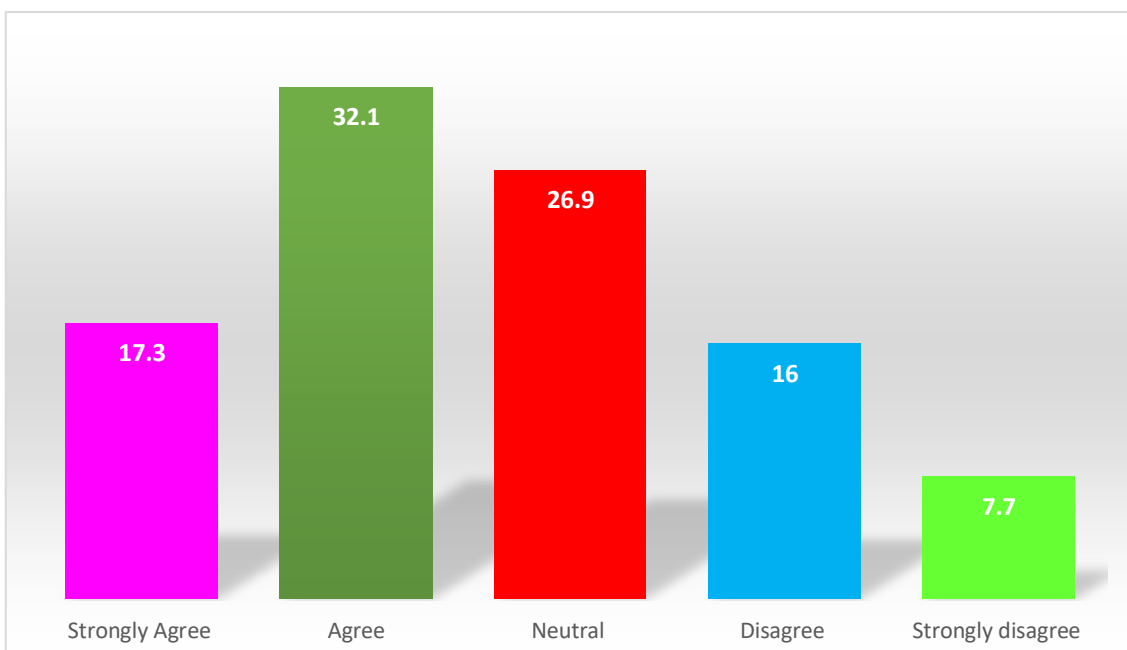
Strongly Agree	Agree	Neutral	Disagree	Strongly disagree
22 (13.8%)	48 (30.2%)	53 (33.3%)	24 (5.1%)	12 (4.5%)

13.8% of children strongly Agree that cartoons idolize bad role models, 30.2% Agree that cartoons idolize bad role models, 33.3% have the Opinion Neutral that cartoons idolize bad role models, 5.1% disagree that cartoons idolize bad role models and 4.5% strongly disagree that cartoons idolize bad role models. According to the majority children have Neutral Opinion that cartoons idolize bad role models.

6. Cartoons result in poor social life.

Strongly Agree	Agree	Neutral	Disagree	Strongly disagree
27(17.3%)	50 (32.1%)	42 (26.9%)	25 (16%)	12 (7.7%)

17.3% of children strongly Agree that cartoons Results in poor social life, 32.1% Agree that cartoons Results in poor social life, 26.9% have the Opinion Neutral that cartoons Results in poor social life, 16% disagree that cartoons Results in poor social life and 7.7% of children strongly disagree that cartoons Results in poor social life. According to children Agree that cartoons Results in poor social

Findings And Discussion

From the findings and analysis of the tables, it can be noted that majority of children's watch cartoons on TV.

According to the majority, children's like watching cartoons always on TV and some of them like to watch but they use different electronic mediums, and very few children don't like to watch cartoons on TV. According to the majority, most of the children's spend 0-1 hours of time for cartoons which is good for their activities, some of them watch 1-2 hours of time these can be their daily routine for watching cartoons, and few spend 2-3 hours of time these children's do not participate in other activities they spend their leisure time in watching cartoons, and very few children's are Addictive in spending time more than 4 hours these may spoil their health and their communication skills are not up to their Age.

According to the majority, most of the children's Agree that cartoons are educational cartoons represent provisions of education, build learning abilities, cartoons intend to surviving education or enlighten children's through cartoons, some children's do feel that cartoons are educational or not so they have Neutral answer so they may not feel cartoons are educational on their own reasons and few strongly disagree that cartoons are educational because they think cartoons are for entertainment and they don't observe that cartoons are educational.

According to the majority, children's Agree that cartoons Aid Creativity for them in building Abilities to create something new, useful and valuable things and develop their creative thinking process, some children's may or may not feel that cartoons Aid Creativity and has Neutral answer they may not find any new Creativity in cartoons, and very few children's strongly disagree that cartoons Aid Creativity because they have not thought what is Creativity, they may be dull in creativity or they may be good at Academics. children's strongly Agree that cartoons build vocabulary they are good at the range of artistic and stylistic forms ,techniques or movement of the particular language, some children's Agree that cartoons build vocabulary and they can learn others languages, few children's have the Opinion that cartoons may or may not build vocabulary and has Neutral answer ,and very few children's strongly disagree that cartoons build vocabulary because they have learnt language vocabulary from their childhood and thinks cartoons speak the normal language.

According to the majority children's strongly Agree that cartoons boost concentration they can have the power of focusing or one's attention builds them to be attentive so children's concentration boost by cartoons, children's Agree that cartoons boost concentration and make them attentive in their class and get good Mark's by focusing in their academics, few children's think Neutral that cartoons may or may not boost concentration to them because they have learnt concentration by their parents or thinks cartoons are for only Entertaining purpose, and very few children's strongly disagree that cartoons boost concentration because they think cartoons are for only Enjoyment and it is not related to studies .

According to the majority, children's have Neutral answer that they think cartoons do or do not teach bad role models, and some children's Agree that cartoons idolize bad role models because children are used to adopt new behavior they always watch cartoons and they are influenced by bad role and behave violently, and few children's strongly disagree that cartoons idolize bad role models. According to the majority, children's have the Opinion Neutral that cartoons curb physical activities cartoons are favorites to children's if they behave like cartoons they exercise their body or else they may be quite and sit in one place, some children's disagree that cartoons curb physical activities because they do lot of exercise and has good physical activity.

Conclusion

The impact of cartoons on children are increasing day by day, children are Addictive to cartoons nowadays, their physical activities are curbed, there communication skills are low they do not interact with others; children are in their fantasy world and unaware of reality.

According to the Data and its Analysis, cartoons are more entertaining for children, all the children from age 3-13 give more important to cartoon, it has been daily routine for children, and children have their favorite channel, favorite character, favorite shows and favorite interest accordingly, and cultivate the habit of watching cartoon every day in their leisure time.

Cartoons have both positive and negative impact on children. positive impact on children, cartoons are educational they can acquire knowledge effectively, cartoons aid Creativity in children, adapt different kind of languages and dialects and can learn and speak languages easily, through cartoons children learn about epics, culture and tradition of different places. Negative impact on children develops violence, and physically harming others, damage properties, develop aggressive behaviors, admired by bad role models, they live in fantasy world deviated from reality and thoughts are illusionary, children are mainly Addicted to cartoons they ignore their health physically and mentally.

By this we come to know cartoons have both negative and positive impact on children and their interests towards cartoons are high.

Bibliography

1. Daminigarg for murarilal and sons (2008) methodology of social research P.K meena
2. <https://www.azernews.az/analysis/58562.html>
3. <https://parenting.firstcry.com/articles/positive-and-negative-effects-of-cartoons-on-child-behaviour-and-development/>
4. krishnaswami and rangenatham (2011) methodology of research in social sciences (lucknow Himalaya publishing)
5. <https://novakdjokovicfoundation.org/negative-impacts-of-cartoons/>
6. https://www.researchgate.net/publication/323523698_Impact_of_Cartoon_Programs_on_Children's_Language_and_Behavior
7. https://scholar.google.co.in/scholar?hl=en&as_sdt=0%2C5&q=cartoons+impact+on+children&oq=car
8. https://scholar.google.co.in/scholar?hl=en&as_sdt=0%2C5&q=cartoons+impact+on+children&oq=car#d=gs_qab&u=%23p%3DHGT6Njt8HXoJ
9. https://scholar.google.co.in/scholar?hl=en&as_sdt=0%2C5&q=cartoons+impact+on+children&oq=car#d=gs_qab&u=%23p%3DadunlpZ3vgJ
10. https://scholar.google.co.in/scholar?hl=en&as_sdt=0%2C5&q=cartoons+impact+on+children&oq=car#d=gs_qab&u=%23p%3DW3KO4eP8sL4J
11. Daminigarg for murarilal and sons (2008) methodology of social research P.K meena
12. krishnaswami and rangenatham (2011) methodology of research in social sciences (lucknow Himalaya publishing)

ಈಶ್ವರ ಕಮ್ಮಾರ ಅವರ ಬದುಕು

ಡಾ.ಎ.ಆರ್. ಹಂಜಗಿ

ಕನ್ನಡ ಸಹಾಯಕ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು

ಸರ್ಕಾರಿ ಪ್ರಥಮ ದರ್ಜೆ ಕಾಲೇಜು ವಿಜಯಪುರ

ಲೇಖಕನೊಬ್ಬನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿಯ ವಿಭಿನ್ನ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಅರಿಯುವ, ಶೋಧಿಸುವ, ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುವ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅವನ ಬದುಕಿನ ಹಿನ್ನೆಲೆ, ಬೆಳೆದ ಪರಿಸರ, ಪ್ರಭಾವ-ಪ್ರೇರಣೆಗಳ ಪಾತ್ರ ವಿಶೇಷ ಗಮನಾರ್ಹವಾದವು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಮ್ಮಾರರ ಬದುಕಿನ ವಿವರಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಆ ವಿವರಗಳಲ್ಲಿ ಅವರ ಜೀವನಾಸಕ್ತಿ, ಸೃಜನಶೀಲ ಮನೋಭಾವಗಳು ರೂಪುಗೊಂಡ ಬಗೆಯನ್ನು ಶೋಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅವಕಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಧುನಿಕ ಜೀವನದ ಆಕರ್ಷಣೆಗಳು, ಅಧಿಕಾರ, ಹಣ ಹಾಗೂ ಅವುಗಳಿಂದ ಒದಗುವ ವೈಭವದ ಜೀವನ ಶಿಕ್ಷಣದ ಆದರ್ಶಗಳಿಗಾಗಿ, ಬದುಕಿನ ಪರಮಗುರಿಗಳಾಗಿ ಬಿಂಬಿತಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ನಾವಿಂದು ಬದುಕುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸಂಗೀತ, ನೃತ್ಯ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಕಲೆಗಳು ಹೃದಯವನ್ನು ಅರಳಿಸಿ ಮಾನವೀಯ ಭಾವನೆ ಹಾಗೂ ನೈತಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ನೀಡಲಾರದೆ ವ್ಯಾಪಾರದ ಸರಕುಗಳಂತೆ ಬಳಕೆಗೊಂಡು ಸದಭಿರುಚಿ ನಾಶ ಮಾಡುತ್ತ ಮಾನವ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಬಿರುಕನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಅಪಾಯದ ಸಂಗತಿ. ಇಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಲೇಖಕರು, ಕಲಾವಿದರು, ಬುದ್ಧಿಜೀವಿಗಳು, ಹೊಸ ತಲೆಮಾರುಗಳ ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ರೂಪಿಸಲು ಅಗತ್ಯವಾದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪರಿಸರದ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಬೇಕಾದ ಅಗತ್ಯವಿದೆ. ನಗರೀಕರಣದ ಆಕರ್ಷಣೆಗಳು ಸೃಜನಶೀಲ ಮನಸ್ಸಿಗಿಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತವೆ. ಕಾಕತಾಳೀಯವೆಂಬಂತೆ ಕವಿಗಳು, ಲೇಖಕರು, ಕಲಾವಿದರು ಗ್ರಾಮೀಣ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಬೇರುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು ಬಹುತೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಗಮನಾರ್ಹ ವಾಸ್ತವವಾಗಿದೆ. ಸೃಜನಶೀಲ ಮನಸ್ಸುಗಳು ಅರಳಲು ಅಗತ್ಯವಿರುವ ಸರಳ ಜೀವನದ ಪರಿಸರಗಳು ಗ್ರಾಮೀಣ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿ ಒದಗುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಆಧುನಿಕ ಜೀವನ ಇದಕ್ಕೆ ವಿಮುಖವಾಗಿ ಮುನ್ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ. ಇಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಬದುಕಿನ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣ ಕಾಲಾವಧಿಯನ್ನು ಹೊಸ ತಲೆಮಾರುಗಳಲ್ಲಿ ಸೃಜನಶೀಲ ಪ್ರೇರಣೆಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟುಹಾಕುವ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ, ನಿಷ್ಠಾವಂತ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡ ಕಮ್ಮಾರರ ಜೀವನದ ಹಿನ್ನೆಲೆ ಹಾಗೂ ಬದುಕಿನ ವಿಭಿನ್ನ ಹಂತಗಳನ್ನು ಅರಿಯುವ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯೇ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಯತ್ನದ ಭಾಗವೇ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಗಂಭೀರವೂ ಆದ ಬದುಕಿನ ತಾತ್ವಿಕ ಸೂಕ್ಷ್ಮಗಳನ್ನು, ಮಾನವ ಸಂಬಂಧಗಳ ನಿಗೂಢ, ವಾಸ್ತವ-ವೈರುಧ್ಯಗಳನ್ನು, ಸವಾಲುಗಳನ್ನು ಉನ್ನತ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸಿ, ಬದುಕಿನ ಸೊಗಸು ಸ್ವಾರಸ್ಯಗಳಂತೆಯೇ ವಿಕೃತಿಗಳನ್ನು ಅದರ ಕಾರಣ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನಾವರಣಗೊಳಿಸಿರುವ ಅನೇಕ ಜನ ಕವಿ-ಲೇಖಕರು ಭಿನ್ನ ಕಾಲ ಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮಕ್ಕಳ ಬದುಕನ್ನು ರೂಪಿಸುವ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಕೊರತೆ ಎದ್ದುಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಮಕ್ಕಳ ಸಾಹಿತ್ಯ-ಮಕ್ಕಳ ಸಾಹಿತಿ ಎಂದು ಗುರುತಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅವಮಾನಕರ ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ವಲಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಿದೆ. ಆದರೆ ಮಕ್ಕಳ ಸಾಹಿತಿ

ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಗೌರವದ, ಹೆಮ್ಮೆಯ ಸಂಗತಿ ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಅದನ್ನೇ ಜೀವನದ ಪರಮ ಗುರಿಯಾಗಿಸಿಕೊಂಡ ಸಾಹಿತಿಗಳು ಅಪರೂಪ. ಅಂಥ ಅಪರೂಪದ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿರುವ ಶ್ರೀ ಈಶ್ವರ ಕಮ್ಮಾರ ಅವರ ಬದುಕಿನ ಹೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನು, ನಡಿಗೆಯ ಲಯಗಳನ್ನು, ಆಯ್ಕೆ-ಆಶೋತ್ತರಗಳನ್ನು ಅರಿಯುವುದು ಹಾಗೂ ಆ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಅಧ್ಯಯನದ ಶೋಧನೆಯ ಭೂಮಿಕೆಯಾಗಿ ಸಾಂದರ್ಭಿಕವಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅದರ ಮಹತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಎನ್ನಬಹುದು. ಮಕ್ಕಳ ಸಾಹಿತ್ಯ-ಸಾಹಿತಿಗಳೊಂದಿಗೆ ತಮ್ಮ ಸಂಬಂಧ ಒದಗಿ ಬಂದದ್ದನ್ನು ತಮ್ಮ ಭಾಗ್ಯವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅಪರ್ನಿತಿ ದುಡಿದ ಕುಮ್ಮಾರರ ಬದುಕಿನ ಬೇರುಗಳು ಹಳ್ಳಿಯ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿವೆ. ಅವರಿಗೆ ದಟ್ಟವಾದ ಮನೆತನದ ಹಿನ್ನೆಲೆ, ಕೌಟುಂಬಿಕ ವಾತಾವರಣ, ಹಿರಿಯರ ವೃತ್ತಿ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳು, ಆಸಕ್ತಿ ಅಭಿರುಚಿಗಳು, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕವಾಗಿ ಅವರು ಪಡೆದ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು, ಜೀವನವನ್ನು ಒದಗಿಬಂದಂತೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಸಹಜ ಮನೋಭಾವಗಳು ಕವಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವದ ಪಾತ್ರವಾಗಿದ್ದು ಅವುಗಳನ್ನು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಈ ಮುಂದೆ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಗೆ ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

೧. ಕಮ್ಮಾರವರ ಊರು, ಮನೆತನ, ಪರಿಸರ :

ಶ್ರೀ ಈಶ್ವರ ಕಮ್ಮಾರ ಅವರು ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದದ್ದು ಭಾರತೀಯ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೇ ವಿಶೇಷವೆನಿಸುವ ಅವಿಭಕ್ತ ಕುಟುಂಬದ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಗಡಿ ಜಿಲ್ಲೆ ಬೆಳಗಾವಿಯ ಕಿತ್ತೂರು ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದದ್ದು. ಮುಂಬೈ ಕರ್ನಾಟಕ, ಹೈದ್ರಾಬಾದ್ ಕರ್ನಾಟಕ, ಹಾಗೂ ಮೈಸೂರು ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳ ಸಂಮಿಶ್ರ ಪ್ರಭಾವಗಳನ್ನು ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡು ವೈವಿಧ್ಯಪೂರ್ಣವು, ಸಂಕೀರ್ಣವೂ ಆದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಆಯಾಮಗಳನ್ನು ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡದ್ದನ್ನು ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಮರಾಠಿ, ಉರ್ದು ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ರೂಪುಗೊಂಡ ಇಲ್ಲಿನ ಕನ್ನಡ ಜಾನಪದೀಯ ಭಾಷೆ ಗ್ರಾಮೀಣ ಸೊಗಡನ್ನು ತಾನೇ ತಾನಾಗಿ ಹೊಮ್ಮಿಸುವಂತಹದ್ದು. ಇಲ್ಲಿಯ ಜನರ ದಾಷ್ಟಾರ್ಪ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಪ್ರೀತಿ ಚೆನ್ನಮ್ಮನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾದದ್ದು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಇದು ತಿರುಳ್ಗನ್ನಡದ ಸೀಮೆಯಾಗಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀಮನ್ವಂತರ ನಾಡೆಂದು ಇದನ್ನು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಕುಂದರ ನಾಡೆಂದು ಈ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಜಾನಪದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಸಮೃದ್ಧ ಬೆಳಸನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಈ ಭಾಗ ಬೇಂದ್ರೆ, ಆನಂದ ಕಂದ, ಕಂಬಾರ, ಚಂಪಾ, ಇಮ್ರಾಪೂರರಂತಹ ಮುಂತಾದವರು ಜಾನಪದೀಯ ವೈವಿಧ್ಯಪೂರ್ಣ ಮಾದರಿಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟುಹಾಕುವಲ್ಲಿ ಈ ಪರಿಸರದ ಪ್ರೇರಣೆ ಮರೆಲಾರದ್ದು. ಈ ಪರಿಸರದ ಚಿಕ್ಕ ಗ್ರಾಮ ಹಿರೇನಂದಿಹಳ್ಳಿ. ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರ ಕಮ್ಮಾರ ಅವರ ಮನೆತನ ಹಲವಾರು ತಲೆಮಾರುಗಳಿಂದ ವಾಸಿಸುತ್ತ ಬಂದಿದೆ. ಕಮ್ಮಾರಿಕೆಯ ವೃತ್ತಿಯೊಂದಿಗೆ ಒಕ್ಕಲುತನವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ಈ ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ 21 ಎಕರೆ ಕರೆ ಭೂಮಿ ಸ್ಥಿರಾಸ್ತಿಯಾಗಿ ಸಿಕ್ಕಿತ್ತು. ಆದರೂ ಜೀವನೋಪಾಯಕ್ಕಾಗಿ ನಿರಂತರ ಹೋರಾಟ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಿತಿಯೇ ಇತ್ತು. ಆಯಗಾರಿಕೆಯ ಉತ್ಪನ್ನವೂ ಈ ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಾಕಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಬಡತನ-ಸಿರಿತನಗಳ ಹಂಗಿರದ ಸರಳ ನೆಮ್ಮದಿಯ ಬದುಕನ್ನು ಅವರು ನಿರಾಯಾಸವಾಗಿ ಬದುಕುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಕಾಲದ ಜೀವ ಕ್ರಮಗಳೇ ಹಾಗಿದ್ದು, ಅಲ್ಲಿ ಅನಾರೋಗ್ಯಕರ ಪ್ರೈಮೋಟಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿರಲಿಲ್ಲ. ಸಾಹಿತ್ಯ, ನಾಟಕ, ಸಂಗೀತ ಮೊದಲಾದ ಅಭಿರುಚಿಗಳತ್ತ ಆಸಕ್ತರಾಗಿದ್ದು,

ಬದುಕಿನ ನಿಧಾನ ಗತಿಗೆ ತಮ್ಮನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಂಡ ಸಾಮುದಾಯಿಕ ಬದುಕಿನ ಅಖಂಡ ಭಾಗವಾಗಿದ್ದ ಆಗಿನ ಕುಟುಂಬಗಳು ಸೀಮಿತ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸಾಮರಸ್ಯದ ನೆಲೆಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡಿದ್ದವು. ಇರುವಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ವಾಲ್ಪಬನೆಯ ಬದುಕನ್ನು ಬದುಕಬೇಕೆಂಬ ಗ್ರಾಮೀಣ, ಆರ್ಥಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳು ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ಆದರ್ಶವಾಗಿ ಕಂಡದ್ದು ಈ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿಯೇ. ಇಂಥ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಶಂಕ್ರೇಪ್ತ-ಶಿವಬಸವ್ವ ದಂಪತಿಗಳ ಎರಡನೆಯ ಮಗನಾಗಿ ಈಶ್ವರ ಕಮ್ಮಾರ ಅವರು ಜನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಒಬ್ಬ ಅಣ್ಣ ನಾಲ್ಕು ಜನ ತಮ್ಮಂದಿರು ಹಾಗೂ ಇಬ್ಬರು ತಂಗಿಯರು ಇವರ ಒಡಹುಟ್ಟಿದವರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇದೇ ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬೈಲಹೊಂಗಲ ತಾಲೂಕಿನ ತಿಗಡಿ ಎಂಬ ಹಳ್ಳಿ ತಾಯಿ ಶಿವಬಸವ್ವನವರ ತವರುಮನೆಯಾಗಿದ್ದು, ಅಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರ ಕಮ್ಮಾರ ಅವರು ೪-೧-೧೯೩೩ ರಂದು ಜನಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಈಶ್ವರ ಕಮ್ಮಾರ ಅವರ ತಂದೆ ಶಂಕ್ರೇಪ್ಪನವರು (೧೯೦೦) ಆಗಿನ ೩ನೆಯ ತರಗತಿಯವರೆಗೆ ಓದಿದ್ದರೂ ಜನ್ಮತಃ ಕೆಲವು ವಿಶಿಷ್ಟ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪಡೆದವರಾಗಿದ್ದರು. ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ, ಪ್ರಾವೀಣ್ಯತೆಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ ಅವರು ಸ್ವಂತ ಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಮಹತ್ವದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಓದಿ ಅಪಾರ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಪಡೆದವರಾಗಿದ್ದರು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕುತೂಹಲಿಗಳಾಗಿದ್ದ ವಿದ್ವಾಂಸರನ್ನೇಕರು ಅವರೊಂದಿಗೆ ಚರ್ಚೆ-ವಿಚಾರ ವಿನಿಮಯಗಳಿಗಾಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ, ಜಲಶಿಲ್ಪ, ನಾಟ್ಯವೈದ್ಯಕೀಯ, ಜಾನಪದ, ಸಣ್ಣಟ-ದೊಡ್ಡಟ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಆಸಕ್ತಿ ಹೊಂದಿದ್ದ ಶಂಕ್ರೇಪ್ಪನವರು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ-ಧಾರ್ಮಿಕ ಚಿಂತನೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಮ್ಮನ್ನು ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಊರಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಜಾತ್ರೆ, ಉತ್ಸವ ಹಾಗೂ ಇತರ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಸಂಘಟನೆಯಲ್ಲಿ ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿ ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಸುತ್ತಲಿನ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜನಮನ್ನಣೆ ಪಡೆದಿದ್ದರು. ಶ್ರೀ ವೀರಭದ್ರ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಹಾಗೂ ಶ್ರೀ ನಾಗವಿಭೂಷಣ ಶಿವಯೋಗಿಗಳಂಥವರ ನೇರ ಸಂಪರ್ಕ ಹೊಂದಿದ್ದು, ಅವರ ಪ್ರವಚನಗಳನ್ನು ಸಂಘಟಿಸುವಲ್ಲಿ ಶಂಕ್ರೇಪ್ಪನವರ ಪಾತ್ರವಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಕೆಲವು ಸಲ ಇವರ ಮನೆಯೇ ಅದಕ್ಕೊಂದು ವೇದಿಕೆಯಾಗಿ ಅನ್ನದಾಸೋಹಕ್ಕೂ ಆಸ್ಪದವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ವೀರಶೈವ ಲಿಂಗಾಯತ ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದರೂ ಸಕಲ ಧರ್ಮ, ಜಾತಿಗಳ ಜನರೊಂದಿಗೆ ಭೇದವಿಲ್ಲದೆ ಬೆರೆಯುವ-ಓಡಾಡುವ ವಿಶಾಲ ಮನೋಭೂಮಿಕೆ ಅವರದ್ದಾಗಿತ್ತು. ಅವರ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೂ ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ಪಂದಿಸುವ, ಸಹಕರಿಸುವ ಮನೋಭಾವ ಸಹಧರ್ಮಿಣಿಯಾದ ಶಿವಬಸವ್ವನವರದ್ದು. ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಧಿ-ವಿಧಾನಗಳನ್ನು, ಪೂಜೆ ಪುನಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಚಾಚೂತಪ್ಪದೆ ಆಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅವರು ಪ್ರವಚನಗಳನ್ನು ಕೇಳುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಆಸಕ್ತರಾಗಿದ್ದರು. ವ್ರತ-ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತ, ಪತಿಯ ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ಒತ್ತಾಸೆಯಾಗಿ ಅನುಕೂಲಿಯಾಗಿದ್ದರು. ಎಂಟು ಜನ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹೆತ್ತು ಸಲಹೆ ಮನೆತನದ ಅನೇಕ ಜವಾಬ್ದಾರಿಗಳನ್ನು ಸಹನೆಯಿಂದ ನಿಭಾಯಿಸುತ್ತ ಕಷ್ಟ ಸಹಿಷ್ಣುತೆಗೆ ಮಾದರಿಯೆಂಬಂತೆ ಇದ್ದವರು ಶಿವಬಸವ್ವನವರು. ಪ್ರಾಯಶಃ ತಂದೆ-ತಾಯಿಗಳ ಈ ಜೀವನಾಸಕ್ತಿಗಳ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಈಶ್ವರ ಕಮ್ಮಾರರಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಮುಗ್ಧತೆ, ಸರಳತೆಗಳು ಕೇವಲ ಅವರ ಪುಣ್ಯಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಎಷ್ಟೋ ಜನ್ಮದ ಪುಣ್ಯವೆನ್ನಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈಶ್ವರ ಕಮ್ಮಾರರನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಅವರ ಮುಗ್ಧತೆ-ಸರಳತೆಗಳು ಕೇವಲ ಅವರ ಪುಣ್ಯಮಾತ್ರವಲ್ಲ ತಂದೆ-ತಾಯಿಗಳ ಪುಣ್ಯವು ಅದರಲ್ಲಿ ಸೇರಿರಬೇಕೆಂಬ ಭಾವನೆ ಮೂಡದೆ ಇರದು.

೨. ಕಮ್ಮಾರರ ಬಾಲ್ಯ ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಣ :

ನಗರೀಕರಣದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಇಂದಿನ ಮಕ್ಕಳು ಪಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಸೌಕರ್ಯಗಳು, ಅನುಕೂಲಗಳು, ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಡೆಯುವ ಆಧುನಿಕ ಆಟದ ಸಾಮಾನುಗಳು ೩೦-೪೦ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದಿನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ದೊರೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆಗಿನ ಗ್ರಾಮೀಣ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಸೌಕರ್ಯಗಳು, ಆಧುನಿಕ ರೀತಿಯ ಆಟದ ವಸ್ತುಗಳು ಸಿಗದಿದ್ದರೂ, ಇಂದಿನ ಶಾಲೆಗಳ ಪಠ್ಯಗಳು, ಹೋಂ-ವರ್ಕ್, ಟ್ಯೂಶನ್ನುಗಳ ಒತ್ತಡವಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಮನಬಂದಂತೆ ತಮ್ಮ ಪಾಡಿಗೆ ತಾವು ಆಡಿಕೊಂಡು ಆನಂದವಾಗಿ ಕಾಲ ಕಳೆಯುವ ಅವಕಾಶ ಇಂದಿನ ಮಕ್ಕಳಿಗಿಲ್ಲವಲ್ಲ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಅಂಥ ಸ್ವಚ್ಛಂದವಾದ ಗ್ರಾಮೀಣ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಮ್ಮಾರರು ತಮ್ಮ ಬಾಲ್ಯವನ್ನು ಕಳೆಯದಿದ್ದರೂ ತಂದೆ-ತಾಯಿಗಳಿಗೆ ಕಮ್ಮಾರಿಕೆ ಹಾಗೂ ಮನೆಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿಯೇ ಇದ್ದು, ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ನಡವಳಿಕೆ ಅವರಿಗೆ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ರೂಢಿಯಾಗಿತ್ತು. ತಂದೆ-ತಾಯಿಗಳ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸ್ವಭಾವ ಹಾಗೂ ಮಾನವೀಯ ಸೇವಾ ಮನೋಭಾವಗಳು ಕಮ್ಮಾರರನ್ನು ಪ್ರಭಾವಿಸಿದ್ದವು. ಶ್ರೀ ವೀರಭದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀ ನಾಗವಿಭೂಷಣ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ನೇರ ಸಂಪರ್ಕದ ಪ್ರಭಾವ ತಂದೆಯವರ ಮೇಲೆ ಆದಂತೆ ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಕಮ್ಮಾರರ ಮೇಲೆಯೂ ಆಗಿತ್ತು. ಹೀಗಾಗಿ ಅವರು ಪೂಜೆ-ಪುನಸ್ಕಾರ ಪ್ರವಚನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಆ ಸಂದರ್ಭದ ಸೇವಾಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳೇ ಅವರಲ್ಲಿ ಮುಗ್ಧತೆಯನ್ನು, ನೈತಿಕ ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ರೂಪಿಸಿದವು. ಅವರ ಮನೆಯೇ ಈ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಮೇಲೆ ಈ ಗಾಢ ಪ್ರಭಾವ ಉಂಟಾಗಲು ಅವಕಾಶವಾಯಿತು.

ಳಿನೆಯ ಇಯತ್ತೆಯವರೆಗೆ ಕಮ್ಮಾರರು ತಮ್ಮ ಊರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಅಂದರೆ ಹಿರೇನಂದಿಹಳ್ಳಿಯೇ ತಮ್ಮ ಶಿಕ್ಷಣ ಪೂರೈಸಿದ್ದಾರೆ. ಆಗ ಕಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮಬನೂರ ಎಂಬ ಏಕೋಪಾಧ್ಯಾಯರ ಪ್ರಭಾವ ಈಶ್ವರ ಕಮ್ಮಾರರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ರೂಪಿಸುವಲ್ಲಿ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿರುವುದು ವಿಶೇಷ.

ಕಮ್ಮಾರ ಅವರ ಮುಂದಿನ ಶಿಕ್ಷಣ ಇಟಗಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅದು ಖಾನಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಮಿನಿಪಟ್ಟಣ ಎನ್ನಬಹುದಾದ ದೊಡ್ಡ ಗ್ರಾಮ. ಅವರ ಸೋದರತ್ತೆಯನ್ನು ಆ ಊರಿಗೆ ಕೊಡಲಾಗಿತ್ತು. ಅವರಿಗೆ ಮಕ್ಕಳಾಗಿರದಿದ್ದರಿಂದ ಯಾರಾದರೊಬ್ಬರು ಇವರ ಸೋದರ ಸಂಬಂಧಿಗಳು ಅಲ್ಲಿರಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಈ ಸಲ ಚಿನೆಯ ಇಯತ್ತೆ ಓದಲು ಇವರು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಸಂಕೋಚ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯವರಾದ ಕಮ್ಮಾರರು ಅಲ್ಲಿಯ ಶಾಲಾ ವಾತಾವರಣಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳಲು ಒಂದು ವಾರಕ್ಕೂ ಮೀರಿದ ಕಾಲಾವಕಾಶ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಹುಯಿಲಗೋಳ ನಾರಾಯಣರಾಯರ 'ಉದಯವಾಗಲಿ ನಮ್ಮ ಚೆಲುವ ಕನ್ನಡ ನಾಡು' ಎಂಬ ಪ್ರಖ್ಯಾತ ಹಾಡನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಗೀತೆಯಾಗಿ ಹಾಡುವ ಪರಿಪಾಠವಿತ್ತು. ಕೇವಲ ಭಜನಾ ಪದಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದ ಕಮ್ಮಾರ ಅವರಿಗೆ ಈ ಹಾಡು ಮಂತ್ರ ಮುಗ್ಧನನ್ನಾಗಿಸಿ, ತಾನು ಯಾವುದೋ ಬೇರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇದ್ದೇನೆನೋ ಎಂಬ ಅನುಭವವಾಗುತ್ತದೆ. ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ತಾವು ಏರು ದನಿಯಲ್ಲಿ 'ಚಿಮ್ಮುತ ಸಿರಿಯನು ಬನದಲಿ ಬೆಳೆದಳು ಬಿಂಕದ ಸಿಂಗಾರಿ' ಎಂಬ ಹಾಡನ್ನು ಹಾಡಿದಾಗ ಅದು ಅವರ ಉಚ್ಚ ಕಂಠದಿಂದಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಕೊಡುವಂತಾಗಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳೆಲ್ಲ ಜೋರಾಗಿ ನಕ್ಕು

ಇವರಿಗೆ ಅವಮಾನವಾಗಿ ಕುಸಿದು ಬೀಳುವಂತಾದುದನ್ನು ಕಮ್ಮಾರರು ನೆನಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಇವರ ಸಂಕೋಚ ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ಮುಗ್ಧತೆಗಳೇ ಮಕ್ಕಳ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಬರೆಯಲು ಇವರಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿರಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಶಾಲೆಗೆ ರಜೆ ಇದ್ದಾಗ ಊರಿಗೆ ಬಂದು ಮರಳಿ ಇಟಗಿಗೆ ಹೋಗುವಾಗಿನ ಅನುಭವದ ಭಿನ್ನ ಮಜಲುಗಳನ್ನು ಕಮ್ಮಾರರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಕೇಳಬೇಕು.

“ನಾನು ಶಾಲೆಗೆ ಸೂಟಿ ಇದ್ದಾಗ ಇಟಗಿಯಿಂದ ಊರಿಗೆ ಬಂದು ತಿರುಗಿ ಹೋಗುವಾಗ ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಲು ಮನಸ್ಸು ಆಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ನೋಡಲು ಸಹ ಬಸ್ಸು, ಮೋಟಾರು ವಾಹನಗಳು ಇರಲಿಲ್ಲ. ಈಗಿನಂತೆ ರೋಡುಗಳು, ಟಾರು ರಸ್ತೆಗಳು ಇರಲಿಲ್ಲ. ಇಟಗಿ ನಮ್ಮೂರಿನಿಂದ ೨೦-೨೫ಕಿಮೀ ದೂರವಿದ್ದು, ನಡೆದುಕೊಂಡೆ ಹೋಗಬೇಕು. ನಿಚ್ಚಳವಾದ, ನಿಖರವಾದ ದಾರಿಯೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಮೂರು ದಿಕ್ಕುಗಳ ಅಂದಾಜಿನ ಮೇಲೆ ಹೊಲ-ಹೊಲಗಳ, ಒಡ್ಡು-ಒಂಡಿ ಇವೇ ದಾರಿ. ಬಡಕಲು ದೇಹ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಮುಂಜಾನೆ ಹೊರಟರೆ ಸಾಯಂಕಾಲ ಊರು ಮುಟ್ಟುವುದು. ಬಹುಶಃ ರೈತರು ಅಲ್ಲಿಗೊಬ್ಬರು-ಇಲ್ಲಿಗೊಬ್ಬರು ನಮ್ಮ ಊರಿಂದ ಸೂರ್ಯ ಮುಳಗುವ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕನಂದಿಹಳ್ಳಿ ಏರಿ ದಾಟಿ ಕೊಟಬಾಗಿ, ಹೊನ್ನಿಡಿಬ್ಬ, ಹೊಲಿಕಟ್ಟೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಮರಗಿಡ-ಮುತ್ತಲಗಿಡಗಳನ್ನು ಓರೆಮಾಡಿ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಹೊರಳಿ ನೋಡಿದಾಗ ದೂರದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಹಳ್ಳಿ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಂದೆನಲ್ಲಾ ಎಂದು ಅಳು ಬರಲಾರಂಭಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಪಾಟಿ ಪುಸ್ತಕಗಳ ಗಂಟು, ಬುತ್ತಿ ಗಂಟು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ನಾಗಯ್ಯಜ್ಜ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ನಾಗಯ್ಯಜ್ಜನ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅಂಬಲಿ ಕುಡಿದು ಇಟಗಿ ಕತ್ತರಿಯ ಕೆಳಗಿನ ದಾರಿ ಹಿಡಿದು ದೇವರಸೀಗಿಹಳ್ಳಿ, ಮಾವಿನಕೊಪ್ಪ, ಮರ್ಯಾಪುರಗಳ ಮೇಲೆ ಇಟಗಿ ತಲುಪಿ, ಅಜ್ಜ-ಅಮ್ಮಗಳ ಉಡಿ ಸೇರುವುದು ವಾಡಿಕೆಯಾಯಿತು. ಮರು ದಿನದಿಂದ ಯಥಾ ರೀತಿ ಶಾಲೆಗೆ”.

ಇಂಥ ಗ್ರಾಮೀಣ ಪರಿಸರ, ಕಾಲ್ನಡಿಗೆಯ ಓಡಾಟ, ಆಪ್ತಭಾವನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬಾಂಧವ್ಯಗಳ ಒಡನಾಟ ಈ ಎಲ್ಲ ಹಿರಿಯ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಾಲೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕಮ್ಮಾರ ಅವರಿಗೆ ಒದಗಿದ್ದು ಅವರ ಕಾವ್ಯ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಮಹತ್ವದ ಭೂಮಿಕೆಯಾಯಿತು. ಆವಾಗಲೇ ಅವರು ‘ನಮ್ಮೂರೆಚೆಂದ’ ಎಂಬಂತಹ ಕವಿತೆಗಳನ್ನು ಬರೆಯಲು ತೊಡಗುತ್ತಾರೆ. ಇಟಗಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮೂರು ವರುಷ ಅವರಿಗೆ ಪಾಠ ಮಾಡಿದ ಗುರುಗಳಾದ ಬಡಗೇರ ಮಾಸ್ತರರನ್ನು ಅವರು ಅಷ್ಟೇ ಗೌರವದಿಂದ ನೆನೆಯುತ್ತಾರೆ. ೭ನೇ ಇಯತ್ತೆಯ ಪಬ್ಲಿಕ್ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಉತ್ತಮ ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪಾಸು ಮಾಡಿ ಪ್ರತಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಫಲಿತಾಂಶ ಪ್ರಕಟವಾಗುವುದರೊಂದಿಗೆ ಇಟಗಿಯ ಜೀವನಕ್ಕೆ ತೆರೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ. ಮುಂದಿನ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಬೈಲಹೊಂಗಲದಲ್ಲಿ ಕಷ್ಟದಿಂದ ಪಡೆದ ಶಿಕ್ಷಣ ಬದುಕಿನ ಹೋರಾಟದ ಭಾಗವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಇನ್ನಷ್ಟು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆ ಕುರಿತಾದ ಅವರ ಮಾತುಗಳು ಹೀಗಿವೆ.

“ಅಲ್ಲಿಯ ಮುನಸೀಪಲ್ ಜಾಕ್ಸನ್ ಹೈಸ್ಕೂಲಿಗೆ ಸೇರಿದೆ. ಮೊದಲನೆಯ ವರ್ಷ ತಿಪ್ಪೇಮಠದ ಬೋರ್ಡ್‌ನಲ್ಲಿ (ಈಗಿನ ಮೂರು ಸಾವಿರಮಠ) ಉಳಿದಿದ್ದೆ. ಖಾನಾವಳಿಯ ಊಟ ಹಾಗೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ರೂಮ್ ಹಿಡಿದು ಕಲಿಯುವ ಆರ್ಥಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಇರಲಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಕ್ರೀ-ಬೋರ್ಡ್‌ಗೆ ಗುರಿಯಾಗಿತ್ತು. ಗುಳೇಕಾರರ ವಾಸ್ತವ್ಯದಂತೆ ಬದುಕು ಎರಡು ಟ್ರಂಕ್‌ಗಳ

ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತಲೆ ತುರುಕಿ ೨೦-೩೦ ಜನ ದಿನ ನೂಕುವ ಪರಿಸರ. ಬೆಳಗಾದರೆ ಎದ್ದು ಗಂಗಾಳದಲ್ಲಿ ನೆನೆಗಡಲಿ, ಬೆಲ್ಲ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರೂ ಮುಚ್ಚು-ಮರೆಯಲ್ಲಿ ತಿನ್ನುವುದು. ಶ್ರಾವಣ ಮಾಸದಲ್ಲಿ ಭಜನೆ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವುದು. ಸಾಯಂಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾಟಾ ಮಾರ್ಕೆಟ್‌ಗೆ ಹೋಗಿ, ಶೇಂಗಾಕಾಯಿ ಬೇಡಿ ಇಸಿದುಕೊಂಡು ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಾ ತಿನ್ನುವುದು ಈಗ ನೆನಪು. ಬೋರ್ಡಿಂಗ್‌ನ ಹುಡುಗರು ಎಂದು ಕಾಟಾಮಾರ್ಕೆಟಿನವರು ಸಣ್ಣ ಬುಟ್ಟಿ ತುಂಬಾ ಶೇಂಗಾಕಾಯಿ ತಿನ್ನಲು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು".^೨

ಇಂಥ ಕಷ್ಟದ ಬಾಲ್ಯವನ್ನು ಕಳೆಯುತ್ತಲೇ ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆಯುತ್ತ ಸಾಗಿದ ಕಮ್ಮಾರರ ಬದುಕಿಗೆ ಬೈಲಹೊಂಗಲದಲ್ಲಿದ್ದ ಚೆನ್ನಮ್ಮ ವಾಚನಾಲಯ ಹೊಸದೊಂದು ತಿರುವು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅವರು ಎಲ್ಲ ಎಧದ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಓದುತ್ತಾರೆ. ಪತ್ರಿಕೆಗಳನ್ನು ಓದುತ್ತಾರೆ. ಬರೆಯುವ ಪ್ರಯೋಗ ನಡೆಸುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವು ಆರಂಭದ ಕವನಗಳು ಗ್ರಾಮಬಂಧು, ಮೋಹಿನಿ, ಪ್ರಜಾಮತದಂತಹ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಶ್ರೀ ನಾ. ಕುಲಕರ್ಣಿ ಎಂಬ ಶಿಕ್ಷಕರು ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ಈಶ್ವರ ಸಣಕಲ್, ಡಿ.ಎಸ್.ಕರ್ಕಿ ಮೊದಲಾದವರು ಅತಿಥಿಗಳಾಗಿ ಬಂದು ಮಾಡಿದ ಭಾಷಣಗಳು ಪ್ರಭಾವ ಬೀರುತ್ತವೆ. ೮ ಮತ್ತು ೯ನೇ ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಓದುವಾಗಿನ ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಕಮ್ಮಾರರು ರಾಷ್ಟ್ರನಾಯಕರಾದ ಜವಾಹರಲಾಲ್ ನೆಹರೂ, ಆಚಾರ್ಯ ಕೃಪಲಾನಿ, ಮೊರಾರ್ಜಿ ದೇಸಾಯಿ, ವಿನೋಬಾ ಭಾವೆ ಮೊದಲಾದವರ ಭಾಷಣಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದು ಅವರ ಆಸಕ್ತಿಯ ಹರವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಚರ್ಚಾ ಸ್ಪರ್ಧೆ, ಭಾಷಣ ಸ್ಪರ್ಧೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಲು ಈ ಎಲ್ಲ ಪ್ರೇರಣೆಗಳು ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದವು. ೧೦ನೇಯ ತರಗತಿಯನ್ನು ಪಾಸಾಗಲು ಬೈಲಹೊಂಗಲದ ವಾತಾವರಣ ಸಹಕಾರಿಯಾಗದೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಕಮ್ಮಾರರು ಧಾರವಾಡದ ಆರ್.ಎಲ್.ಎಸ್. ಹೈಸ್ಕೂಲಿಗೆ ಹಜ್ಜಿ ಮುರುಘಾಮಠದಲ್ಲಿ ವಾಸ್ತವ್ಯಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಅವರ ಬದುಕಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಮಜಲನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತದೆ. ಧಾರವಾಡದ ಮುರುಘಾಮಠದಲ್ಲಿ ಪರಮಪೂಜ್ಯ ಮಹಾಂತಪ್ಪಗಳ ದರ್ಶನ ನಿತ್ಯ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಕಮ್ಮಾರರಿಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ನಾಡಿನ ಪ್ರಮುಖ ಮಠಗಳ ಸಾಧಕ ಶ್ರೀಗಳು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಾಧಕರ ಪ್ರವಚನ, ಉಪನ್ಯಾಸ ಕೇಳುವ ಭಾಗ್ಯಲಭಿಸಿ ಅವರ ಒಟ್ಟು ಅಂತರಂಗದ ಭಾವ-ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಅರಳಿಸಲು ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಸ್.ಎಸ್.ಎಲ್.ಸಿ ಪಾಸಾಗುವುದು ಸಾಹಸವೇ ಆಗಿತ್ತು. ಮುರುಘಾಮಠದ ವಾತಾವರಣ ಹಾಗೂ ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸಾತ್ವಿಕ ಮನೋಭಾವ ಈ ಸಾಹಸವನ್ನು ಸರಳಗೊಳಿಸಿತೆಂದು ಕಮ್ಮಾರರು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತಾರೆ. ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ವಿಷಯದ ಬಗ್ಗೆ ಅವರಿಗೆ ಭಯವಿತ್ತು. ಆದರೂ ಅವರು ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಓದಿ ಮೊದಲ ಸಲಕ್ಕೇ ಪಾಸಾಗುತ್ತಾರೆ. ಆಗ ಅವರ ತಾಯಿ ವರದಶಂಕರ ಪೂಜಾ ಮಾಡಿಸಿ ಜನರಿಗೆ ಊಟ ಹಾಕಿಸಿದ್ದನ್ನು ಅವರು ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ನೆನೆದಿದ್ದಾರೆ. ೧೯೫೪ರಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ೨೧ನೇ ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಅವರು ಎಸ್.ಎಸ್.ಎಲ್.ಸಿ ಪಾಸು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆಂದರೆ ಅವರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಒದಗಿದ ಅಡ್ಡಿಗಳ ಸ್ವರೂಪದ ಕಲ್ಪನೆಯಾಗಬಹುದು. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ.ಉಳವೀಶ ಹುಲೆಪ್ಪನವರ ಮಠರ ಪ್ರೀತಿ ಅಂತಃಕರಣದ ಬೆಂಬಲವನ್ನು ಅವರು ಸಾಕಷ್ಟು ನೆನೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಎಸ್.ಎಸ್.ಎಲ್.ಸಿ. ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಅವರು ಪುಸ್ತಕ ಓದುತ್ತ, ಚರ್ಚೆ ಮಾಡುತ್ತ, ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತ ಕಾಲಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದರ ನಡುವೆಯೇ ಅವರು ಕೆಲಸ ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಅಲೆದಾಡಿದ್ದೂ ಇದೆ. ನಿಧಾನವಾಗಿ ಹಾಸಿಗೆ ಹಿಡಿದು ಮಲಗಿ ಟೈಫಡ್‌ನಂತಹ ಕಾಯಿಲೆಯಿಂದ ಬಳಲಿದ್ದೂ ಇದೆ. ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಅಲೆದಾಡಿ ಕೊನೆಗೆ ಶ್ರೀ ಉಳುವೀಶ ಹುಲೆಪ್ಪನವರಮಠ ಅವರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಗೋಕಾಕ ತಾಲೂಕಿನ ಕೌಜಲಗಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿ ಹಾಗೂ ಡ್ರಾಯಿಂಗ್ ಶಿಕ್ಷಕರಾಗಿ ಸೇವೆಗೆ ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅವರಿಗೆ ಸಹಕಾರಿಯಾದದ್ದು ಹೈಸ್ಕೂಲಿನಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಹಿಂದಿ ಹಾಗೂ ಡ್ರಾಯಿಂಗ್ ಗ್ರೇಡ್ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡದ್ದು. ಅಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಶಾಲಾ ಶಿಕ್ಷಕರಾಗಿ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕಿನ ಶಿರಗುಪ್ಪಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ನವಲಗುಂದ ತಾಲೂಕಿನ ಮೊರಬಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮುಳಗುಂದ ಅವರ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಟಿ.ಸಿ.ಎಚ್. ತರಬೇತಿಗೆ ಆಯ್ಕೆಯಾಗಿ ಧಾರವಾಡದ ಸರಕಾರಿ ಶಿಕ್ಷಕರ ಟ್ರೇನಿಂಗ್ ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ಟ್ರೇನಿಂಗ್ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಹ.ಗ.ಜೋಶಿಯವರು ಅಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರು ಪ್ರಖ್ಯಾತ ಜ್ಯೋತಿಷಿಗಳಾದ ಪಂಡಿತ ಕೇಶವ ಶರ್ಮಾ ಗಲಗಲಿ ಅವರ ಪುತ್ರರಾಗಿದ್ದರು. ಕೆಲಸಗಳ ಬೆನ್ನು ಹತ್ತಿ ಅಲೆಯುತ್ತಲೇ ಟಿ.ಸಿ.ಎಚ್. ತರಬೇತಿಯನ್ನು ೧೫೦ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿ ೨ನೆಯ ರ‍್ಯಾಂಕ್ ಪಡೆದು ಪಾಸಾಗುತ್ತಾರೆ. ಇದು ನಿಷ್ಠೆ, ಕ್ರಿಯಾಶೀಲತೆಗಳಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿ. ಈ ತರಬೇತಿಯ ನಂತರ ಅವರಿಗೆ ಕುಂದಗೋಳ ತಾಲೂಕಿನ ಕಮಡೊಳ್ಳಿಗೆ ಪೋಸ್ಟಿಂಗ್ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಹುಲಕೋಟೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ವೃತ್ತಿ ಜೀವನ, ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಒಡನಾಟಗಳು ಮುಂದುವರೆದಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೇ ಅವರು ಇನ್ನಷ್ಟು ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಪಡೆಯಬೇಕೆಂಬ ಹಂಬಲವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದ ಇಂದೋರನಲ್ಲಿ ನೇರವಾಗಿ ಇಂಟರ್‌ಮಿಡಿಯೇಟ್ ಪರೀಕ್ಷೆ ಪಾಸುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅವಕಾಶ ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲಸದ ಒತ್ತಡಗಳಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಲಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ ಪರೀಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಹೋದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೇ ಓದಿ ಆ ಪರೀಕ್ಷೆ ಪಾಸಾದದ್ದು ಸಾಹಸವೇ ಸರಿ. ಅಲ್ಲದೆ ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಿಂದ ಬಿ.ಎ. ಪದವಿ ಪಡೆದು ಕೆ.ಎಚ್.ಪಾಟೀಲರಿಂದ ಸನ್ಮಾನಿತರಾದದ್ದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಅವರ ಮುಂದಿನ ಸಾಹಸ ಎಂ.ಎ. ಮಾಡಿದ್ದು. ಈಗಾಗಲೇ ಅವರು ಸಂಸಾರ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಎರಡು ಮಕ್ಕಳ ತಂದೆಯಾಗಿದ್ದರು. ಕೆಲಸ ಬಿಟ್ಟು ಎಂ.ಎ. ಮಾಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಕೆಲಗೇರಿ ಶಾಲೆಗೆ ಹೆಡ್ ಮಾಸ್ತರಾಗಿ ಪೋಸ್ಟಿಂಗ್ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡರು. ಡಾ. ಆರ್.ಸಿ.ಹಿರೇಮಠರು ಆಗ ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಪೀಠದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಪ್ರವೇಶ ಪಡೆದು ಶಾಲೆಯ ಕೆಲಸ ಹಾಗೂ ಎಂ.ಎ ತರಗತಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡು ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಮೊದಲ ವರ್ಷ ಪೂರೈಸುತ್ತಾರೆ. ಅಷ್ಟೊತ್ತಿಗೆ ಅವರಿಗೆ ಬಡ್ತಿಸಿಕ್ಕು ಸವಣೂರಿಗೆ ವರ್ಗವಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅನೇಕ ವಿಧದ ರಚನೆಗಳನ್ನು, ಪಗಾರ ರಹಿತ ರಚನೆಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಅಂತಿಮ ವರ್ಷದ ಎಂ.ಎ. ಪದವಿಯನ್ನು ಹೈಯರ್ ಸೆಕೆಂಡ್ ಕ್ಲಾಸಿನಲ್ಲಿ ಮುಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಮುಂದೆ ಸ್ವಲ್ಪ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಸಹ ನಿರ್ದೇಶಕರಾಗಿ ಆಯ್ಕೆಗೊಂಡು ನಂತರ ನಿರ್ದೇಶಕರೂ ಆಗಿ ನಿವೃತ್ತರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ವೃತ್ತಿ ಜೀವನದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಇನ್ನಷ್ಟು ವಿವರವಾಗಿ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅವರು ಬಡತನದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಗ್ರಾಮೀಣ ಪರಿಸರದ ಅನಾನುಕೂಲಗಳ ನಡುವೆ ಹೋರಾಡುತ್ತ ಅನೇಕ ವಿಧದ ಹೊಟ್ಟೆ ಪಾಡಿನ ಕೆಲಸಗಳ ನಡುವೆ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಂ.ಎ.ವರೆಗೆ ಶಿಕ್ಷಣ

ಪಡೆಯುವಂತಾದುದು ಸಾಹಸ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಮಾದರಿ ಕೂಡಾ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲೇಬೇಕು. ಶಿಕ್ಷಣದ ಈ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಇಷ್ಟು ವಿವರವಾಗಿ ಚರ್ಚಿಸಲು ಕಾರಣ ಈ ಸಾಹಸ ಯಾತ್ರೆ ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿ ನೀಡಲೆಂಬುದೇ ಆಗಿದೆ.

೩. ಈಶ್ವರ ಕಮ್ಮಾರವರ ವೃತ್ತಿ ಜೀವನ :

ಈಶ್ವರ ಕಮ್ಮಾರ ಅವರ ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆದ ಬಗೆ ಸಾಹಸ ಯಾತ್ರೆಯಾಗಿರುವಂತೆಯೇ ಅವರ ವೃತ್ತಿ ಜೀವನವನ್ನು ಅನೇಕ ಏಳುಬೀಳುಗಳನ್ನು ಅರಗಿಸಿಕೊಂಡು ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದ, ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಉನ್ನತ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಹಂತ ಹಂತವಾಗಿ ಏರುತ್ತಾ ಸಾಗಿದ ಹೋರಾಟದ ದಾರಿಯೇ ಅವರು ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲ ಸಲ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಕಮ್ಮಾರ ಅವರ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಕೇಳಬಹುದು.

“ಇದೇ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಅಸ್ಥಿರವಾದ ಬದುಕಿಗೆ ಒಂದು ಸ್ಥಿರತೆಯ ಆಶಾಕಿರಣವೊಂದು ಉದಯವಾಯಿತು. ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಉಳವೀಶರು ಗೋಕಾಕ ತಾಲೂಕಿನ ಕೌಜಲಗಿ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಕರಾಗಿ ವರ್ಗವಾಗಿ ಹೋದರು. ಅದು ದೇಸಾಯಿಯವರ ಊರು. ಅಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಆದರ್ಶಪ್ರಾಯವಾದ ವೃತ್ತಿ , ವಿದ್ವತ್ತು, ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರತಿಭೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾದ ವಾಕ್‌ಪಟುತ್ವದಿಂದ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಸರು ಗಳಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಆ ಊರಲ್ಲಿ ದೇಸಾಯಿಯವರ ಹೆಸರಿಂದಾಗಿ ಒಂದು ಹೈಸ್ಕೂಲ್ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿ ಅವರು ಪ್ರಾರಂಭಿಕ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಪಾರ್ಟಿಟೈಮ್ ಅಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿ ಕೆಲ ಪಿರೇಡುಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ನಂತರ ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ನೆನಪಾಗಿ ಆ ಹೈಸ್ಕೂಲಿನ ಮ್ಯಾನೇಜಮೆಂಟ್‌ನವರ ಮೇಲೆ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿ- ಹಿಂದೆ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರು ಅವರಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದ ಕಿರೀ ಹಿಡಿದು ಅಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಕನಾಗುವ ಅವಕಾಶ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟರು. ಅವರು ನನ್ನನ್ನು ಕರೆಸಿಕೊಂಡು ಅಪಾಯಿಂಟ್‌ಮೆಂಟ್ ಆರ್ಡರ್ ಕೊಡಿಸಿದರು. ನಾನು ಬೈಲಹೊಂಗಲ ಹಾಯಸ್ಕೂಲಿನಲ್ಲಿರುವಾಗಲೇ ಕೆಲ ಹಿಂದಿ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಡ್ರಾಯಿಂಗ್ ಗ್ರೇಡ್ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು. ಹಾಯಸ್ಕೂಲಿನಲ್ಲಿ ಡ್ರಾಯಿಂಗ್ ಹಾಗೂ ಹಿಂದಿ ಶಿಕ್ಷಕರಾಗಿ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸೇರಿಕೊಂಡೆ. ಇದು ನನ್ನ ಜೀವನದ ಪ್ರಥಮ ಮಟ್ಟಲಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು ಮತ್ತು ಇದು ನನ್ನ ವೃತ್ತಿ ಜೀವನದ ಪ್ರಥಮ ಪುಟ ತೆರೆಯುತ್ತೆಂದು ಅಂದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು”¹

ಕಮ್ಮಾರರದ್ದು ಸರಳ ಸಜ್ಜನಿಕೆಯ ಮುಗ್ಧಸ್ವಭಾವದ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ. ಅವರ ಮನೋಭಾವ ನೇರ ಮತ್ತು ಪಾರದರ್ಶಕವಾಗಿತ್ತು. ಒಳಗೊಂಡು ಹೊರಗೊಂಡು ಎನಿಸದ, ಮುಚ್ಚು ಮರೆ ಇಲ್ಲದ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ ಅವರದ್ದು. ಶಾಲೆಯ ಯಜಮಾನರಾದ ದೇಸಾಯಿಯವರು ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿದ್ದು, ಅವರ ಸ್ಥಾನಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದವರು ನಾರಾಯಣರಾವ್ ಮುತಾಲಿಕ ದೇಸಾಯಿ ಎಂಬವರು. ಅವರ ವರ್ಚಸ್ಸೆ ಅಂತದ್ದು. ಅವರು ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದರೆ ಎಲ್ಲರು ದಾರಿಯಿಂದ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿದು ನಿಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದರು. ಉಳವೀಶರು ಕಮ್ಮಾರರನ್ನು ಅವರ ಹತ್ತಿರ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಆರ್ಡರ್ ಕೊಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆಗ ಕಮ್ಮಾರ ಅವರು ಬರೀ ತಲೆಯಿಂದ ಹೋಗಿ ಅವರಿಗೆ ಅಗೌರವ ತೋರಬಾರದೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕ ಒಂದು ಕಟ್ಟಿನ ಟೋಪಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಡಗಳಿಯಾಗಿ ವಿದೂಷಕನ ಹಾಗೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ತಮ್ಮನ್ನೇ ವ್ಯಂಗ್ಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.

ಆದರೆ ಇವರ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಅಲ್ಲಿನ ವಾತಾವರಣಕ್ಕೆ ಬಹುಬೇಗನೆ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಪರಿವರ್ತನೆ ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀ ನಿಶಾನಿ ಮಾಸ್ತರಿಂದ ಕಲಿತುಕೊಂಡಿದ್ದ 'ಸೊಬಗಿನ ಸೆರೆಮನೆಯಾಗಿಹ ನೀನು-ಚಲುವೆ ಸರಸ್ವತಿಯೇ' ಎಂಬ ಹಾಡನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಗೀತೆಯಾಗಿ ಹಾಡಿಸಲು ಆರಂಭಿಸಿದ್ದು ಪರಿಣಾಮ ಬೀರುತ್ತದೆ. ಡ್ರಾಯಿಂಗ್-ಹಿಂದಿಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಕನ್ನಡವನ್ನು ಅವರು ಕಲಿಸತೊಡಗುತ್ತಾರೆ. ಜನಪ್ರಿಯತೆ ಗಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಸ್ಪರ್ಧೆ, ನಾಟಕ, ಗಣ್ಯ ಸಾಹಿತಿಗಳ ಭಾಷಣ ಏರ್ಪಡಿಸುವುದು, ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಮೂಲಕ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಜಾಗೃತಿ ಮೂಡಿಸಿ ಜನಪ್ರಿಯರಾಗುತ್ತಾರೆ. ತಾವು ಸಾಹಿತ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ದಾರಿಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಅದ್ಯಾಗ್ಯೂ ಇಲ್ಲಿನ ಕೆಲಸ ಅವರಿಗೆ ಖಾಸಗೀಯದಾಗಿದ್ದು, ಸ್ಥಿರತೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಒಂದೊಂದು ವರ್ಷ ಇಲ್ಲಿದ್ದು ಮುಂದೆ ಶಾಲಾ ಶಿಕ್ಷಕರಾಗಿ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕಿನ ಶಿರಗುಪ್ಪಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಶಿರಗುಪ್ಪಿಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳು ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿ ಸೇವಾಶ್ರೇಣಿ ಪಡೆದು ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿನ ಅನುಭವ ಕುರಿತು ಅವರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

“ಶಾಲಾ ರೂಮ ಸಣ್ಣದಿದ್ದರಿಂದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ ಒಂದೇ ರೂಮಿನ ಸರ್ಕಾರಿ ಕ್ಲಾರ್ಟ್‌ಸಿಗೆ ಸ್ಥಳಾಂತರಗೊಂಡೆ. ಅದು ವಾಸಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಯಾರೂ ಅಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿರದೆ ಇದ್ದದ್ದರಿಂದ ಅದು ಹಾಳು ಬಿದ್ದಿತ್ತು. ಗೋಡೆಗಳು ಬಿರುಕು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದವು. ನೆಲಗಟ್ಟು ತಗ್ಗು ದಿಬ್ಬಾಗಿತ್ತು. ನನ್ನ ವರ್ಗದ ಮಕ್ಕಳು ಚಿಕ್ಕವರು. ಅವರನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಅಂಗಿ ಕಳಚಿ ರಾಡಿ ಕಲಿಸಿ ನಾನೇ ಮೆತ್ತಿದೆ. ನೆಲ ಅಗಿದು ಸಮವಾಗಿ ಮಾಡಿದೆ. ಆಜೂ ಬಾಜೂ ಯಾರ ಮನೆಗಳು ಇರಲಿಲ್ಲ. ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಅಲ್ಲೆಯೇ ಮಲಗಿಸಿಕೊಂಡು ಓದು ಕಲಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ. ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳುಗಳನ್ನು ಹೇಗೋ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಳ್ಳಿದೆ. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಹೆಡ್ ಮಾಸ್ತರರ ಮನವೊಲಿಸಿ ಆಗಿನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಹಾಯಸ್ಕೂಲ ಇಲ್ಲದಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಒಂದು ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕ ಮಂಡಳಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ರೂಪಿಸಿಕೊಟ್ಟೆ. ವೃತ್ತಿಗೆ ಬ್ರೇಕ್ ಆರ್ಡರ್ ಬಂತು. ಶಿರಗುಪ್ಪಿಗೆ ಸಲಾಂ ಹೇಳಿ ನನ್ನ ಊರಿಗೆ ಬಂದೆ. ಇಂದಿಗೂ ಆ ಹುಡುಗರು ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಉದ್ಯೋಗ, ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದು, ನನ್ನನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಇವರು ನಮ್ಮ ಗುರುಗಳೆಂದು ಗೌರವದಿಂದ ಮಾತನಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ.”^೪

ಶಿಕ್ಷಕರ ದೊಡ್ಡ ಸಂಪತ್ತೆಂದರೆ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಮ್ಮಾರರ ಈ ನಿದರ್ಶನ ಸಾಕ್ಷಿ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಊರಿಗೆ ಹೋದ ಒಂದೊಂದು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಅವರಿಗೆ ಹೊಸ ನೇಮಕದ ಆರ್ಡರ್ ಬರುತ್ತದೆ. ನವಲಗುಂದ ತಾಲೂಕಿನ ಮೊರಬಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಅವರ ಬಂಧುಗಳ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದರೂ, ವಾರನಂತರ ಬೇರೆ ಬಾಡಿಗೆ ರೂಮ ಪಡೆದು ಬದಲಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿನ ವಾಸ್ತವ್ಯ ಹಾಗೂ ವಿವಿಧ ಸಂಪರ್ಕಗಳು ಅವರ ಒಟ್ಟು ಕಾರ್ಯವಿಧಾನ ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯ ಸಂಪರ್ಕಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ ಆಪ್ತತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಅವರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಅರಿಯಲು ಸಹಕಾರಿಯಾಗುವಂತಿವೆ. ಈ ಕೆಳಗಿನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಈ ಮಾತು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಬಲ್ಲದು.

“ಮೊರಬದ ಗೆಳೆಯರ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಕರೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದರು ಸರಿ, ಆ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ನಾನೂ ಒಬ್ಬನಾಗಲು ಬಹಳ ದಿನ ಹಿಡಿಯಲಿಲ್ಲ. ಉಳವೀಶರ ಸಂಪರ್ಕದಲ್ಲಿ ನಾನು ಒಂದು ಮಾತನ್ನು ಕಲಿತುಕೊಂಡಂತೆ ನಾವು ಯಾವ ಯಾವ

ಊರಿನಲ್ಲಿರುವವರೇ ಆ ಊರಿನ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹಾಸಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ರೀತಿ-ನೀತಿಗಳನ್ನಲ್ಲದೇ ಪ್ರಮುಖ ಸಂಪರ್ಕ, ಪ್ರೀತಿ, ಪ್ರೇಮವನ್ನು ಗಳಿಸಿ ಅವರ ಮನವನ್ನು ಮೊದಲು ಗೆದೆಯಬೇಕು, ಆಮೇಲೆ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಒಂದಾಗಬೇಕು. ನಂತರ ಆ ಗ್ರಾಮದ ಮಹತಿಯನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿ, ಉದ್ದಾದ ಹಾಡುಕಟ್ಟಿ ತುಂಬಿದ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಡಬೇಕು. ಕರ್ಮಯೋಗಿಯಾಗಿ ಕೆಲಸಮಾಡಬೇಕು. ನಾನೂ ಅದನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸುತ್ತ ಬಂದೆ. ನಾನು ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಗ್ರಾಮದ ಇತಿಹಾಸ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳನ್ನು ಕವನ ಹಾಡುಗಳ ಮೂಲಕ ಜೀವಂತಗೊಳಿಸಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಶಿರಗುಪ್ಪಿ, ಮೊರಬ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಬರೆದೆ. ಕೆಲ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ 'ಮೊರಬ ನನ್ನ ತವರ' ಖಂಡಕಾವ್ಯ ರೂಪುಗೊಂಡಿತು. ಗ್ರಾಮದ ಒಬ್ಬ ಧಣಿ ಅದರ ಪ್ರಕಟಣೆಗೆ ಹಣ ನೀಡಿದರು. ಅಣ್ಣನಂತಿದ್ದ ಯೋಗೀಶ ಯಡ್ರಾವಿ (ಅದೇ ಊರಿನವರು) ಅದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನುಡಿಯನ್ನು ಬರೆದರು. ನನ್ನ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಹಿತೈಷಿ, ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರಾಗಿದ್ದ ಕೆ.ಆರ್.ಮುಳಗುಂದ.(ಅವರು ಸಹ ಇದೇ ಊರಿನವರು) ಬೆನ್ನುಡಿ ಬರೆದರು. ನನ್ನ ಬರವಣಿಗೆ ಮುಂದುವರೆಯಿತು.”³⁰

ಇದು ಯಾರಿಗಾದರೂ ಅನುಕರಣೀಯವಾದ ಆದರ್ಶವೇ. ಒಂದು ಊರಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವಾಗ ಆ ಊರಿನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು, ಪಾಲಕರು, ನಾಗರಿಕರು ಎಲ್ಲರೊಡನೆ ಸಂಪರ್ಕ ಬರುವುದು ಸಹಜ. ಆ ಊರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಬದುಕಿನ ವಿವಿಧ ಮುಖಗಳ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಶೈಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕವಾಗಿ, ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ಇವು ಆರೋಗ್ಯಪೂರ್ಣ ಬಾಂಧವ್ಯಕ್ಕೆ ತಳಹದಿ. ಇವರು ನಮ್ಮವರೇ ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಊರವರಲ್ಲಿ ಬಂದಾಗ ಆತ್ಮೀಯತೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಅವಕಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಊರಿನ ಜನರಿಂದ ಸೂಕ್ತ ಗೌರವ ಸಿಗಲು ಇದು ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಮಾನವ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಅರಿಯುವಲ್ಲಿ ಬದುಕಿನ ವಿವಿಧ ಮಗ್ಗಲುಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವಲ್ಲಿ ಸಾಮರಸ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಕೋನಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸುವಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಸೃಜನಶೀಲ ಲೇಖಕನಿಗೆ ವಿಶಿಷ್ಟ ದ್ರವ್ಯವಾಗಿ ಈ ಅನುಭವಗಳು ಒದಗುತ್ತವೆ. ಇದನ್ನು ಕಮ್ಮಾರರು ಅತ್ಯಂತ ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ವೃತ್ತಿ ಜೀವನದ ಸಾರ್ಥಕತೆ ಇಲ್ಲಿದೆ. ಮೊರಬದಲ್ಲಿರುವಾಗಲೇ ಅವರ ಮದುವೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿರುವಾಗ ಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಕೆ ಆರಂಭಿಸುತ್ತಾರೆ. ಶಿಕ್ಷಕರು ಸೇರಿ ನಾಟಕವಾಡುತ್ತಾರೆ. 'ಪಾಪಾ' ಎಂಬ ಮಕ್ಕಳ ಕವನ ಸಂಕಲನಕ್ಕೆ ಊರಿನ ಜನರೇ ಧನ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದ್ದು ವಿಶೇಷ.

ಕಮ್ಮಾರರು ಶಿಕ್ಷಕ ವೃತ್ತಿ ತರಬೇತಿಗಾಗಿ ಧಾರವಾಡಕ್ಕೆ ಹೋದ ಮೇಲೆ ಮೊರಬದ ಸಂಬಂಧ ಮುಕ್ತಾಯವಾಗಿ ಅವರ ಮುಂದಿನ ಶಿಕ್ಷಕ ವೃತ್ತಿ ಕುಂದಗೋಳ ತಾಲೂಕಿನ ಕಮಡೊಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಮಡೊಳ್ಳಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ಮಾಜಿ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿ ಎಸ್.ಆರ್.ಬೊಮ್ಮಾಯಿಯವರ ಊರು. ಅದು ಗೌಡರ ಊರಾಗಿದ್ದು, ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ಇತ್ತೇ ಹೊರತು, ಸರಸ್ವತಿ ಅನುಯಾಯಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಕಡಿಮೆ ಇತ್ತೆಂದು ಕಮ್ಮಾರರು ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ವಾಸಕ್ಕೆ ಅವರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕ ಮನೆ ಕಮ್ಮಾರರು ಬದುಕನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ರೀತಿಗೆ ನಿದರ್ಶನ ಒದಗಿಸುವಂತಿದೆ.

“ನಾನು ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಣ್ಣದಾದ ಬಾಡಿಗೆ ಮನೆ ಹುಡುಕುತ್ತಿದ್ದೆ. ಹೆಡ್‌ಮಾಸ್ಟರರು ಒಬ್ಬ ಗೌಡರ ಮನೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರು. ಅವರ ಮನೆಯ ಪಕ್ಕದ ಮಣ್ಣಿನ ಮಾಳಿಗೆ ಮನೆ ಖಾಲಿ ಇತ್ತು. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಗೌಡರು ತಮ್ಮ ಕಮತದ

ದನ-ಕರುಗಳಿಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಮನೆಯದು. ಆಗ ಅಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ವಾಸವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರಯಾಸದಿಂದ ಕದ ತೆಗೆಸಿದರು. ಗೊಮ್ಮನೆ ಕಟ್ಟುವಾಸನೆ ಹೊಡೆಯಿತು. ಇಲಿ ಹೆಗ್ಗಣಗಳು ವಾಸವಾಗಿರಬೇಕು. ಗೋಡೆಗಳ ಸುತ್ತ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಬಂದಿಂಚು ಧೂಳ-ಜಾಡಬೂಡು ತುಂಬಿದ್ದವು. ಕಟ್ಟೆ ಹತ್ತಿ ಮೇಲೆ ಹೋದರೆ ಎರಡು ಅಂಕಣದ ಹಾಗೆ ಬರೇ ಒಂದು ನಾಲ್ಕೈದು ಫೂಟು ಅಗಲವಾದ ಕೋಣೆ. ದನ ಕಟ್ಟುವ ಜಾಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಟ್ರಕ್ಕಿನಷ್ಟು ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಎಳೆಗಳು, ತೊಲೆಗಳು, ಕೃಷ್ಣಿಯ ರೆಂಟೆ-ಕುಂಟೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಒಗ್ಗಿದ್ದರು. ಹೆಡ್ ಮಾಸ್ತರರು ನನ್ನ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿದರು. 'ಒಳ್ಳೆ ಎನಬೇಡ' ನಿನಗೆ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲೇ ಇರುವುದು ಬೇಸಿ, ಮುಂದೆ ನಿನಗೆ ತಾನೇ ತಿಳಿಯುವುದು ಯಾಕೆ ಹೇಳಿದನೆಂದು ಎಂದರು. ಒಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ತಲೆಯಾಡಿಸಿದೆ, ಹೂಂ ಎಂದೆ"¹

ಹುಡುಗರಿಂದ ಮನೆ ಸ್ವಚ್ಛಗೊಳಿಸಿ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಮಳೆಯಿಂದಾಗಿ ಅನೇಕ ಮನೆಗಳು ಬೀಳಲಾರಂಭಿಸಿದಾಗ ಶಿಕ್ಷಣಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಬೇರೆ ಕಡೆ ಪೋಸ್ಟಿಂಗ್ ಮಾಡಲು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಬೇರೆಯೆಂದು ದೂರದ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಗದರಿಸಿ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೊಸದಾಗಿ ಮದುವೆಯಾಗಿದ್ದ ಕಮ್ಮಾರರ ಹೆಂಡತಿ ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿದ್ದರು. ಪುಟ್ಟ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಅದೇ ದನದ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಆರಂಭಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮಕ್ಕಳು ಇವರನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರಿಗೆ ಇವರು ಉಚಿತ ಮನೆಪಾಠ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರ ಕಾರ್ಯಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಅನೇಕ ಮುಖವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಸಾಕಷ್ಟು ಜನಪ್ರಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾದಾಗ ಅಲ್ಲಿನ ಅನೇಕ ಶಿಕ್ಷಕರು ಹೊಟ್ಟೆ ಕಿಚ್ಚು ಪಡತೊಡಗಿದ್ದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಂದ ವರ್ಗ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹುಲಕೋಟೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಎಲ್ಲ ಮಿತಿಗಳ ನಡುವೆಯೂ ಕಮಡೊಳ್ಳಿ ತಮ್ಮ ವೃತ್ತಿ ಜೀವನದ ಗರಡಿಮನೆಯೆಂದು ಕಮ್ಮಾರರು ನೆನೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಹುಲಕೋಟೆಯ ಶಾಲೆ ತಾಲೂಕಿನ ವೇತನ ಬಟವಾಡೆ ಮಾಡುವ ಕೇಂದ್ರ ಸ್ಥಾನವಾಗಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿಯ ಹೆಡ್ ಮಾಸ್ತರರು ಕೆ.ಎಚ್.ಪಾಟೀಲರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಕರಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಶಿಕ್ಷಕರು ಬೆಕ್ಕು ಗುಬ್ಬಿಗಳ ಹಾಗೆ ಮುದುಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರನ್ನತ್ತಾರೆ. ಕಮ್ಮಾರರು ತಾವೂ ಕೂಡಾ ಮೊದಲು ಇಲ್ಲಿ ಹುಲಿಗಳ ನಡುವೆ ಕುರಿಯ ಧರಾ ಇರಬೇಕಾಯಿತ್ತನ್ನತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಹುಲಿಯ ಚರ್ಮ ಹೊತ್ತುಕೊಳ್ಳುವ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ತಲುಪಿ ತಾಲೂಕಿನ ಎಲ್ಲ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ ಜನಪ್ರಿಯತೆ ಗಳಿಸಿದ್ದು ಸಾಹಸವೆ. ಇದೆ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಇಂಟರ್‌ಮೀಡಿಯಟ್ ಪರೀಕ್ಷೆ ಪೂರೈಸಿಕೊಂಡರು. ಹುಲಕೋಟೆಯ ಬದುಕನ್ನು ಕುರಿತು ಅಲ್ಲಿ ಒದಗಿದ ಭಿನ್ನ ವಿಸ್ತಾರಗಳ ಕುರಿತು ಕಮ್ಮಾರರ ಮಾತುಗಳು ಹೀಗಿವೆ.

“ಹುಲಕೋಟೆಯು ನನಗೆ ಜೀವನಕ್ಕೊಂದು ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು, ಗೊತ್ತು ಗುರಿಯನ್ನು ಕರುಣಿಸಿತು ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಹೊಸದರಲ್ಲಿ ಹುಲಿಯಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದವರೆಲ್ಲರೂ ನನಗೆ ಹಿರಿಯ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರೆಂದು ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಂಡು ನನ್ನ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾದರು”²

ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾದ ಕಮ್ಮಾರ ಅವರು ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಿಂದ ಬಿ.ಎ. ಪದವಿ ಪಡೆದಾಗ ಕೆ.ಎಚ್.ಪಾಟೀಲರು ಅವರಿಗೆ ಸನ್ಮಾನ ಮಾಡಿದ್ದು ವಿಶೇಷ. ಮುಂದೆ ಎಂ.ಎ. ಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೇ

ಕಮ್ಮಾರರು ತಮ್ಮ ಕೆಲಸವನ್ನು ಧಾರವಾಡದ ಕೆಲಗೇರಿ ಶಾಲೆಗೆ ವರ್ಗಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಶಾಲೆಯ ಶಿಕ್ಷಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಹಾಗೂ ಎಂ.ಎ. ಮಾಡುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಜೀವನಗಳನ್ನೂ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡ ರೀತಿಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಅವರು ದುಡಿಯುತ್ತ, ಓದುವವರಿಗೆ ಮಾದರಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿ ತೋರುತ್ತಾರೆ. ಆ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕು.

“ಮೊದಲು ನಾನು ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸವೆಂದರೆ ಅದೇ ಊರಲ್ಲಿ ಬಾಡಿಗೆಯ ಮನೆ ಮಾಡಿ ಹುಲಕೋಟೆಯಿಂದ ನನ್ನ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಕೆಲಗೇರಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದು. ಗ್ರಾಮದ ಹಿರಿಯರನ್ನು ಕರೆಸಿ ಸಭೆ ಮಾಡಿ ಶಾಲೆಯ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ಏನೇನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಚರ್ಚಿಸಿ ಯೋಜನೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ಅವರನ್ನು ವಿಶ್ವಾಸದಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡೆ. ಶಾಲೆಯ ಆವರಣವನ್ನು ಸ್ವಚ್ಛಮಾಡಿಸಿ, ಧನಿಯೊಬ್ಬರನ್ನು ಹಿಡಿದು ಗೇಟು ಹಾಕಿಸಿ ದನ ಕರುಗಳ ಒಡನಾಟ ತಪ್ಪುವಂತೆ ಮಾಡಿದೆ. ಹಾರ್ಮೋನಿಯಂ, ಪೇಟೆ ತರಿಸಿ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಕಲಿಸಿದೆ. ಕೆಲ ಪ್ರತಿಭಾವಂತ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಹಾಡುವುದು, ಆಟ ನೋಟ, ಮನರಂಜನೆಯ ತಂತ್ರ ಹೂಡಿದೆ. ಶಾಲಾ ದಿನಚರಿಗಳನ್ನು ಅರ್ಥಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿದೆ. ಜನ ಶಾಲೆಯತ್ತ ಆಕರ್ಷಿತರಾದರು. ಶಾಲೆ ಬಿಟ್ಟು ಮಕ್ಕಳು ನಿಯಮಿತವಾಗಿ ಬರಲು ತೊಡಗಿದರು. ಶಾಲೆ ಗಿಜಗುಡಹತ್ತಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಕೆರೆಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಇವ ಯಾವಾಗ ಬರುತ್ತಾನೆ, ಯಾವಾಗ ತಿರುಗಿ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ, ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ, ಶಾಲೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾನೆಂದು ಕುತೂಹಲದಿಂದ ನೀರಿಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಜನ ಮುಂದೆ ಕೆಲವು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಸಮ್ಮ ಬಿದ್ದು ಸಲಾಮ ಮಾಡಹತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಆ ಊರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡೆ. ಇದು ಇಂದಿಗೆ ಮೂವತ್ತು ವರುಷಗಳ ಹಿಂದಿನ ಮಾತು. ಇಂದಿಗೂ ಆ ಕೆಲಗೇರಿಯ ಜನ ನನ್ನನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಗೌರವದಿಂದ ಮಾತನಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ತಮ್ಮ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಕಾಯಿಪಲ್ಲೆ, ಕಾಳು, ಕಡೆಗಳನ್ನು ತಂದು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲಗೇರಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ನಾನು ಎಂ.ಎ ರೆಗ್ಯುಲರಾಗಿ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಬೆಳಗಿನ ೫ ಗಂಟೆಗೆ ಎದ್ದು ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ ಉಪಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ೬ ಗಂಟೆಗೆ ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗಿ, ಶಾಲೆಯ ಕದ ತೆರೆದು ಮಕ್ಕಳಿಂದ ಅಂಗಳ ಸ್ವಚ್ಛ ಮಾಡಿಸಿ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮುಗಿಸಿ ಪಾಠ ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ. ಸಹ ಶಿಕ್ಷಕರನ್ನು ಸಹ ನನ್ನ ದಾರಿಗೆ ತಂದೆ. ಶಾಲೆ ಬಿಡುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಮನೆಯವರು ಚಪಾತಿ, ಕಡಲಿ, ಒಣಗಡಲಿ, ಉಸುಳಿಖಾರ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಪ್ಲಾಸ್ಟಿಕ್ ಹಾಳೆಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೆರೆಯ ದಂಡೆ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ದಾಪುಗಾಲು ಹಾಕುತ್ತಲೇ ಎರಡು ಚಪಾತಿಗಳನ್ನು ದಾರಿಯಲ್ಲೇ ಔಟ್ ಮಾಡಿ ನಡೆದುಕೊಂಡೇ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಮೇನ್ ಬಿಲ್ಡಿಂಗಿನ ಮೆಟ್ಟಿಲು ದಡ ಬಡ ಏರಿಕೊಂಡು ಹೊರಗೆ ಇಟ್ಟಿದ್ದ ನೀರು ಕುಡಿದು ತರಗತಿಗೆ ಹಾಜರಾಗುತ್ತಿದ್ದೆ. ಆಗ ವೇಳೆ ೧೧.೪೫ ರಿಂದ ೨ರವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಕ್ಲಾಸುಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಆ ಕ್ಲಾಸು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಮತ್ತೆ ಕಾಲು ನಡೆಗೆಯಿಂದಲೇ ಅದೇ ಕೆಲಗೇರಿ ಕೆರೆಯ ದಂಡೆ ಹಿಡಿದು ತಿರುಗಿ ಬರುವಾಗ ಇನ್ನುಳಿದ ಎರಡು ಚಪಾತಿಗಳನ್ನು ಔಟ್ ಮಾಡಿ ಶಾಲೆಗೆ ಮತ್ತೆ ೨.೩೦ಕ್ಕೆ ಹಾಜರಾಗಿ ಖುರ್ಚಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೆ.”^೮

ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಕಮ್ಮಾರರ ವೃತ್ತಿ ಜೀವನದ ನೀತಿ ಸಂಹಿತೆಯ ಕುರಿತಾದ ಶ್ರದ್ಧೆ ಹಾಗೂ ವಿದ್ಯೆಯ ದಾಹಗಳು ಏಕಕಾಲಕ್ಕೆ ತ್ರಿಯಾಮುಖದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಗೊಂಡಿದ್ದು ವಿಶೇಷ. ಬಡತನದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿಂದ ಬಂದು,

ಉದ್ಯೋಗನಿರತನಾಗಿ ವಿದ್ಯಾಭಾಸವನ್ನು ಪೂರೈಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಲೇ ಹಂತ ಹಂತವಾಗಿ ಉದ್ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಮೇಲೇರುತ್ತಾ ಬಂದರು. ಕಮ್ಮಾರರ ಬದುಕು ಅಧ್ಯಯನ ಯೋಗ್ಯ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಇಂದು ಸಕಲ ಅನುಕೂಲಗಳಿದ್ದೂ, ಕಠಿಣ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಶ್ರಮದ ಕೊರತೆಯು ಕಾಣುತ್ತಿರುವ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ತರುಣ ಪೀಳಿಗೆಯ ಗಮನಕ್ಕೆ ತರಬೇಕಾದದ್ದು ಹೌದೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಕಠಿಣ ಪರಿಶ್ರಮ ಪಟ್ಟು ಗುರಿಯಡೆಗೆ ಸಾಗುವ ಸಾಹಸಿಗರಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಅಡ್ಡಿಗಳು ಎದುರಾಗುತ್ತವೆ. ಒಂದು ವರುಷದಲ್ಲಿ ಎಂ.ಎ. ಮುಗಿಸಿ ಬರುವಷ್ಟಕ್ಕೆ ಬಡ್ತಿ ಕೊಟ್ಟು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಕಮ್ಮಾರರನ್ನು ಸವಣೂರಿಗೆ ಕಳಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸೋಲನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಒಪ್ಪದ ಕಮ್ಮಾರರು ಶಾಲೆಯನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಉಪಲಬ್ಧವಿರುವ ರಜೆಗಳ ಮಿತಿಯೊಳಗೆ ತರಗತಿಗಳಿಗೆ ಹಾಜರಾಗಿ ಎಂ.ಎ. ಪೂರೈಸಿಕೊಂಡದ್ದು ಅವರ ಮುಂದಿನ ಬದುಕನ್ನು ಇನ್ನಷ್ಟು ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಏರಿಸುತ್ತದೆ. ಹದಿನೇಳು ವರ್ಷ ಶಿಕ್ಷಕರಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸಿದ ಕಮ್ಮಾರರು ಹದಿನೆಂಟು ವರ್ಷ ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾರಂಗದ ಸಹಾಯಕ ನಿರ್ದೇಶಕರಾಗಿ, ಉಪನಿರ್ದೇಶಕರಾಗಿ ಹಾಗೂ ನಿರ್ದೇಶಕರಾಗಿ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿ ೧೯೯೧ರಲ್ಲಿ ನಿವೃತ್ತರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಭಾಗ್ಯ ಒದಗಿದ್ದು ತಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ಪುಣ್ಯ ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಕಮ್ಮಾರರದ್ದು. ಅನೇಕ ರಾಜಕೀಯ ಕುತಂತ್ರಗಳ ನಡುವೆ ಈ ಭಾಗ್ಯ ಕೆಲವು ಸಲ ಅಸಹನೀಯ ನೋವು, ಆತಂಕಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದದ್ದೂ ಇದೆ. ಅಂತಿಮವಾಗಿ ಧಾರವಾಡದ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡು ಅನೇಕ ಮುಖದ ಯಶಸ್ವಿ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ನೀಡಿ, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮಕ್ಕಳ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಪುಲವಾದ ಕೊಡುಗೆ ನೀಡಿ ತಮ್ಮ ಬದುಕನ್ನು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಾರ್ಥಕಪಡಿಸಿಕೊಂಡದ್ದು ಮುಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಚರ್ಚೆಗೆ ಒಳಪಡಲಿದೆ. ತಮ್ಮ ಅಪರೂಪದ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದಿಂದ ಜನಮನ್ನಣೆ ಗಳಿಸಿದ ಡಾ.ಡಿ.ಎಂ. ನಂಜುಂಡಪ್ಪ ಅವರು ಕಮ್ಮಾರವರ ಸೇವಾ ತತ್ಪರತೆಯನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸಿದ್ದು ಬಹುದೊಡ್ಡ ಸನ್ಮಾನವೇ ಸರಿ.

೪. ಕಮ್ಮಾರ ಅವರ ವೈವಾಹಿಕ ಹಾಗೂ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಜೀವನ :

ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಯಾವುದೇ ಸಾಧನೆ-ಯಶಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಜೀವನವೇ ತಳಹದಿ. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಭಾರತೀಯ ಕುಟುಂಬ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮಾದರಿ ಎನಿಸಿದೆ. ಮನುಷ್ಯನ ಲೌಕಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಜೀವನದ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಶ್ರದ್ಧಾ ಕೇಂದ್ರವೇ ಕುಟುಂಬ. ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಅಗತ್ಯಗಳು ದೈಹಿಕ, ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳು, ಆರ್ಥಿಕ-ಸಾಮಾಜಿಕ ಆಯ್ಕೆಗಳು ಇಲ್ಲಿಂದಲೇ ಕ್ರಿಯಾಮುಖವಾಗಿ ಹರಿಯಬೇಕು. ಈ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಜೀವನವು ತಂದೆ-ತಾಯಿ ಹಾಗೂ ಅವರ ಹಿರಿಯರಿಂದ ಆರಂಭವಾದರೂ, ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಅವಸ್ಥೆ ಮುಗಿದು ವೃತ್ತಿ ಜೀವನ ಆರಂಭವಾಗುವಷ್ಟೊತ್ತಿಗೆ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಬದುಕು ಹೊಸ ತಿರುವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಮದುವೆ ಈ ಹಂತದ ಮಹತ್ವದ ಘಟನೆ. ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಕುಟುಂಬ ಜೀವನಕ್ಕೆ ನಾಂದಿ ಈ ಮದುವೆ. ಹಿಂದಿನ ಸಂಬಂಧಗಳು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿದು ಎರಡು ಜೀವಗಳು ಒಂದಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಕುಟುಂಬದ ಉಗಮವಾಗುತ್ತದೆ. ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆದು ಬೆಳೆಸುವ ತಮ್ಮ ಬದುಕಿನ ಸಾಧನೆ-ವೈಫಲ್ಯಗಳ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ನಿರಂತರ ಸಾಗುವ ಕರ್ಮಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿ ಈ ಕುಟುಂಬ

ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ವಿವಾಹ ಹಾಗೂ ವೈವಾಹಿಕ ಜೀವನ ಮಹತ್ವದ ಘಟ್ಟವಾಗಿದ್ದು, ಈಶ್ವರ ಕಮ್ಮಾರ ಅವರ ಜೀವನದ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪದರಲ್ಲಿಯೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು. ಇದು ಅವರ ಬದುಕಿನ ಇತರ ಮುಖಗಳನ್ನು ಒಂದು ಕೇಂದ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಯೋಜಿಸುವ ಅಥವಾ ಆ ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಜೀವನದ ಇತರ ಮುಖಗಳು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲ್ಪಡುವ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ಸಹಕಾರಿ.

ಶ್ರೀ ಈಶ್ವರ ಕಮ್ಮಾರ ಅವರು ೧೯೫೭ರಲ್ಲಿ ಮದುವೆಯಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಧರ್ಮಪತ್ನಿ ಶ್ರೀಮತಿ ಮಲ್ಲಮ್ಮನವರು ಸವದತ್ತಿ ತಾಲೂಕಿನ ಕರೀಕಟ್ಟೆಯವರು. ಗ್ರಾಮೀಣ ಪರಿಸರದ ಸರಳತೆ-ಸಜ್ಜನಿಕೆ-ಸುಸಂಸ್ಕೃತಗಳನ್ನು ಸಹಜವಾಗಿ ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಅವರು ಜನಪದ ಹಾಡುಗಾರ್ತಿಯಾಗಿದ್ದರು. ಆಕಾಶವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪೂವ್ವಾ ಹಾಡುಗಾರ್ತಿಯಾಗಿದ್ದು, ಅವರ ಜಾನಪದ ಹಾಡುಗಳು ಸಾಕಷ್ಟು ಜನಪ್ರಿಯತೆ ಗಳಿಸಿದ್ದವು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಕಮ್ಮಾರವರೊಂದಿನ ದಾಂಪತ್ಯ ಜೀವನ ಅತ್ಯಂತ ಸಾಮರಸ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು.

ಕಮ್ಮಾರರ ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ವೃತ್ತಿ ಜೀವನದ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಎದುರಿಸಿದ ಸವಾಲುಗಳು ಹಾಗೂ ಬಿಕ್ಕಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಲು ಮಲ್ಲಮ್ಮನವರ ಸಹಕಾರ ವಿಶೇಷವಾದುದು. ಕೇವಲ ೧೭ ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸಿನವರಾದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೇ ಕಮ್ಮಾರರೊಂದಿಗೆ ಮದುವೆಯಾಗಿ ಬಂದ ಅವರು ಕಮ್ಮಾರರ ಬದುಕಿನ ಏಳು-ಬೀಳುಗಳನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ನಿಷ್ಠೆ ಹಾಗೂ ಸಹನೆಯಿಂದ ಎದುರಿಸುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಕುಟುಂಬದ ಎಲ್ಲ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ತಾವೇ ವಹಿಸಿಕೊಂಡು ಕಮ್ಮಾರರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆಯಲು, ವೃತ್ತಿ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಲು ಹಾಗೂ ಸ್ವಂತ ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಆಸಕ್ತರಾಗಿ ಕ್ರಿಯಾಶೀಲರಾಗಲು ಮಲ್ಲಮ್ಮನವರು ಅರ್ಹನಿಶಿ ಬೆಂಬಲವಾಗಿ ನಿಂತರು. ಕೇವಲ ಏಳನೆಯ ಇಯತ್ತೆವರೆಗೆ ಓದಿದ್ದ, ಬಡತನದ ಅನುಭವಗಳನ್ನು ತವರಿನಲ್ಲೂ ಅನುಭವಿಸಿದ್ದ ಮಲ್ಲಮ್ಮನವರು ಕಷ್ಟಕಾರ್ಪಣ್ಯಗಳನ್ನು ಹಂಚಿಕೊಂಡು ಇದ್ದುದರಲ್ಲೇ ನೆಮ್ಮದಿಯ ಬದುಕನ್ನು ರೂಪಿಸಿಕೊಂಡು ಉತ್ತಮ ಗೃಹಿಣಿಯಾಗಿ, ಸದಾ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡವರು. ಶಾಲಾ ಶಿಕ್ಷಕರಾಗಿ ಕಮ್ಮಾರರು ಗ್ರಾಮೀಣ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ದುಡಿಯುವಾಗ ಅತ್ಯಂತ ನಿಷ್ಕಪ್ಪವೆನಿಸುವ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದು, ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಅನಾನುಕೂಲಗಳ ನಡುವೆಯೂ ಗೋಣಗದೆ ಕಮ್ಮಾರರ ಹಿತಾಸಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಕಾಪಾಡಿ ಕುಟುಂಬದ ಏಳೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವಲ್ಲಿ ಕಂಕಣಬದ್ಧರಾಗಿ ನಿಂತರು. ಕಮ್ಮಾರರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಪ್ರಸಾರಂಗದ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿ ಬಂದ ನಂತರ ಧಾರವಾಡ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಡೆಯ ಗಣ್ಯ ಸಾಹಿತಿಗಳು ಧಾರವಾಡಕ್ಕೆ ಬರುವವರು ಇವರ ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ ಮಲ್ಲಮ್ಮನವರು ಅತ್ಯಂತ ಮುತುವರ್ಜಿವಹಿಸಿ ಆದರಾತಿಥ್ಯ ತೋರುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಕಾಶವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವತಃ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದದ್ದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಆಕಾಶವಾಣಿ ನೌಕರರಿಗೆ ಏರ್ಪಡಿಸುವ ರಾಷ್ಟ್ರ ಮಟ್ಟದ ಸ್ಪರ್ಧೆಗಳಿಗೆ ನಿರ್ಣಾಯಕರಾಗಿ ಮಲ್ಲಮ್ಮನವರನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಅವರ ಪ್ರತಿಭಾಶಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ನಿಷ್ಠೆಗಳ ಪರಿಚಯವಾಗಬಲ್ಲದು. ಪತಿ ರಾತ್ರಿ ಬರೆಯುತ್ತಲೋ, ಓದುತ್ತಲೋ ಕುಳಿತರೆ ತಾವೂ ಎಚ್ಚರಿದ್ದು ಅವರಿಗೆ ಟೀ-ಕಾಫಿ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು ಸಹಕರಿಸುವ ತ್ಯಾಗಮಯ ಮನೋಭಾವ ಅವರದ್ದು. ದಾಂಪತ್ಯದ ಈ ಬಗೆಯ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ ಹಾಗೂ

ಎಲ್ಲ ಹಂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನೋವು ನುಂಗಿ ನಗುತ್ತ ಸಹಕರಿಸಿದ ಮಲ್ಲಮ್ಮನವರ ಕುರಿತು ಎರಡು ಸಲ ಕಮ್ಮಾರವರು ಆಕಾಶವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಭಾಷಣ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವರದು ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಯಶಸ್ವಿ ಅನ್ಯೋನ್ಯ ದಾಂಪತ್ಯ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಈ ಲೇಖನಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅವರ ಅನ್ಯೋನ್ಯ ದಾಂಪತ್ಯದ ಪ್ರತಿಫಲ ಎಂಬಂತೆ ೩ ಗಂಡು ಹಾಗೂ ೧ ಹೆಣ್ಣು ಒಟ್ಟು ನಾಲ್ಕು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆದು ತುಂಬು ಸಂಸಾರಿಕ ಬದುಕನ್ನು ಬಾಳಿದ್ದು ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಮಾದರಿಯೇ ಸರಿ. ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯವಳು ರಾಜೇಶ್ವರಿ ೨೭-೬-೧೯೬೦ರಲ್ಲಿ ಜನ್ಮವೆತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ಮದುವೆಯಾಗಿ ಈಗ ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಅವರಿಗೆ ೧ ಗಂಡು ಎರಡು ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಿದ್ದಾರೆ. ಎರಡನೆಯವನು ಗಂಡು ಮಗ ವಿಜಯಕುಮಾರ ೧೩-೪-೧೯೬೫ರಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಬಿ.ಇ. ಮೆಕ್ಯಾನಿಕಲ್ ಮುಗಿಸಿ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಕಾರ್ಖಾನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಕೆಟಿಂಗ್ ಮ್ಯಾನೇಜರ ಆಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ಒಂದು ಗಂಡು ಒಂದು ಹೆಣ್ಣು ಮಗು ಇದ್ದಾರೆ. ಮೂರನೆಯವರು ಅಂದರೆ ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯವರು ಜಯಕೀರ್ತಿ ಇಲೆಕ್ಟ್ರಿಕಲ್ ಡಿಪ್ಲೋಮಾ ಮುಗಿಸಿ ಹೊಸಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಉದ್ಯೋಗದಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ. ೩ನೇಯ ಮಗ ಶಂಕರ ಕಂಪನಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಉದ್ಯೋಗಿಯಾಗಿದ್ದು, ಒಂದು ಗಂಡು ಮಗುವಿನ ತಂದೆ. ಹೀಗೆ ಕಮ್ಮಾರವರ ಕುಟುಂಬದ ಬಳಿ ವಿಸ್ತಾರಗೊಂಡಿದ್ದು, ಎಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಬದುಕನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿಕೊಂಡು ಸ್ವತಂತ್ರ ಬದುಕನ್ನು ಬದುಕುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಕಮ್ಮಾರವರು ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷಿಯನ್ನು ಜೀವಂತವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ತಮ್ಮದೇ ಟ್ರಸ್ಟ್ ಸ್ಥಾಪಿಸಿಕೊಂಡು, ಧಾರವಾಡ ತಾಲೂಕಿನ ಮರೇವಾಡದಲ್ಲಿ ಸ್ವಂತ ಮನೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನೆಮ್ಮದಿಯೊಂದಿಗೆ ಕ್ರಿಯಾಶೀಲರಾಗಿ ಬದುಕಿ, ಬಾಳಿ ಲಿ೬ ನೇ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇಹಲೋಕವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪರಾಮರ್ಶನ ಗ್ರಂಥಗಳು

- ೧.ಈಶ್ವರ ಕಮ್ಮಾರ ಅವರ ಅಪ್ರಕಟಿತ ಆತ್ಮಕಥೆ.
- ೨.ಈಶ್ವರ ಕಮ್ಮಾರ ಅವರ ಅಪ್ರಕಟಿತ ಆತ್ಮಕಥೆ.
- ೩.ಈಶ್ವರ ಕಮ್ಮಾರ ಅವರ ಅಪ್ರಕಟಿತ ಆತ್ಮಕಥೆ.
- ೪.ಈಶ್ವರ ಕಮ್ಮಾರ ಅವರ ಅಪ್ರಕಟಿತ ಆತ್ಮಕಥೆ.
- ೫.ಈಶ್ವರ ಕಮ್ಮಾರ ಅವರ ಅಪ್ರಕಟಿತ ಆತ್ಮಕಥೆ.
- ೬.ಈಶ್ವರ ಕಮ್ಮಾರ ಅವರ ಅಪ್ರಕಟಿತ ಆತ್ಮಕಥೆ.
- ೭.ಈಶ್ವರ ಕಮ್ಮಾರ ಅವರ ಅಪ್ರಕಟಿತ ಆತ್ಮಕಥೆ.
- ೮.ಈಶ್ವರ ಕಮ್ಮಾರ ಅವರ ಅಪ್ರಕಟಿತ ಆತ್ಮಕಥೆ.

ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಜನಪದ ಗೀತೆಯ ವಿಶೇಷತೆ

ಅಳ್ಳಪ್ಪ ಪಂಪಯ್ಯ

ಸಂಶೋಧನಾ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ

ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ವಿಭಾಗ,

ಗುಲಬರ್ಗಾ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಕಲಬುರಗಿ

ಜನಪದಗೀತೆ ಎಂದರೆ ಭೂತಕಾಲದ ಅವಿದ್ಯಾವಂತರು ಮಧುರವಾಗಿ ಮತ್ತು ರಾಗಬದ್ಧವಾಗಿ ಪದಕಟ್ಟಿ ಹಾಡಿರುವುದೇ ಜನಪದಗೀತೆಯಾಗಿದೆ. ಇದು ಗ್ರಾಮೀಣ ಅನಕ್ಷಸ್ಥ ಜನರ ಸೃಷ್ಟಿಯಾದುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಹಳ್ಳಿಯ ಹಾಡು ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಹಳ್ಳಿಗರು ಎದೆತುಂಬಿ ಹಾಡುವ ನಾದಮಯ ಸೊಲ್ಲಾಗಿದೆ. ಪಲ್ಲವಿಯ ಮೂಲಕ ಕಟ್ಟಿದ ಈ ಹಾಡು ಕರ್ಣ ಕರ್ಣಿಯಾಗಿ ತಲೆಮರಿನಿಂದ ತಲೆಮಾರಿಗೆ ಸಾಗಿಬರುವಾಗ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ತೀಷ್ಣಮತಿಗಳ ನಾಲಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ನಲಿಯುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಜನರೇಳುವಂತೆ ಇದು ಒಂದು ಪದ ಅಥವಾ ಹಾಡು. ಹಳ್ಳಿಯ ಅವಿದ್ಯಾವಂತ ಜನರು ಈ ಹಾಡನ್ನು ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವರಿಗೆ ಒಂದು ಪದ ಹೇಳು, ಒಂದು ಹಾಡೇಳು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.ಆದ್ದರಿಂದ ಹಳ್ಳಿಗರ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹಾಡಾಗಿ ಹರಿಯುವ ಇದು ಕಂಠಸ್ಥ ಪರಂಪರೆಯ ಜೀವಾಳವಾಗಿದೆ.

ಈ ಜನಪದ ಗೀತೆಯ ರಚನೆ ಯಾವುದೇ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ತಂತ್ರ ಮತ್ತು ಸೂತ್ರಬದ್ಧವಾದುದಲ್ಲ ಹಾಡುಗಾರರು ಲಯದ ಗತ್ತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಪದಕಟ್ಟಿಹಾಡಿದ್ದಾರೆ.ಅದೇ ದಾಟಿಯನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಅನುಸರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಜನಪದ ಗೀತೆಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಸರಲವಾದ ರಚನೆ ಲಾಲಿತ್ಯವಾದಶೈಲಿ ಹೊಂದಿದ್ದುಭಂಡೋಬದ್ಧವಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡಿವೆ. ಸಾಕಷ್ಟು ಗೀತೆಗಳು ತ್ರಿಪದಿರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದು ಇದು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಯಾವುದೇ ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತುಸತತ ಅಭ್ಯಾಸ ಜನಪದ ಕವಿಗಳಿಗಿರಲಿಲ್ಲ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಅಪ್ರಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹಿಂದಿನವರು ಕಟ್ಟಿದ ಹಾಡಿನ ರೀತಿಯನ್ನು ನಂತರದ ತಲೆಮಾರಿನವರು ಅನುಸರಿಸುತ್ತ ಬಂದರು ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ಕವಿರಾಜ ಮಾರ್ಗಕಾರ "ಕುರಿತೋದರೆಯಂ ಕಾವ್ಯ ಪ್ರಯೋಗ ಪರಿಣಿತ ಮತಿಗಳ್" ಎಂದು ಜನಪದರನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿರುವುದು ಸಮಂಜಸವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ಜನಪದ ಕವಿಗಳು ತಮ್ಮ ಸ್ವ ಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದ ಜೀವನಾನುಭವವನ್ನು ಹಾಡಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದೇ ಜನಪದ ಗೀತೆಯನ್ನು ಒಂದೊಂದು ಕಡೆಯವರು ಒಂದೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ಹಾಡುವುದುಂಟು. ಈ ರೀತಿ ಹಾಡುಗಾರರ ಪರಂಪರೆ ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಇರುತ್ತದೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆಜೀವಂತವಾಗಿ ಉಳಿಯುತ್ತ ಮುಂದುವರೆಯುತ್ತದೆ. ಜನಪದಗೀತೆಗೆ,ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ,ಅವಿನಾಭಾವ ಸಂಬಂಧವಿದೆಯಾದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಗೀತದಂತೆ ಬಿಗಿಯಾದುದಲ್ಲ ಯಾವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಾದರೂ ಸರಿಯೆ ಮನರಂಜನಾ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹಾಡುಬ ಹಾಡುಗಳು ಅಪಾರವಾಗಿದ್ದರೂ ಜನಪದ ಗೀತೆಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕವಾದವುಗಳಾಗಿವೆ ಅಂದರೆ ಸಮಾಜದ ಮುಖ್ಯ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಅಂಗವಾಗಿ ಆಯಾಯ ಸನ್ನಿವೇಶಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಜರುಗುತ್ತವೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವನದ ಪ್ರಮುಖ ಘಟ್ಟಗಳಾದ ಬಾಲ್ಯ,ಮದುವೆ,ಮರಣ,ಹಬ್ಬ,ಹರಿದಿನ,ಬಿತ್ತನೆ,ಕೊಯ್ಲು ಮುಂತಾದ ವಿವಿಧ ಆಚರಣೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಹಾಡುಗಳು ಆಯಾಯ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕವಾಗುತ್ತವೆ.ಜನಪದಗೀತೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಪ್ರಕಾರಗಳು ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಕೆಲಸದ ಹಾಡುಗಳು ಒಂದಾಗಿವೆ.

1) ಬೀಸುವ ಪದ:- ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಬಹುತೇಕ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಮನೆಯ ದಿನನಿತ್ಯ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಮುಖ್ಯವಸ್ತು ರಾಗಿಹಿಟ್ಟು,ಜೋಳದಹಿಟ್ಟು ಮೊದಲಾದ ದವಸದಾಣ್ಣಗಳನ್ನು ಬೀಸುವಾಗ ಹೆಂಗಸರು ಬೀಸುವ ಪದಗಳನ್ನು

ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಅವರು ಕೆಲಸ ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸುವತನಕ ಬೇಸರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಹಾಗೂ ರಾತ್ರಿ ವೇಳೆ ಬೀಸುವಾಗ ನಿದ್ರೆಬರದಂತೆ ಈ ಬೀಸುವ ಪದ ತಡೆಯುತ್ತದೆ. ಬೀಸುವ ಪದಗಳನ್ನು ಇಬ್ಬರು ಅಥವಾ ಮೂವರು ಸೇರಿಕೊಂಡು ಹಾಡುತ್ತಾ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನರಾಗುತ್ತಾರೆ. ತಮ್ಮ ಸುಖ ದುಃಖಗಳ ಬಗ್ಗೆ, ತಂದೆ-ತಾಯಂದಿರ ಬಗ್ಗೆ ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ಬೀಸುವ ಹಾಡುಗಳುಬದುಕಿನ ಆಧುನೀಕಣದಿಂದಾಗಿ ಇಂದು ಅಪರೂಪವಾಗಿವೆ.

2) ಹಂತಿಯ ಹಾಡುಗಳು:- ಸುಗ್ಗಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಂತಿ ಹೂಡಿದಾಗ ಹೇಳುವ ಹಾಡುಗಳು. ಕಣದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟ ಮೇಟೆ ಕಂಬದ ಸುತ್ತಲೂ ಅನುಕೂಲವಾದ ವರ್ತುಲ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಜೋಳದ ತೆನೆಗಳನ್ನು ಹರಡಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ತಳಕುಗೊಳಿಸಿದ ಎತ್ತುಗಳಿಂದ ತುಳಿಸುವ ವಿಧಾನಕ್ಕೆ ಹಂತಿ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಹಂತಿಯ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹಾಡುವವರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪುರುಷರು ಕೆಲವು ಕಡೆ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಹಾಡುವುದುಂಟು ಹೂಡುವಿಕೆಯ ಆರಂಭದೊಂದಿಗೆ ಹಂತಿಯ ಹಾಡು ದೇವತಾಸ್ತುತಿಯೊಂದನೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಿಡಿ ಬಿಡಿ ಗೀತೆಗಳನ್ನು ಹಾಡಿದರೆ ಮಹಾ ಪುರುಷರ,ವೀರರ, ದೆವ್ವಗಳ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಾರೆ.

3) ಕುಟ್ಟುವ ಹಾಡು:- ಕುಟ್ಟುವ ಹಾಡುಗಳು ಕೆಲಸದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶ್ರಮವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಸಾಧನವಾಗಿಯೇ ಬಹುಪಾಲು ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತವೆ.ಗೃಹಿಣಿಯಾದವಳು ಒನಕೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಇಬ್ಬರು ಹೆಂಗಸರು ಕುಟ್ಟುವಾಗ ಒನಕೆಯ ಗತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅವರು ಉಸಿರು ಬಿಡುವ ಎಳೆಯುವ ಹಾಡನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಕುಟ್ಟುವ ಪದಗಳ ಪ್ರಾಚುರ್ಯ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾಂತ್ರೀಕರಣದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಇವುಗಳಿಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಹೊಡೆತ ಬಿದ್ದಿದೆ. ಜನಜೀವನದಲ್ಲಿ ಕುಟ್ಟುವ ಅವಕಾಶಗಳು ಕಡಿಮೆಯಾದುದರಿಂದ ಈ ಹಾಡುಗಳು ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿರಬೇಕು.

4) ನಾಟಿಯ ಹಾಡು:- ಹೊಲ,ಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ನಾಟಿ ಮಾಡುವಾಗ ಹೆಂಗಸರು ಹಾಡುವ ಜನಪದ ಗೀತೆಗಳನ್ನು ನಾಟಿಯ ಪದಗಳೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ದುಡಿಮೆಯ ದೈಹಿಕ ಶ್ರಮವನ್ನು ಮರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವಾಗ ಹೆಂಗಸರು ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಹಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ನಾಟಿಮಾಡುವಾಗ, ಕಳೆಕೀಳುವಾಗ, ಭತ್ತ, ರಾಗಿ ಕಟಾವು ಮಾಡುವಾಗ ಒಬ್ಬಳು ಗೀತೆಯನ್ನು ಹಾಡಿದರೆ ಉಳಿದವರು ಹಿಮ್ಮೇಳವಾಗಿ ಹಾಡುತ್ತಾರೆ.

5) ಲಾಲಿಯ ಹಾಡು:- ಲಾಲಿಯ ಪದಗಳು ಜನಪದ ಗೀತೆಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ಕಾವ್ಯಗುಣಗಳಿಂದ ರಂಜಿಸುತ್ತವೆ. ತಾಯಿಯು ತನ್ನ ಕಂದನನ್ನು ತೂಗಿ ಮಲಗಿಸುವಾಗ ಮೃದು ಮಧುರ ನಾದದಲ್ಲಿ ಈ ಪದಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ತನ್ನ ಕಂದನ ಬಗ್ಗೆ ಅವಳು ಕಟ್ಟುವ ಕನಸು ಅಸಾಧವಾದುದು.ತನ್ನ ಮಗುವಿನ ಬಾಲ್ಯ ಲೀಲೆಗಳನ್ನು ಎಷ್ಟು ವರ್ಣಿಸಿದರೂ ಅವಳಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲ.ಎಳೆಯ ಕಂದಮ್ಮಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಇಂಥ ರಮ್ಯ ಮನೋಹರ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಅಪಾರ ಸಂಖ್ಯೆಯ ತ್ರಿಪದಿಗಳು ಲಾಲಿಯ ಪದಗಳ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಸಿಗುತ್ತವೆ.

6)ಆಚರಣೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಹಾಡು:- ಆಚರಣೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಹಾಡುಗಳು ಹಲವು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇವು ಹೆಂಗಸರ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದವು ತಿಂಗಳು, ಮಾವನ ಪೂಜೆ, ಕುಂತಿ ಪೂಜೆ, ಗುಳ್ಳವನ ಪೂಜೆ, ಜೋಕುಮಾರ ಪೂಜೆ, ಭೂಮಿ ಪೂಜೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಆಚರಣೆ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹಾಡುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು.

7) ಅಂಟಿಗೆ ಪಂಟಿಗೆ ಪದಗಳು:- ದೀಪಾವಳಿ ಹಬ್ಬದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಊರಿನ ಯುವಕರು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾಗಿ ಪೂಜಿಸಿ ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡ ಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ಮನೆ ಮನೆಗೂ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಹಾಡುವ ಪದ್ಧತಿಗೆ ಅಂಟಿಗೆ ಪಂಟಿಗೆ ಎಂದು ಹೇಳುವವರು ಇಬ್ಬರು ಮುಮ್ಮೇಳದವರು ಮತ್ತು ಇಬ್ಬರು ಇಮ್ಮೇಳದವರು ಅಂಟಿ ಹತ್ತಿರವಾಗಿ ಧ್ವನಿಗೂಡಿಸಿ ಹಾಡುವುದರಿಂದ ಬಂದಿರಬಹುದು ಎಂದು ಊಹೆಯಿದೆ. ಈ ಅಂಟಿಗೆ ಪಂಟಿಗೆ ಪದವನ್ನು ಒಬ್ಬ ಹೇಳಿದ ಪದವನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಹಾಡುತ್ತಾರೆ.

8) ಮೊಹರಂ ಪದಗಳು:- ಕನ್ನಡ ಜನಪದ ಗೀತೆಗಳಲ್ಲಿ 'ಮೊಹರಂ ಪದಗಳು' ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರುತ್ತವೆ. ಕರ್ಬಲ ಪದಗಳು, ಅಲಾವಿ ಪದಗಳು ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳು ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಹಾಡುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿವೆ. ಮೊಹರಂ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಹಬ್ಬಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಡುವುದರಿಂದ ಮೊಹರಂ ಪದಗಳೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಮುಸ್ಲಿಮರು-ಹಿಂದೂಗಳು ಬೆರತು ಈ ಹಬ್ಬವನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದು ಹಿಂದೂ-ಮುಸ್ಲಿಂ ಭಾವೈಕ್ಯದ ಒಂದು ಸಂಕೇತ ಮೊಹರಂ ಪದಗಳು ಧಾರ್ಮಿಕ ಜನಪದ ಕಾವ್ಯವಾಗಿದ್ದು ಹಿಂದೂ ಮುಸ್ಲಿಮರ ಐಕ್ಯತೆಯೇ ಈ ಪದಗಳ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ.

9) ಡೊಳ್ಳಿನ ಹಾಡುಗಳು:- ಜಾತ್ರೆ ಉತ್ಸವಗಳ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಡೊಳ್ಳು ಎಂಬ ವಾದ್ಯದ ಬಾಜನೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಹಾಡಲಾಗುವ ಪದಗಳು. ಗ್ರಾಮದೇವತೆ, ಬೀರದೇವರು, ಮೈಲಾರಲಿಂಗ ಮುಂತಾದ ದೇವರ ಉತ್ಸವಗಳಲ್ಲಿ ಡೊಳ್ಳಿನ ಮೇಳ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಹಾಡಗಳ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಗಣಸ್ತುತಿ ಗುರುಸ್ತುತಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ.

ಬಯಲಾಟಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಳಗದ ಕಥೆಗಳು

ಡಾ. ಹಂದೇರ ಮೂಗವ್ವ

ಕನ್ನಡ ಅತಿಥಿ ಉಪನ್ಯಾಸಕರು

ಸರಕಾರಿ ಪ್ರಥಮ ದರ್ಜೆ ಕಾಲೇಜು ಜಾಲಹಳ್ಳಿ

ತಾ.ದೇವದುರ್ಗ ಜಿ.ರಾಯಚೂರು

ಕಾಳಗ ಕಥೆಗಳೆಂದಾಗಲೇ ನಮಗೆ ತಿಳಿಯುವುದು ಯುದ್ಧ ಅಥವಾ ಸಮರ ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುವ ಯುದ್ಧ ಕಾಳಗಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಯುದ್ಧಗಳು ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೇ ಇರುತ್ತವೆ. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಆಗ ಈ ಸಂಘರ್ಷ ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ. ಸಂದರ್ಭಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಹೋರಾಡುವುದೇ ವೀರತನ. ಬಯಲಾಟ ಕಾಳಗಗಳಿಗೆ ರಾಮಾಯಣ ಮತ್ತು ಮಹಾಭಾರತ ಮೂಲ ವಸ್ತುಗಳಾಗಿವೆ. ರಾಮಾಯಣದ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧದ ಸಂದರ್ಭಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಕಾಳಗದ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಎರಡು ರೀತಿ ಯುದ್ಧಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಮೊದಲನೆಯದು ಮನುಷ್ಯ ಮನುಷ್ಯರ ಮಧ್ಯೆ ಏರ್ಪಡುವ ಸಂಘರ್ಷವಾದರೆ. ಮತ್ತೊಂದು ಮಾನವರಿಗೂ ಮತ್ತು ರಾಕ್ಷಸರ ಮಧ್ಯೆ ನಡೆಯುವ ಸಂಘರ್ಷ ಅಲ್ಲದೆ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಗಿರಿಜಾಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ರಾಕ್ಷಸರಿಗೂ ಮತ್ತು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧ ನಡೆಯುವುದನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳು ಜನಜೀವನಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿರವಾಗಿವೆ. ಜೊತೆಗೆ ಒಂದೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಘರ್ಷಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಈ ಸಂಘರ್ಷಕ್ಕೆ ಹಲವಾರು ಕಾರಣಗಳಿರಬಹುದು. ಒಂದೊಂದು ಕಥೆಯು ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟನಿರ್ದೇಶನಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ರಾವಣದಿಗ್ವಿಜಯ, ಕರ್ಣಾರ್ಜುನರ ಕಾಳಗ, ಲವಕುಶಕಾಳಗ, ಸುಧನ್ವಕಾಳಗ. ಈ ಕಾಳಗಗಳಲ್ಲಿ ಬರತಕ್ಕಂತ ಪಾತ್ರಗಳು ಮಾನವನ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಹತ್ತಿರವಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ರಾಮಾಯಣ ಕಥೆಯ ಮೂಲ ಆಶಯಗಳು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಮೇಲೆ ಉಳಿದುಕೊಂಡು ಬಂದಿವೆ. ಕಾವ್ಯಗಳು ಬಯಲಾಟ ಕಥೆಗಳ ಮೂಲಕ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿವೆ. ಬಯಲಾಟಕ್ಕೆ ವಸ್ತುವನ್ನು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡುವಾಗ ತಮಗೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ತಾವು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಬಯಲಾಟದ ಕಥೆಯನ್ನು ರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಳಗವಿಲ್ಲದ ಸನ್ನಿವೇಷಗಳೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ.

“ಹಡ್ಸನನು ಗ್ರೀಕ್ ಟ್ರಾಜಿಡಿ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಈ ಹೇಳಿಕೆ ನಮ್ಮ ಬಯಲಾಟಗಳ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಕಥೆಗಳಿಗೆ ಉಚಿತ ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುತ್ತದೆ.

Every dramatic story rises out of some conflict some clash of apposed individuals or passion or interests”¹ ಬಯಲಾಟಗಳು ಕಲಹಗಳುನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಜೊತೆಗೆ ಉದ್ದೇಶ ಗೊಳ್ಳುವಂತಹ ಮಾತುಗಳಿರುತ್ತವೆ. ನಾನಾ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವೇಷಭೂಷಣಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ .

ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ರಾಕ್ಷಸರ ನಡುವೆ, ಮತ್ತು ದೇವತೆಗಳ ನಡುವೆ ಯುದ್ಧಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ರಾಕ್ಷಸರು ದೇವತೆಗಳ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಭಂಗಪಡಿಸುವುದು ಅವರ ಉದ್ದೇಶ ರಕ್ಷಣೆಮಾಡುವುದು. ರಾಕ್ಷಸರಿಗೆ ಹಾಳು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಸಂತೋಷವಾಗುತ್ತದೆ. ರಾಕ್ಷಸರು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಹೆದರುವುದು ಬಯಲಾಟಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

“ಕಾಳಗ ನಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಕಲವೊಂದರ ಪ್ರೇರಣೆಯಿರುತ್ತದೆ, ಅಪಮಾನ, ಅಸಹಾಯಕತೆಗಳ ವಿರುದ್ಧ ಸೇನಾಸಾಧುವ ಭಲ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಸಹಜವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಘರ್ಷದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿ ತನ್ನ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕಾಳಗದ ಪ್ರಸಂಗಗಳಿಗೆ ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬಯಲಾಟದ ಕಥೆಗಳು ಪ್ರಾಧಾನ್ಯತೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿವೆ. ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಹೋರಾಟ ನಡೆಸುವುದು ಒಂದು ನೀತಿ. ಇಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಮೌಲ್ಯ ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಜನ ಅನ್ಯವಾಗಿ ಅನ್ಯಜನ ಸ್ವಜನರಾಗಿ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಪರಿಸರ

ನಿರ್ಮಿತವಾಗಬಹುದು.² ಕಾಳಗ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಮಿತಿಯಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹಾಗೂ ಉತ್ಸಾಹ ಆಸಕ್ತಿ, ಮತ್ತು ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಮಾನದಂಡವಾಗಿದೆ. ನಂತರ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಮಯ ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಬಯಲಾಟಗಳಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತು ಮುಳುಗುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಸೋಲಿಸುತ್ತೇನೆ. ಅಥವಾ ನಿನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ತೆಗೆಯುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ತೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಕಾಳಗ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಜಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ಮುಖ್ಯವಾದರೆ, ಸೋಲನ್ನನ್ನುಭವಿಸುವುದು ಅಷ್ಟೇ ಮುಖ್ಯ. ಇಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಟರ ರಕ್ಷಣೆ, ದುಷ್ಟರ ಸಂಹಾರ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಕಾಳಗದ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡುತ್ತೇವೆ.

ಬಯಲಾಟಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಳಗ ಕಥೆಗಳು ಒಂದೊಂದು ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗುತ್ತಾರೆ. ರಾಕ್ಷಸರ ಪಾತ್ರಗಳು ಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ವೇಷಭೂಷಣ ಧರಿಸಿ ರಾಜರೋಷದಿಂದ ಅರ್ಭಟಿಸುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಅವರು ವೇದಿಕೆಗಳಿಗೆ ಆಗಮಿಸುವುದೆಂದರೆ ನೋಡುಗರಿಗೆ ರಾಕ್ಷಸನೇ ಬಂದಂತೆ ಅನಿಸುತ್ತದೆ. ಒಂದೊಂದು ಮಾತು ಬರಿಸಿಡಲು ಬಡಿದಂತೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಗಳ ಮೇಲೆ ಉಸಿರಿನ ಒತ್ತಡ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆಲವೊಂದು ಸನ್ನಿವೇಶಗಳು ಮಂಕುಕವಿಯುವಂತೆ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ನಟಿಸುತ್ತಾರೆ. ಗಿರಿಜಾ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಬರುವ ರಾಕ್ಷಸನು ತಾರಕಾಸುರರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿ ಎಲ್ಲಾ ರಕ್ಷಸರು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ದಿಕ್ಕು ಪಾಲಾಗಿ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ರಾಕ್ಷಸರು ಬಲಿಷ್ಠರಾಗುತ್ತಾರೆ.

ಆದರೆ ದೇವತಾ ಪಾತ್ರಗಳು ಆರ್ಭಟಿಸದೇ ಶಾಂತತೆಯಿಂದ ಇರುತ್ತವೆ. ರಾಕ್ಷಸರು ಬಯಲಾಟಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಕುಣಿಯುವುದು ನೋಡುತ್ತವೆ. ಇಂದು ಪುರಾಣದ ಕಥೆಗಳಿಗೆ ತೋರುವ ದೇವಾಸುರ ಕಾಳಗದ ಕಥೆಗಳು ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ನಡೆದ ಎಲ್ಲಾ ನೈಜ ಘಟನೆಗಳೇ ಇರಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಇವೆಲ್ಲಾ ಮಾನವನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ವಿಕಾಸವಾಗದೆ ಇರುವ ಸಂಧಿಕಾಲದ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತವೆ. ರಾಕ್ಷಸರು ಹಾಗೂ ದೇವತೆಗಳು ಎಂಬ ವಿಂಗಡಣೆಯು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಉನ್ನತ ಸ್ತರವನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತದೆ. ರಕ್ಷಸರು ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರು. ಹಾಗಾಗಿ ದೇವತೆಗಳು ಇಲ್ಲವೆ ರಾಜರು ಮಾಡುವ ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳ ಬಗೆಗೆ ವಿರೋಧವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರು.

ಹಾಗಾಗಿ ದೇವತೆಗಳು ಇಲ್ಲಿವೆ ರಾಜರು ಮಾಡುವ ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಸರು ಭಗ್ನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಗ ರಾಕ್ಷಸರಿಗೂ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಯುದ್ಧ ಸಹಜವಾಗಿತ್ತು. ರಾಕ್ಷಸರ ಮತ್ತು ದೇವರುಗಳ ನಡುವೆ ನಡೆಯುವ ಯುದ್ಧಗಳು ದೇವಾಸುರ ಕಾಳಗದಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.

ವೀರಅಭಿಮನ್ಯು ಕಾಳಗ

ವೀರಅಭಿಮನ್ಯು ಕಾಳಗ ಎಂಬ ಬಯಲಾಟ ಮೂಲ ಮಹಾಭಾರತದಿಂದ ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಬಯಲಾಟಕ್ಕೆ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯಾಗಿ ತಯಾರಿಸಿದವರು ರಾಮಸಾಗರದ ಮಾವಿನಾಳು ವೀರಣ್ಣ. ಇವರು ಬಯಲಾಟಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀ ಪಾತ್ರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಬರುಬರುತ್ತಾ ಮುಂದೆ ಅವರು ತಮ್ಮ ಊರಿನಲ್ಲಿ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಒಂದು ಬಾರಿಯೋ, ಎರಡು ಬಾರಿಯೋ ಬಯಲಾಟವನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರ ಮತ್ತೊಂದು ಮುಖ್ಯ ವಿಶೇಷ ಗುಣವೆಂದರೆ, ಅಧುನಿಕ ಸಿನಿಮಾ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಬಯಲಾಟಗಳಿಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಿ ಅವಕಾಶ ಕೊಡದೇ ಮಹಾಭಾರತದ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಬಯಲಾಟದಲ್ಲಿ ಹಿಮ್ಮೇಳ ಮತ್ತು ಮುಮ್ಮೇಳ ಎರಡನ್ನು ತಾವೇ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ವೀರ ಅಭಿಮನ್ಯು ಈ ಬಯಲಾಟದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಪಾತ್ರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇವನ ತಂದೆ ಅರ್ಜುನ, ತಾಯಿ ಸುಭದ್ರೆ, ವೀರ ಅಭಿಮನ್ಯುವಿಗೆ ಬಾಲ್ಯ ವಿವಾಹವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇವನ ಹೆಂಡತಿ ಕನಕಾಂಗಿ. ಧರ್ಮರಾಯ ದೊಡ್ಡಪ್ಪ, ಭೀಮ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ. ತಂದೆಯಿಲ್ಲದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮನ್ಯು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಮನೆಯವರೆಲ್ಲರೂ ಅವನನ್ನು ತಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಯಾರ ಮಾತು ಕೇಳದೆ, 'ನಾನು ಇನ್ನು ಬಾಲಕನಿರಬಹುದು ನನ್ನ ವಯಸ್ಸಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಯುದ್ಧಮಾಡುತ್ತೇನೆಂದು' ಹೊರಡುತ್ತಾನೆ. ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಇತಿಮಿತಿ ಇಲ್ಲ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಇತಿಮಿತಿ ಇಲ್ಲ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಎದುರಾಳಿಯೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡಿ ಜಯ ಪಡೆಯುವುದೇ ಮುಖ್ಯ. ಅಭಿಮನ್ಯು, ಅರ್ಜುನನ ಎದುರಾಳಿಯಾದ 'ಸೈಂಧವ'ನನ್ನು ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ಸಾಯಿಸಬೇಕೆಂಬ ಪ್ರಯತ್ನ ಇವನದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೈಂಧವನು ಸಾವನ್ನಪ್ಪಿ, ಅರ್ಜುನನು ಜಯಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

ಅಭಿಮನ್ಯು ತಂದೆ ಇಲ್ಲದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತೇನೆಂದು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹಟಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಧರ್ಮರಾಯ, ಭೀಮ, ತಾಯಿಯಾದ ಸುಭದ್ರೆ, ದ್ರೌಪದಿ ತನ್ನ ಮಡದಿಯಾದ ಕನಕಾಂಗಿ ಮತ್ತು ಉತ್ತರೆಯರು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದನ್ನು ತಡೆಯುತ್ತಾರೆ. 'ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತಂದೆಯಿಲ್ಲದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ ನೀನು ಬಾಲಕ ದೊಡ್ಡವನಾದ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಆಗ ನಿನ್ನನ್ನು ಯಾರು ತಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆಗ 'ಅಭಿಮನ್ಯು ಆಗಂತ ನಾನು ಈಗ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು ಬೇಡವೆ? ನಾನು ಅರ್ಜುನನ ಮಗನಲ್ಲವೆ? ತಂದೆಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ನಾನು ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ಹಟ ಮಾಡಿದಾಗ ಧರ್ಮರಾಯ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. "ನೀನು ಇನ್ನೂ ಹುಡುಗನಪ್ಪ ಎಂದಾಗ, ಅಭಿಮನ್ಯು ನಾನು ನಿಮಗೆ ಹುಡುಗ ನೆನೆಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಾದಿಗಳು ಸಣ್ಣವೇ? ಇವುಗಳನ್ನು ಬಹಳ ದಿನಗಳಿಂದಲೇ ಮಾಡಿಸಿದವುಗಳಲ್ಲವೆ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಯಾರ ಮಾತು ಕೇಳದೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ.

ಅಭಿಮನ್ಯು ರಣರಂಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ತನ್ನ ಎದುರಾಳಿಯಾದ ಸೈಂಧವನ ಬಿಲ್ಲು ಬಾಣಗಳನ್ನು ಮುರಿದು ಅವನ ರಥವನ್ನು ಕಡೆಯ ಜಾಗಕ್ಕೆ ನೂಕುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನಾದ ಭೀಮನು ಸೈಂಧವನೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಭೀಮನು ಜಯ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಭಿಮನ್ಯು ಮಹಾಶೂರ ಅಲ್ಲದೆ ದ್ರೋಣನಿಗೆ ನೀವು ಊಟ ಮಾಡಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದೀರಾ ಎಂದು ಹಿಂಯಾಳಿಸಿ, ಮಾತನಾಡುತ್ತಾನೆ. ಕರ್ಣನಿಗೆ, ಶಲ್ಯನಿಗೆ ಶಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನಿಗೆ ಧೈರ್ಯವೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬಂತೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾನೆ. "ಅಭಿಮನ್ಯು ಕೇವಲ ಶತ್ರುವಲ್ಲ, ತಂತ್ರ ಮಾಡಿ ನುಂಗುವ ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯಾಗಿರುವನು ಇವನಿಗೆ ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರ್ಷವಯಸ್ಸಿದ್ದರೂ ಬಹಳ ಪೌರುಷವಿದೆ ಎಂದು ದ್ರೋಣ ಅಂದಾಗ ನೀವು ಯಾವಾಗಲೂ ಪಾಂಡವರ ಪಕ್ಷಪಾತಿ ಹೀಗಾಗಿ ಹೋಗುವಿರಿ ಎಂದು ಕೌರವ ಸಿಟ್ಟಿಗೆಳೆುತ್ತಾನೆ. ನಾನು ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತವಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಯುದ್ಧಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಹಿಂದಿನಿಂದ ಅಭಿಮನ್ಯುವಿನ ಬಿಲ್ಲು ಬಾಣವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಅವನ ಮುಂದೆ ನಿಂತು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೋಲಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ದ್ರೋಣನೆಂದಾಗ 'ಮೋಸದಿಂದ ಗೆಲ್ಲುವುದು ನ್ಯಾಯವಲ್ಲ, ಹಿಂಭಾಗದಿಂದ ಗೆಲ್ಲುವುದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ, ಮುಂಭಾಗದಿಂದ ಯುದ್ಧಮಾಡಲು ತ್ರಾಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪ್ರಾಣ ಕೊಡಬೇಕು' ಎಂದು ಕರ್ಣ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ದ್ರೋಣನು ಶ್ರೀ ರಾಮನು ಮರೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ವಾಲಿಗೆ ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಲಿಲ್ಲವೇ? ನಿನ್ನಿನ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಕಲಿಭೀಷ್ಮನೆದುರಿಗೆ ಶಿಖಂಡಿಯನ್ನು ತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಪಾರ್ಥನು ಬಾಣದಿಂದ ಜಯದ್ರತನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲಿಲ್ಲವೇ? ರಜನಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವೇನೆಂಬಂತೆ ಅವನಿಗಾಗಿ ಈ ಕೆಲಸ ಮಾಡು ಅಭಿಮನ್ಯುವಿನ ಹಿಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಧನವಂ ಕಡಿ ಎಂದು ದ್ರೋಣನು ಕರ್ಣನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ."

'ನೋಡು ದ್ರೋಣ ನೀನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು ನನಗೆ ಯಾಕೋ ಸರಿ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ ನಾನು ನೋಡಿದರೆ ಪರಾಕ್ರಮಿ. ನನ್ನಂಥವನು ಆ ಮಗುವಿನ ಮೇಲೆ ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ನಾವು ಅವನ ಮುಂದೆ ಸಾಯುವುದೇ ಲೇಸು' ಎಂದಾಗ ಕೌರವನು ಉಳಿಯಬೇಕು ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನೀನು ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಒಳಿತು. ಎಡಕ್ಕೆ ಶಲ್ಯನ, ಬಲಕ್ಕೆ ಕೃಪಾಚಾರ, ಮುಂಭಾಗಕ್ಕೆ ನಾನು, (ದ್ರೋಣ) ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ನೀನು ಅಭಿಮನ್ಯುವಿಗೆ ಬಾಣ ಹೊಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಕರ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಮನದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮನ್ಯುವಿಗೆ ಈ ದಿನ ಮರಣವು ಕೂಡಿಬಂದಿದೆ ಎಂದಾಗ ಕೂಡಲೆ ತನ್ನ ಭೀಕರತೆಯನ್ನು ಬಿಡದ ಓ ಓ ಓ 'ಮುದಿನರಿಯು ಒದರಿದರೆ ಆಕಾಶವು ಅದುರುವುದೇ?' ಕೊಬ್ಬಿನಿಂದೊಬ್ಬಿ ಬರುವ ಹೆಬ್ಬಲಿಯು ಓ ಓ ಓ ಏನಾದರೂ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದೇ? ಎಂದು ಅಭಿಮನ್ಯುವಿನ ಧನಸ್ಸನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುತ್ತಾನೆ.

"ಪರರ ಮಾತುಕೇಳಿ ಇಂಥ ಘಾತುಕದ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿರುವಿರಿ ಎನ್ನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡು ಪಾತಕ. ತೂತು ಮಡಿಕೆಯ ಶರೀರದ ಮೇಲೆ ಪ್ರೀತಿಯಿಟ್ಟು, ಕೀರ್ತಿಸುಟ್ಟು ಕಾಸಿಗೆ ಆಶೆ ಪಡುವ ಐಶ್ವರ್ಯದ ದಾಸನಾಗಿರುವೆ ನಿನ್ನ ಜನ್ಮ ಸುಡಲಿ" ಎಂದು ದ್ರೋಣನಿಗೆ ಅಭಿಮನ್ಯು ಬೈಯುತ್ತಾನೆ. ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ನನ್ನ ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡಿಸಿದಿಯಲ್ಲ ನಿನಗೇನು ದೊರೆಯಿತು? ನಿನಗೆ ರಾಜ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸಿಕ್ಕಿತ್ತೆ? ನಿನ್ನ ಎತ್ತರವಾದ ಪದವಿ ದೊರೆಯಿತೆ? ಒಬ್ಬರ ಜನ್ಮವನ್ನು ಹಾಳು ಮಾಡಿ ನಾವು ಎಂತಹ ಸುಖಪಡುತ್ತೇವೆ. ನನಗೆ ಈ ರಾಜ್ಯಬೇಡ, ಈ ಪದವಿ ಬೇಡ, ಸೈನ್ಯಾಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ಕೌರವೇಂದ್ರನಿಗೆ ಮರಳಿ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ. ಎಂದಾಗ ಕರ್ಣ ಬೇಡ, ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಾಯ ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ ನೀನು ಇದೊಂದು ಸಲ ಯುದ್ಧ ಮಾಡೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗಿ ಎಲ್ಲರೂ ಬಂದರೂ ಅಭಿಮನ್ಯುವಿಗೆ ಭಯವೆಂಬುದು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. ಇವರೆಲ್ಲರನ್ನು ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಸದೆಬಡೆಯುವೆ ಎಂಬ ಅಚಲ ಮನಸ್ಸು ಅವನದಾಗಿತ್ತು. ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾದಾಗ ಅವನ ಆರ್ಭಟ, ಘರ್ಜನೆಯನ್ನು

ನೋಡಿ ಕರ್ಣನು ನೂರು ಹೆಜ್ಜೆ ಹಿಂದಿಡುತ್ತಾನೆ. ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಸಾಯಿಸಿ, ರಥಗಳನ್ನು ಮುರಿಯುತ್ತಾನೆ. ದುಶ್ಯಾಸನನ್ನು ಹೊಡೆಯುವಾಗ ಕರ್ಣನು ಅಭಿಮನ್ಯುವಿನ ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೂ ಧೈರ್ಯಗುಂದದೆ ಅಭಿಮನ್ಯು ಸೈನ್ಯವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿ ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದನು. ಇಲ್ಲಿ ಕೌರವರಿಗೆ ಜಯವಾಯಿತು.

ಅಭಿಮನ್ಯು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮಡಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ಕೃಷ್ಣನು ಮನೆಯವರೆಗೆಲ್ಲ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ನಾನಿಲ್ಲದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿದರೆ ನನ್ನ ಮುಗ್ಧ ಮಗನನ್ನು ನೀವು ಬಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರಿ, ನೀವು ಜೀವಿಗಳು ಎಂದು ಬೈಯುತ್ತಾನೆ. ನನ್ನ ಮಗನನ್ನು ಕೊಂದುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಸೈಂಧವ'ನನ್ನು ನಾನು ಜೀವಂತವಾಗಿ ಉಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ ನಾಳೆಯೇ ಅವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತೆ.

ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನಾನೇ ಬೆಂಕಿಗೆ ಆಹುತಿಯಾಗುತ್ತೇನೆಂದು ಅರ್ಜುನನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿದು ಸೈಂಧವನನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅರ್ಜುನನು ಸಾಯಿಸಿಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ನಾವು ಏನಾದರೂ ಪರಿಹಾರ ಹುಡುಕಲೇಬೇಕೆಂದು ದ್ರೋಣ, ಕರ್ಣರೆಲ್ಲರೂ ಉಪಾಯ ಹುಡುಕುತ್ತಾರೆ. ಒಂದೇ ಒಂದು ದಿನ ಸೈಂಧವನನ್ನು ನಾವು ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ಬಚ್ಚಿಡುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದು. ಅದಕ್ಕೆ ತಡಮಾಡದೆ ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುವಾಗ ಮೊದಲಿಗೆ ದ್ರೋಣ ಅಡ್ಡಬರುತ್ತಾನೆ. ಅವರನ್ನು ತಳ್ಳಿ ಮುಂದೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ.

ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ತಿಳಿದ ಕೃಷ್ಣ 'ಸುದರ್ಶನ ಚಕ್ರದಿಂದ' ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಮರೆಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಸೈಂಧವನು ಹೋತ್ತು ಮುಳುಗಿ ಕತ್ತಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಅರ್ಜುನನು ಅಗ್ನಿಗೆ ಆಹುತಿಯಾಗುವುದನ್ನು ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಇನ್ನೇನು ಅಗ್ನಿಗೆ ಆಹುತಿಯಾಗಬೇಕೆನ್ನುವಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ ಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಚಕ್ರವನ್ನು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಹೋತ್ತು ಇನ್ನು ಮುಳುಗಿಲ್ಲ ಬೆಳಕು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿದೆ. ಇನ್ನು ಕತ್ತಲಾಗಿಲ್ಲ ಇದೇ ಸುಸಮಯವೆಂದು ತಿಳಿದು ಅರ್ಜುನನು ತನ್ನ ಬಾಣದಿಂದ ಸೈಂಧವನನ್ನು ಸಾಯಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸುಧನ್ವ ಕಾಳಗ

ಸುಧನ್ವ ಕಾಳಗ ಎನ್ನುವ ಬಯಲಾಟದ ಮೂಲ ಕಥೆಯನ್ನು ಮಹಾಭಾರತದಿಂದ ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬರುವಂಥ ಕಾಳಗವನ್ನು ಬಯಲಾಟಕ್ಕೆ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಕಾವ್ಯದಿಂದ, ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯನ್ನು ಬಳಸಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮೆಟ್ಟಿ ಗ್ರಾಮದ ಕೆ.ಕನಕಪ್ಪ, ಇವರು ಮೊದಲು, ನಾಟಕ ಮಾಸ್ತರರಾಗಿದ್ದರು. ಆ ನಾಟಕಗಳ ಬೇಡಿಕೆ ಕಡಿಮೆಯಾದಂತೆಲ್ಲ ಬಯಲಾಟವನ್ನು ಕಲಿಸಲು ಮುಂದಾದರು. ಇವರು ವೃತ್ತಿ ಕಲಾವಿದರಾಗಿಯೇ ಜೀವವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಈ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮನೆತನಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಕೌರವರು ಮತ್ತು ಪಾಂಡವರು. ಹಂಸದ್ವಜನು ಇವನು ಚಂಪಾ ಎಂಬ ನಗರದ ಒಬ್ಬ ರಾಜ. ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗದ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಹಂಸದ್ವಜನ ಮಗನೇ 'ಸುಧನ್ವ' ಇವನ ತಾಯಿ ಸುಶೀಲೆ. ಸುಧನ್ವನ ಸತಿ ಪ್ರಭಾವತಿ. ಈ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ತಂದೆ ಮತ್ತು ಮಗನಿಗೆ ಕಲಹವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಸಂಬಂಧಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಮುಖಾಮುಖಿಯಾಗಿ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಕಾಳಗಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ತಂದೆ ಮಗನನ್ನು ಕಾದ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕುವುದು, ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮೀರುವಂತಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ಅರ್ಜುನನಿಗೂ ಮತ್ತು ಸುಧನ್ವನಿಗೂ ಯುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಸುಧನ್ವನು ಮರಣವನ್ನಪ್ಪಿ, ಅರ್ಜುನನು ಜಯ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

ಅರ್ಜುನನ ಮಗನು 'ಬಬ್ರುವಾಹನನು' ತನ್ನ ತಂದೆಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಾನೆ ಚಿತ್ತಾಂಗದೆಯು ತಂದೆಯನ್ನು ಕೊಂದಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ದುಃಖಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಆಗ ಸುತನು ನಿನಗೆ ಸುಧನ್ವನನ್ನು ಕೊಂದಾಗ ನಿನ್ನ ದುಃಖ ಎಲ್ಲಿ ಅಡಗಿತ್ತು ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇಂಥ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು ರೂಢಿಯಾಗಿದೆ. ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವಂಥ ಕತೆಗಳಾಗಿವೆ. ಇಷ್ಟು ಕಥೆಯ ವಿವರ.

ಈ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಂಡವರು ಕೌರವರೆಲ್ಲರನ್ನು ಕೊಂದುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಗೋತ್ರ ಸೂತಕ' ತಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು ಗುರುಗಳಾದ ವ್ಯಾಸರಿಂದ ಸಲಹೆ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಧರ್ಮರಾಜನು ದ್ರವ್ಯ ಕುದುರೆ ತರಿಸಿ, ಅರ್ಜುನ, ಅನುಸಾಪ್ತ, ಸಾತ್ಯಕಿ, ಕೃತವರ್ಮ ಮತ್ತು ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನರ ಬೆಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಕುದುರೆ ಸಿಂಗರಿಸಿ ಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಕುದುರೆಯನ್ನು ಯಾರು ಹಿಡಿದು ಕಟ್ಟುವರೋ ಅವರು

ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕೆಂದು ಕುದುರೆಯ ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಬರೆದು ಬಿಡುತ್ತಾನೆ. 'ಈ ಕುದುರೆಯು ಹಂಸದ್ವಜ ಇವರು ಚಂಪಾ ನಗರಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ರಾಜನು ಕುದುರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿ ಪಟ್ಟಣದ ಶೂರರಿಗೆಲ್ಲ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗಲು ಊರಲ್ಲ ಡಂಗೂರವನ್ನು ಹೊಡೆಸುತ್ತಾನೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಶೂರರು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬರಲಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಅವರನ್ನು ಕಾದ ಎಣ್ಣೆ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕುತ್ತೇನೆಂದು ಸಾರಿಸಾರಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ರಾಜನ ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪದೇ, ಊರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಶೂರರು ಧೀರರು ಎಲ್ಲರೂ ಬಂದು ರಾಜನ ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ತನ್ನ ಮಗನಾದ ಸುಧನ್ವನನ್ನು ಇನ್ನು ಬಂದಿರುವುದಿಲ್ಲ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದರೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತಾಯಿ ಮಡದಿಯರು ಅಡ್ಡಬರುತ್ತಾರೆ. ಆಗ ಸುಧನ್ವನು ತಾಯಿಯ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳುವುದಿಲ್ಲ. 'ಅಮ್ಮಾ ನಾನು ನನ್ನ ತಂದೆ ಮಾತು ಕೇಳದಿದ್ದರೆ, ನಿನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಸಾರ್ಥಕವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ತನ್ನ 'ಮಡದಿ ಬಂದು ಪಾರ್ಥನೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿದರೆ ನೀವು ಸಾಯುವುದಂತು ನಿಜ. ನಾನು ಋತುಮತಿಯಾಗಿ ಇಂದಿಗೆ ಹದಿನೈದು ದಿವಸಗಳಾದವು ನಮಗೆ ಒಂದು ಮಗುವು ಜನಿಸಲಿಲ್ಲ ಇಂಥಹದರಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು ಸರಿಯೇ? ನಮಗೆ ಒಂದು ಮಗುವಾದರೂ ಬೇಡವೇ? ನೀನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅರಮನೆಗೆ ಹೋಗೋಣವೆಂದು ಪತಿಯನ್ನು ಪರಿಪರಿಯಾಗಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ'. ಆಗ ತಂದೆಯ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸಿ ಸತಿಯೊಂದಿಗೆ ಇರುತ್ತಾನೆ.

ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಾರದೇ ಇದ್ದುದಕ್ಕಾಗಿ ಸುಧನ್ವನ ತಂದೆಯು ತನ್ನ ಮಗನನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿ ಮಗನು ಎಂಬ ಮಮಕಾರವಿಲ್ಲದೆ ಕಾದ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸುಧನ್ವನು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನೆನೆಸಿಕೊಂಡಾಗ ಕಿಲಕಿಲನೆ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ನಗುತ್ತಾನೆ. ಮುಂದೆ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಮತ್ತು ಸುಧನ್ವನಿಗೆ ಯುದ್ಧ ನಡೆಸಿದಾಗ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅರ್ಜುನನ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಸುಧನ್ವನು ಮಧ್ಯದಲ್ಲೆಯೇ ಕತ್ತರಿಸಿ ಬೀಳುವಂತೆ ಒಡೆಯುತ್ತಿದ್ದನು.

ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನೇ ಬಂದು ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಲು ಮೊದಲಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ರುದ್ರನನ್ನು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಆಧಾರವಾಗಿ ನಿಂತು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಬಾಣ ಬಿಡಲಿಕ್ಕೆ ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅವನೇ ಭೀಮನನ್ನು ಸುಧನ್ವನು ಕತ್ತರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬಾಣದ ಒಂದೇ ಒಂದು ತುಂಡು ಸುಧನ್ವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತದೆ. ತನ್ನ ಮಗನ ಮರಣಕ್ಕೆ ದುಃಖಿಸಿದ ಹಂಸದ್ವಜನು ಕೃಷ್ಣನ ಉಪದೇಶದಂತೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅವನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಬಭ್ರುವಾಹನನು ತಾಯಿ ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪದೆ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಶರಣಾಗಲು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. "ಎಲೈ ಭಭ್ರುವಾಹನನೆಂಬ ಲಂಡಾ ಎನ್ನ ಮುಂದೆ ನಿನ್ನ ಪೌರಷವು ಈಡೇರುವುದೇ, ಗುಬ್ಬಿಯ ಪರಾಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಹೆಬ್ಬಲಿಯು ಭಯಪಡುವುದೆ ಎಲೈ ಮೂರ್ಖ..... ಎನ್ನೊಡನೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲಬಲ್ಲ! ಮುರಿಯುವೆ ನೋಡು ಹಲ್ಲಾ" ಎಂದು ಅರ್ಜುನನು ಸಿಟ್ಟಿಗೆದ್ದು ಹೊಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಸಿಟ್ಟನ್ನು ಸಹಿಸಲಾರದೆ ಬಭ್ರುವಾಹನನು "ಉರಗಹುತ್ತಿನೋಳ್ ಕರವನಿಟ್ಟರೆ ಸರ್ಪವು ಕಚ್ಚದೇ ಬಿಟ್ಟೀತೇ" ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ತೆಗೆಯುತ್ತಾನೆ.

ಅರ್ಜುನನ ಸಾವನ್ನು ತಿಳಿದು ಚಿತ್ತಾಂಗದ ದುಃಖಿಸುತ್ತಾಳೆ. ತಂದೆಗೆ ಶರಣಾಗಲಲು ಹೋದರೆ ನನ್ನನ್ನು ಹೊಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಸುಧನ್ವನನ್ನು ಕೊಂದಿದ್ದು ನಿನಗೆ ದುಃಖವಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದಾಗ ಮತ್ತೆ ಚಿಂತೆಗೆಡೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಮಗನನ್ನು ತಂದೆ ಕೊಂದರೆ, ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮಗನೇ ತಂದೆಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸರಿ ಎನಿಸಿದಂತೆ ಮಾಡುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಒಂದು ಕಥೆಗೆ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತುಂಬಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ರಾವಣ ದಿಗ್ವಿಜಯ

ರಾವಣದಿಗ್ವಿಜಯದ ಮೂಲವಸ್ತು ರಾವಾಯಣದಿಂದ ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲೆಲ್ಲ ರಮನು ಮಾನವತ್ವ ನಮಗೆ ಕಾಣುವುದು. ರಾವಣನ ಪಾತ್ರ ಗೌಣವಾಗಿಗಿದ್ದರು. ರಾವಣನು ಪರಾಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ತೇಜಸ್ಸು, ಧೈರ್ಯದಲ್ಲಿ ರಾಮನಿಗೆ ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗುವನು. ಆದರೆ ಈ ಬಯಲಾಟದ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಸೌಂದರ್ಯ, ಧೀರತನ,

ಸಿರಿಸಂಪತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವನಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ದುರ್ಗುಣ ಅವನಲ್ಲಿ ಕಾಡುತ್ತದೆ. ಅದು 'ಪರಸ್ತ್ರಿಯ ವ್ಯಾಮೋಹ. ಈ ದುರ್ಗುಣವೊಂದು ಅವನ ಸುಗುಣದ ರಾಶಿಯನ್ನೆಲ್ಲ ಧ್ವಂಸಮಾಡುವುದು. ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಬೆಂಕಿಯ ಕಡ್ಡಿ ಹತ್ತಿಯ ರಾಶಿಗೆ ಬಿದ್ದರೆ ಹೇಗೆ ಸುಟ್ಟುಹೋಗುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಕಥೆಯಲ್ಲಾಗುತ್ತದೆ. ರಾವಣನ ಹೆಂಡತಿ ಮಂಡೋದರಿ, ಮಗ 'ಇಂದ್ರಜಿತ'

ರಾವಣನು ನನ್ನ ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಜನ ಸ್ತ್ರಿಯರಿದ್ದಾರೆ. ಅವರೆಲ್ಲ ಸುಂದರಿಯರಲ್ಲವೆ ? ಇಲ್ಲ ನಮ್ಮ ರಾಕ್ಷಸ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಸುಂದರಿಯರಾದ ಹೆಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪರರ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಯಾಕೆ ನೋಡಬೇಕು? ಎಂದು ತನ್ನನ್ನು ತಾನೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ರಾವಣ ಶಿವನನ್ನು ಕುರಿತು ತಪಸ್ಸನ್ನಾಚರಿಸಿದರೆ ಶಿವನಿಂದ ಒಳ್ಳೆಯ ವರಗಳನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದೆಂದು. ಅಲ್ಲಿ ನಾರದರು ಎದುರಾಗಿ ಒಂದು ವಿಷಯ ಕೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದಕ್ಕೆ ರಾವಣನು ನಾರದರ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಶಿವನಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಪಾರ್ವತಿಯನ್ನು ನನಗೆ ಸತಿಯನ್ನಾಗಿ ಕೊಡು ತಂದೆ ಎಂದು ಕೇಳಿ ಪಾರ್ವತಿಯನ್ನು ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

ಇನ್ನೊಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ 'ವೇದಾವತಿ'ಯು ಗೋವಿಂದನನ್ನು ಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಕುಳಿತಾಗ ಸೂರ್ಪನಖಿಯ ಮಗ 'ಶಂಕಾಸುರ'ನು ವೇದಾವತಿಯ ತಂದೆಯನ್ನು ಕೊಂದು ಬಲವಂತದಿಂದ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಇದನ್ನು ನಾರದರು ನೋಡಿ ವೇದಾವತಿಗೆ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರ ಪಟಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಶಂಕಾಸುರನು ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಶಿವನ ಆಟ ಯಾರು ಬಲ್ಲರು ಅವನು ಅಡಿದಂತೆ ಅಡುವೆವು. ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಕಥೆಯು ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ.

ಋಷಿಯ ಶಾಪದಿಂದ ಮುಕ್ತರಾಗಿ ಜಯವಿಜಯರು ಮೊದಲನೆ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಹಿರಣ್ಯಕಶ್ಯಪರು ನರಸಿಂಹನಿಂದ ಹತರಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ರಾವಣ ಕುಂಭಕರ್ಣರಾಗಿ ಜನ್ಮಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ರಾವಣನಿಗೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಋಷಿಯಶಾಪ ಮತ್ತು ಪತಿವ್ರತಾ ಶಾಪವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅವನನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತೇನೆಂದು ನಾರದರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ರಾವಣನು ವಂಶದ ಉದ್ಧಾರದ ಬಗ್ಗೆ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾನೆ . ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ನಾರದರು, ನಿನ್ನ ಚಿಂತೆ ನನಗೆ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ನಿಮ್ಮ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಯಾರು ಇಲ್ಲ.

ಹೇಗಾದರೂ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಬೇಕು ಅಂದುಕೊಂಡೆಯಲ್ಲ, ಶಿವನನ್ನು ಕುರಿತು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡು. ನಿನ್ನ ತಪಸ್ಸು ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಆಗ ಶಿವ ವರವೇನು ಬೇಕು ಕೇಳು ಎಂದಾಗ, ನಿನ್ನ ಸತಿಯಾದ ಪಾರ್ವತಿಯನ್ನು ನನಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಮದುವೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಕೇಳು ಆ ಮಾತಿಗೆ ಶವನು ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವುದಿಲ್ಲ ನಾರದರು ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ ಪಾರ್ವತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

ಶಿವನಿಗೂ ಪಾರ್ವತಿಗೂ ಕಲಹವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಪುನಹ ಗಂಗಿ ಮತ್ತು ಗೌರಿಯರಲ್ಲಿ ಕಲಹವಾಗುತ್ತದೆ. ಪಾರ್ವತಿಯು ಶವನಿಗೆ ಹೀಗೆ ಕೇಳುತ್ತಾಳೆ. 'ಮೇಲೆ ನಿನಗೆಷ್ಟು ಪ್ರೀತಿ ಅವಳನ್ನು ಕೊಡದೆ ನನ್ನನ್ನು ಕೊಟ್ಟೆಯಾ. ಎಂದಾಗ ಅಯ್ಯೋ ಹುಚ್ಚಿ ಭಕ್ತನಾದ ರಾವಣನು ಯೋಚನೆ ಮಾಡದೆ ಗಂಗೆಯನ್ನು ಕೇಳಿಲ್ಲ ನಿನ್ನನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಲ್ಲೇನಿದೆ ನೀನು ಈಗಲೇ ರಾವಣನಿಂದ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ಪಾರ್ವತಿಯು 'ಇದದೆಂಥ ನ್ಯಾಯ ಒಬ್ಬರ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಕೊಡುವುದೆ? ಬೇರೆಯವರ ಪತಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ ನಿನ್ನಂತೆಯೇ ಕೊಡುವವರೆ? ವಿಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ಪಾರ್ವತಿಯು ರಾವಣನ ಜೊತೆ ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ.' ನಾರದನು ನಾನು ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವನು ನಮ್ಮ ದೇಶಕ್ಕೆ ಉಳಿಗಾಲವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದು ಇದಕ್ಕೇನಾದರೂ ಉಪಾಯ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಯೋಚಿಸುವಾಗ ರಾವಣನು ಒಂದು ನಾರದರೆ, ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ಹೇಗಿರುವಳು ಎಂದು ಕೇಳಿದಾಗ, ಇದೇ ಒಳ್ಳೆ ಸಮಯವೆಂದು ತಿಳಿದು ನಾರದರು 'ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯ ಬಣ್ಣ' ಉದ್ಭವಾದ ಮೂಗು, ಕೆಂಪುಕಣ್ಣು, ಗೋರೆಹಲ್ಲುಗಳು ಈ ಲೋಕವನ್ನು ಒಂದೇ ಸಲಕ್ಕೆ ನುಂಗುವಂತ ಬಾಯಿ, ಇಂಥವಳನ್ನು ಸುಂದರಿಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೀಯಲ್ಲಾ ತಿರುಗೊಮ್ಮೆ ನೋಡು ಎಂದಾಗ ಪಾರ್ವತಿಯು ಕಾಳಿರೂಪವನ್ನು ತಾಳುತ್ತಾಳೆ. 'ಆಗ ರಾವಣನು ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ಪಾರ್ವತಿಯನ್ನು ಶಿವನಲ್ಲಿಗೆ ಕಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ನಾರದನಿಗೆ ಸಂತೋಷವಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಇಬ್ಬರೂ ಉಪಾಯಮಾಡಿ ಮಂಡೋದರಿಯ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ರಾವಣನ ವಿವಾಹ

ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಮದುವೆಯಾಗಿ ಕೆಲವೇ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ರಾವಣನು ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯನ್ನು ಗೆಲ್ಲಲು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಮಂಡೋದರಿಯು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೋಗದಂತೆ ತಡೆಯುತ್ತಾಳೆ. ಆದರೂ ಅವಳ ಮಾತು ಕೇಳದೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ “ಕಂಕಣ ವಿಸರ್ಜನೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಖಿಡ್ಗ ಹಿಡಿಯಿರಿ ಅಂದಾಗ ನಿಮಗೆ ಜಯ ಸಿಗುತ್ತದೆ” ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ.

ಕುಶದ್ವಜನ ಮಗಳು ವೇದಾವತಿಯು ಗೋವಿಂದನನ್ನು ವಿವಾಹವಾಗಬೇಕೆಂದು ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಕೂಡುತ್ತಾಳೆ. ಇವಳನ್ನು ಕಂಡು ಶಂಕಾಸುರನು [ಶೂರ್ಪನಕಿಯ ಮಗ] ಆಕೆಯ ತಂದೆಯನ್ನು ಕೊಂದು ಬಲವಂತ ಮಾಡುವಾಗ ನಾರದರು ನೋಡುತ್ತಾರೆ. ನೋಡು ಶಂಕಾಸುರ ಇವಳನ್ನು ನೀನು ಮುಟ್ಟಬೇಡ, ಇವಳು ಒಳ್ಳೆಯವಳಲ್ಲ ಇವಳಿಂದ ದೂರ ಇರುವುದೇ ಒಳ್ಳೆಯದು ಇವಳೊಂದಿಗೆ ವಿವಾಹವಾದರೆ ನಿನಗೆ ಮರಣವಂತು ಖಂಡಿತವೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ, ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅರಿತುಕೊಂಡು ಶಂಕಾಸುರನು ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ನಾರದರು ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವಂತೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ದ್ವಾರಪಾಲಕನನ್ನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಕೇಳಿದಾಗ ವರಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ರಾವಣನ ಕಡೆಯವರು ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಒಳನುಗ್ಗುತ್ತಾರೆ.

ಆಗ ರಾವಣನು ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬ ವಿಷಯ ತಿಳಿದತಕ್ಷಣ ಬಂದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಅವನು ನನ್ನನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿಲ್ಲ ನನ್ನ ದ್ವಾರಪಾಲಕ ನೀನು ಅವನನ್ನು ಸಾಯಿಸಲು ಬಂದಿಯಾ ಎಂದು ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ಸೇವಕಿಯಾದ ಮದನ ಮಂಜರಿ, ಮಾಯಾ ಮಂಜರಿಯರಿಂದ ಸೆರೆಹಿಡಿಯಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಈ ವಿಷಯ ನಾರದರಿಗೆ ತಿಳಿದ ಮೇಲೆ ಮಂಡೋದರಿಗೆ ಈ ವಿಷಯ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಪತಿಯನ್ನು ಒಡಲ ಬಲಿಚಕ್ರದೇವ ಮತ್ತು ಅವನ ಸತಿಯಾದ ದತ್ತಭದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ಕೊನೆಗೆ ದತ್ತಭದ್ರೆಯು ನಾರದರಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ರಾವಣನನ್ನು ಬಿಡುವಂತೆ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆ ಉಪಾಯದಿಂದ ಹೇಳು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ.

ಉಪಾಯವನ್ನು ಹುಡುಕಿ “ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ದಶರಥನ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿರಾಮಚಂದ್ರನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಸೇತುವೆ ಕಟ್ಟಿ ಲಂಕಾನಗರದಲ್ಲಿ ಮಹಾಯುದ್ಧವೆಸಗಿ ಆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಈ ರಾವಣ ಕುಂಭಕರ್ಣಿಗೆ ಮುಕ್ತಿನೀಡುವನೆಂದು ನಮ್ಮ ತಂದೆ ದಕ್ಷಬ್ರಹ್ಮನು ಹೇಳಿರುವನು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಬಿಡು”⁷ ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ರಾವಣನನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ರಾವಣನು ಲಂಕಾನಗರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಾಗ ವೇದಾವತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಅವಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ, ‘ಪರಸ್ತ್ರೀ ಪರಧನ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು ಮಂಡೋದರಿ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಆ ಮಾತಿಗೆ ರಾವಣನು ಅವಳು ಪರಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲ ಕನ್ಯಾಮಣಿ ನಾನು ಅವಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುತ್ತೇನೆ. ಆದರೆ ನಿನ್ನನ್ನು ಕೈ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ಚಿಂತೆಮಾತ್ರ ಮಾಡಬೇಡವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇವನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಮುಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಸೀತೆಯಾಗಿ ಜನಿಸಿ, ಶ್ರೀ ರಾಮನನ್ನು ನನ್ನ ಪತಿಯಾಗಿ ಪಡೆಯುವೆ ಆಗ ನಿನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನಿಂದ ತಗೆಯಿಸುವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಯಜ್ಞಘಂಡಕ್ಕೆ ಆಹುತಿಯಾಗುತ್ತಾಳೆ.

ಸುಂದೋಪಸುಂದರ ಕಥೆ

ಸುಂದೋಪಸುಂದರ ಎಂಬ ಕಥೆಗೆ ಮೂಲ ವಸ್ತು ಪುರಾಣ. ಈ ಬಯಲಾಟ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಸುಂದರ, ಉಪಸುಂದರ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಸಹೋದರರು. ಹಿರಿಯವನು ಸುಂದೋಪ. ಕಿರಿಯವನು ಉಪಸುಂದರ ಇವರು ಶಿವನಿಂದ ವರಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವಸಲುವಾಗಿ ಘೋರ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇವರಿಬ್ಬರ ತಪಸ್ಸನ್ನು ನೋಡಿ ಶವನಿಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಶಿವನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ನಿಂತಾಗ, ಇವರಿಬ್ಬರು ತಮ್ಮ ಶಿರವನ್ನು ಶಿವನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಲು ಮುಂದಾಗುತ್ತಾರೆ. ಶಿವನು ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ನಿಮಗೆ ಎಂಥಂಥ ವರಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ನೀವೆ ಕೇಳಿರಿ ಎಂದಾಗ “ಎಂಬತ್ತನಾಲ್ಕು ಕೋಟಿ ಜೀವರಾಶಿಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯಾಗುವಂತೆ ಮತ್ತು ಮೃತ್ಯು ದೇವತೆಯಿಂದಲೂ ಮರಣ ಬಾರದಂತೆ ವರನೀಡು ತಂದೆ ಎಂದಾಗ, ಶಿವನು ಕೇಳಿದ ವರಗಳಿಗೆ ವರ ನೀಡುತ್ತಾನೆ.

ಅದರ ಸ್ತ್ರೀ ವ್ಯಾಮೋಹದಿಂದ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಕಲಹವಾದಾಗ ಮಾತ್ರ ನಿಮ್ಮ ಬಾಣಗಳಿಂದಲೇ ನಿಮಗೆ ಮರಣಬರುವುದು. ಬೇರೆ ಯಾರಿಂದಲೂ ಮರಣವಿಲ್ಲ”⁸ ಎಂದು ಶಿವನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಅಮರಾವತಿ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ದಾಳಿಯಿಡುತ್ತಾರೆ. ವಿಷಯ ತಿಳಿದ ಇಂದ್ರನು ಮತ್ತು ನಾರದರು ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ವಿಷ್ಣುವಿದ್ಯೆಗೆ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಇವರಿಬ್ಬರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ.

ಅಷ್ಟೊತ್ತಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ವೈಕುಂಠಕ್ಕೆ ದಾಳಿಯಿಡುತ್ತಾರೆ. ಇವರಿಬ್ಬರು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ತಮ್ಮಂತೆ ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಶಿವನು ನೋಡಿದರೆ, ಯಾರಿಂದಲೂ ನಿಮಗೆ ಮರಣವಿಲ್ಲವೆಂದು ವರಕೊಡುವನು. ಹಾಗಾದರೆ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮತಮ್ಮಲ್ಲಿಯೇ ಕಲಹವುಂಟಾಗುವಂತೆ ಉಪಾಯ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮನು ಒಂದು ಸುಂದರ ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ರೂಪಿಸಿ, ಇವಳಿಂದ ಕಲಹವಾದರೆ ಇವರಿಗೆ ಮರಣಬರಬಹುದೆಂದು ವಿಷ್ಣು, ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ಒಳ್ಳೆಯ ಉಪಾಯವೆಂದು ತಿಳಿದು ಚಂದ್ರನಂತಿರುವ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ, ಕೋಗಿಲೆಯ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ, ಸುಂದರವಾದ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅವಳ ಹೆಸರು 'ತಿಲೋತ್ತಮೆ' ಇವಳು ಸುಂದರ ಉಪಸುಂದರರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿ ಕಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವಳ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಇಬ್ಬರೂ ಮಾರು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಅವಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸಲು ಇಬ್ಬರೂ ಮುಂದಾಗುತ್ತಾರೆ. ಆಗ ತಿಲೋತ್ತಮೆ ಸುಂದರನನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿ ಮಾತನಾಡುವಂತೆ ನಾಟಕಮಾಡುತ್ತಾಳೆ. ನಂತರ ಉಪಸುಂದರನಲ್ಲಿಯೂ ಅದೇ ರೀತಿ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಹೀಗೆ ದಿನದಿಂದ ದಿನಕ್ಕೆ ಇಬ್ಬರ ಪ್ರೀತಿಯು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಲಹವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಸುಂದೋಪನು ಮೊದಲಿಗೆ 'ನಾನು ಅವಳನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸಿರುವೆ. ಅವಳು ನಿನಗೆ ಅತ್ತಿಗೆ, ನಿನಗೆ ತಾಯಿ ಸಮಾನ ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ, ಉಪಸುಂದರನು ನಿನಗಿಂತ ಮುಂಚೆ ಅವಳು ನನ್ನನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸುವುದರಿಂದ ಜೊತೆ ಅವಳನ್ನೇ ನಾನು ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ 'ತಮ್ಮ ಹೆಂಡತಿ ಮಗಳ ಸಮಾನವೆಂದು' ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇವರಿಬ್ಬರು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದೆ ಸಹೋದರರೆಂಬುದನ್ನು ಮರೆತು ಯುದ್ಧ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಹೋದರರಿಬ್ಬರು ಸಾವನ್ನಪ್ಪುತ್ತಾರೆ.

ಅಡಿ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

1. ಡಾ||ಕೆ.ಆರ್. ದುರ್ಗದಾಸ್ : ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಯಲಾಟಗಳು ಪು.123:1966
2. ಡಾ||ಕೆ.ಆರ್. ದುರ್ಗದಾಸ್ : ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಯಲಾಟಗಳು ಪು.115:1966
3. ಅಭಿಮನ್ಯು ಕಾಳಗ : ಬಯಲಾಟ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ
4. ಅಭಿಮನ್ಯು ಕಾಳಗ : ಬಯಲಾಟ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ
5. ಸುಧನ್ವ ಕಾಳಗ : ಬಯಲಾಟ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ
6. ರಾವಣ ದಿಗ್ವಿಜಯ : ಬಯಲಾಟ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ
7. ರಾವಣ ದಿಗ್ವಿಜಯ : ಬಯಲಾಟ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ
8. ಸುಂದೋಪಸುಂದರ ಕಥೆ : ಬಯಲಾಟ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ

ಆಕಾರ ಗ್ರಂಥಗಳು

1. ಡಾ||ಕೆ.ಆರ್. ದುರ್ಗದಾಸ್ : ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಯಲಾಟಗಳು, ಸಮತಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮಹಾಂತೇಶ ನಗರ, ಬೆಳಗಾವಿ-1966
2. ಅಭಿಮನ್ಯು ಕಾಳಗ : ಬಯಲಾಟ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ
3. ಅಭಿಮನ್ಯು ಕಾಳಗ : ಬಯಲಾಟ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ
4. ಸುಧನ್ವ ಕಾಳಗ : ಬಯಲಾಟ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ
5. ರಾವಣ ದಿಗ್ವಿಜಯ : ಬಯಲಾಟ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ
6. ರಾವಣ ದಿಗ್ವಿಜಯ : ಬಯಲಾಟ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ
7. ಸುಂದೋಪಸುಂದರ ಕಥೆ : ಬಯಲಾಟ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ

“ಜೋಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀ ಸಂವೇದನೆ”

MALLAPPA CHENNABHATTI
RESEARCH SCHOLAR
DR.R.C.HIREMATH INSTITUTE OF KANNADA STUDIES
KARNATAKA UNIVERSITY DHARWAD

ಡಾ. ಚಂದ್ರಶೇಖರಕಂಬಾರರ 'ಜೋಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ' ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀ ಸಂವೇದನೆ

ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಆಧುನಿಕತೆ ಮತ್ತು ವಸಾಹತುಶಾಹಿಯ ಅನುಭವಗಳು ಉಂಟುಮಾಡಿರುವ ಪಲ್ಲಟಗಳಿಂದಾಗಿ ಹೊಸ ಅನುಭವವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು ವಸಾಹತೀಕೃತ ಸಮುದಾಯಗಳು ಹಲವು ಬಗೆಯ ತಲ್ಲಣಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದವು. ಹಾಗೆಯೇ ಆಧುನಿಕ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬದಲಾದ ಸ್ಥಿತ್ಯಂತರಗಳಿಂದಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀ ಸಂವೇದನೆಗೆ ಒತ್ತು ನೀಡಿದ್ದರಿಂದ ಸ್ತ್ರೀ ಪರವಾದ ನಿಲುವುಗಳು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ರೂಪ ಪಡೆದವು. ಸ್ತ್ರೀ ಸಂವೇದನೆ ಎಂದರೆ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡು ಸ್ತ್ರೀ ಪರವಾದ ದೋರಣೆಗಳಾಗಿವೆ. ಸ್ತ್ರೀ ಸಂವೇದನೆಯನ್ನು ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಭಾವನಾತ್ಮಕವಾದ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯೆಂದು ಗುರುತಿಸದೆ, ಸ್ತ್ರೀ ಸಂವೇದನೆಯು ಕೂಡಾ ಪುರುಷ ಸಂವೇದನೆಯಂತೆ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ವರೂಪಗಳಿಂದ ರೂಪಗೊಂಡದ್ದಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಗಂಡಿಗೆ ಮತ್ತು ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಲಿಂಗ ತಾರತಮ್ಯವಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಕಂಬಾರರು ತಮ್ಮ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಉಳಿಗಮಾನ್ಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಶೋಷಣೆ, ಹಿಂಸೆ, ಕ್ರೌರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ನೆಲೆಗಳ ನಡುವೆ ಸ್ತ್ರೀ ಸಂವೇದನೆಯ ವಿವಿಧ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ತ್ರೀ ಪರವಾದ ಕಾಳಜಿ, ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷರ ಅನ್ಯೋನ್ಯ ಸಂಬಂಧ ಹಾಗೂ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಸೃಜನಶೀಲತೆಯ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿ ನಿರೂಪಣೆಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುವುದು ಈ ನಾಟಕದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅಧಿಕಾರದ ವಿರುದ್ಧ ಒಂದು ಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ಕಂಬಾರರು ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಭೂಮಿಗೆ ಸಮೀಕರಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಚೈತನ್ಯದಾಯಕ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ಪುನರ್ ರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸಫಲ ಕಾಮದ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಹೆಣ್ಣಿನ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸಂವೇದನೆಗಳನ್ನು ವಿವಿಧ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಶೋಧಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ಹೆಣ್ಣಿನ ಗರ್ಭಧಾರಣೆ ಮತ್ತು ಭೂಮಿಯ ಸಸ್ಯಧಾರಣೆ ಇವೆರಡು ಸಮೃದ್ಧತೆಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಕಂಬಾರರ ನಾಟಕರಚಿತಗೊಂಡಿವೆ. ಸ್ತ್ರೀ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಸ್ತ್ರೀ ಸಮಾನತೆಯ ಹಕ್ಕಿನ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆಧುನಿಕ ಜಗತ್ತಿನ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಪವಿತ್ರ-ಅಪವಿತ್ರ, ಪಾಪ-ಪುಣ್ಯ, ನೈತಿಕ-ಅನೈತಿಕ, ಹಾದರ-ಪಾತಿವ್ರತ್ಯ ಎಂಬ ರೂಢಿಗತ ವೈರುಧ್ಯಗಳನ್ನು ಮುರಿದು ಹೊಸ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ರೂಪಿಸುವ ಆಶಯವಾಗಿ ಈ ನಾಟಕರಚನೆಗೊಂಡಿದೆ.

ಕಂಬಾರರ ಬಹುಪಾಲು ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರತಿನಾಯಕರುಗಳು ಶಕ್ತಿಶಾಲಿ ಸಫಲ ಕಾಮದ ಪ್ರತೀಕಗಳಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. 'ಜೋಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ'ಯಲ್ಲಿ ಬಸಣ್ಣ ಅಂತಹ ಶಕ್ತಿಶಾಲಿ ಕಾಮದ ಪ್ರತೀಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈತನ ಶಕ್ತಿಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯಗಳ ಆರಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕ ಕಾಮದ ಅನುಭವದಲ್ಲಿ ಕಾಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಹೆಣ್ಣಿನ ಅಂತಃಕರಣ ವಿಕಾಸ ಮತ್ತು ಬದುಕಿನ ವಿಕಾಸ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಎಂಬ ಆಶಯವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ಜಾನಪದ ನಂಬಿಕೆಯಾದ ಪಡುವಲಕಾಯಿಯನ್ನು 'ಜೋಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಯ' ಸಂಕೇತವಾಗಿ ರೂಪಿಸಿ, ಇದರ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಸಂವಹನವಾಗುವ ಕಾಮವು ನಿಸರ್ಗದತ್ತವಾದ ಹಾಗೂ ದೈವದತ್ತವಾದದೊಡನೆ ಶಕ್ತಿ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯ ಸ್ತ್ರೀ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಸಫಲ ಕಾಮದ ಪ್ರತೀಕವಾದ 'ಬಸಣ್ಣ' ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಅಧಿಕಾರವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಊರಿನ ಉಳಿಗಮಾನ್ಯ ಪ್ರಭುವಾದ ಗೌಡನೊಂದಿಗೆ ಸಂಘರ್ಷಕ್ಕೀಡುಯುತ್ತಾನೆ.

ಇದರ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಸಫಲ ಕಾಮ ಮತ್ತು ಅಧಿಕಾರ ಕಾಮಗಳೆರಡೂ ಪರಸ್ಪರ ಘರ್ಷಣೆಗೊಳಗಾಗಿ ಒಂದು ಮತ್ತೊಂದರ ಮೇಲೆ ಪ್ರಭುತ್ವ ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾನಂತರದ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಜಮೀನುದಾರಿ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಕ್ರಮೇಣ ದುರ್ಬಲಗೊಂಡು, ಆಕ್ರಮಣಕ್ಕೊಳಗಾದ ವರ್ಗ, ಕಾಮವನ್ನು ಒಂದು ಪ್ರಬಲ ಅಸ್ತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು

ವರ್ಗದಅಧಿಕಾರ ಕೇಂದ್ರಗಳನ್ನು ಅಂದರೆಒಡತನದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಮಾದರಿಗಳನ್ನು ದಿಕ್ಕರಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿದೆ. ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯಜೊತೆಗೆ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಅನನ್ಯತೆಯಅಥವಾ ಅಸ್ತಿತ್ವದ ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ. ಹೆಣ್ಣು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಗೊಂಡು ಸ್ವಂತ ವಲಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸ್ತ್ರೀ ಸಂವೇದನೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಮುಖ್ಯಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿದೆ. ಸ್ತ್ರೀಯರ ಅನನ್ಯತೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಸ್ತ್ರೀಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಲೈಂಗಿಕತೆಯ ಸುತ್ತ ಹೇರಲ್ಪಟ್ಟ ನಿಯಂತ್ರಣಗಳನ್ನು ಮೀರಿ ಹೊಸ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ರೂಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರೊಂದಿಗೆ ಸ್ತ್ರೀ ಶಕ್ತಿ ಕೇಂದ್ರವೊಂದರ ಸ್ಥಾಪನೆಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ.

ಈ ಬಗೆಯ ಸ್ತ್ರೀ ಅಧಿಕಾರಕೇಂದ್ರವೊಂದರ ಸ್ಥಾಪನೆ ಕೋಡಾ ನಪುಂಸಕ ಜಮೀನ್ದಾರಿಒಡತನದ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ಪ್ರತಿಭಟನೆಯಾಗಿದೆ. ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣುಗಳು ಸೃಷ್ಟಿ ಮೂಲದ ಪ್ರಮುಖಜೀವ ದ್ರವ್ಯಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಒಂದು ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತದೆ, ಬೇಡುತ್ತದೆ, ಆರಾಧಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬರುವವಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಫಲವತ್ತಾದ ಹೊಲಗಳಾಗಿವೆ. ಹಾಗೆಯೆಗೌಡ್ತಿ, ಬಸ್ತಿ, ಶಾರಿ ಈ ಎಲ್ಲರೂಕಾಮದಆರಾಧಕರು. ಒಂದುದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಇವರದುಜಡತ್ವದ ನಿರಾಕರಣೆಯಾಗಿದ್ದುಚೈತನ್ಯದಆರಾಧನೆಯಾಗಿದೆ. ವಸಾಹತುಶಾಹಿ ಅನುಭಾವದನಂತರ ಬಂದ ಹೊಸ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀತಿಯಿಂದಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀತ್ವದ ಆದರ್ಶದ ಮಾದರಿಗಳು ಪಲ್ಲಟಗೊಂಡದರಚಿತ್ರಣವನ್ನುಕಂಬಾರರಜೋಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ ನಾಟಕ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಕಂಬಾರರ'ಜೋಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ' ನಾಟಕದಲ್ಲಿಹೆಣ್ಣನ್ನುಅಧಿಕಾರದ ವಿರುದ್ಧಒಂದು ಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಜಾನಪದಕಥೆಯೊಂದರಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಭಾರತದಲ್ಲಿಜಾರಿಯಲ್ಲಿದ್ದಅಧಿಕಾರ ಹಾಗೂ ಯಜಮಾನ್ಯವನ್ನು ಸ್ತ್ರೀ ಶಕ್ತಿಯಕೇಂದ್ರವಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸುವ ಹೊಸ ರೀತಿಯಧೋರಣೆಯನ್ನು ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಪರಾಮರ್ಶನ ಗ್ರಂಥಗಳು

1. ಡಾ.ಚಂದ್ರಶೇಖರಕಂಬಾರ - ಜೋಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ. ಅಂಕಿತ ಪುಸ್ತಕ, ಬೆಂಗಳೂರು-2017
2. ಡಾ.ಬಸವರಾಜ ಮಲಶೆಟ್ಟಿ - ಕೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯಅಕಾಡೆಮಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಪುರಸ್ಕೃತಕನ್ನಡ, ಲೇಖಕರು, ಚಂದ್ರಶೇಖರಕಂಬಾರ, ನವಕರ್ನಾಟಕ, ಪಬ್ಲಿಕೇಷನ್ಸ್ ಬೆಂಗಳೂರು-2015
3. ಕೆ.ಎಸ್.ರಾಮಮೂರ್ತಿ - ಜಾನಪದ ಸೋಗಡಿನ ಕವಿ ಡಾ.ಚಂದ್ರಶೇಖರಕಂಬಾರ, ಚೇತನ ಬುಕ್ ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು-2017

12 ನೇ ಶತಮಾನದ ಶಿವಶರಣೆ ಕಾಳವೈಯ ಕಾಯಕ ನಿಷ್ಠೆಯ ಮಹತ್ವ

ಡಾ. ಮಲ್ಲಯ್ಯ

ಕನ್ನಡ ಸಹಾಯಕ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು

ಸರಕಾರಿ ಪ್ರಥಮ ದರ್ಜೆ ಮಹಿಳಾ ಕಾಲೇಜ್ ರಾಯಚೂರು

12ನೇ ಶತಮಾನದ ಶಿವಶರಣೆಯರು ಕೈಗೊಂಡ ಚಳುವಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀ ಮುಕ್ತಿ ಕೂಡ ಒಂದು! ಅಖಂಡವಾದ ಹೆಣ್ಣಿನ ಮೌನಕ್ಕೆ ಧ್ವನಿ ಬಂದದ್ದೆ ಬಸವಾದಿ ಶರಣರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ. ಶಿವಶರಣರು ಮಹಿಳೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುಪಾಡುಗಳಿಂದ ವಿಮುಕ್ತ ಮಾಡಿದರು. ಶತ ಶತಮಾನಗಳಿಂದ ಸ್ತ್ರೀ ಅನುಭವಿಸಿದ ಅಸಮಾನತೆ, ಶೋಷಣೆಗೆ ಈ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ವಿಮೋಚನೆಯ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆಯಿತು. ಅನೇಕ ಶಿವಶರಣೆಯರು ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಾಧನೆಗೈದು ವಚನಗಳ ರಚನೆಗೆ ತೊಡಗಿದ್ದು ಒಂದು ಐತಿಹಾಸಿಕ ದಾಖಲೆಯೇ ಸರಿ! 33 ವಚನಕಾರ್ತಿಯರು ವೈಚಾರಿಕ ನೆಲೆಗಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ವಚನಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದು, ಸ್ತ್ರೀ ಚಿಂತನೆ ಮತ್ತು ಆಲೋಚನಾಕ್ರಮದ ಪ್ರಬುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಸಾರುತ್ತದೆ.

ವಚನಕಾರ್ತಿಯರಲ್ಲಿ ದಲಿತ ಲೋಕದ ಸಂವೇದನೆಯನ್ನು ದಲಿತವಚನಕಾರ್ತಿರು ಅತ್ಯದ್ಭುತವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಉಲಿಂಗಪೆದ್ದಿಗಳ ಪುಣ್ಯಸ್ತ್ರೀ ಕಾಳವೈಯೇ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗುತ್ತಾಳೆ. ಅವಕಾಶ ಕೊಟ್ಟರೆ ಸ್ತ್ರೀಯೂ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಬಲ್ಲಳು ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ. ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ 'ಕಾಳವೈ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ನಾಲ್ಕು ಜನ ವಚನಕಾರ್ತಿಯರು ದೊರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಮೊದಲಿಗೆ ಬರುವಾಕೆ ಉಲಿಂಗಪೆದ್ದಿಗಳ ಪುಣ್ಯಸ್ತ್ರೀ ಕಾಳವೈಯು 'ಉಲಿಂಗಪೆದ್ದಿಗಳರಸ' ಎಂಬ ಅಂಕಿತನಾಮ ದಿಂದ ಹನ್ನೆರಡು ವಚನಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದಾಕೆ. 'ಕದಿರ ಕಾಯಕದ ಕಾಳವೈ' ಎಂಬ ವಚನಕಾರ್ತಿ 'ಗುಮ್ಮೇಶ್ವರ' ಎಂಬ ವಚನಾಂಕಿತದಿಂದ ಒಂದು ವಚನವನ್ನು ಬರೆದಾಕೆ. 'ಬಾಚಿ ಕಾಯಕದ ಬಸವಯ್ಯಗಳ ಪುಣ್ಯಸ್ತ್ರೀ ಕಾಳವೈ' ಎಂಬ ಇವಳು 'ಕರ್ಮಹರಕಾಳೇಶ್ವರ' ಎಂಬ ವಚನಾಂಕಿತದಿಂದ ಎರಡು ವಚನ ಬರೆದವಳು. ಇನ್ನೊಬ್ಬಳು 'ಸಿದ್ಧಬುದ್ಧಯ್ಯಗಳ ಪುಣ್ಯಸ್ತ್ರೀ ಕಾಳವೈ' ಇವಳು 'ಬೀಮೇಶ್ವರ' ಎಂಬ ವಚನಾಂಕಿತದಿಂದ ಒಂದು ವಚನ ಬರೆದಳು. ಉಲಿಂಗಪೆದ್ದಿಗಳ ಪುಣ್ಯಸ್ತ್ರೀ ಕಾಳವೈ ಏಕೈಕ ದಲಿತ ವಚನಕಾರ್ತಿ.

ಉಲಿಂಗಪೆದ್ದಿಗಳು ತಮ್ಮ ಸಹಧರ್ಮಿಣಿ ಕಾಳವೈಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಪರಮಗುರುಗಳಾದ ಉಲಿಂಗ ದೇವರಿಂದ ದೀಕ್ಷೆ ಕೊಡಿಸಿ, ಲಿಂಗಾಂಗ ಸಾಮರಸ್ಯ ಸಂಪನ್ನೆಯಾಗಲು ಯೋಗ್ಯ ಪರಿಸರವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ವಚನಕಾರ್ತಿಯಾಗಲು ನೆರವಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಶೂದ್ರ ವಚನಕಾರನಾದ ಉಲಿಂಗಪೆದ್ದಿಯ ಸತಿ. ಕಾಳವೈಯ ವಚನಗಳು ವೈಚಾರಿಕತೆ, ಪ್ರತಾಪಶಕ್ತಿ, ಪ್ರಸಾದ ಕಾಯಕ ನಿಷ್ಠೆಯ ಮಹತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ಇವರ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ಯ, ಗಟ್ಟಿತನವನ್ನು, ಪ್ರತಿಭಟನಾ ಅಂಶಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಉಲಿಂಗಪೆದ್ದಿಗಳ ಪುಣ್ಯಸ್ತ್ರೀ ಕಾಳವೈನವರ ವಚನಗಳು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತಿರುತ್ತವೆ.

ಅರ್ಥಪ್ರಾಣಾಭಿಮಾನದ ಮೇಲೆ ಬಂದಡೂ ಬರಲಿ,

ವ್ರತಹೀನನ ನೆರೆಯಲಾಗದು.

ನೋಡಲು ನುಡಿಸಲು ಎಂತೂ ಆಗದು.

ಹರಹರಾ, ಪಾಪವಶದಿಂದ ನೋಡಿದಡೆ,

ರುದ್ರಜಪ ಮಾಹೇಶ್ವರಾರಾಧನೆಯ ಮಾಳ್ಪುದು.

ಇಂತಲ್ಲದವರ ಉರಿಲಿಂಗಪೆದ್ದಿಗಳರಸ ನಕ್ಕು ಕಳೆವನವ್ವಾ.
ಹೀಗೆ ಅರ್ಥಪ್ರಾಣಾ, ಅಭಿಮಾನದ ಮೇಲೆ ಬಂದರೊ ಬರಲಿ, ಪ್ರತಹೀನನ ನೆರೆಯಲಾಗದು ಅವಳ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತವೇ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರತಹೀನರನ್ನು ನೋಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಮಾತನಾಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಶಿವಶಿವ ಒಂದು ವೇಳೆ ಪಾಪವಶದಿಂದ ನೋಡಿದಡೆ ಸಾಕಾ ಅಂತಹ ಪಾಪ ನಿರ್ವಾಣೆಗೆ 'ರುದ್ರಜಪ' 'ಮಾಹೇಶ್ವರ ಆರಾಧನೆ' ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಪ್ರತ' ಎಂಬುದು ಶರಣರು ತಮ್ಮಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾವು ಹಾಕಿಕೊಂಡ ಲಕ್ಷಣರೇಖೆ, ಅದು ಅವರ ತತ್ವಸಿದ್ಧಾಂತ-ಸಿದ್ಧಾಂತವೂ ಆಗಿತ್ತು. ಹಾಗೆಯೇ ಕಾಳವೈಯು ಇಂತಹ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ನಿಲುವುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದಾಕೆ

ಉಂಡೊಡೆಯರಲ್ಲಿ ಕೊಂಬ ಪ್ರಸಾದ ಕಾರಿದಕೂಳು.
ಸಣ್ಣವರಲ್ಲಿ ಕೊಂಬ ಪ್ರಸಾದ ಸಂತೆಯ ಸೂಳೆಯ ಎಂಜಲು.
ಅಳಿಯನಲ್ಲಿ ಕೊಂಬ ಪ್ರಸಾದ ಅಮೇಧ್ಯ.
ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಕೊಂಬ ಪ್ರಸಾದ ಗೋಮಾಂಸ.
ತಮ್ಮನಲ್ಲಿ ಕೊಂಬ ಪ್ರಸಾದ ಸಿಂಗಿ.
ನಂಟರಲ್ಲಿ ಕೊಂಬ ಪ್ರಸಾದ ನರಮಾಂಸ.
ವಂದಿಸಿ ನಿಂದಿಸಿ ಕೊಂಬ ಪ್ರಸಾದವ
ಉರಿಲಿಂಗಪೆದ್ದಿಗಳರಸನೊಲ್ಲನವ್ವಾ.

ಹೀಗೆ ದುಡಿದು ಊಟ ಮಾಡಿದರೆ ನಿಜವಾದ ಪ್ರಸಾದ. ದುಡಿಯದೆ ಉಂಡರೆ ಅದು ಕಾರಿದಕೂಳು, ನಮಗಿಂತ ಕಿರಿಯವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಅದು ಸೂಳೆಯ ಎಂಜಲು, ಅಳಿಯನಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಅದು ಮಲ ಹೇಸಿಕೆ. ಮಕ್ಕಳಮನೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಡ ಪ್ರಸಾದ ಗೋಮಾಂಸ. ತಮ್ಮನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಅದು ಸಿಗಿ ಅಥವಾ ಕುರಿ, ಬೀಗರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾದ ಮಾಡಿದರೆ ಅದು ನರಮಾಂಸಗಳ ಸಮಾನ. ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಬೈಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಸಾದ ಪ್ರಸಾದವೇ ಅಲ್ಲ! ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾದವೆಂಬುದು ಶರಣ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪವಿತ್ರವಾದ ಆಹಾರ. ಅಂತಹ ಪ್ರಸಾದ ಸ್ವತಃ ತಮ್ಮ ಶ್ರಮದ ಫಲದಿಂದ ಮನುಷ್ಯರು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ದುಡಿದ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು 'ಎಂಜಲು' ಎಂಬುದು ಕಾಳವೈನ ನಿಲುವಾಗಿದೆ.

ಕುರಿ ಕೋಳಿ ಕಿರುಮೀನು ತಿಂಬವರಿಗೆಲ್ಲ
ಕುಲಜ ಕುಲಜರೆಂಬರು.
ಶಿವಗೆ ಪಂಚಾಮೃತವ ಕರೆವ ಪಶುವ ತಿಂಬ
ಮಾದಿಗ ಕೀಳುಜಾತಿಯೆಂಬರು.
ಅವರೆಂತು ಕೀಳುಜಾತಿಯಾದರು?
ಜಾತಿಗಳು ನೀವೇಕೆ ಕೀಳಾಗಿರೋ?
ಬ್ರಾಹ್ಮಣನುಂಡುದು ಪುಲ್ಲಿಗೆ ಶೋಭಿತವಾಗಿ
ನಾಯಿ ನೆಕ್ಕಿ ಹೋಯಿತು.
ಮಾದಿಗರುಂಡುದು ಪುಲ್ಲಿಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗೆ ಶೋಭಿತವಾಯಿತು.
ಅದಂತೆಂದಡೆ:
ಸಿದ್ಧಲಿಕೆಯಾಯಿತು, ಸಗ್ಗಲೆಯಾಯಿತು.
ಸಿದ್ಧಲಿಕೆಯ ತುಪ್ಪವನು, ಸಗ್ಗಲೆಯ ನೀರನು
ಶುದ್ಧವೆಂದು ಕುಡಿದ ಬುದ್ಧಗೇಡಿ ವಿಪ್ರರಿಗೆ
ನಾಯಕನರಕ ತಪ್ಪದಯ್ಯಾ.
ಉರಿಲಿಂಗಪೆದ್ದಿಗಳರಸ ಒಲ್ಲನವ್ವಾ.

ಹೀಗೆ 'ಕುರಿ, ಕೋಳಿ ಕಿರುಮೀನು ತಿಂಬವರೆಲ್ಲರೂ ಕುಲಜರೆಂಬುವರು ಶಿವನಿಗೆ ಪಂಚಾಮೃತವ ಕರೆದು ಕೊಡುವ ಪಶುವನ್ನು ತಿಂದರೆ ಕೀಳುಜಾತಿ ಎನ್ನುವರು ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ. ಗೋವಿನಂತೆ ಕುರಿ, ಕೋಳಿ, ಕಿರುಮೀನು ಜೀವಿಗಳಲ್ಲವೇ? ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಉದ್ಭವುದು, ಪುಲ್ಲಿಗೆ-ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಿಕ್ಷುವನ್ನು ನಾಯಿ ನೆಕ್ಕಿ ಅಥವಾ ಮುಟ್ಟಿ ಹೋಯಿತಾ, ಮಾದಿಗರು ಉಂಡುದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಶೋಭಿತವಾಯಿತು! ಅದರಿಂದ ಸಿದ್ಧದ ಹಲಗೆ ಹಾಗೂ ಹಗ್ಗವಾಯಿತು. ನೀರು ತುಂಬುವ

ಚರ್ಮದ ಚೀಲವಾಯಿತು. ಶುದ್ಧವೆಂದು ಕುಡಿದ ಬುದ್ಧಿಗೇಡಿ ಜನರಿಗೆ ನಾಯಕ ನರಕ ತಪ್ಪದು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಆಹಾರ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುತ್ತಾಳೆ.

ಕೃತ್ಯ ಕಾಯಕವಿಲ್ಲದವರು ಭಕ್ತರಲ್ಲ;
ಸತ್ಯಶುದ್ಧವಿಲ್ಲದುದು ಕಾಯಕವಲ್ಲ;
ಆಸೆಯೆಂಬುದು ಭವದ ಭೀಜ;
ನಿರಾಸೆಯೆಂಬುದು ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಿ.

ಉರಲಿಂಗಪೆದ್ದಿಗಳರಸನಲ್ಲಿ ಸದರವಲ್ಲ ಕಾಣವ್ವಾ.

ಈ ವಚನದಲ್ಲಿ ಕೃತ್ಯ ಕಾಯಕವಿಲ್ಲದವರು ಭಕ್ತರಲ್ಲ ಕಾಯಕದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠೆ ಇರಬೇಕು. ಕಾಯಕ ಶುದ್ಧವಿರಬೇಕು, ಸತ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರಬೇಕು. ಆಸೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಇರುತ್ತೇ, ನಮಗೆ ಎಷ್ಟು ಬೇಕೋ! ಅಷ್ಟು ಇರಬೇಕು. ಕಾಯಕದಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ದೇವನನ್ನು ಕಾಣಬೇಕು, ಅದರಂತೆ ಕಾಯಕವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗದವರು ಭಕ್ತರು ಅಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. 'ಆಸೆ ರಹಿತ ಜೀವನ ಮುಕ್ತಿಯ ಸೋಪಾನ' ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಕಾಯಕದ ಪರಿಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸಬೇಕು ಯಾವುದೇ ಕೆಲಸಮಾಡಿದರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಕನಿಷ್ಠವಲ್ಲ. ಕಾಯಕ ಮಾಡುತ್ತಲೇ ನಿಜಾನಂದ ಹೊಂದಬೇಕು ಎಂಬುದು ಇವರ ವಿಚಾರವಾಗಿದೆ.

ತೂಬರದ ಕೊಳ್ಳಿಯಂತೆ ಉರಿವಾತ ಭಕ್ತನೆ?
ಹುಸಿದು ತಂದು ಮಾಡುವಾತ ಭಕ್ತನೆ?
ಭಕ್ತರ ಕುಲವನೆತ್ತಿ ನಿಂದಿಸುವಾತ ಭಕ್ತನೆ?
'ನಿಂದಿಯಾ ಶಿವಭಕ್ತನಾಂ ಕೋಟಿ ಜನ್ಮನಿ ಸೂಕರಃ
ಸಪ್ತಜನ್ಮನಿ ಭವೇತ್ ಕುಷ್ಟೀ ದಾಸೀಗರ್ಭೇಷು ಜಾಯತೇ||
ಎಂದುದಾಗಿ,
ತನ್ನ ಪ್ರಾಣದ ಮೇಲೆ ಬಂದಡೂ ಬರಲಿ, ಇವರ ಬಿಡಬೇಕು.
ಬಿಡದಿರಲು ಉರಲಿಂಗಪೆದ್ದಿಗಳರಸನೊಲ್ಲನವ್ವಾ.

ತೂಬರದ ಕೊಳ್ಳಿಯಂತೆ ಉರಿವಾತ ಭಕ್ತನೆ? ಹುಸಿದು ತಂದು ಮಾಡುವಾತ ಭಕ್ತನೆ? ಭಕ್ತರ ಕುಲದ ಬಗ್ಗೆ ನಿಂದಿಸುವಾತ ಭಕ್ತನೆ? ಒಡೆಯರೆಂಬ ತುಡಿಗುಣಿಗಳು ಪೂಜೆಗೊಂಬಲ್ಲ ಅವರ ಮನೆಗೆ ಹೂ, ಹಣ್ಣು, ಕಾಯಿ, ಪಾತ್ರೆಗಳ ತರುವ ಹೋಗುಬರುವ ಉಳಿಗವ ಕೊಂಬಾತ ಭಕ್ತನಲ್ಲ. ಶಿವಭಕ್ತರನ್ನು ನಿಂದಿಸಿದವರು ಕೋಟಿ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಹಂದಿಗಳಾಗಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಏಳು ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ದಾಸಿ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಜನಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಹೀಗೆ ಕಾಳವ್ವ ಪ್ರಸಾದ, ವ್ರತ, ಕಾಯಕ, ಭಕ್ತಿ ಮುಂತಾದ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ತನ್ನದೇ ಆದ ನಿಲುವಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ್ದಾಳೆ.

ಉರಲಿಂಗಪೆದ್ದಿಗಳ ಪುಣ್ಯಸ್ಥಿ ಕಾಳವ್ವಳ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ :

12 ನೇ ಶತಮಾನದ ಶರಣೆ. ದಲಿತ ವಚನಕಾರ್ತಿ. ವಚನಾಂಕಿತನಾದಲ್ಲಿ ಗಂಡನ ಬಗೆಗಿನ ಭಕ್ತಿ-ಗೌರವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾಳೆ. ವಚನಗಳು ನಿಷ್ಕರ ಹಾಗೂ ನೇರ ಧೋರಣೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿವೆ. ಅಂತರಂಗ ಶುದ್ಧವಿಲ್ಲದ ಹುಸಿ ಜಂಗಮ ಭಕ್ತನ ಮನೆಗೆ ಪೂಜೆಗೆ ಹೋದಾಗ ಅವನನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸಬೇಕೆಂದು ಪೂಜೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಹೂ, ಹಣ್ಣು, ಕಾಯಿ, ಪಾತ್ರೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿ ಕೊಡಲು ಓಡಾಡುವ ಹುಸಿ ಭಕ್ತ ಇವರಿಬ್ಬರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ವಿಡಂಬಿಸುತ್ತ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ನಾಯಕ ನರಕಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯರು ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ. ಆಕೆಯದು ಆದರ್ಶ ಬದುಕು. ಶರಣರ ಸತ್ಸಂಗದಿಂದ ತಮ್ಮ ವೃತ್ತಿ-ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಬದಲಿಸಿಕೊಂಡ ಆದರ್ಶ ದಂಪತಿಗಳು. ಸತ್ಯ ಶುದ್ಧ ಕಾಯಕದಿಂದ ಬಂದುದರಿಂದ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಮಾಡಲು ಆಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರಮ ಜೀವಿಗೆ ಇವರು ಗೌರವ ಸೋಮಾರಿಗೆ ಸಿಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಭಕ್ತನ ಮನಸ್ಸು ಉದ್ವೇಗಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಬಾರದು, ಶಾಂತಿ ಸಮಾಧಾನದ ತವರು ಅವನಾಗಬೇಕು.

ಉರಲಿಂಗಪೆದ್ದಿಗಳ ಪುಣ್ಯಸ್ಥಿ ಕಾಳವ್ವಳ ಬಗ್ಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯ :

ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಿಮಾನದ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಎದ್ದು ತೋರುತ್ತದೆ. ವ್ರತಾ ಚರಣೆಯ ಕುರಿತಾಗಿ ಕಾಳಜಿ ಹೊಂದಿದಾಕೆ. "ವ್ರತವೆಂಬುದು ನಾಯಕರತ್ನ. ವ್ರತವೆಂಬುದು ಸುಪ್ತಾಣಿಯ ಮುತ್ತು. ವ್ರತವೆಂಬುದು ಜೀವನಕಳೆ, ವ್ರತವೆಂಬುದು ಸುವಿಧಾನ" ವ್ರತ ಹೋದಾಗಳೆ ಇಷ್ಟಲಿಂಗದ ಕಳೆನಷ್ಟ. ಅವರು ಲಿಂಗವಿದ್ದು ಭವಿಗಳು; ಪ್ರಾಣವಿಲ್ಲದ ದೇಹದಂತೆ. 'ಕಾಯಕ ನಿಷ್ಠೆ'

ಉನ್ನತ ಮಟ್ಟದ. “ಆಸೆ ರಹಿತ ಜೀವನ ಮುಕ್ತಿಯ ಸೋಪಾನ” ಉಣ್ಣು ತಿನ್ನುವ ಕ್ರಮ ಒಂದೇ ಆದಾಗ ಒಂದು ಜಾತಿ ಹೆಣ್ಣು, ಇನ್ನೊಂದು ಜಾತಿ ಕೀಳಾಗುವುದುಂಟೆ? ಜಾತಿಗಳಿಗೇ ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಜ್ಞಾನ, ವಿವೇಕ, ತ್ಯಾಗಗಳನ್ನು ಎಷ್ಟು ಸ್ಮರಿಸಿದರೂ ಸಾಲದು, ಋತು ಮತ್ತೆ ನೆನಪಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಅವಳದು.

ಸಾರದ ಗ್ರಂಥಗಳು :-

- ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯ ವೈಚಾರಿಕ ಅಧ್ಯಯನ – ಡಾ. ಎಚ್. ತಿಪ್ಪೇರುದ್ರಸ್ವಾಮಿ
- ಸಾಮಾನ್ಯನಿಗಾಗಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ : ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಡಾ. ಎಂ ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ
- ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ ಸಂಪುಟಗಳು : ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ
- ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಮಹಿಳೆ : ಡಾ. ಶೈಲಜಾ ಉಡಚಣ
- ವಚನಕಾರ್ತಿಯರು : ಡಾ. ಎಂ.ಬಿ. ಕಟ್ಟಿ (ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ- ಗುಲಬರ್ಗಾ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ-2018)
- ದಲಿತವರ್ಗದ ಶರಣರು ಮತ್ತು ಶರಣೆಯರು ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ – ಡಾ. ಮ.ನ. ಜವರಯ್ಯ (1997)
- ಬಸವ ಪಥ – ಬಸವ ಸಮಿತಿ ಬೆಂಗಳೂರು.
- ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೋಶ-ಡಾ. ರಾಜಪ್ಪ ದಳವಾಯಿ
- ವಚನ ಸಂಪುಟಗಳು
- ಸೊಲ್ಲ -3 (ಕ.ರಾ.ಅ.ಮ.ವಿ.ವಿಜಯಪುರ) – ಪ್ರೊ. ಮಹೇಶ ಚಿಂತಾಮಣಿ, ಡಾ. ಮೀನಾಕ್ಷಿ ಬಾಳಿ (2018)

ಪ್ರಾಚೀನ ಕನ್ನಡ ವ್ಯಾಕರಣ ಪರಂಪರೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಗ್ರಂಥಗಳು

ಡಾ ರೋಹಿಣಿ ಹಿರೇಶ್ವರಿ

ಕನ್ನಡ ಸಹಾಯಕ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕಿ

ಶ್ರೀ ಚ ಚ ಹೆಬ್ಬಾಳ ಸರ್ಕಾರಿ ಪ್ರಥಮ ದರ್ಜೆ ಕಾಲೇಜು

ಗೊಳಸಂಗಿ ತಾ.ನಿಡಗುಂದಿ ಜಿ.ವಿಜಯಪುರ ೫೮೬೨೧೬

ಭಾರತದ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಾಗ್ಮಯವು ಅತೀ ಪ್ರಾಚೀನವಾದದ್ದು. ಅದರ ತರುವಾಯ ಪ್ರಾಚೀನವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳೆಂದರೆ ತಮಿಳು, ಆಮೇಲೆ ಕನ್ನಡ. ಕನ್ನಡ ನುಡಿಯ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಕನಿಷ್ಠ ೨೦೦೦ ವರ್ಷಗಳಷ್ಟು ಕಾಲಕ್ರಮಣವಿದ್ದರೆ, ಕನ್ನಡ ಸವಿನುಡಿಯ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ೧೫೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಹಳೆಯದು. ಉಪಲಬ್ಧವಾದ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ನೋಡುವುದಾದರೆ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯವು ೧೦೦೦ಕ್ಕಿಂತ ಹಳೆಯದಾದ ದಾಖಲೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಈ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯು ನಿಂತ ನೀರಾಗಿರದೆ, ಕಾಲದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ, ಮತ-ಧರ್ಮಗಳ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ, ರಾಜರ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ, ಪಂಡಿತ-ಪಾಮರರಿಂದ ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಭಾರತೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ ವಿಶ್ವಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನದೇ ಆದ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಮೂಡಿಸಿದೆ. ಇಂತಹ ಪ್ರಾಚೀನ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಕರಣದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನು ಮನಗಂಡು ಹಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರು ವ್ಯಾಕರಣ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ರಚಿಸಿದ ವ್ಯಾಕರಣ ಗ್ರಂಥಗಳು ಮಹತ್ವದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿವೆ. ಅವುಗಳೆಂದರೆ ೨ನೇ ನಾಗವರ್ಮನ 'ಶಬ್ದಸ್ಮೃತಿ', ಭಟ್ಟಾಕಳಂಕನ 'ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನ', ಕೇಶಿರಾಜನ 'ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣಂ'ಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿವೆ.

೨ನೇ ನಾಗವರ್ಮನ(ಶಬ್ದಸ್ಮೃತಿ)

೨ನೇ ನಾಗವರ್ಮನ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೪೨. ಈತ ಜೈನ ಕವಿ.ಇವನ ತಂದೆ ದಾಮೋದರ, ತಾಯಿ ವೀರಕಬ್ಬಿ. ಈತನ ಕೃತಿಗಳು 'ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ, ಕರ್ನಾಟಕ ಭಾಷಾಭೂಷಣ, ಅಭಿದಾನ ವಸ್ತುಕೋಶ, ಅಭಿದಾನ ರತ್ನಮಾಲಾಟೀಕೆ, ವರ್ಧಮಾನ ಪುರಾಣ, ಮುಖ್ಯವಾದವುಗಳು. ಹಾಗೆಯೇ ಭಂದೋವಿಚಿತಿ, ವತ್ಸರಾಜಚರಿತೆ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರುವನೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇವೆರಡು ಗ್ರಂಥಗಳು ಅಲಭ್ಯ.

ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನದ ಮೊದಲನೆಯ ಭಾಗವೇ ಕನ್ನಡ ವ್ಯಾಕರಣವನ್ನೊಳಗೊಂಡ 'ಶಬ್ದಸ್ಮೃತಿ'. ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆಗೆ ಮೀಸಲಾಗಿರುವ ಕೃತಿಯಾಗಿದೆ. ಕವಿರಜಮಾರ್ಗದ ನಂತರ ಸುಮಾರು ೩೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಮೇಲೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ವ್ಯಾಕರಣ ವಿವರಣೆ ಬಂದದ್ದು ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿಯೇ. ಇದರಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಕರಣ ಸಂಗ್ರಹವಿದ್ದರೂ ಇದೊಂದು ಅಲಂಕಾರಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥವಾಗಿದೆ. ಈ ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಸ್ಮೃತಿ, ಕಾವ್ಯಮಲವಾವೃತ್ತಿ, ಗುಣವಿವೇಕ, ರೀತಿಕ್ರಮರಸನಿರೂಪಣ, ಕವಿಸಮಯ ಎಂಬ ೫ ಅಧಿಕರಣಗಳಿವೆ.

ಶಬ್ದಸ್ಮೃತಿ ವ್ಯಾಕರಣದ ಭಾಗವಾಗಿದ್ದು, ಇದರಲ್ಲಿ ಸಂಧಿ, ನಾಮ, ಸಮಾಸ, ತದ್ವಿತ, ಆಖ್ಯಾತ ಎಂಬ ಐದು ಭಾಗಗಳಿವೆ. ಕಾವ್ಯಮಲವಾವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪದಪದಾರ್ಥ ಸಂಧಿದೋಷನಿವಾರ್ಯ, ವಾಕ್ಯವಾಕ್ಯಾರ್ಥ, ದೋಷಾನುಕೀರ್ತನ ಎಂಬ ಎರಡು ಪ್ರಕರಣಗಳಿವೆ. ಗುಣವಿವೇಕದಲ್ಲಿ ವರ್ಗ ವಿಭಾಗದರ್ಶನ, ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ ನಿರ್ಣಯ, ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ ಎಂಬ ಮೂರು ಪ್ರಕರಣಗಳಿವೆ. ರೀತಿಕ್ರಮರಸನಿರೂಪಣದಲ್ಲಿ ರೀತಿಭಾಗ, ರಸಭಾಗ ಎಂಬ ಎರಡು ಭಾಗಗಳಿವೆ. ಕವಿಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಸದಾಖ್ಯಾತಿ, ಸದಕೀರ್ತನ, ನಿಯಮಾರ್ಥ, ಐಕ್ಯ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಭಾಗಗಳಿವೆ. ಇದರಲ್ಲಿನ ಸೂತ್ರಗಳು ಪದ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದು, ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಉದಾಹರಣೆ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

ಶಬ್ದಸ್ಮಿತಿಯನ್ನು ಜನರು ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಬರೆದಿದ್ದರಿಂದ ನಾಗವರ್ಮನಿಗೆ ವಿದ್ವತ್‌ಜನರ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಪೂಜೆ ಲಭಿಸಿತೆಂದು ಹಾಗೂ 'ಮಹಾಮಹಿಮಾನುಭಾವರಿಂದ ಅಭಿನವಶರ್ಮ' ಎಂಬ ಬಿರುದು ನೀಡಿ ಗೌರವಿಸಲಾಯಿತೆಂದು ಅವನೇ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ಇವನಿಗೆ 'ಕವಿತಾಗುಣೋದಯ', 'ಕವಿಕರ್ಣಪೂರ' ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳು ಲಭಿಸಿದ್ದವೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಶಬ್ದಸ್ಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ೯೭ ಸೂತ್ರಗಳು ೩೨೪ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿವೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ 'ಶಬ್ದಸ್ಮತಿ' ಒಂದು ಸ್ವತಂತ್ರ ವ್ಯಾಕರಣವೇ ಆಗಿದೆ. ೨ನೇ ನಾಗವರ್ಮನೇ ಕನ್ನಡದ ಆದಿ ವ್ಯಾಕರಣಕಾರ. ಕನ್ನಡ ವ್ಯಾಕರಣವನ್ನು 'ಕರ್ನಾಟಕ ಭಾಷಾಭೂಷಣ' ಎಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ್ದು ಇವನ ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಗ್ಗಳಿಕೆ ಆಗಿದೆ. ಇವನ ನಂತರ ಬಂದ ವೈಯಾಕರಣರು ಒಂದಿಲ್ಲ ಒಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಇವನ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇವನ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಇವನೊಬ್ಬ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನಾಗಿದ್ದ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಕರ್ನಾಟಕ ಭಾಷಾಭೂಷಣ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಯೇ ಭಟ್ಟಾಕಳಂಕ ೧೬೦೪ ರಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನ ಎಂಬ ದೊಡ್ಡ ವ್ಯಾಕರಣ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ.

ಭಟ್ಟಾಕಳಂಕನ(ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನ)

ಭಟ್ಟಾಕಳಂಕನ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ ೧೬೦೪.ಈತನನ್ನು ತಂದೆ-ತಾಯಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಇವನ ಗುರು ಅಕಳಂಕದೇವ. ಇವನು ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಹೊಂದಿದವನಾಗಿದ್ದನು. ಭಟ್ಟಾಕಳಂಕನು ಕ್ರಿ. ಶ ೧೫೮೪ ರಿಂದ ೧೬೧೫ರ ವರೆಗೆ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡಿದ ವೆಂಕಟಪತಿಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತನಾಗಿದ್ದನು. ಬಳಗಿ ಎಂಬ ಶಾಸನವನ್ನು ಇವನೇ ಬರೆದಿರುವನೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಭಟ್ಟಾಕಳಂಕನು ಸುಧಾಮಪುರದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ಅಪಾರವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು ತರ್ಕಪಂಡಿತ, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪಟು, ಉಭಯಭಾಷಾ ವಿಶಾರದನೆಂಬ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡನು. ದೇವಚಂದ್ರನೆಂಬ ಕವಿಯು ತನ್ನ ರಾಜಾವಳಿ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಭಟ್ಟಾಕಳಂಕನಿಗೆ ಆರು ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಣತಿಯಿತ್ತೆಂದು, ಹೀಗಾಗಿಯೇ ಇವನು ವ್ಯಾಕರಣರಚನೆ ಮಾಡಿ ಜಗತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾದನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಈತನು 'ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನ'ವೆಂಬ ಕನ್ನಡ ಪ್ರೌಢವ್ಯಾಕರಣವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯನ್ನು, ಕನ್ನಡ ಲಿಪಿಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಹೀಗೆ ಬರೆಯಲು ಕಾರಣ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಪಂಡಿತರಿಗೆ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಬೇಕೆಂಬುದೇ ಭಟ್ಟಾಕಳಂಕನ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿತ್ತು.

ಭಟ್ಟಾಕಳಂಕನು ತನ್ನಶಬ್ದಾನುಶಾಸನದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಪ್ರಸ್ತಾವ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನದ ರಚನೆಯ ಉದ್ದೇಶ ಮತ್ತು ಗುರಿಗಳೇನೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕನ್ನಡವು ಸ್ವರ್ಣಯುಗದ ಘನತೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತು ಮೆರೆಯಬೇಕೆಂದು, ಅಲ್ಲದೆ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು, ಆ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಆಳವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಬೇಕಾದ 'ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತಾದಿ ಭಾಷೆಗಳಿಗಿರುವಂತೆ ಕನ್ನಡಕ್ಕೂ ಪ್ರೌಢವ್ಯಾಕರಣವೊಂದರ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸ ಹೊರಟಿದ್ದನು. ಹಾಗೆಯೇ ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತನ್ನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭರತಖಂಡದಲ್ಲಿ ೧೮ ಮಹಾಭಾಷೆಗಳು, ೭೦೦ ಕ್ಷುಲ್ಲಕ ಭಾಷೆಗಳು ಇದ್ದವೆಂದು ಹೇಳಿ, ಆ ೧೮ ಮಹಾಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡವೂ ಒಂದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನವೂ ತನಗಿಂತ ಹಿಂದೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಕನ್ನಡ ವ್ಯಾಕರಣಗಳಿಗಿಂತ ವಿವರವೂ-ವಿಸ್ತಾರವೂ ಆಗಿದೆ, ಸಮಗ್ರವಾಗಿದೆ, ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಗಿದೆ, ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರೌಢ ಮತ್ತು ಅಧಿಕೃತವಾದ ವ್ಯಾಕರಣವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ತನಗಿಂತ ಹಿಂದಿನವರಿಂದ ಅಂದರೆ ನಾಗವರ್ಮ-ಕೇಶಿರಾಜ ಹಾಗೂ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಆಕರಗಳಿಂದ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಗಿ ಈತ ವ್ಯಾಕರಣರಚನೆ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಪಾಣಿನಿಯ ಅಷ್ಟಾಧ್ಯಾಯಿಗೆ ಇರುವ ಸ್ಥಾನ ಭಟ್ಟಾಕಳಂಕನ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನಕ್ಕಿದೆ. ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನವು ಸೂತ್ರರೂಪವಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ೪ ಪಾದಗಳಿವೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ವರ್ಣ, ಸಂಜ್ಞಾಸೂತ್ರಗಳು, ಸಂಧಿ, ಅವ್ಯಯಗಳ ವಿಚಾರವನ್ನೊಳಗೊಂಡ ೧೦೧ ಸೂತ್ರಗಳಿವೆ. ಎರಡನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಲಿಂಗವಾಗುವ ಬಗೆ, ವಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಒಟ್ಟು ೧೯೦ ಸೂತ್ರಗಳಿವೆ. ಮೂರನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಸಮಾಸ,

ಮರುಷವಾಚಕ, ತದ್ವಿತ ವಿಚಾರಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಒಟ್ಟು ೧೫೦ ಸೂತ್ರಗಳಿವೆ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಧಾತು ಮತ್ತು ಕೃದಂತ ವಿಚಾರಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ೧೫೦ ಸೂತ್ರಗಳಿವೆ. ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ೫೯೨ ಸೂತ್ರಗಳಿವೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಭಟ್ಟಾಕಳಂಕನು ಒಬ್ಬ ದೊಡ್ಡ ವೈಯಾಕರಣಿ, ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನ ಒಂದು ಪ್ರೌಢ ವ್ಯಾಕರಣ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

ಕೇಶಿರಾಜನ (ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣಂ)

ಕೇಶಿರಾಜ ಕನ್ನಡದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ವೈಯಾಕರಣಿ. ಈತನ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ ೧೨೫೦-೬೦. ಇವನು ಜೈನ ಮತಾವಲಂಬಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಕೇಶಿರಾಜನು ಕವಿಗಳ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಬೆಳೆದ ಪರಿಸರವೇ ಅವನನ್ನು ಪ್ರತಿಭಾವಂತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿತು. ಇವನ ತಂದೆ 'ಸೂಕ್ತಿಸುಧಾರ್ಣವ' ರಚಿಸಿದ ಚಿದಾನಂದ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ, ತಾಯಿಯ ತಂದೆ ಕವಿಸುಮನೋಬಾಣ, ಸೋದರಮಾವ ಕವಿ ಜನ್ನ. ಕೇಶಿರಾಜ ತನ್ನ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಚೋಳಪಾಲ ಚರಿತೆ, ಶ್ರೀ ಚಿತ್ರಮಾಲ, ಸುಭದ್ರಾಹರಣಂ, ಪ್ರಬೋಧಚಂದ್ರಂ, ಕಿರಾತಂ ಎಂಬ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಇದುವರೆಗೂ ಲಭ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಇವನಿಗೆ ಕೇಶವ, ಕವಿಕೇಶವ, ಚನ್ನಕೇಶವದೇವ, ಮಹಾಕವಿಚನ್ನಕೇಶವ ಹೀಗೆ ಮುಂತಾದ ಹೆಸರುಗಳಿದ್ದವು. ಹಾಗೆಯೇ 'ಸುಕವಿ', 'ಕರ್ಣಾಟಕ ಲಕ್ಷಣ ಶಿಕ್ಷಾಚಾರ್ಯ' ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳಿದ್ದಂತೆ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಕನ್ನಡ ವ್ಯಾಕರಣ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ 'ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣವು' ಅನನ್ಯವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದೆ. ಆ ಕಾಲದ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಈ ಕೃತಿಯು ಕೈಗನ್ನಡಿಯಂತೆ ಹಿಡಿದಿಟ್ಟಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಕೇಶಿರಾಜನು ಇದಕ್ಕೆ 'ಕರ್ಣಾಟಕ ಲಕ್ಷಣ ಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರ', 'ಸರಸತಿಗೆರಡನೆಯ ಬೀಣೆ' ಎಂದು ಕರೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ೩೪೨ ಸೂತ್ರಗಳಿದ್ದು, ಸಂಧಿ, ನಾಮ,ಸಮಾಸ, ತದ್ವಿತ, ಆಖ್ಯಾತ, ಧಾತು, ಅಪಭ್ರಂಶ, ಅವ್ಯಯ ಎಂಬ ಎಂಟು ಪ್ರಕರಣಗಳಿವೆ. ಕೇಶಿರಾಜನು ಛಂದೋಬದ್ಧವಾದ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದು ಈ ಸೂತ್ರಗಳು ಜ್ಞಾಪಕದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಸಹಾಯಕವಾಗಿದೆ.

*ಗುಣಮಮರೆ ಶಬ್ದಮಣಿದ
ರ್ಪಣ ನಾಮವನ್ನಿಟ್ಟು ನೆರೆಯೆಕರ್ಣಾಟ ಲ
ಕ್ಷಣ ಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರಮಂ ಲಾ
ಕ್ಷಣಿಕರ್ ಪೇಳೆಂದು ಬೆಸಸೆ ಬರೆವುಗೆ ಪೇಳ್ವೆಂ*

ಅಂದರೆ ವ್ಯಾಕರಣ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳು ಇದ್ದುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣವೆಂದು ಹೆಸರಿಸಿದೆನು. ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದ ಲಕ್ಷಣಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಹೇಳು ಎಂದು ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಲಾಗಿ ನನಗೆ ತಿಳಿದಷ್ಟನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದೆನೆಂದು ಹೇಳಿ ತನ್ನ ವಿನಯವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ.

*ಅಕ್ಕರಮುಂ ವರ್ಣಮುಮೆಂ
ದಕ್ಕು ಶುದ್ಧಾಕ್ಷರಕ್ಕೆನಾಮಂ ಬರೆಪಂ
ಬೊಕ್ಕುಚ್ಚರಿಸಲ್ಪಾರದು
ವಕ್ಕರಮಲ್ಪವುಘನಸ್ವನಾದಿ ಧ್ವನಿಗಳ್*

ಶುದ್ಧಾಕ್ಷರವನ್ನು ಅಕ್ಕರ ಎಂದು, ವರ್ಣ ಎಂದು ಕರೆದಿದಾನೆ. ಈ ಶುದ್ಧಾಕ್ಷರಗಳು ಬರೆಯುವುದಕ್ಕೂ, ಉಚ್ಚರಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಬರಬೇಕು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಬರೆಯಲು, ಉಚ್ಚರಿಸಲು ಬರದಿದ್ದರೆ ಅಂತಹವುಗಳು ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲ ಅವುಗಳೆಲ್ಲ ಗುಡುಗು-ಸಿಡಿಲಿನಂತಹ ಧ್ವನಿಗಳು ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ.

*ತಿಳಿದೇಶಿಯಮವೈದಂ
ಕಳೆ ನೀಂ ಋ ಲೃ ವರ್ಣ ಶ ಷ ವಿಸರ್ಗಃ
ಕ್ಷಳನಂ ನಾಲ್ವತ್ತೇಳಾ
ಯತ್ತಳೆ ಶುಧ್ಧಗೈಯಜ್ಜಗನ್ನಡಕ್ಕೀಕ್ರಮದಿಂ*

ಇಲ್ಲಿ ಕೇಶಿರಾಜನು ಸಂಸ್ಕೃತದ ವರ್ಣಮಾಲೆಗಳಾದ ಋ, ಋ, ಲೃ, ಲೃ, ಶ,ಷ, ವಿಸರ್ಗ, ಜಿಹ್ವಾಮೂಲೀಯ, ಉಪಧ್ಮಾನೀಯ, ಕ್ಷಳ-ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ೧೦ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಕಳೆದು, ಉಳಿದ ೪೭ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಅಜ್ಜಗನ್ನಡದ ಶುಧ್ಧಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾನೆ.

*ಎರಡುಂ ಪಲವುಂ ವರ್ಣಂ
ಪರಸ್ಪರಂಕೂಡುವಂದಮದೆ ಸಂಧಿವಲಂ
ಸ್ವರರಹಿತ ವ್ಯಂಜನಮವು
ಪರವರ್ಣಮನೆಯ್ತುತಿರ್ಪುವಾ ಸಂಹಿತಿಯೊಳ್*

ಎರಡು ಅಥವಾ ಹಲವು ವರ್ಣಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಕೂಡುವುದು ಸಂಧಿ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಸ್ವರರಹಿತ ವ್ಯಂಜನಗಳು ಮುಂದಿನ ವರ್ಣಗಳೊಡನೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಸಂಧಿಯನ್ನು ಕೇಶಿರಾಜ ಸಂಹಿತೆಯೆಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾನೆ.

*ತ್ರಿಯೆಯಂ ನುಡಿಯದುದು ವಿಭ
ಕ್ರಿಯ ನಿಲ್ಲದುದರ್ಥ ಮುಳ್ಳುದಂತದು ಲಿಂಗಂ
ನಿಯತಚತುರ್ಭೇದ ಮದಾ
ರಯೈಕ್ಯತ್ವದ್ವಿತಸಮಾಸ ನಾಮ ಸ್ಥಿತಿಯಿಂ*

ಇಲ್ಲಿ ಕೇಶಿರಾಜನು ಲಿಂಗದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ತ್ರಿಯಾವಾಚಕವಲ್ಲದ್ದು, ನಾಮವಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಿಲ್ಲದ್ದು ಮತ್ತು ಅರ್ಥವತ್ತಾದ ಪದವೇ 'ಲಿಂಗ' ಎನಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅದು ಕೃದಂತ, ತದ್ವಿತ, ಸಮಾಸ ಮತ್ತು ನಾಮವೆಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾಗಿರುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಕೇಶಿರಾಜನು ಸಂಸ್ಕೃತದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಕಲೆಹಾಕಿ, 'ಲಿಂಗಮೊಂಬತ್ತೆರಂ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ನಂತರ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಲಿಂಗಗಳು ಕೃಡದಲ್ಲಿ ಮೂರೇ ಎಂಬ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ.

* ಪುರುಷರೆ ಪುಲ್ಲಿಂಗಂ ಸ್ತ್ರೀ
ಯರೆತಾಂ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗಮುಳಿ ದುವೆಲ್ಲಂ ನಪ್ಪಾ
ಗಿರೆ ಸಲ್ಲುಂ ಕನ್ನಡದೊಳ್
ಪರಿವರ್ತಿಸುವುಳಿದ ಲಿಂಗಮೊಳವಾಗಿದುಂ*

ಪುರುಷವಾಚಕ ಪದಗಳು ಪುಲ್ಲಿಂಗಗಳು, ಸ್ತ್ರೀವಾಚಕ ಪದಗಳು ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗಗಳು, ಉಳಿದವುಗಳು ನಪುಂಸಕಲಿಂಗಗಳು. ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಈ ಮೂರು ಲಿಂಗಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾದವುಗಳೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

*ಕರುತಾಯ ಬಳಿಯನುಳಿಯದ
ತೆರದಿಂದಂ ನಾಮಪದಮದರ್ಥಾನುಗಮಾ
ಗೆರಗೆ ಸಮಾಸಂ ನೆಗಳ್ಳುಂ
ನೆರೆ ಪೋಕುಂ ಮಧ್ಯಗತ ವಿಭಕ್ತಿಗಳವರೊಳ್*

ಕರುತಾಯಿಯನ್ನು ಬಿಡದೆ ಅನುಸರಿಸುವಂತೆ ಒಂದು ನಾಮಪದವು ಅರ್ಥಾನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ಪದದೊಡನೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡಾಗ ಅದು ಸಮಾಸವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಸಮಾಸವಾಗುವಾಗ ಪೂರ್ವಪದದ ಅಂತ್ಯದ ವಿಭಕ್ತಿಗಳು ಲೋಪವಾಗುತ್ತವೆ.

*ತ್ರಿಯೆಯರ್ಥದ ಮೂಲಂಪ್ರ

ತ್ಯಯರಹಿತಂಧಾತುವದನಭಾವ ಕ್ರಿಯೆಯೋಳ್
ನಿಯತಂ ನಿಶ್ಚಯಿಸುದು ಬುಧ
ಚಯಮಾಧಾತುಗೆ ವಿಭಕ್ತಿಯಾರಾಗಿರ್ಕುಂ'

ಇಲ್ಲಿ ಕೇಶಿರಾಜನು ಧಾತುವಿನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಧಾತುಗಳ ಮುಂದೆ ಸೇರಿ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಿಗೆ ಆಖ್ಯಾತ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳೆಂದು ಕರೆಯುವರು. ಅಲ್ಲದೆ ಕೇಶಿರಾಜನು ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದುದೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸುವಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಂದು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಕನ್ನಡದ ಅಸಾಧಾರಣ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆ ಸೂತ್ರ ಹೀಗಿದೆ-

*ಗಮಕ ಸಮಾಸದಿಂ ರಳ ಕುಳ ಕ್ಷಳದಿಂ ಶ್ರುತಿ ಸಹ್ಯಸಂದಿಯಿಂ
ಸಮುಚಿತವನಾಗಿ ಬರ್ಪಸತಿ ಸಪ್ತಮಿಯಿಂ ಸಮಸಂಸ್ಕೃತೋಕ್ತಿಯಿಂ
ವಮೆ ಹಪ ಭೇದದಿಂ ವಿರಹಿತಾವ್ಯಯ ಸಂಸ್ಕೃತ ಲಿಂಗದಿಂ ಪದೋ
ತ್ತಮ ಶಿಥಿಲತ್ವದಿಂ ಯತಿವಿಲಂಘ ನದಿಂದರಿದತ್ತಕನ್ನಡ*.

ಹೀಗೆ ಕೇಶಿರಾಜನು ತನ್ನಕಾಲದಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಸಂಕ್ರಮಣಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ಭಾಷೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದ ಕೇಶಿರಾಜನು ಅದರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬಹಳ ಎಳೆ-ಎಳೆಯಾಗಿ ಬಿಡಿಸಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಕನ್ನಡದ ವರ್ಣನಾತ್ಮಕ ವ್ಯಾಕರಣವಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದಿದೆ. ಕೇಶಿರಾಜನ 'ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣಂ' ಕೇವಲ ಕನ್ನಡ ವ್ಯಾಕರಣದ ಒಂದು ಆಚಾರ್ಯಕೃತಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಅದು ಕೇಶಿರಾಜನ ಒಂದು ಮಹಾಕಾವ್ಯವಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡ ವ್ಯಾಕರಣ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಸಂದ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ, ಘನತೆ, ಗೌರವಗಳು ಇತರ ಕನ್ನಡ ವ್ಯಾಕರಣಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲವೆಂದೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಪರಾಮರ್ಶನ ಗ್ರಂಥಗಳು

೧. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ-ಡಾ.ರಂ.ಶ್ರೀ.ಮುಗಳಿ
೨. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮೀಕ್ಷೆ- ಜಿ.ಎಸ್.ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ
೩. ಶಬ್ದಮಣಿ ದರ್ಪಣ ದೀಪಿಕೆ-ಕಲ್ಯಾಣರಾವ ಜಿ ಪಾಟೀಲ
೪. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೋಶ-ರಾಜಪ್ಪ ದಳವಾಯಿ
೫. ಪ್ರಾಚೀನ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ರೂಪಗಳು-ಡಾ.ರಂ.ಶ್ರೀ.ಮುಗಳಿ

ಮುಂಡಗೋಡ ತಾಲೂಕಿನ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿನ ಆಭರಣ ಅಲಂಕರಣೆ

SHABODDIN MUGALIKATTI

Research Scholar

Dr. R.C. Hiremath Kannada Adhyayan pitha

Karnatak University, Dharwad

ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಕನ್ನಡ ವಿಭಾಗದ ಸಂಶೋಧನಾ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಾದ ನಾನು “ಮುಂಡಗೋಡ ತಾಲೂಕು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ” ಎಂಬ ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ಸಂಶೋಧನೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಂಡಿದ್ದು, ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯ ಕೈಗೊಂಡ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತಾಲೂಕಿನ ಅನೇಕ ಹಳ್ಳಿಗಳಿಗೆ ಭೇಟಿ ನೀಡಿರುತ್ತೇನೆ. ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನಾವಳಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ವಕ್ತೃಗಳಿಂದ ಉತ್ತರ ಪಡೆದು ಮಾಹಿತಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿರುತ್ತೇನೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ದೇವಾಲಯ, ವೀರಗಲ್ಲು, ಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಲು, ಶಾಸನ, ಕೋಟೆ ಮೊದಲಾದ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕುರುಹುಗಳ ಛಾಯಾಚಿತ್ರ, ಶಾಸನಗಳ ಪರಿಶೀಲನೆ, ಸ್ಮಾರಕಶಿಲ್ಪಗಳ ಫೋಟೋ ಮತ್ತು ವಿಡಿಯೋ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡಿರುತ್ತೇನೆ. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಂಡಗೋಡ ತಾಲೂಕಿನ ನಂದಿಕಟ್ಟಾ, ಕೊಪ್ಪ, ಯರೈಬಲ್, ಇಂದೂರ, ಮಳಗಿ, ಪಾಳಾ, ಕುರ್ಲಿ, ಉಗ್ಗಿನಕೇರಿ, ಹಿರೇಹಳ್ಳಿ, ಬಸನಾಳ, ಮಲವಳ್ಳಿ, ಚೌಡಳ್ಳಿ, ಬೇಡಸಗಾಂವ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ ಅವುಗಳ ಪ್ರಕಾರ, ಪಂಥ, ಶಿಲೆ ಮೊದಲಾದ ಅಂಶಗಳೊಂದಿಗೆ ಛಾಯಾಚಿತ್ರ ಮತ್ತು ವಿಡಿಯೋ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. ಪ್ರಸ್ತುತ ಸಂಶೋಧನಾ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಮುಂಡಗೋಡ ತಾಲೂಕಿನ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಖಂಡರಿಸಿದ ಆಭರಣಗಳ ಕುರಿತು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಒಂದು ನಾಡಿನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಸಂಪತ್ತು ಕೇಂದ್ರಕೃತವಾದಾಗ ಮಾತ್ರ ಆ ನಾಡು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪರಂಪರೆಯ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ಉಜ್ವಲವಾದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಹೊಂದಿದವುಗಳಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ನಾಡು ಸಹ ಒಂದು. ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಮುಂಡಗೋಡ ತಾಲೂಕು ಸಹ ಹೊರತಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪೂರ್ವದ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿರುವ ಮುಂಡಗೋಡ ತಾಲೂಕು ಅರೆಮಲೆನಾಡು ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದೆ. ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕುರುಹನ್ನು ಹೊಂದಿರತಕ್ಕ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸ್ಮಾರಕಶಿಲ್ಪಗಳು ಸಹ ಗೋಚರಿಸುತ್ತವೆ.

ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಹೋರಾಡಿ ಮಡಿದ ವೀರರ ಸ್ಮಾರಕವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಕಲ್ಲುಗಳು ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಮೂರು ಹಂತಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಕೆಳಹಂತದಲ್ಲಿ ವೀರ ತನ್ನ ಶತ್ರುಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡುತ್ತಿರುವಂತೆಯೂ (ಯುದ್ಧದ ದೃಶ್ಯ) ಮಧ್ಯದ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮಡಿದ ವೀರನನ್ನು ದೇವತಾ ಸ್ತ್ರೀಯರು (ಅಪ್ಸರೆಯರು) ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತಿರುವಂತೆಯೂ (ವೀರ + ಅಪ್ಸರೆಯರು), ಮೇಲಿನ ಹಂತದಲ್ಲಿ ವೀರನು ಸ್ವರ್ಗಲೋಕ ಭಗವಂತನ ಸಾನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆಯೂ ಕೆತ್ತಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕೆಲ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ಐದು, ಆರು ಹಂತಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಕೆಲ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರಹ ಹೊಂದಿದ್ದರೆ, ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಕೇವಲ ಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೊಂದಿರುತ್ತವೆ.

ಭೀಕರವಾದ ಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ ತಮ್ಮ ರಾಜರಿಗೆ ವಿಜಯವನ್ನು ದೊರಕಿಸಿಕೊಟ್ಟು, ಗೋವುಗಳ, ಸ್ತ್ರೀಯರ, ಊರಿನ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಹೋರಾಡಿದ ವೀರರನ್ನು ಸ್ಮರಣೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಮತ್ತು ವೀರಮರಣವನ್ನು ಪಡೆದವರಿಗೆ ಸದ್ಗತಿ ದೊರೆಯಲೆಂದು ವೀರಗಲ್ಲುಗಳನ್ನು ನೆಟ್ಟು ಶಾಸನ ಹಾಕಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ವೀರರು ಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಬೇಕೆಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ಊರಿಗೆ ನುಗ್ಗಿದ ದುಷ್ಟ ಮೃಗವನ್ನು ಎದುರಿಸಿದವರಾಗಿರಲಿ, ಕಳ್ಳರು ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡಿದಾಗ ಹೋರಾಡಿ ಮಡಿದವರಾಗಿರಲಿ, ಬೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಪರಾಕ್ರಮ ಮೆರೆದವರಾಗಿರಲಿ, ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಮೆರೆದವರಿಗೆ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಪರಂಪರೆ ಇದೆ. ವೀರಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಆ ವೀರನು ಪ್ರಮುಖ ವೀರಕಾರ್ಯವನ್ನು ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮೂಡಿಸಿರುವುದುಂಟು. ಆರ್. ಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರಿಯವರು ವೀರಗಲ್ಲನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವಲ್ಲಿ ಲೌಕಿಕ ಮತ್ತು ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ದೃಷ್ಟಿಗಳೆರಡೂ ಇರುವುದನ್ನು ಗುರುತಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ವೀರಗಲ್ಲುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಮಡಿದ ವೀರನ ಆತ್ಮೀಯ ಸ್ಮರಣೆ, ವೀರನ ಸದ್ಗತಿ ಒಂದು ನೆಲೆಯಾದರೆ, ವೀರನ ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಲೋಕಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯಪಡಿಸುವುದು ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಮುಖ ನೆಲೆಯಾಗಿದ್ದಿತು. ಅದು ಸಮಕಾಲೀನ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಗಳಿಗೆ, ಶೌರ್ಯ, ಸಾಹಸ, ಉತ್ಸಾಹ, ಸ್ಫೂರ್ತಿ ನೀಡಬಲ್ಲವುಗಳಾಗಿದ್ದವು.

ಪುರುಷರು ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕೆಲವು ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ಕೆಲಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಹಾಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತವೆ. ವೀರರು ಕೊರಳಿಗೆ ಕಂಠಾಭರಣವನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ವಿವಿಧ ವಿನ್ಯಾಸದ ಹಾರಗಳನ್ನು ವೀರರು ಧರಿಸಿರುವುದನ್ನು ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಕೆಲವು ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ವೀರನು ಎಡ / ಬಲಗಾಲಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅಂದಿಗೆಯನ್ನು, ಕಡಗವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಂತೆ ಚಿತ್ರಿಸಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಪುರುಷರು ಸಹ ಕಿವಿಗಳಿಗೆ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ಕೆಲ್ಲಂಗರೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ

ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತ 'ಹೇಮ ಕರ್ಣ ಕುಂಡಳರುಂ' ಎಂದೆನ್ನಲಾಗಿದೆ. ತೀರಾ ಇತ್ತೀಚಿನವರೆಗೂ ಪುರುಷರು 'ಹತ್ತಿಕಡಕು' ಎಂಬ ಕಿವಿಯ ಆಭರಣವನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ಗಂಡುಮಗುವಿಗೆ ಕಿವಿ ಚುಚ್ಚಿ ಒಂದೆರಡು ವರ್ಷಗಳಾದರೂ ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ ಹಾಕುವ ಪದ್ಧತಿ ಇದೆ. ಇಂತಹ ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳು ಈಗಲೂ ಸಹ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಂಡಗೋಡ ತಾಲೂಕಿನಾದ್ಯಂತ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿದ್ದ ವೀರರು, ಶತ್ರುಸೈನಿಕ ಪಡೆಯರು, ಅಪ್ಪರೆಯರು, ಮುನಿಗಳು ಧರಿಸಿದ ಬಗೆ ಬಗೆಯ ಆಭರಣ ಅಲಂಕರಣೆಯನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ.

* ವೀರರ ಆಭರಣಗಳು : ಮುಂಡಗೋಡ ತಾಲೂಕಿನ ಬೇಡಸಗಾಂವ, ಹೀರಳ್ಳಿ, ಕುರ್ಲಿ, ಇಂದೂರ, ಕೊಪ್ಪ, ಬಸನಾಳ, ಯರೆಬೈಲ್, ಮಲವಳ್ಳಿ, ಚೌಡಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ವೀರರ ಆಭರಣಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತವೆ. ಇಂದೂರಿನ ವೀರಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ವೀರನು ಕಿವಿಗೆ ದಪ್ಪವಾದ ಕುಂಡಲಿ, ಎರಡಳೆಯ ಕೊರಳಹಾರ(ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಮಾಲೆಯಂತೆ ಕಾಣುವ), ತೋಳಬಂಧಿ, ಕೈಗಡಗ ಧರಿಸಿದ ಬಗೆ ತುಂಬಾ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಮಳಗಿಯ ವೀರಗಲ್ಲೊಂದರಲ್ಲಿ ವೀರನು ಬಿಲ್ಲು ಬಾಣ ಹಿಡಿದು ಹೋರಾಡುತ್ತಿದ್ದು ಕೈಗೆ ಒಂದೊಂದು ಕೈಗಡಗ, ಕಿವಿಗೆ ಕುಂಡಲ ಮತ್ತು ಉದ್ದವಾದ ಕೊರಳಹಾರ ಧರಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಬೇಡಸಗಾಂವ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ವೀರನು ಕಿವಿಗೆ ದುಂಡನೆಯ ಕುಂಡಲಿ ಧರಿಸಿದ್ದು, ಕಾಲ್ಗಡ ಮತ್ತು ಕೊರಳಿಗೆ ಚಿಕ್ಕ ಸರ ಧರಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಇನ್ನೊಂದು ವೀರಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ವೀರನು ದಪ್ಪವಾದ ತೋಳಬಂಧಿ, ದಪ್ಪವಾದ ಕಾಲ್ಗಡಗ ಮತ್ತು ನಾಣ್ಯದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕೊರಳಹಾರ ಧರಿಸಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಪಾಳಾ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ವೀರಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ವೀರನು ಧರಿಸಿದ ಕುಂಡಲ ಉದ್ದನೆಯ ಆಕಾರವಾಗಿವೆ. ಮುಂಡಗೋಡ ಪ್ರದೇಶದ ಹನುಮಂತ ದೇವಾಲಯದ ಮುಂದಿನ ವೀರಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ವೀರನು ತೋಳಬಂಧಿ, ಕೈಗಡಗ ಮತ್ತು ಕಿವಿಗೆ ಕುಂಡಲಿ ಧರಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಉಗ್ಗಿನಕೇರಿಯ ತುರುಗೋಳ್ ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ವೀರನು ಧರಿಸಿದ ಕಿವಿಕುಂಡಲಿ, ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಯರೆಬೈಲ್‌ದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ತುರುಗೋಳ್ ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಕಾಲ್ಗಡಗ, ತೋಳಬಂಧಿ, ತಲೆಗೆ ಅಲಂಕಾರ, ಕೊರಳಿಗೆ ತೆಳ್ಳನೆಯ ಉದ್ದ ಸರ ಧರಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಮಲವಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಆಳೆತ್ತರದ ಬಿಲ್ಲುಬಾಣ ಹಿಡಿದು ಹೋರಾಡುವ ವೀರನು ಕೊರಳಿಗೆ ಉದ್ದನೆಯ ಸರ ಹಾಕಿರುವುದು ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಕುರ್ಲಿಯಲ್ಲಿನ ವೀರಗಲ್ಲೊಂದರಲ್ಲಿ ವೀರನು ಬಾಕು ಧರಿಸಲು ಹಾಕಿಕೊಂಡ ಆಭರಣ ಕುಚ್ಚ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿದೆ. ಚವಡಳ್ಳಿ, ಬಸನಾಳದ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ವೀರರು ಧರಿಸಿದ ಆಭರಣಗಳು ಬಹು ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿವೆ. ಗುಂಜಾವತಿಯ

ವೀರಗಲ್ಲೊಂದರಲ್ಲಿ ವೀರ ಕಿವಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ಕುಂಡಲಿ, ತೋಳಿಗೆ ದಪ್ಪ ತೋಳಬಂಧಿ, ಕೊರಳಿಗೆ ದಪ್ಪ ಹಾರ ಧರಿಸಿದ ಬಗೆ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

* ಅಪ್ಸರೆಯರ ಆಭರಣಗಳು : ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮಡಿದ ವೀರರನ್ನು ಚೌರಿಧಾರೆ ಅಪ್ಸರೆಯರು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವ ದೃಶ್ಯ ತುಂಬಾ ಮಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ಈ ಶಾಸನಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ, ಇಂತಹ ಅಪ್ಸರೆಯರು ಬಗೆಬಗೆಯ ಆಭರಣ ಧರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಇಂದೂರಿನ ವೀರಗಲ್ಲೊಂದರಲ್ಲಿ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ವೀರನನ್ನು ಚೌರಿಧಾರೆ ಅಪ್ಸರೆಯರು ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ತೇಲಾಡುವಂತೆ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವ ದೃಶ್ಯವಿದ್ದು, ಇವರು ಕಾಲಿಗೆ ಕಾಲ್ಗಡಗ, ಕೈಬಳೆ, ಕಿವಿಯೋಲೆ, ಕೊರಳಹಾರ, ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ತಲೆಗೆ ವಿಶೇಷ ಅಲಂಕರಣೆ ಧರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಮಳಗಿಯ ವೀರಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರೂ ಅಪ್ಸರೆಯರು ಕೊರಳಿಗೆ ಸುಂದರವಾದ ಚಿಕ್ಕ ಸರ, ಕಾಲ್ಗಡಗ ಮತ್ತು ಕೈಬಳೆ ಧರಿಸಿದ್ದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಚೌರಿ ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಾರೆ. ಬೇಡಸಗಾಂವ ಗ್ರಾಮದ ಹುಲಿಬೇಟೆ ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ವೀರನ ಬಾಹುಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದ ನಾಲ್ಕು ಚೌರಿಧಾರೆ ಅಪ್ಸರೆಯರು ಕಿವಿಯೋಲೆ ಮತ್ತು ಕೊರಳಸರ ಧರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಇನ್ನೊಂದು ವೀರಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಅಪ್ಸರೆಯರು ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಕೈಮುಗಿದು ಕುಳಿತ ವೀರನನ್ನು ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ತೇಲಾಡುವಂತೆ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವ ದೃಶ್ಯವಿದ್ದು, ಇವರು ಕಿವಿಗೆ ಕುಂಡಲಿ ಮತ್ತು ಕಾಲ್ಗಡಗ ಧರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಇದರ ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ಇರುವ ವೀರಗಲ್ಲೊಂದರಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಜನ ಚೌರಿಧಾರೆ ಅಪ್ಸರೆಯರು ಒಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮಂಟಪ ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ಚೌರಿಹಿಡಿದು ಕೈಬಳೆ, ಕೊರಳಹಾರ, ಕಾಲ್ಗಡಗ ಧರಿಸಿದ್ದು, ಕೊರಳಸರದ ಉದ್ದನೆಯ ಕುಚ್ಚ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಕುರ್ಲಿಯ ವೀರಗಲ್ಲೊಂದರಲ್ಲಿ ಅಪ್ಸರೆಯರು ಧರಿಸಿದ ನಡುಪಟ್ಟಿಯ ಕುಚ್ಚ, ದಪ್ಪನೆಯ ಕಾಲ್ಗಡಗ ಮತ್ತು ಉದ್ದ ಕೊರಳಹಾರ, ಕೈಬಳೆ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಕಲಕೇರಿಯ ಶಾಸನಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಅಪ್ಸರೆಯರು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಮಲ ಹಿಡಿದಿರುವಂತೆ ಖಂಡರಿಸಿದ್ದು, ಇವರು ಕಿವಿಗುಂಡಲಿ, ಕೈಬಳೆ ಮತ್ತು ಉದ್ದಸರ, ನಡುಪಟ್ಟಿ ಧರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

* ಮುನಿಗಳ ಆಭರಣಗಳು : ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಶಾಸನಶಿಲ್ಪದ ಕೊನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವನ್ನು ಪೂಜಿಸುವ ಅರ್ಚಕನೊಂದಿಗೆ ಆಚೆಈಚೆ ಕೈಮುಗಿದು ಕುಳಿತ ವೀರ ಮತ್ತು ನಂದಿ ಇರುವುದು ಸ್ವರ್ಗದ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ. ಇಂತಹ ಅರ್ಚಕರಲ್ಲಿ ಇಂದೂರಿನಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ವೀರಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಅರ್ಚಕನೊಬ್ಬನು ಕಾಲ್ಗಡಗ ಧರಿಸಿದ್ದು ಲಿಂಗವನ್ನು ಪೂಜಿಸುವಂತೆ ಖಂಡರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಬೇಡಸಗಾಂವ ಗ್ರಾಮದ ವೀರಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಅರ್ಚಕನು ಕಿವಿಗೆ ದೊಡ್ಡದಾದ ಕಿವಿಗುಂಡಲಿ ಧರಿಸಿದ್ದು, ತುರುಬಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಅಲಂಕರಣೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಇನ್ನೊಂದು ವೀರಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಗಂಟೆ ಹಿಡಿದು

ಲಿಂಗುವನ್ನು ಪೂಜಿಸುವ ಅರ್ಚಕ ತೋಳಬಂಧಿ, ಕೊರಳಹಾರ ಧರಿಸಿದ್ದು, ತಲೆಗೆ ಪೇಟೆ ಸುತ್ತಿದಂತೆ ಖಂಡರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಬೇಡಸಗಾಂವ ಗ್ರಾಮದ ಮತ್ತೊಂದು ಶಾಸನಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಮಗುವನ್ನು ಇಬ್ಬರು ಅರ್ಚಕರು ಪೂಜಿಸುವ ದೃಶ್ಯವಿದ್ದು, ಕಿವಿಗೆ ಕುಂಡಲಿ, ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಪಟ್ಟಿ ಮತ್ತು ತಲೆಗೆ ಪೇಟೆ(ಪಗಡಿ) ಧರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಹುಲಿಬೇಟೆ ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಅರ್ಚಕ ತೋಳಬಂಧಿ, ಕಿವಿಗುಂಡಲಿ ಧರಿಸಿದ್ದು, ಉದ್ದನೆಯ ಜಡೆ ಹೊಂದಿರುತ್ತಾನೆ.

ಕಲಕೇರಿಯ ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಅರ್ಚಕ ಕುಳಿತು ಲಿಂಗುವನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ಉದ್ದ ಜಡೆ ಬಿಟ್ಟು ಕಾಲ್ಗಡಗ ಮತ್ತು ಕಿವಿಗುಂಡಲಿ ಧರಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಹೀರಳ್ಳಿಯ ವೀರಗಲ್ಲೊಂದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಚಕರು ಕಿವಿಗೆ ದಪ್ಪದಾದ ಕಿವಿಯೋಲೆ, ಕಾಲ್ಗಡಗ ಮತ್ತು ತಲೆಗೆ ಪಗಡೆ ಧರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ನಂದಿಕಟ್ಟಾ, ಕುರ್ಲಿ, ಕೊಪ್ಪ ಮತ್ತು ಗುಂಜಾವತಿ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಮುನಿಗಳು ಧರಿಸಿದ ಆಭರಣಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತವೆ.

* ವೈರಿ ಪಡೆಯ ಆಭರಣಗಳು : ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ವೀರನೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡುವ ವೈರಿಪಡೆಯ ಸೈನಿಕರಲ್ಲಿ ಸಹ ಆಭರಣಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಕಲಕೇರಿ ವೀರಗಲ್ಲೊಂದರಲ್ಲಿ ಬಿಲ್ಲು ಬಾಣ ಹಿಡಿದು ವೀರನೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡುವ ವೈರಿಯು ಕೈಗಡಗ, ತೋಳಬಂಧಿ, ಕೊರಳಹಾರ, ಕಿವಿಗುಂಡಲಿ ಧರಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಗುಂಜಾವತಿಯ ವೀರಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ವೈರಿಯ ಕಾಲ್ಗಡಗ ಮತ್ತು ತೋಳಬಂಧಿ ದಪ್ಪವಾಗಿ ಖಂಡರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಇನ್ನೊಂದು ಶಾಸನಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ವೈರಿಯು ದುಂಡನೆಯ ಕಿವಿಗುಂಡಲಿ ಧರಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಮೈನಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮದ ವೀರಗಲ್ಲೊಂದರಲ್ಲಿ ಕುದುರೆ ಏರಿ ಬರುವ ವೈರಿ ಪಡೆಯ ಸೈನಿಕನು ಕಾಲ್ಗಡಗ, ದಪ್ಪನೆಯ ತೋಳಬಂಧಿ ಮತ್ತು ಉದ್ದವಾದ ಕೊರಳಹಾರ ಧರಿಸಿದ್ದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ. ನಂದಿಕಟ್ಟಾದ ವೀರಗಲ್ಲೊಂದರಲ್ಲಿ ಬರ್ಚಿ ಹಿಡಿದು ಕುದುರೆ ಏರಿ ಬರುವ ವೈರಿ ಪಡೆಯ ಸೈನಿಕರ ಕಾಲ್ಗಡಗ, ಕೊರಳಹಾರ, ಕಿವಿಗುಂಡಲಿ, ತೋಳಬಂಧಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಚವಡಳ್ಳಿಯ ಶಾಸನಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಬಿಲ್ಲುಬಾಣ ಹಿಡಿದು ಹೋರಾಡುವ ವೈರಿಯು ಕಾಲ್ಗಡಗ, ಕೈಬಳೆ, ಕೊರಳಹಾರ ಮತ್ತು ಕಿವಿಗೆ ದುಂಡಾದ ದಪ್ಪದ ಕುಂಡಲಿ ಧರಿಸಿರುವ ಬಗೆ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಇಂದೂರ, ಕೊಪ್ಪ, ಬೇಡಸಗಾಂವ ಮೊದಲಾದ ಶಾಸನಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ವೈರಿ ಪಡೆಯ ಆಭರಣ ಅಲಂಕಾರ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿವೆ.

* ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಆಭರಣ ಅಲಂಕಾರಣೆ : ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಪಾತ್ರ ಬಹುಮುಖ್ಯವಾದುದ್ದು. ಅಶ್ವಪಡೆಗಳು ತಮ್ಮದೇ ಆದಂತಹ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದಿದ್ದವು. ಬೇಡಸಗಾಂವ ಗ್ರಾಮದ ವೀರಗಲ್ಲೊಂದರಲ್ಲಿ ಬರ್ಚಿ ಹಿಡಿದು ಕುದುರೆ ಏರಿ ಹೋರಾಡುವ ವೀರನು ತನ್ನ ಬರ್ಚಿಯಿಂದ ವೈರಿ ಪಡೆಯ ಕುದುರೆಯ ಮುಖಕ್ಕೆ ಪ್ರಹಾರ ಮಾಡಿದ್ದು, ಘಾಸಿಗೊಂಡ ಕುದುರೆ ತನ್ನ

ಮುಖ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಚಾಚಿದೆ. ಈ ಕುದುರೆಯ ರಕ್ಷಾಕವಚ ಬಹು ಅಲಂಕರಣೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ತುಂಬಾ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತವೆ. ವೀರ ಮತ್ತು ವೈರಿಯ ಕುದುರೆಗಳ ಕೊರಳಿಗೆ ಲೋಹದ ಸರಗಳ ಅಲಂಕರಣೆಯಿದ್ದು, ಬೆನ್ನಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಆಡುಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವಂತೆ ಜುಲಾ ಹಾಕಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ನಂದಿಕಟ್ಟಾ ಗ್ರಾಮದ ವೀರಗಲ್ಲೊಂದರಲ್ಲಿ ವೀರನು ವೈರಿ ಸೈನಿಕನನ್ನು ಕಾಲಲ್ಲಿ ಮೆಟ್ಟಿ ನಿಂತು ಬರ್ಚಿ ಹಿಡಿದು ಕುದುರೆ ಏರಿ ಬರುವ ವೈರಿ ಸೈನಿಕನ ಕುದುರೆಗೆ ಬಾಣ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು ಹೊಡೆತಕ್ಕೊಳಗಾದ ಕುದುರೆ ತನ್ನ ಮುಖ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿಸಿದೆ. ವೈರಿಯ ಕುದುರೆಯು ವಿಶೇಷ ಅಲಂಕರಣೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಲಗಾಮು, ಜುಲಾ, ರಕ್ಷಾಕವಚ ಮತ್ತು ಕೊರಳಿಗೆ ಲೋಹದ ಸರ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಕುರ್ಲಿ ಗ್ರಾಮದ ವೀರಗಲ್ಲೊಂದರಲ್ಲಿ ಕುದುರೆ ಏರಿ ಬರುವ ವೈರಿ ಪಡೆಯ ಕುದುರೆಗೆ ರಕ್ಷಾಕವಚ ಮತ್ತು ಅಲಂಕರಣೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಮೈನಳ್ಳಿಯ ವೀರಗಲ್ಲೊಂದರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಖಡ್ಗದಿಂದ ಕುದುರೆ ಏರಿ ಬರುವ ವೈರಿ ಸೈನಿಕನ ಕುದುರೆ ಮುಖಕ್ಕೆ ಇರಿದಿದ್ದು, ಘಾಸಿಗೊಂಡ ಕುದುರೆ ತನ್ನ ಮುಖ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿಸಿದೆ. ವೀರನ ಹಿಂಬದಿಯ ಸಹಚರರ ಕುದುರೆಗಳು ಮತ್ತು ವೈರಿಸೈನಿಕನ ಕುದುರೆ ಕೊರಳಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಆಭರಣ ಅಲಂಕರಣೆ ಹಾಗೂ ರಕ್ಷಾ ಕವಚ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಮಾನವನಿಗೆ ಉಡುಪು ಎಷ್ಟು ಮುಖ್ಯವೋ ಆಭರಣಗಳು ಕೂಡ ಅಷ್ಟೇ ಮುಖ್ಯವಾದ ಸಾಧನಗಳಾಗಿವೆ. ಶುಭಸಮಾರಂಭದಲ್ಲಿ, ಜಾತ್ರೆ-ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ, ಹಬ್ಬ-ಹರಿದಿನಗಳಲ್ಲಿ, ಮದುವೆ-ಮುಂಜಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಭರಣಗಳ ಪ್ರದರ್ಶನವೇ ಹೆಚ್ಚು. ಮೈತುಂಬ ಆಭರಣ ಧರಿಸಿದಷ್ಟೂ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅವರ ಸ್ಥಾನಮಾನ ಹೆಚ್ಚೆಂಬ ಭಾವನೆ ದಟ್ಟವಾಗಿ ಹಬ್ಬಿದೆ. ಆಭರಣಗಳು ಮಾನವನ ಸೌಂದರ್ಯ ಹೆಚ್ಚಿಸುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸಿವೆ. ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಆಭರಣಗಳ ಪಾತ್ರ ಬಹುಮುಖ್ಯ. ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರೆಲ್ಲ ಆಭರಣಪ್ರೀತಿಯರು ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಮುಂಡಗೋಡ ತಾಲೂಕು ಸಹ ಹೊರತಾಗಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ತಾಲೂಕಿನಾದ್ಯಂತ ಕಂಡುಬರುವ ಸ್ಮಾರಕಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಖಂಡರಿಸಿದ ಬಗೆಬಗೆಯ ಆಭರಣಗಳು ಸ್ಮಾರಕಶಿಲ್ಪಗಳ ಶೋಭೆ ಹೆಚ್ಚಿಸಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ ಆಗಲಾರದು.

ಪರಾಮರ್ಶನ ಗ್ರಂಥಗಳು :

- 1) ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ ಎಂ. (2015) – “ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ”, ಸಪ್ನ ಬುಕ್‌ಹೌಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು.

- 2) ತಿಪ್ಪೇರುದ್ರಸ್ವಾಮಿ ಎಚ್. (1994) – “ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಮೀಕ್ಷೆ”, ಡಿ.ವಿ.ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು.
- 3) ಮದ್ದಾನುಸ್ವಾಮಿ ವೈ. – “ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ಮತ್ತು ಮಹಾಸತಿ ಕಲ್ಲುಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ” ಸಹಾಯಕ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು, ಇತಿಹಾಸ ವಿಭಾಗ, ಸರಕಾರಿ ಪ್ರಥಮ ದರ್ಜೆ ಕಾಲೇಜು, ಹಾವೇರಿ.
- 4) ಮಂಜುನಾಥ ಸಿ.ಯು (2012) – “ಶಾಸನಗಳು ಮತ್ತು ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ”, ಚಿತ್ತಲ ಪ್ರಕಾಶನ, ಕುಪ್ಪಂ.
- 5) ಶಾಸ್ತ್ರಿ ದೇವುಡನರಸಿಂಹ (1988) – “ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ”, ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು.
- 6) ಅಂತರ್ಜಾಲ ವಿಕಿಪೀಡಿಯಾಗಳು
- 7) ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯ ಆಧಾರಿತ ಮಾಹಿತಿ.

ಭಾಯಾ ಚಿತ್ರಗಳು

ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಪರಂಪರೆ

Shanta. Laxman. B

Research Scholar

Dept. of History

Gulbarga University, Kalaburgi

Dr. Indumati P. Patil

Associate Professor

Post Graduate Studies & Research Centre in History

Government (Autonomous) College, Kalaburgi

ರಾಯಚೂರು ಇದು ಈಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮತ್ತು ಜಿಲ್ಲಾ ಕೇಂದ್ರದ ಹೆಸರು ಆಗಿದೆ. ರಾಯಚೂರಿನ ಹೆಸರಿನ ಪ್ರಾಚೀನತೆ, ಪದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯ ಬದಲಾವಣೆ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಕುರಿತಂತೆ ನಮಗೆ ಅನೇಕ ಆಕರಗಳು ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಬಹು ಮುಖ್ಯವಾದವುಗಳೆಂದರೆ ಶಾಸನಗಳು, ಸರಕಾರಿ ಕೃತಿಯುಗಳು, ಕಡತಗಳು, ಕಾವ್ಯಗಳು ಆಗಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಇಂದು ರಾಯಚೂರು ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ ಈ ಊರು ಹಿಂದೆ ರಾಜನೂರು ಎಂಬ ಹೆಸರು ಹೊಂದಿತ್ತೆಂಬುದರ ಕುರಿತು ನಮಗೆ ಹಾಸನ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬೇಲೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಕ್ರಿ.ಶ. 1183ನೇ ಕಾಲದ ಹೊಯ್ಸಳರ ಕಾಲದ ಶಾಸನದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. “ಹಿರೇಹಳ್ಳಿ ಶಾಸನವು ರಾಜನೂರು ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನು ಗೆದ್ದುಕೊಂಡ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.” ಈ ಶಾಸನ ಹಾಗೂ ಇತರೆ ವಿವರಗಳಿಂದ ರಾಜನೂರು > ರಾಜವೂರು > ರಾಚೂರು > ರಾಯಚೂರು ಆಗಿ ಬದಲಾವಣೆಗೊಂಡಿತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದೇನೋ? “ರಾಚ ಪದವು ‘ರಾಜ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ” ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ‘ರಾಚ ಮತ್ತು ವೂರು ರಾಯಚೂರು ಅಥವಾ ‘ರಾಚೂರು’ ಆಗಿರಬೇಕು. ಮುಂದೆ ಕಾಲಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಈ ರಾಜನೂರು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಕರಣಗೊಂಡು ‘ರಾಚೂರು’ ಆಗಿರಲೂ ಬಹುದೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ರಾಯಚೂರು ಕೋಟೆಯ ಮೇಲಿರುವ ಕ್ರಿ.ಶ. 1294ರ ಕಾಕತಿಯ ಅರಸ ಎರಡನೇ ಪ್ರತಾಪರುದ್ರನ ಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೂ ಉಲ್ಲೇಖಗೊಂಡಿರುವುದು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಈ ‘ರಾಚೂರು’ವೆಂದು ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರ ಆಡಳಿತ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಮುಂದುವರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿತ್ತು. ಇದಕ್ಕೆ ದಾಖಲೆಯನ್ನು ವಿಜಯನಗರದ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಕಾಲದ ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ (ಈಗಿನ ತೆಲಂಗಾಣ ರಾಜ್ಯ) ಮಹಬೂಬನಗರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಆಲಮ್ಮರ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳು ವಿಜಯನಗರದ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನು ತನ್ನ ದಿಗ್ವಿಜಯದಲ್ಲಿ ‘ರಾಚೂರು’ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಂಡ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆ.

ಪ್ರಾಚೀನ ‘ರಾಜನೂರು’ ಅಥವಾ ‘ರಾಚೂರು’ ಅನೇಕ ಕಾಲಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಗೊಳ್ಳುತ್ತ, ಸ್ಥಿತ್ಯಂತರಗೊಳ್ಳುತ್ತ ಈಗಿನ ರಾಯಚೂರು ಆಗಿ ಮಾರ್ಪಾಟಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಈ ‘ರಾಚ’

ಮತ್ತು 'ವೂರು' ಪದಗಳ ನಡುವೆ 'ಯ'ಕಾರ ಆಗಮನವಾಗಿ ರಾಯಚೂರು ಆಗಿರಲೂ ಬಹುದೆಂಬುದು ಅನೇಕರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ.

ಸಾಮಾಜಿಕ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ತರುವಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣದ ಪಾತ್ರ ಹಿರಿದು. ಶಿಕ್ಷಣ ಒಂದು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸಮಸ್ತ ಚಿತ್ರಣವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಎಂದರೆ "ಶಿಕ್ಷಣ". ಶಿಕ್ಷಣ ಎಂದರೆ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಕ ಬದಲಾವಣೆಗಳಾಗಿರುವುದು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಶಿಕ್ಷಣವು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಸಾಧನವೂ ಹೌದು ಮತ್ತು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಮೂಲಮಂತ್ರವೇ ಶಿಕ್ಷಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶಿಕ್ಷಣ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಅಂತರ್ಗತ ಭಾಗವಾಗಿದೆ.

ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಬದುಕು, ಕಲ್ಲು ಉಳಿಯ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಕಟೆಯುವವನ ಭಾವನೆಯಂತೆ ತದ್ರುಪ ಧರಿಸುವುದು ಅದೇ ರೀತಿ, ಮಾನವನ ಸಹಜ ಮೂಲವಾದ ಭಾವನೆಗಳಿಗೆ, ಮನೋವಿಕಾರಗಳಿಗೆ, ಚಿತ್ರ ದೌರ್ಬಲ್ಯಗಳಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲದೆ ಜೀವ-ಭಾವ ಸಮಸ್ಥಿತಿ ತಲುಪದು. ಸಮಾಜದ ಸರಿಯಾದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳದು, ಬುದ್ಧಿ-ಭಾವ ಬೆಳೆಯದು. ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ರೂಪಿಸುವುದು ಶಿಕ್ಷಣ. ಅದುವೇ ವಿದ್ಯೆ. ಅದನ್ನು ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಿಕರು ಪ್ರಾಣಿವರ್ಗದಿಂದ ಮಾನವನನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸುತ್ತಿರುವುದೇ ಶಿಕ್ಷಣವೆಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ನಮ್ಮ ಶಿಕ್ಷಣದ ಗುರಿ ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನೆಯಾಗಿತ್ತು. ಇದು ಇಡೀ ಭಾರತದ ಪ್ರಾಚೀನ ಶಿಕ್ಷಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಒಳನೋಟ, ಈ ನೋಟಕ್ಕೆ ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆ ಹೊರತಾಗಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಪ್ರಮುಖ ಶಿಕ್ಷಣ ಕೇಂದ್ರಗಳು ಅಗ್ರಹಾರಗಳೆಂದೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಅಗ್ರಹಾರಗಳು ಕುಕನೂರು ಮಹಾ ಅಗ್ರಹಾರ, ಅಳವಂಡಿ ಸಕಲಾಗ್ರಹಾರ ಶೇಖರ, ಗಬ್ಬೂರು, ಇಟಗಿ, ಕನಕಗಿರಿ, ಬುವನ ವಿಖ್ಯಾತ ಅಗ್ರಹಾರಗಳು ಮಾನ್ವಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ತಡಕಲ್, ಕಲ್ಲೂರು, ಕುರುಡಿ, ಹಿರೀಕೊಟ್ಟೆಕಲ್, ತುಪ್ಪದೂರು, ಬೇವಿನಾಳ, ಸಿಂಧನೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ದಿದ್ದಿ, ಬೆಳಗುರ್ಕಿ, ಸಾಲಗುಂದ, ಮುಕ್ಕುಂದ, ಒಳಬಳ್ಳಾರಿ, ಬಳಗಾನೂರು, ಸಿಂಧನೂರು, ಲಿಂಗಸೂಗೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ತಲೆಖಾನ್, ಬನ್ನಿಗೋಳ, ಬಳಗಾನೂರು, ಮುದಗಲ್ಲು ಮೊದಲಾದವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಿಗಳು ಕರಡಕಲ್, ಮುದಗಲ್, ಬಲ್ಲಟಗಿ, ಅತ್ತನೂರು, ಗಬ್ಬೂರು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದವುಗಳು.

ಮಹಾಸಂಗೀಪುರ (ಮಸ್ಕಿ) ಕನಕಗಿರಿ, ಕೊಪ್ಪಳ ಬೌದ್ಧರ ವಿಹಾರಗಳು-ಚೈತ್ಯಾಲಯ ಇವು ಕೇವಲ ಧರ್ಮಿಕ ಕೇಂದ್ರಗಳು ಆಗಿರದೆ ಶಿಕ್ಷಣ ಕೇಂದ್ರಗಳು ಆಗಿದ್ದವು. ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಸಾಕ್ಷಾಧಾರಗಳ ದೊರೆತಿವೆ, ಇಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧ ಭಿಕ್ಷು ಹಾಗೂ ಭಿಕ್ಷುಣಿಯರಿಗೆ ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮ ಬೋಧನಾ ವಿಧಾನದ ಜೊತೆಗೆ ಬಯಸಿದ ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಶಿಕ್ಷಣವು ದೊರಕುತ್ತಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯ. ಕೊಪಣ ನಗರವು ಜೈನರ ಪವಿತ್ರ ಸ್ಥಳವಾಗಿದ್ದು, ಇದು ಅನೇಕ ಬಸದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿತ್ತು.

ಬಸದಿಗಳು ಕೇವಲ ಪೂಜಾಸ್ಥಳವಾಗಿರದೆ ಇವು ಬೋಧನೆ ಮತ್ತು ಕಲಿಕಾ ಕೇಂದ್ರಗಳಾಗಿದ್ದವು ಎಂಬುದು ಉಲ್ಲೇಖಾರ್ಹ. ಇದು ವಡ್ಡಾರಾಧನೆಯಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಡಾ|| ಜಿ.ಎಸ್.ದೀಕ್ಷಿತರ ಪ್ರಕಾರ 10ನೇ ಶತಮಾನದಿಂದೀಚೆಗೆ ಬೌದ್ಧ ವಿಹಾರಗಳು, ಚೈತ್ಯಾಲಯಗಳು ಮತ್ತು ಬಸದಿಗಳು ಪೂಜಾ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಮಠಗಳಾಗಿವೆ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷ. ಈ ಮಠಗಳಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಕರಿಗೆ ಊಟದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೊಂದಿಗೆ ಬೋಧನೆ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು ಎಂಬ ಗಮನಾರ್ಹ ಸಂಗತಿ. ಇತಿಹಾಸಕಾರ ದೀಕ್ಷಿತರವರು ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಜೈನಬಸದಿಗಳು ಮುಂದೆ ಮಠಗಳಾದವು. ಅದೇ ಪರಂಪರೆ ಮುಂದುವರೆದು ವೀರಶೈವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ 12ನೇ ಶತಮಾನದಿಂದೀಚೆಗೆ ಕೊಪ್ಪಳದ ಗವಿಮಠ, ಕೃಷ್ಣ ನದಿಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ನಾರದಗಡ್ಡೆ, ರಾಮಗಡ್ಡೆ ಹಾಗೂ ಇತರ ಮಠಗಳು ಧಾರ್ಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಕೇಂದ್ರಗಳಾಗಿ ಮುಂದುವರೆದಿದ್ದು ಇತಿಹಾಸ. ಬಸವಕ್ರಾಂತಿಯ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಜನಾಂಗದವರಿಗೂ ಶಿಕ್ಷಣದ ಬಾಗಿಲುಗಳು ಈ ಮಠಗಳಲ್ಲಿ ತೆರೆದವು ಎಂಬುದು ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಲ್ಲ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣ ಮಾಧ್ಯಮ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಪಾಲಿ ಭಾಷೆಯಿಂದ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಬಂತೆಂಬುದು ಸಂತಸದ ಸಂಗತಿ. ಮುಂದೆ ಇದು 15-16ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಈ ಮಠಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಠ ಪ್ರವಚನಗಳ ಪಠ್ಯವಸ್ತು, ಜೈಮಿನಿ ಭಾರತ, ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಶತಕ, ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಭಾರತ, ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕಾವ್ಯ, ವಚನಗಳು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯೇ ಕಲಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ 13ನೇ ಶತಮಾನದಿಂದೀಚೆಗೆ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ (ಕೊಪ್ಪಳ-ರಾಯಚೂರು) ಹಬ್ಬಿತ್ತು. ಅವುಗಳನ್ನು ಅಯ್ಯನವರ ಶಾಲೆಗಳೆಂದು ಮಠದ ಶಾಲೆಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು.

ಶಿಕ್ಷಣ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಗೌಡ, ಪಟೇಲ, ಶ್ರೀಮಂತ ವ್ಯಾಪಾರ ವರ್ಗವನ್ನು ದಾಟಿ ಬರಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ವಿಷಾದನೀಯ ಸಂಗತಿ. ಬಹಮನಿಯವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ 1358 ರಿಂದ ಸು. 1700 ರವರೆಗೆ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಮಸೀದಿಗಳಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡ ಮುಕ್ತಾಬ (ಕುರಾನ ಕಲಿಕೆ-ಧಾರ್ಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ-ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ) ಮದರಸಗಳು ಬಂದವು. ಬಹಮನಿ ಸಂತಾನದ ಐದನೇ ನವಾಬನ ಎರಡನೆಯ ಮಹಮ್ಮದ್ 1378 ರಲ್ಲಿ ಬೀದರನಲ್ಲಿ ಅನಾಥರಿಗಾಗಿ ಮದರಸಾ ಒಂದನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು. ಈತನು ಗುಲ್ಬರ್ಗಾ, ರಾಯಚೂರು ಮಸೀದೆಗಳಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣದ ಜೊತೆಗೆ ಜೀವನಾವಶ್ಯಕವಾದ ಓದು-ಬರಹ, ಗಣಿತ, ಪರ್ಶಿಯನ್ ಮತ್ತು ಅರೇಬಿಕ್ ಮಾಧ್ಯಮದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದನು. ಮಸೀದೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ಶಿಕ್ಷಣ ಮಸೀದಿ ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಬಂದು ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾದ ಶಿಕ್ಷಣ ಕೇಂದ್ರಗಳು ಬೆಳೆದಿರುವುದು ಕೇವಲ ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ಇವುಗಳನ್ನು ಮೌಲ್ವಿಗಳೇ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಕುರಾನ ಜೊತೆಗೆ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ (ಓದು-

ಬರಹ-ಗಣಿತ) ಕಲಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇಂದಿಗೂ ಇಂತಹ ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಮದರ್ಸಾಗಳನ್ನು ರಾಯಚೂರು, ಮಾನವಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

1854ರ ಜಾಲ್ವಾಡ್ ಶಿಫಾರಸ್ಸಿನಂತೆ ಈಸ್ಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಂಪನಿಯು ಇಂದಿನ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಬುನಾದಿಯಾದ ಆಧುನಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಶಾಲೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿತು. ಇವರ ಪ್ರಮುಖ ಉದ್ದೇಶವು ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಮುನ್ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಬೇಕಾದ ದಾಸ್ಯ ಮನೋಭಾವದ ರಾಜನಿಷ್ಠರಾದ ಮಾನವ ಸಂಪನ್ಮೂಲವನ್ನು ತಯಾರಿಸುವುದೇ ಆಗಿತ್ತು. ಇದನ್ನರಿತ ಹೈದ್ರಾಬಾದ್ ನವಾಬ ಸಾಲಾರ ಜಂಗನು 1854 ರಲ್ಲಿ 'ದಾರೂಲೂಮ' ಶಾಲೆಯನ್ನು ಹೈದ್ರಾಬಾದ್ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದನು ಪ್ರಪ್ರಥಮವಾಗಿ ಶಿಕ್ಷಣ ಸರ್ವರಿಗೂ ಎಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯ ಮೇಲೆ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ನಾಂದಿ ಹಾಡಿದನು. 1850 ರಲ್ಲಿ ಹೈದ್ರಾಬಾದ್ ಸರ್ಕಾರವು ಒಂದು ಆದೇಶ ಹೊರಡಿಸಿ ಪ್ರತಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಸ್ಥಳ ಮತ್ತು ತಾಲ್ಲೂಕು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪರ್ಷಿಯನ್ ಶಾಲೆ ಮತ್ತು ಆ ಪ್ರದೇಶದ ಭಾಷೆ (ಕನ್ನಡ, ಮರಾಠಿ, ತೆಲುಗು) ಯ ಒಂದು ಶಾಲೆ ಹೀಗೆ ಎರಡು ಶಾಲೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿತು. ತಹಶೀಲ್ದಾರ್ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಪಟೇಲ, ಗೌಡ, ಕುಲ್ಕರ್ಣಿ ಒಳಗೊಂಡ ಶಾಲಾ ವ್ಯವಸ್ಥಾ ಸಮಿತಿ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಬಂತು. ತಹಶೀಲ್ದಾರನೇ ಇದರ ಅಧ್ಯಕ್ಷನಾಗಿದ್ದನು. ಶಿಕ್ಷಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಕಂದಾಯ ಇಲಾಖೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತು. 1869 ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಪ್ರಥಮ ಬಾರಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಶಿಕ್ಷಣ ಇಲಾಖೆಯು ಹೈದ್ರಾಬಾದ್ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮ ತಳೆಯಿತು.

ಆಗ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಇಲಾಖೆಯ ನಿರ್ದೇಶಕ ಹುದ್ದೆ ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಇಡೀ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ 1869ರಲ್ಲಿ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲನೆಯ ಸರ್ಕಾರಿ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಾಲೆ ಉಸ್ತಾನಿಯ ಶಾಲೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಅದುವೇ ಇಂದಿನ ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಬಾಯ್ಸ್ ಜೂನಿಯರ್ ಕಾಲೇಜ್. ಈ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ 1873 ರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಉರ್ದು ಜೊತೆಗೆ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಕಲಿಸಲು ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತೆನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಆಗ ಕೊಪ್ಪಳವನ್ನೊಳಗೊಂಡ ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆ ಸೇರಿ ಕೇವಲ 16 ಸರ್ಕಾರಿ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಾಲೆಗಳು ಇದ್ದವು. (ಯಲಬುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲ) 1874 ರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಡೆಪುಟಿ ಇನ್ಸ್ಪೆಕ್ಟರ್ ಆಫ್ ಸ್ಕೂಲ್ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಶಿಕ್ಷಣಾಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ನೇಮಿಸಲಾಯಿತು. 10 ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಿಂದ ವಿಸ್ತಾರ ಹೊಂದಿದ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಕೇವಲ 16 ಸರ್ಕಾರಿ ಶಾಲೆಗಳಿಂದ ವಿಸ್ತಾರ ಹೊಂದಿದ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಕೇವಲ 16 ಸರ್ಕಾರಿ ಶಾಲೆಗಳಿದ್ದವು. ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಊರುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಠಮಾನ್ಯಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಊರುಗಳಲ್ಲಿ, ಅಯ್ಯನವರ ಶಾಲೆಗಳಿದ್ದವು. ಇವು ಸಹ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಕೈ ಬೆರಳುಗಳ ಎಣಿಕೆಗೆ ಮೀರದಷ್ಟು ಅಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಮಾಧ್ಯಮದಲ್ಲಿ ಕಲಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ ಸಂಗತಿ. ಉರ್ದು ರಾಜ್ಯ ಭಾಷೆಯಾದ ಕಾರಣ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಅದರ ಕಲಿಕೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿತ್ತೆಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಕೂಡದು.

ಹೈದ್ರಾಬಾದ್ ಸರ್ಕಾರವು ಈ ಮಧ್ಯೆ ರಾಜ್ಯದ ಶಿಕ್ಷಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪುನರ್ ಸಂಘಟಿಸಿ, ಪ್ರಾಥಮಿಕ, ಮಾಧ್ಯಮಿಕ, ಪ್ರೌಢ ಶಿಕ್ಷಣವೆಂದು ವಿಭಾಗಿಸಿತು. 1882ರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಜಿಲ್ಲಾ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಹೈಸ್ಕೂಲುಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿತು. ಅದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ರಾಯಚೂರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಸರ್ಕಾರಿ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಾಲೆಯನ್ನು ಉಸ್ತಾನಿಯ ಹೈಸ್ಕೂಲು ಎಂಬ ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿ 1882 ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಆಗ ರಾಯಚೂರು ನಗರದಲ್ಲಿ ಬ್ರೇಸ್ತವಾರ ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಸಿ.ಪಿ.ಸ್ಕೂಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೆ, ಹಳೆಯದಾದ ಹಾಪ್ಪಿಯ ಶಾಲೆಯು ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿತ್ತು. ಅದು ಉರ್ದು ಮಾಧ್ಯಮದ ಶಾಲೆಯಾಗಿತ್ತು. 1890 ಹೈದ್ರಾಬಾದ್ ರಾಜ್ಯದ ಶಿಕ್ಷಣ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮೈಲಿಗಲ್ಲು; ನವಾಬನು ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಉಚಿತವೆಂದು ಸಾರಿದನು. ಆದರೆ ಆಗ ಇಡಿ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ 16 ಶಾಲೆಗಳಿದ್ದವೆಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಅಂದರೆ ಇದರ ಉಪಯೋಗ ಸಾರ್ವಜನಿಕವಾಗಿ ಕಿಂಚಿತ್ತು ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಅದು ಕೇವಲ ಸಿರಿವಂತರ ಸ್ವತ್ತಾಗಿತ್ತು. ಅದು ಸಹ ಉರ್ದು ಮಾಧ್ಯಮಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹದಾಯಕವಾಗಿತ್ತು. 1887ರಲ್ಲಿ ಸೇಂಟ್‌ಮೇರೀ ಕಾನ್ವೆಂಟ್ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಾಲೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಮಾಧ್ಯಮದಲ್ಲಿ ಪಾಠ ಹೇಳಿಕೊಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. 1920ರಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತ ತಾರಾನಾಥರಾಯರಿಂದ ಹಮ್ಮರ್ಡ್ ಶಾಲೆಯು ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮನೋಭಾವದ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ನಿರ್ಮಾಣವೇ ಇದರ ಗುರಿಯಾಗಿತ್ತು. 1922ರಲ್ಲಿ ಕುಕನೂರಿನಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾನಂದ ಗುರುಕುಲ ಶಾಲೆಯು ಆರ್.ಬಿ. ದೇಸಾಯಿಯವರ ಪ್ರಯತ್ನದ ಫಲವಾಗಿ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲಾಯಿತು. ತದನಂತರ ಕೊಪ್ಪಳ ಗಂಗಾವತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೌಢಶಾಲೆಗಳು ಸ್ಥಾಪಿತವಾದವು. 1902ರಲ್ಲಿ 31 ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಾಲೆಗಳು, 2 ಮಿಡಲ್ಸ್ಕೂಲುಗಳು, ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗುವ ಮಕ್ಕಳ ಸಂಖ್ಯೆ 1679 ಅದರಲ್ಲಿ ಕೇವಲ 94 ಹುಡುಗಿಯರಿದ್ದರು.

ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆಗಳ ಪಾತ್ರ:

ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆಗಳ ಸ್ಥಾಪನೆಯು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯ ಉಗಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಸ್ವತಂತ್ರ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ತಾತ್ವಿಕ ತಳಹದಿಯು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆಗಳಿಂದ ದೊರೆಯಿತು. ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಜನರಲ್ಲಿ ಸ್ವದೇಶೀ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಬಿತ್ತಲು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಕರ್ನಾಟಕ ಕುಲಪುರೋಹಿತ ಆಲೂರು ವೆಂಕಟರಾಯರು ರಾಜ್ಯದಾದ್ಯಂತ ಪ್ರವಾಸಮಾಡಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆಗಳ ಸ್ಥಾಪನೆ ಅಗತ್ಯ ಎಂಬ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಮಂಡಿಸಿದ್ದರು. ಈ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಂಕಿಮಚಂದ್ರ ಚಟರ್ಜಿಯವರು ಬರೆದ “ವಂದೇಮಾತರಂ” ಮತ್ತು ನಿಜಾಂ ಸರ್ಕಾರದ ವಲ್ಲಭ ಎಂ ತಟ್ಟಿಯವರು ಬರೆದ ‘ಮಾತೃಭೂಮಿ ಜನನಿ’ ಎಂಬ ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಗೀತೆಯನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಶಾಲೆಯ ಆಡಳಿತ ವಿಭಾಗವು ಪುಣೆ ಹಾಗೂ ಧಾರವಾಡದಿಂದ

ಉಪಾಧ್ಯಾಯರನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯಶಾಲೆಗಳ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಮನದಟ್ಟು ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಬ್ರಿಟಿಷರ ಹಾಗೂ ನಿಜಾಮ್ ಸರ್ಕಾರಗಳ ದುರಾಡಳಿತದ ವಿರುದ್ಧ ಹೋರಾಟದ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಪ್ರೇರೇಪಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಬರಹಗಾರರು ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಧುರೀಣರಿಂದ ಭಾಷಣಗಳನ್ನು ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಏರ್ಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಈ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಖಾದೀ ಮತ್ತು ಗ್ರಾಮೋದ್ಯೋಗದಲ್ಲಿ ತರಬೇತಿ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರು.

1922ರಲ್ಲಿ ಕುಕನೂರಿನಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾನಂದ ಗುರುಕುಲ ಎಂಬ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಯಿತು. ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ನಿಜಾಂ ಕರ್ನಾಟಕ ಪಾಠಶಾಲೆ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಶಾಲೆಯನ್ನು ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಲ್ಲಿಯ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಹಿಂದೀ ಭಾಷೆಯ ಗಾಯಕರು ಮತ್ತು ಭಾರತದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪರಂಪರೆ ಮತ್ತು ಗಾಂಧೀಜಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಬೋಧನೆ ಜೊತೆಗೆ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಲಾಟಿ ಹಾಗೂ ಲೆಜಿಂ ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ತರಬೇತಿಯನ್ನು ನೀಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಖಾದಿ ಸಮವಸ್ತ್ರ ಹಾಗೂ ಗಾಂಧೀಟೋಪಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವುದು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿತ್ತು. ಭೀಮಸೇನ್‌ರಾವ್ ಎಂಬ ಈ ಶಾಲೆಯ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ಗುಲ್ಬರ್ಗದ ಕೇಂದ್ರ ಕಾರಾಗೃಹದಲ್ಲಿ 1948 ರಲ್ಲಿ ರಜಾಕಾರರ ತಿವಿತಕ್ಕೊಳಗಾಗಿ ಹುತಾತ್ಮರಾದರು. 1920 ರಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತ ತಾರಾನಾಥರು ರಾಯಚೂರಿನಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆ 'ಮದರಸಾ-ಇ-ಹಮದ್' ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು. ಅವರು ರೂಪಿಸಿದ್ದ ಹೊಸ ಶಿಕ್ಷಣ ಕ್ರಮವನ್ನು 'ನಯೀ ತಾಲೀಂ' ಎಂದು ಅವರು ಕರೆದರು. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಜಾಗೃತಿ ಯುವಕರಿಗೆ ಸ್ವಾವಲಂಬನೆ ತರಬೇತಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಗಾಗಿ ಹೋರಾಟ ಪ್ರೇಮದ ಗುಣ ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳುವ ತರಬೇತಿ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿ ಈ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆ ರೂಪುಗೊಂಡಿತ್ತು. ಹೈದರಾಬಾದ್‌ನಲ್ಲಿ ಜನರಿಗೆ ಮತ್ತು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಸಂಘಟಿತ ಮುಷ್ಕರ ಎಂಬ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಮೊದಲು ಬೋಧಿಸಿದರು. ಪಂಡಿತ್ ತಾರಾನಾಥರು ಜನರಿಂದ 'ನಜರಾನಾ' ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ನಿಜಾಮರ ಕ್ರಮವನ್ನು ಖಂಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ನಜರಾನಾ ನೀಡುವುದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ನಿಜಾಮರ ಸರ್ಕಾರವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವಂತೆ ಜನರಿಗೆ ಕರೆ ನೀಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಪ್ರೇರೇಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

1932ರಲ್ಲಿ ಶಿರೂರು ವೀರಭದ್ರಪ್ಪನವರು 'ಆಡೂರು' ಎಂಬಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಹೈದರಾಬಾದ್ ಕರ್ನಾಟಕದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಐದು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆಗಳು ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗಿದ್ದವು. ಅವು ಗುಲ್ಬರ್ಗದ ನೂತನ ವಿದ್ಯಾಲಯ, ಚಿಂಚೋಳಿಯ ಉಸ್ಮಾನಿಯ ಮಾಧ್ಯಮಿಕ ಶಾಲೆ, ರಾಯಚೂರಿನ ಮದರಸಾ-ಇ-ಹಮದ್, ಕುಕನೂರಿನ ವಿದ್ಯಾನಂದ ಗುರುಕುಲ ಹಾಗೂ ಹಾಡೂರಿನ ವಿಶ್ವನಾಥ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆ ಇವು ಸ್ವದೇಶೀ ಚಳುವಳಿಯ ಫಲಗಳಾಗಿವೆ. ಹೈದರಾಬಾದ್ ರಾಜ್ಯದ ವಿಮೋಚನೆಗಾಗಿ ಹೈದರಾಬಾದ್ ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರದೇಶದ

ಪ್ರಮುಖ ಸ್ವತಂತ್ರ ಹೋರಾಟಗಾರರಾಗಿದ್ದ ಸ್ವಾಮಿರಮಾನಂದತೀರ್ಥ, ಜನಾರ್ದನರಾವ್‌ವೇಸಾಯಿ, ಆರ್.ವಿ.ಬಿಡಪ್ಪ, ವೀರೇಂದ್ರಪಾಟೀಲ್, ರಾಮಚಂದ್ರ ವೀರಪ್ಪ, ಭೀಮಣ್ಣ ಖಂಡ್ರೆ, ಶಿರೂರು ವೀರಭದ್ರಪ್ಪ, ಆರ್.ಜಿ.ಜೋಷಿ, ಕೋಳೂರು ಮಲ್ಲಪ್ಪ, ಮಟಮಾರಿ ನಾಗಪ್ಪ ಮುಂತಾದವರೆಲ್ಲ ಈ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆಗಳ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಹೈದರಾಬಾದ್ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರ ಹೋರಾಟದ ಅಂಗವಾಗಿ ನಡೆದ ಮೂರು ಪ್ರಮುಖ ಚಳುವಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದವರೆಲ್ಲ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆಯ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳೇ ಆಗಿದ್ದರು.

ಗ್ರಂಥ ಸೂಚಿ:

1. ಮಹಾಬಲೇಶ್ವರಪ್ಪ ಬಿ.ಸಿ. “ಹೈದರಾಬಾದ್-ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಮೋಚನ ಚಳುವಳಿ” ಪ್ರಸಾರಂಗ ಗುಲಬರ್ಗ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ 1997
2. ಹಾಲಪ್ಪ ಜಿ.ಎಸ್. (ಸಂ.), ಹಿಸ್ಸರಿ ಆಫ್ ಫ್ರೀಡಂ ಮೂವ್ಮೆಂಟ್ ಇನ್ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಪುಟ-ಎರಡು, 1964. ಕಾಟೆ ಪಿ. ವಿ. ‘ಮರಾಠಿ’ವಾಡ ಅಂಡರ್ ದಿ ನಿಜಾಮ್, ಮಿಥಲ್ ಪಬ್ಲಿಕೇಷನ್, ಡೆಲ್ಲಿ 1987.
3. ರಮೇಶನ್ ಎನ್.(ಸಂ.), ‘ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ಫ್ರೀಡಮ್ ಸ್ಟ್ರಗಲ್ ಇನ್ ಹೈದರಾಬಾದ್’ ಸಂಪುಟ-4, ಹೈದರಾಬಾದ್, 1966.
4. ಚನ್ನಬಸಪ್ಪ ಬಿ. ‘ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಚರಿತ್ರೆ, ಶಾಸನಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ’ ಪ್ರಕಾಶನ - ಅಕ್ಷರಮಂಟಪ, ಬೆಂಗಳೂರು.
5. ದಿವಾಕರ್ ಆರ್.ಆರ್.(ಸಂ.), ‘ಕರ್ನಾಟಕ ಪರಂಪರೆ’, ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರ, 1968
6. ಕಾಮತ್ ಸೂರ್ಯನಾಥ್, ‘ಕರ್ನಾಟಕ ಗೆಜೆಟಿಯರ್’, ಬೆಂಗಳೂರು, 1983.
7. ರಾಮಣ್ಣಹವಳೆ, ಹೈದರಾಬಾದ್ ಸಂಸ್ಥಾನ ವಿಮೋಚನೆಯಲ್ಲಿ ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹೋರಾಟ, ಪ್ರಕಾಶಕರು, ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ಪಬ್ಲಿಕೇಷನ್ಸ್, ಎನ್.ಜಿ.ಓ ಕಾಲೋನಿ, ರಾಯಚೂರು, 2010.

“ಧಾರ್ಮಿಕ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನ ಸ್ಮಾರಕಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿಯ ಸಂಕೇತಗಳ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ” (ಹಾವೇರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಅನುಲಕ್ಷಿಸಿ)

Y. MADDANASWAMY

Assistant Professor of History

Govt. First Grade College, Haveri

Affiliated to Karnatak University, Dharwad

ಮೊದಲು ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗವಾಗಿದ್ದ ಹಾವೇರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು, ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಿಂದ ಬೇರ್ಪಟ್ಟುದಿನಾಂಕ 24-08-1997 ರಂದು ಹೊಸ ಜಿಲ್ಲೆಯಾಗಿ ರೂಪಗೊಂಡಿತು. ಸದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಾವೇರಿಯು ಬ್ಯಾಡಗಿ, ರಾಣೇಬೆನ್ನೂರು, ಶಿಗ್ಗಾವಿ, ಹಾನಗಲ್ಲು, ಸವಣೂರು, ಹಿರೇಕೆರೂರು, ರಟ್ಟಿಹಳ್ಳಿ ಮತ್ತು ಹಾವೇರಿ ಎಂಬ ಎಂಟು ತಾಲೂಕುಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ವಿಶಾಲ ಜಿಲ್ಲೆಯಾಗಿದೆ. ಹಾವೇರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು 4823 ಚದರ ಕಿ. ಮೀ. ವಿಸ್ತೀರ್ಣವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಇದು ಮಲೆನಾಡು, ಅರೆಮಲೆನಾಡು, ಮತ್ತು ಬಯಲುಸೀಮೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಹಾವೇರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಧಾರವಾಡ, ಗದಗ, ಶಿವಮೊಗ್ಗ, ದಾವಣಗೆರೆ, ಉತ್ತರಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಗಳೊಂದಿಗೆ ತನ್ನ ಗಡಿಯನ್ನು ಹಂಚಿಕೊಂಡಿದೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಅರಸು ಮನೆತನಗಳ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟ ಈ ಜಿಲ್ಲೆ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಆಕರಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಸಂಪಬ್ಧರಿತವಾಗಿದೆ.

ಈವರೆಗೆ ಬಲಿದಾನ ಸ್ಮಾರಕಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕುರಿತುನಡೆದ ಪ್ರಮುಖ ಅಧ್ಯಯನಗಳೆಂದರೆ ಡಾ. ಎಂ. ನಾಗಯ್ಯನವರ “ಆತ್ಮಬಲಿದಾನ”, ಡಾ. ಎಂ. ಎಂ. ಕಲಬುರ್ಗಿಯವರ “ಸಮಾಧಿ-ಬಲಿದಾನ-ವೀರಮರಣ ಸ್ಮಾರಕಗಳು”, ಡಾ.ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿಯವರ “ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ”, ಡಾ.ಡಿ.ವಿ.ಪರಮಶಿವಮೂರ್ತಿಯವರ “ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಶಿಲ್ಪ”, ಡಾ. ಎಂ. ಜಿ. ಮಂಜುನಾಥರವರ “ನಿಸಿದಿ ಶಾಸನಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ”, ಡಾ. ಆರ್. ಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರಿಯವರ “ಕರ್ನಾಟಕದ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು”, ಡಾ. ಬಿ. ಎಸ್. ಶೇಲೆಯವರ “ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸತಿಪದ್ಧತಿ”, ಡಾ. ಬಸವರಾಜ ಕಲ್ಲುಡಿಯವರ “ಮಹಾಸತಿ ಆಚರಣೆ ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ” ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಹೆಸರಿಸಬಹುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೆಲವು ಜಿಲ್ಲೆ ಮತ್ತು ತಾಲೂಕುಗಳು ಬಿಡಿ ಲೇಖನಗಳು ಈವರೆಗೆ ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಇವುಗಳು ಹಾವೇರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಮಗ್ರ ಬಲಿದಾನ ಸ್ಮಾರಕಶಿಲ್ಪಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಹಾವೇರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಲಿದಾನ ಸ್ಮಾರಕಶಿಲ್ಪಗಳ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಈ ಲೇಖನವು ಆ ಕೊರತೆಯನ್ನು ನೀಗಿಸುವ ಒಂದು ಕಿರು ಪ್ರಯತ್ನ ಎಂದು ಹೇಳಬಯಸುತ್ತೇನೆ.

ನನ್ನ ಸಂಶೋಧನಾ ಕಾರ್ಯನಿಮಿತ್ತ ಹಾವೇರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡ ನಾನು ಅಲ್ಲಿಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಸಂಧರ್ಶಿಸಿದಾಗ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನ ಸ್ಮಾರಕಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಪತ್ತೆಹಚ್ಚಿದ್ದೇನೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯಾದ್ಯಂತ ಈವರೆಗೆ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಧಾರ್ಮಿಕ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನ ಸ್ಮಾರಕಶಿಲ್ಪಗಳು ದೊರಕಿದ್ದು, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಐದು ಶಾಸನಸಹಿತ ಉಳಿದ ಒಂಭತ್ತು ಶಾಸನರಹಿತ ಧಾರ್ಮಿಕ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನ ಸ್ಮಾರಕಶಿಲ್ಪಗಳಾಗಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲಿಯ ಕೆಲವು ಬಿಡಿಶಿಲ್ಪಗಳು ಸಹ ಧಾರ್ಮಿಕ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನಗಳ ವಿವರಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿವೆ. ಇವುಗಳು ಸ್ಮಾರಕಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿಯೇ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪ್ರಕಾರದವುಗಳಾಗಿದ್ದು ವೈವಿಧ್ಯತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿವೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಸಂಶೋಧನ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಹಾವೇರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನ ಸ್ಮಾರಕಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕೇಂದ್ರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಲು

ಪ್ರಯತ್ನಿಸಲಾಗಿದೆ.ಮೇಲ್ಕಾಣಿಸಿದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಲೇಖನ ತಯಾರಿಸುವಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ್ದರೂ ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯವೇ ಪ್ರಬಂಧದ ಜೀವಾಳವಾಗಿದೆ.

ಆತ್ಮಬಲಿದಾನದ ಅರ್ಥ:

ಇಂಗ್ಲೀಷಿನ 'Self-immolation' ಮತ್ತು 'Self-Sacrifice' ಎಂಬ ಪದಗಳಿಗೆ ಸಮಾನಾರ್ಥವಾಗಿ 'ಆತ್ಮಬಲಿದಾನವೆಂಬುದನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. 'Self-immolation' ಎಂದರೆ 'ಆತ್ಮಬಲಿ', 'ಆತ್ಮಹುತಿ' ಅಥವಾ ಯಾವುದೇ ಆದರ್ಶಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾಣಾರ್ಪಣೆ (ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗ) ಮಾಡುವುದು ಎಂದರ್ಥ. 'Self-Sacrifice' ಎಂದರೆ ಸ್ವಾರ್ಥತ್ಯಾಗ, ಕರ್ತವ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಥವಾ ಪರಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವ-ಹಿತವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುವುದು ಎಂದರ್ಥ. 'Sacrifice' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಬಲಿ, ಪಶುಬಲಿ, ನರಬಲಿ, ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ದೇವರಿಗೆ ಪ್ರಾಣಿಯನ್ನು ಬಲಿಕೊಡುವುದು ಅಥವಾ ವ್ಯಕ್ತಿ ತನ್ನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ದೇವರಿಗೆ ಅರ್ಪಣೆ ಮಾಡುವುದು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಇದಲ್ಲದೆ ಮಹಾತ್ಯಾಗ ಅಥವಾ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸ್ವದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗಮಾಡುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳೂ ಉಂಟು. ಅಂದರೆ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿ ಸ್ವ-ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರಣಕ್ಕೋ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರಣಕ್ಕೋ ಅಥವಾ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಮೌಲ್ಯಕ್ಕೋ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಬಲಿಕೊಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ಆತ್ಮಬಲಿದಾನವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಬಲಿದಾನಗೈಯುವವರು ಬದುಕುವ ಆಸೆಯನ್ನು ತೊರೆದು ತಾವು ಆದರ್ಶವೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ ಒಂದು ಭಾವನೆಗಾಗಿ ತಮ್ಮನ್ನು ತಾವು ಕೊಂದುಕೊಂಡದ್ದನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತಂದುಕೊಂಡರೆ ಅವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಗಾಧವಾದ ಗೌರವವೂ, ಭಕ್ತಿಯೂ, ಹೆಮ್ಮೆಯೂ ಮೂಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಆಧುನಿಕ ಯುಗದ ನಮಗೆ ಈ ಪದ್ಧತಿಗಳು ಬಹುವಿಚಿತ್ರವಾಗಿಯೂ, ಅನಾಗರಿಕವಾಗಿಯೂ ತೋರುತ್ತವೆ.

ಸ್ಮಾರಕಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಕೇತಗಳು:

'ಸಂಕೇತ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಏನನ್ನಾದರೂ ತೋರಿಸುವ ಚಿಹ್ನೆ, ಸನ್ನೆ, ಸೂಚನೆ, ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸೂಚನೆ ಅಥವಾ ಒಂದು ಗುರುತನ್ನು ಸಂಕೇತ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. 'ವಿಶಾಲಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಚಿಹ್ನೆಗಳೇ ಸಂಕೇತ' ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿದೆ. ವಸ್ತುವಿನ ಗುಣವನ್ನು ವಿಶೇಷ ಅರ್ಥದೊಂದಿಗೆ ತಿಳಿಸುವ, ಅಂತರಾರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ, ನೋಡಿದ ತಕ್ಷಣ ಮನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಮನೋಭಾವ ಮೂಡುವ ಸಂಕ್ಷೇಪ ಗುರುತುಗಳನ್ನು ಸಂಕೇತಗಳು ಎಂದು ವಿವರಿಸಬಹುದು. ಹಾಗೆ ನೋಡಿದರೆ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಲಿಪಿಯ ಮೂಲವು ಸಂಕ್ಷೇಪಗಳಿಂದಲೇ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಸಂಕೇತಗಳು ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ, ಒಂದು ಜನಾಂಗದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಜನಾಂಗಕ್ಕೆ, ಒಂದು ಕಾಲದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬದಲಾವಣೆಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಇವು ಆಯಾ ಧರ್ಮ, ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ರೂಪಗೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಶಾಸನಗಳು ಆಯಾ ಸಮಕಾಲೀನ ಸಮಾಜದ, ಧರ್ಮದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಫಲಿಸುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿತು. ಶಾಸನಪಾಠದಿಂದ ಹೇಳಲಾಗದ ಹಲವಾರು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಶಿಲ್ಪಮಾಧ್ಯಮದಿಂದ ಹೇಳಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲಾಯಿತು. ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಇದು ಸ್ಮಾರಕಶಿಲ್ಪಗಳ ಉಗಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಿ ಶಿಲ್ಪಗಳಿಗೆ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಸವಾಲಾಗಿದ್ದು ಸ್ಮಾರಕ ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಬೇಕಾದ ವೀರನ ಶೌರ್ಯ, ತ್ಯಾಗ, ಬಲಿದಾನ, ಮಹಾಸತಿಯರ ಆದರ್ಶಗುಣ, ಭಕ್ತರ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅರಿವಾಗುವಂತೆ ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ದೃಢೀಕರಿಸಬೇಕಾದದ್ದು. ಶಿಲ್ಪಮಾಧ್ಯಮದಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಮಿತಿಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಹೇಳಬೇಕಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ಜನರ ಮನಮುಟ್ಟುವಂತೆ ತಿಳಿಸಲು ಕೆಲವು ಸಂಕೇತಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಯಿತು. ಇಂಥ ಸಂಕೇತಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಅನೇಕ ಸ್ಮಾರಕಶಿಲ್ಪಗಳು ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ಅವುಗಳನ್ನು ಧಾರ್ಮಿಕ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿಯ ಸಂಕೇತಗಳು, ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿಯ ಸಂಕೇತಗಳು, ಮತ್ತು ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿಯ ಸಂಕೇತಗಳು ಎಂದು ವಿಭಾಗಿಸಬಹುದಾಗಿದ್ದು, ಪ್ರಸ್ತುತ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿಯ ಸಂಕೇತಗಳನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಧಾರ್ಮಿಕ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನ ಸ್ಮಾರಕಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಕೇತಗಳು:

ಆತ್ಮಬಲಿದಾನ ಸ್ಮಾರಕಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಲೌಕಿಕ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಎಂದು ಎರಡು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು. ಲೌಕಿಕ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನದ ಸ್ಮಾರಕಶಿಲ್ಪಗಳೆಂದರೆ ಮಹಾಸತಿ ಕಲ್ಲುಗಳು. ಪ್ರಸ್ತುತ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನದ ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸಂಕೇತಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತ್ರ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅಗ್ನಿಕುಂಡ:

ಚಿತ್ರಾಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿ, ಆತ್ಮಬಲಿದಾನಗೈಯುತ್ತಿದ್ದ ಕೆಲವು ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ನಾಗವಂದ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನ ಶಿಲ್ಪದ ಕೆಳಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಬ್ಬ (ಬೀಚಿಗ) ಅಗ್ನಿಕುಂಡದ ಮುಂದೆ ಕೈಮುಗಿದು ನಿಂತಿರುವ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಬಾಳೂರು ಗ್ರಾಮದ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನಶಿಲ್ಪವೊಂದರಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಕುಂಡದ ಕೆನ್ನಾಲಿಗೆಗಳು ಮೇಲ್ದಾಚೆದಂತೆ ಖಂಡರಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಇದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ಕಂಬದ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಬ್ಬ (ಚಂಡ) ಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಪೂಜಾವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಸದ್ಯ ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಕೆ.ಆರ್.ಎ.ನಲ್ಲಿರುವ ತಿಳವಳ್ಳಿಯ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನಶಿಲ್ಪವೊಂದರ ಕೆಳಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಅಗ್ನಿಕುಂಡದ ಮುಂದೆ, ಎರಡು ಕಂಬಗಳ ಮಧ್ಯೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಬ್ಬ ಕೈಮುಗಿದು ನಿಂತಿರುವ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಕಲಕೇರಿಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯಗಳ ಸಮುಚ್ಚಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಾಸನಸಹಿತ ಚಿತ್ರಾಪ್ರವೇಶದ ಶಾಸನಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಇದು ಕಮ್ಮಾರನಾಗ ಎಂಬುವವನು ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಾಪ್ರವೇಶದ ಮೂಲಕ ಸೂರ್ಯಲೋಕ (ಸೂರ್ಯಬಲಿಯಾದ) ಪ್ರಾಪ್ತನಾದ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಮೂರು ಹಂತಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಇದರ ಒಂದನೆಯ ಹಂತದ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಎತ್ತರವಾದ ಅಗ್ನಿಕುಂಡದ ಮೇಲೆ ಅರಳಿದ ಕಮಲದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯ ಕೆನ್ನಾಲಿಗೆಗಳು ಮೇಲ್ದಾಚೆದಂತೆ ಗೋಚರಿಸುತ್ತವೆ. ಇದರ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಕಮ್ಮಾರನಾಗನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೈಮುಗಿದು ಅಗ್ನಿಗೆ ಆಹುತಿಯಾಗಲು ತಯಾರಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ. ಇವನ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯೊಬ್ಬಳು ಚವರಿ ಮತ್ತು ಪೂಜಾ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಿಂತಿದ್ದಾಳೆ. ಎರಡನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಕಮ್ಮಾರನಾಗನು ಅಪ್ಸರೆಯರ ಸೊಂಟವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದರೆ, ಅಪ್ಸರೆಯರು ತಮ್ಮ ತೋಳುಗಳಿಂದ ಅವನ ಭುಜವನ್ನು ಬಳಸಿ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವ ದೃಶ್ಯವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಮೂರನೆಯ ಹಂತ ತುಂಬಾ ಸುಂದರವಾಗಿದ್ದು, ಆಯುಧದಾರಿಯಾಗಿ ನಿಂತಿರುವ ಸೂರ್ಯದೇವನ ಬಲಿಯಲ್ಲಿ ಕೈಮುಗಿದು ಕುಳಿತಿರುವ ಬಲಿದಾನಗೈದ (ಕಮ್ಮಾರನಾಗನ)ವೀರನ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಇದರ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ-ಚಂದ್ರರ ಶಿಲ್ಪಗಳಿದ್ದು, ರಾಹು (ಸರ್ಪ) ಸೂರ್ಯನನ್ನು ನುಂಗುತ್ತಿರುವಂತೆ ಖಂಡರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಕೆಳಹಂತದಲ್ಲಿ ಕಮ್ಮಾರನಾಗನೊಂದಿಗೆ ಚವರಿ ಮತ್ತು ಪೂಜಾ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ತಳಕುಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವ ಸ್ತ್ರೀಯು ಕಮ್ಮಾರನಾಗನ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿದ್ದು, ಸತಿ-ಪತಿಗಳಿಬ್ಬರೂ ಚಿತ್ರಾಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಜಿ. ಎಂ. ನಾಗಯ್ಯನವರು ತಮ್ಮ 'ಆತ್ಮಬಲಿದಾನ'ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ವಿದ್ವಾಂಸರ ಗ್ರಹಿಕೆ ತಪ್ಪಾಗಿರಬೇಕೆಂಬುದು ನಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಏಕೆಂದರೆ ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಕಮ್ಮಾರನಾಗನೊಂದಿಗೆ ಅವನ ಹೆಂಡತಿ (ಸ್ತ್ರೀ) ಆತ್ಮಬಲಿದಾನಗೈದ ಬಗ್ಗೆ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಮಾಹಿತಿ ಇಲ್ಲ. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಶಾಸನಶಿಲ್ಪದ ಎರಡನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನಗೈದ ವೀರನನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವ ಸನ್ನಿವೇಶವಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಮೂರನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಕಮ್ಮಾರನಾಗ ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯದೇವನನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಮತ್ತಾವ ಸ್ತ್ರೀಶಿಲ್ಪಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಮೇಲಿನ ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡರಿಸಲಾದ ಅಗ್ನಿಕುಂಡಗಳು ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಮುಂದೆ ಕೈಮುಗಿದು ನಿಂತ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಕೆತ್ತನೆಗಳು

ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಬ್ಬ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶ ಅಥವಾ ಚಿತಾಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದ ಅಂಶವನ್ನು ಸಂಕೇತಿಸುತ್ತವೆ.

ಸಾತೇನಹಳ್ಳಿಯ ತೃಟಿತ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನಶಿಲ್ಪವೊಂದರ ಕೆಳಹಂತದಲ್ಲಿ ಎತ್ತರವಾದ ವೇದಿಕೆಯಂತೆ ಕುಂಡವನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಅದರ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯ ಕೆನ್ನಾಲಿಗೆಗಳು ಉರಿಯುತ್ತಿರುವಂತೆ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಈ ಅಗ್ನಿಕುಂಡದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೈಮುಗಿದು ಅಗ್ನಿಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಹಾರಿರುವ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಕಂಡರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಶಿಲ್ಪಿಯ ಕೈಚಳಕವನ್ನು ಮೆಚ್ಚಲೇಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿಯ ಸ್ತ್ರೀಯು ಅಗ್ನಿಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಸೊಂಟದವರೆಗೆ ಮುಳುಗಿದ್ದು, ಎದೆಯಿಂದ ಮೇಲ್ಭಾಗ ಮಾತ್ರ ಗೋಚರಿಸುವಂತೆ ಶಿಲ್ಪಿ ಕೆತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಸ್ತ್ರೀಯೊಬ್ಬಳು ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನಗೈದ ಅಪರೂಪದ ಶಿಲ್ಪ ಇದಾಗಿದೆ. ಮೇಲಿನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಲಾಗಿರುವ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಅಗ್ನಿಕುಂಡಗಳು ಚಿತಾಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಅಂಶವನ್ನು ಸಂಕೇತಿಸುತ್ತವೆ. ಅಬ್ಬಲೂರಿನಲ್ಲಿಯೂ ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾಗಿ ನಿಂತಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಶಿಲ್ಪವೊಂದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಸೂರ್ಯನನ್ನು ನುಂಗುತ್ತಿರುವ ಸರ್ಪ:

ಹಾವೇರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕಲಕೇರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಎರಡು ಆತ್ಮಬಲಿದಾನದ ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ, ನಾಗವಂದ, ಬಾಳೂರು ಹಾಗೂ ತಿಳವಳ್ಳಿಯ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನದ ಶಿಲ್ಪಗಳ ಮೇಲಿನ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ ಮತ್ತು ಸರ್ಪವನ್ನು ಕಂಡರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಸರ್ಪವು ನುಂಗುತ್ತಿರುವ ಅಂಶವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನರಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ ಮತ್ತು ಚಂದ್ರರನ್ನು, ರಾಹು ಮತ್ತು ಕೇತು ನುಂಗುವುದರಿಂದ ಗ್ರಹಣಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಬಲವಾದ ನಂಬಿಕೆಯಿತ್ತು. ಅಲ್ಲದೆ ಇದು ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಒದಗಿಬಂದ ಸಂಕಷ್ಟವೆಂದು ಬಗೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಒದಗಿಬಂದ ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿ ತಾವೂ ಸಹ ಭಾಗಿಯಾಗುವ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ ಬಲಿಯಾಗುವ ಅಥವಾ ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನಗೈಯುವ ಪರಿಪಾಠ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿತ್ತು. ಇಂಥ ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣದ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ಶಿಲ್ಪಿಯು ಸೂರ್ಯನನ್ನು ನುಂಗುತ್ತಿರುವ ಸರ್ಪವನ್ನು (ಹಾವು) ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಂಕೇತಿಕವಾಗಿ ಕೆತ್ತುವ ಮೂಲಕ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣದ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ.

ಆಯೂರ್ವರ ಪುತ್ರನೂ, ಕೋಣವತ್ತಿಯ ಕೇತವೆಯ ಮಗನೂ, ದೇವಿಸೆಟ್ಟಿಯ ತಮ್ಮನೂ ಆಗಿರುವ ಬೊಪ್ಪನು ತಳಿರವಮಾವಾಸ್ಯೆ ಸೋಮವಾರ ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಚಿತಾಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿ ಸೂರ್ಯಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದನೆಂದು ತಿಳವಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ. 1141 ರ ಕಾಲಾವಧಿಯ ಶಾಸನವೊಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಬೊಪ್ಪನ ಸ್ಮರಣೆಗಾಗಿ ತಿಳವಳ್ಳಿಯ ಶೇಷಮಹಾಜನಗಳು ಸ್ಮಾರಕ ಶಿಲೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸಿಕೊಟ್ಟರು. ಅದನ್ನು ಬಂಟಿ ಸಾಸಿರ್ವರು ಬಂಟೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದರು ಎಂಬ ವಿವರವಿದೆ. ಈ ಶಾಸನವು ವೀರರ ಒಂದು ಪ್ರವೇಶವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು 'ಬಂಟಿ ಸಾಸಿರ್ವರು' ಎಂಬುದು ಅವರು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಆಯುಧ ಜೀವಿಗಳ ಸಂಘವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಲೆಂಕರು ಲಂಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದಂತೆ ಬಂಟಿಸಾಸಿರ್ವರು 'ಬಂಟೇಶ್ವರ' ದೇವಾಲಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಬಗ್ಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಮಾಹಿತಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ 'ಸ್ವಸ್ತಿ ಯಮನಿಯಮ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಧ್ಯಾನಧಾರಣಮ್(ನಾ)ನುಷ್ಠಾಣಜಪಸಮಾಧಿಶೀಲಗುಣಸಂಪನ್ನರಪ್ಪ ಶ್ರೀಮದನಾದಿಯಗ್ರಹಾರಂ ತಿಳವಳ್ಳಿಯಶೇಷಮಹಾಜನಗಳು ಕಲ್ಲಂ ಕೊಟ್ಟರು ಆಯಿನೂರ್ವರು ಪುತ್ರಂ ಕೋಣವತ್ತಿಯ ಕೇತವೆಯ ಮಗ ದೇವಿಸೆಟ್ಟಿಯ ತಮ್ಮ ಬೊಪ್ಪ ರೌದ್ರ ಸಂವತ್ಸರದ ತಳಿರಮವಾಸೆ ಸೋಮವಾರ ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಪ್ರಾಣಮಂ ತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ಸೂರ್ಯಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತನಾದ' ಎಂದು ಮತ್ತು 'ಇಂತೀಕಲ್ಲಂ ಬಂಟಿಸಾಸಿರ್ವರ ಧರ್ಮವೂ ಶ್ರೀ ಬಂಟೇಶ್ವರ ದೇವರಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ (ಪ್ರಾ...ರು) ದ್ವಾವಿವತ್ ಪುರುಶೋ ಲೋಕೇ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲಭೇದಿಸ...ಯೋಗಯುಕ್ತೇಶಿ ರಣೇಚಾಭಿಮುಖೇ ಹತಾ||' ಎಂದು ಬರುತ್ತದೆ. ಸದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಕೆ.ಆರ್.ಎ ನಲ್ಲಿರುವ ಈ

ಸೂರ್ಯಬಲಿ ಶಾಸನಶಿಲ್ಪದ ಕೆಳಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕೆನ್ನಾಲಿಗೆಗಳನ್ನು ಚಾಚಿ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಅಗ್ನಿಕುಂಡವಿದೆ. ಅದರ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಬೊಪ್ಪನು ಎರಡು ಕಂಬಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಕುಂಡಕ್ಕೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಕೈಮುಗಿದು ನಿಂತಿದ್ದು, ಅದರಲ್ಲಿ ಬೀಳಲು ಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಬೊಪ್ಪನ ಎಡಬದಿಯಲ್ಲಿ ಕಮಂಡಲವಿದ್ದು, ಬಲಬದಿಯ ಒಂದು ಕಂಬದ ಮೇಲೆ ಗ್ರಹಣವನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಲು ದುಂಡನೆಯ ಕನ್ನಡಿಯನ್ನು ಇಡಲಾಗಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಬೊಪ್ಪನನ್ನು ಅಪ್ಸರೆಯರು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವ ದೃಶ್ಯವಿದೆ. ಮೂರನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕೈಮುಗಿದು ಕುಳಿತಿರುವ ಬೊಪ್ಪನ ಶಿಲ್ಪವಿದ್ದು, ಅವನ ಬಲಬದಿಗೆ ಸರ್ಪವು (ರಾಹು) ಸೂರ್ಯನನ್ನು ನುಂಗುತ್ತಿರುವ ದೃಶ್ಯವಿದೆ. ಇದು ಗ್ರಹಣದ ಬಗೆಗೆ ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಿಕರ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ಸರ್ಪವು (ರಾಹು) ಸೂರ್ಯನನ್ನು ನುಂಗುವುದು ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣವಾಗುತ್ತಿದೆ ಎಂಬುದರ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ.

ಸೂರ್ಯಬಲಿ ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಕಂಬದ ಮೇಲಿರುವ ದುಂಡನೆಯ ವಸ್ತು:

ಹಾನಗಲ್ಲು ತಾಲೂಕಿನ ಬಾಳೂರು ಗ್ರಾಮದ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನದ ಶಾಸನವೊಂದು ಸಾಹಣಿ ಮಲ್ಲಯ್ಯನ ಮಗ ಚಂಡನು ದೀಪಾವಳಿ ಅಮವಾಸೆ ವಡ್ಡವಾರ (ಶನಿವಾರ) ದಂದು ಸಂಭವಿಸಿದ ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣದ ಪುಣ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಿತಾಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನಗೈದ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಆತ್ಮಬಲಿದಾನದ ವಿಷಯ ಶಾಸನಪಾಠದಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿ ಇದೆ. 'ಶ್ರೀಮತು ಸಖವ (ಷಫ) ದ 1053 ನೆಯ ಸಾಧಾರಣ ಸಂವತ್ಸರದ ಆಶ್ವಯುಜ ಬಹುಳ್ ದೀಪಾವಳಿ ಅಮವಾ.....ವಡ್ಡವಾರದನು ದಿ ಶ್ರೀಮತು ಬಾಳೆಪೂರ ಬಮ್ಮಗವುಡನ ಮಗ ಕಾಳಗವುಡ ಕೊಟ್ಟ ಕಲು ಸಾಹಣಿ ಮೊಲ್ಲೆಯನ್ ಮಗಂ ಚಣ್ಣಿ ಸೂರಿಯಗ್ರಹಣದಲು ಕಿಚ್ಚು ಹಾಯ್ದು ಸ್ವರ್ಗತ್ಸನಾದ'. ಇಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದವನು ಚಂಡನಾದರೆ, ಶಾಸನ ಹಾಕಿಸಿದವನು ಬಮ್ಮಗವುಡನ ಮಗ ಕಾಳಗವುಡ ಎಂಬುವವನು. ಈ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನ ಶಿಲ್ಪದ ಕೆಳಹಂತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬದಿಗೆ ಅಗ್ನಿಕುಂಡವನ್ನು ಖಂಡರಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಅಗ್ನಿಯ ಕೆನ್ನಾಲಿಗೆಗಳು ಮೇಲ್ದಾಚಿವೆ. ಅಗ್ನಿಕುಂಡದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ಕಂಬದ ಮೇಲೆ ಚಂಡನು ನಿಂತು ತನ್ನ ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ಹೂಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಪೂಜಾವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಅಗ್ನಿಕುಂಡದೊಳಗೆ ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ಚಂಡನ ಚಿತಾಪ್ರವೇಶವನ್ನು ಸಾಂಕೇತಿಸುತ್ತದೆ. ಚಂಡನು ವೀರಗಚ್ಚಿಯನ್ನು ಹಾಕಿದ್ದು, ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ತುರುಬು ಕಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಇವನ ಹಿಂದೆ ಕಂಬದ ಮೇಲೆ ದುಂಡನೆಯ ವಸ್ತುವನ್ನು ಇಡಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ಮೇಲಿನ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಪ್ಸರೆಯರು ಚಂಡನನ್ನು ಸೂರ್ಯಲೋಕಕ್ಕೆ (ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ) ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತಿರುವ ದೃಶ್ಯವಿದೆ. ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೇಲಿನ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಚಂಡನು ಕೈಮುಗಿದು ಕುಳಿತಿದ್ದು, ಅವನ ಎಡಬದಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ಪಾಕಾರದ ರಾಹು ಸೂರ್ಯನನ್ನು ನುಂಗುತ್ತಿರುವ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಬಲಿಗೈಯುವವನ ಹಿಂದೆ ಕಂಬದ ಮೇಲಿರುವ ದುಂಡನೆಯ ವಸ್ತುವು ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣವನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಲು ಇಟ್ಟ ಕನ್ನಡಿ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಇಂದಿಗೂ ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣವನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ನೋಡುವುದು ಅಶುಭ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ. ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುವವನು ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣವನ್ನು ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ವೀಕ್ಷಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾಗಲಿ ಎಂಬುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ರೀತಿ ಮಾಡಿರಬಹುದು ಎಂಬ ಪರಮಶೀವಮೂರ್ತಿಯವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಸಮಂಜಸವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಸದ್ಯ ಈ ಶಿಲ್ಪವು ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಕೆ.ಆರ್.ಎ. ವಸ್ತುಸಂಗ್ರಹಾಲಯದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ ತಿಳವಳ್ಳಿಯ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನದ ಶಿಲ್ಪವೊಂದರ ಮೊದಲ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕಂಬಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಕೈಮುಗಿದು ನಿಂತಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ಮುಂದಿರುವ ಅಗ್ನಿಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಹಾರಲು ಸಿದ್ಧನಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ. ಈತನ ಎಡಬದಿಗೆ ಕಮಂಡಲವನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದ್ದು, ಬಲಬದಿಯಲ್ಲಿ ಎತ್ತರವಾದ ಕೋಲಿನ ಮೇಲೆ ದುಂಡನೆಯ ವಸ್ತುವನ್ನು ಇಡಲಾಗಿದೆ. ಮೇಲಿನ ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಬ ಮತ್ತು ಕೋಲಿನ ಮೇಲಿರುವ ದುಂಡನೆಯ ವಸ್ತುವು ಕಂಚಿನ ಕನ್ನಡಿಯಾಗಿದೆ. ಸೂರ್ಯಬಲಿಯಾಗುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣವನ್ನು ಈ ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ನೋಡಿಕೊಂಡು, ಗ್ರಹಣದ ಶುಭಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣವನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ನೋಡಬಾರದೆಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಇರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು. (ಈಗಲೂ ಸಹ ನೇರವಾಗಿ

ಬರಿಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡಬಾರದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ) ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುವವನು ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣವನ್ನು ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ವೀಕ್ಷಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾಗಲಿ ಎಂದು ಈ ರೀತಿ ಮಾಡಿರಬಹುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಮೇಲೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾದ ದುಂಡನೆಯ ವಸ್ತುವು ಕನ್ನಡಿಯನ್ನು ಸಂಕೇತಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಇದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸೂರ್ಯಬಲಿ (ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶ) ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಎತ್ತರವಾದ ಕಂಬದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತ ವ್ಯಕ್ತಿ ಮತ್ತು ನೆಲದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟ ಶೂಲ (ಖಡ್ಗ):

ಇದು ಶೂಲಬಲಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ದೇವರು ತನ್ನ ಕೋರಿಕೆಯನ್ನು ಈಡೇರಿಸಿದಾಗ ಹರಕೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸುವುದು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ನಡೆದು ಬಂದ ಒಂದು ಪದ್ಧತಿಯಾಗಿದೆ. ಅಂಥ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನ ಪದ್ಧತಿಗಳಲ್ಲಿ ಶೂಲಬಲಿಯೂ ಒಂದು. ಹಿರೇಕರೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಆಲದಗೇರಿಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಅಪರೂಪದ ಒಂದು ಶೂಲಬಲಿಯ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ನಾಲ್ಕು ಹಂತಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಈ ಶಾಸನಶಿಲ್ಪವು ಶೂಲದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಬಲಿಯಾಗುವ ವಿಶೇಷ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರ ಮೊದಲ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಬಲಿಯಾಗುವವನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಟಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಹಿಂದೆ ಸೇವಕನೊಬ್ಬ ವಿಶೇಷ ವಿನ್ಯಾಸದ ಸುಂದರವಾದ ಭತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದಾನೆ. ಇವನ ಮುಂದೆ ವಾದ್ಯಮೇಳದವರು ಮತ್ತು ನೃತ್ಯಗಾರರು ಅವನನ್ನು ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕರೆತರುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ನಗಾರಿ, ಡೋಲು, ಮೃದಂಗ, ಜಾಗಟೆ ಮತ್ತು ಝಲ್ಲರಿಗಳ ನಾದಕ್ಕೆ ನೃತ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಾ ನಾಗುವ ಈ ದೃಶ್ಯ ತುಂಬಾ ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿ ಮೂಡಿಬಂದಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದಾದ ಕಂಬವೊಂದನ್ನು ನೆಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಕಂಬವು ಮೂರನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲೂ ಚಾಚಿರುವಂತೆ ಶಿಲ್ಪಿಯು ಖಂಡರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಕಂಬವನ್ನು ತಳೆದು ತೋರಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಕಂಬವು ಆಯತಪ್ಪಿ ಬೀಳದಂತೆ ಎರಡೂ ಕಡೆ ಬಲವಾಗಿ ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕಟ್ಟಿ ಎಳೆದು ಬಿಗಿಯಲಾಗಿದೆ. ಕಂಬದ ಬಲಬದಿಗೆ ಬಲಿಯಾಗುವವನು ಕುಕ್ಕರಗಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಹಿಂದೆ ಸೇವಕನು ಭತ್ತಿಹಿಡಿದು ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ. ಬಲಿಯಾಗುವವನ ಎದುರು ಎರಡು ದೊಡ್ಡ ಖಡ್ಗಗಳನ್ನು ಮೇಲ್ಮುಖವಾಗಿ ನೆಲದಲ್ಲಿ ನೆಡಲಾಗಿದೆ. ಕಂಬದ ಬಲಬದಿಯಲ್ಲಿ ವಾದ್ಯಮೇಳದವರು ಮತ್ತು ನೃತ್ಯಗಾರರು ಇದ್ದಾರೆ. ಮೂರನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಕಂಬಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಕಟ್ಟಿರುವ ಮಣೆಯ ಮೇಲೆ ಶೂಲಬಲಿಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಕುಳಿತಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಎಡಗೈಯಿಂದ ಕಂಬವನ್ನು ಹಿಡಿದು ತನ್ನ ಬಲಗೈಯಿಂದ ಕೆಳಗೆ ನಿಂತವರನ್ನು ಹರಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಇವನ ಹಿಂದೆ ಶಾಸನದ ಬಲಬದಿಗೆ ಸಿಂಹದೇಹ ಮತ್ತು ಆನೆಯ ಮುಖವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಪ್ರಾಣಿಯೊಂದು (ಪುರುಷಾ ಮೃಗ) ತನ್ನ ಸೊಂಡಿಲಲ್ಲಿ ಸತ್ತ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಬ್ಬನನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದೆ. ಇವನ ಮುಂದೆ ಒಂದು ಕಂಬವಿದ್ದು, ಅದಕ್ಕೆ ದುಂಡನೆಯ ವಸ್ತುವನ್ನು ತೂಗುಹಾಕಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣವನ್ನು ಸಂಕೇತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿರುವುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿರುವ ಅರ್ಚಕ, ನಂದಿ ಮತ್ತು ಕೈಮುಗಿದು ಕುಳಿತಿರುವ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನಗೈದ ವೀರನ ಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ಅದಕ್ಕೂ ಮೇಲೆ ಸೂರ್ಯ-ಚಂದ್ರರನ್ನು ಖಂಡರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಕರ್ನಾಟಕದ ಶೂಲಬಲಿ ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಅಪರೂಪವೆಂದು ತೋರುವ ಈ ಶಿಲ್ಪವು ಆತ್ಮಬಲಿದಾನದ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಬ್ಬನು ವೈಭವಯುತ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ತೆರಳಿ, ಅದಾಗಲೇ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿರುವ ಎತ್ತರವಾದ ಕಂಬವನ್ನೇರಿ ಕೆಳಗೆ ನೆಲದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಿರುವ ಕತ್ತಿಗಳ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಬಲಿದಾನಗೈಯುವ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಧಾರ್ಮಿಕ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶೂಲಬಲಿಯೂ ಸಹ ಒಂದು.

ಬಾಗಿದ ಗಳದಲ್ಲಿ ನೇತಾಡುತ್ತಿರುವ ರುಂಡಗಳು:

ಇದನ್ನು ಸಿಡಿಲ ತಲೆ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಬಲಿದಾನ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ಸಹ ಒಂದು. ಒಂದು ಬೊಂಬನ್ನು (ಗಳ) ನೆಲದಲ್ಲಿ ಹೂಳಿ, ಮೇಲಿನ ತುದಿಯನ್ನು ಬಾಗಿಸಿ, ಆತ್ಮಬಲಿಯಾಗುವವನ ತಲೆ(ಕೂದಲಿ)ಗೆ ಕಟ್ಟಲಾಗುತ್ತದೆ. ಬೇರೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಬ್ಬ ಖಡ್ಗದಿಂದ ರುಂಡವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದರೆ, ರುಂಡವು

ಬೊಂಬಿನೊಂದಿಗೆ ಚಂಗನೆ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಚಿಮ್ಮುತ್ತದೆ. ಹರಕೆಹೊತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಈ ರೀತಿಯ ಸಿಡಿಲೆಯನ್ನು ಕೊಡುವ ಪದ್ಧತಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ನಡೆದುಬಂದಿದೆ. ಇಂಥ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಹೋದಿರುವ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನದ ಶಿಲ್ಪವೊಂದು ಹಿರೇಕೆರೂರು ತಾಲೂಕು ಅಬ್ಬಲೂರಿನ ಸರಸ್ವತಿ ದೇವಾಲಯದ ಹಿಂದೆ ಇದೆ. ಮೂರು ಹಂತಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಇದರ ಮೊದಲನೆಯ ಹಂತದ ಬಹುಭಾಗ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಹೂತಿದೆ. ಇದರ ಒಂದನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಶಿಖರವಿರುವ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ (ತಲೆ ಮಾತ್ರ ಕಾಣುತ್ತದೆ) ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಪುರುಷ ಹಾಗೂ ಇಬ್ಬರು ಸ್ತ್ರೀಯರು ಮಂಡಿಯೂರಿ (ವೀರಮಂಡಿಯಲ್ಲಿ) ಕೈಮುಗಿದು ಕುಳಿತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಮೂರು ಜನರ ತಲೆ ದೇಹದಿಂದ ಬೇರ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಮೂವರ ಮುಂದೆ ಒಂದು ಬೊಂಬನ್ನು ಹುಗಿದು ಅವರ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಬಾಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಗಳವನ್ನು (ಬೊಂಬು) ಅಲಂಕರಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಅದರ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ರುಂಡವು ನೇತಾಡುತ್ತಿದೆ. ಇನ್ನುಳಿದ ಇಬ್ಬರು ಸ್ತ್ರೀಯರ ರುಂಡಗಳು ಅವರ ಮುಂಡಗಳಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ನೇತಾಡುತ್ತಿವೆ. ಈ ಮೂರು ರುಂಡಗಳ ಹಿಂದೆ ದುಂಡನೆಯ ಕನ್ನಡಿಯಾಕಾರದ ವಸ್ತುವಿದ್ದು, ಅದು ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣದ ಸಂಕೇತವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಮೂರನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿರುವ ಅರ್ಚಕನಿದ್ದು, ಲಿಂಗದ ಆಚೆ ಈಚೆ ಕೈಮುಗಿದು ಕುಳಿತ ನಾಲ್ಕು ಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ಅವರ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಚಾಮರ ಬೀಸುತ್ತಿರುವ ಇಬ್ಬರು ಮತ್ತು ಆರತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವ ಇಬ್ಬರು ಸ್ತ್ರೀಯರು ನಿಂತಿದ್ದಾರೆ. ಅದಕ್ಕೂ ಮೇಲೆ ಶಂಖ, ಕಹಳೆ, ಜಾಗಟೆ ಮತ್ತು ಮೃದಂಗವನ್ನು ನುಡಿಸುತ್ತಿರುವ ನಾಲ್ಕು ಜನ ವಾದ್ಯಮೇಳದವರಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದೇ ಬಾರಿ ಮೂರು ಜನ ಸಿಡಿಲೆಗೊಟ್ಟ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಇದೊಂದು ಅಪರೂಪದ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನ ಶಿಲ್ಪವಾಗಿದೆ. ಪುರುಷನೊಬ್ಬ ತನ್ನ ಇಬ್ಬರು ಹೆಂಡದೊಂದಿಗೆ ಸಿಡಿಲೆಗೊಟ್ಟ ವಿಷಯ ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ರುಂಡ, ಮುಂಡ ಬೇರೆಯಾದ ಶಿಲ್ಪ (ರುಂಡ ಕತ್ತರಿಸುತ್ತಿರುವ ಶಿಲ್ಪ):

ಕಲಕೇರಿಯಕಾಳಿಕಾದೇವಿ ದೇವಾಲಯದಮುಂದಿರುವ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನ ಶಿಲ್ಪದ ಕೆಳಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೈಮುಗಿದು ಕುಳಿತ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು, ಖಡ್ಗದಿಂದ ಕತ್ತರಿಸಲು ಸಿದ್ಧನಾಗಿ ನಿಂತಿರುವಂತೆ ಕಂಡರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಚಿಲ್ಲೂರಿನ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನ ಶಿಲ್ಪದ ಮೇಲಿನ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಕೈಮುಗಿದು ಕುಳಿತ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ರುಂಡವು ಹಾರಿ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬೀಳುತ್ತಿದೆ. ಆತನ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ರುಂಡವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದವನು ಖಡ್ಗ ಹಿಡಿದು ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ. ಕೋಳೂರು ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನ ಶಿಲ್ಪವೊಂದರಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಬ್ಬ ಕೈಮುಗಿದು ಕುಳಿತಿದ್ದಾನೆ. ಆತನ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ನಿಂತ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿರುವ ಮಚ್ಚನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದಾನೆ. ಇದೇ ರೀತಿಯ ಇನ್ನೊಂದು ಶಿಲ್ಪ ಕಾರಡಗಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಮೇಲಿನ ಶಿಲ್ಪಗಳೆಲ್ಲ ರುಂಡವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಂಡು (ಶಿರಬಲಿ) ಆತ್ಮಬಲಿಗೈದ ಅಂಶವನ್ನು ಸಂಕೇತಿಸುತ್ತವೆ. ರಾಣೇಬೆನ್ನೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಬೆನಕನಕೊಂಡ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಆತ್ಮಬಲಿದಾನ ಸ್ಮಾರಕಶಿಲ್ಪದ ಕೆಳಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೈಮುಗಿದು ಕುಳಿತ ಶಿಲ್ಪವಿದ್ದು, ಆತನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿರುವಂತೆ ಕಂಡರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅವನ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕತ್ತರಿಸಿದ ರುಂಡವನ್ನು ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿರುವ ಕಿರುಗತ್ತಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಚಟ್ಟಯ್ಯನಾಯಕ ತನ್ನ ಒಡೆಯನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಬಾಷೆಯಂತೆ ತಲೆಗೊಟ್ಟು ಎಂದು ಅದರ ಶಾಸನದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ತಲೆಗೊಟ್ಟು ಆತ್ಮಬಲಿಗೈದನ್ನು ಸಂಕೇತಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಇದೊಂದು ಲೌಕಿಕ ಬಲಿದಾನಶಿಲ್ಪವಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ರುಂಡ ಮಾತ್ರ ಇರುವ ಶಿಲ್ಪಗಳು:

ಕರ್ನಾಟಕದ ಅನೇಕ ಭೌರವ ಮತ್ತು ನಾಥ ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಕತ್ತರಿಸಿದ ರುಂಡದ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಸಿಗುತ್ತಿದ್ದು, ಇವು ಉಗ್ರ ವೀರವ್ರತಗೈದ ವೀರಮಹೇಶ್ವರರ ಆತ್ಮಬಲಿಯ ನಿದರ್ಶನಗಳಾಗಿವೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವೀರಭದ್ರ ಮತ್ತು ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳ ಆವರಣಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಶಿಲ್ಪಗಳು

ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಇವರು ಭೈರವ (ಕಾಪಾಲಿಕ) ಸಂಪ್ರದಾಯದವರಾಗಿದ್ದು, ಉಗ್ರ ಆಚರಣೆಗೆ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾಗಿದ್ದರು. ಇವರು ಸ್ಥಾವರಲಿಂಗಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರ್ಪಡಿಸಲು, ಶಿವಭಕ್ತರ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಅಥವಾ ಶೈವಧರ್ಮದ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಇಂಥ ವೀರವ್ರತಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ರಟ್ಟಹಳ್ಳಿ, ಶಿಡೇನೂರು, ಕೋಳೂರು ಮತ್ತು ಯಲಗಚ್ಚಗಳಲ್ಲಿ ಕತ್ತರಿಸಿದ ರುಂಡಗಳು ಮಾತ್ರ ಇರುವ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾದ ರಟ್ಟಹಳ್ಳಿಯ ರುಂಡಸಮರ್ಪಣೆಯ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಬಹುದು. ರಟ್ಟಹಳ್ಳಿಯ ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಶಿರಸ್ಸುಪವಾಡ ಮೆರೆದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ನೆನಪಿಗಾಗಿ ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ರುಂಡವನ್ನು ಇಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಶಿರಸ್ಸು ಪವಾಡ ಮಾಡಿದವರು ನೆಸ್ತಿ ಗ್ರಾಮದ ವೀರಬೊಮ್ಮಪ್ಪನವರಾಗಿದ್ದು, ಇವರು ಇಷ್ಟಲಿಂಗಧಾರಿಗಳಾದ ವೀರಶೈವರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಮನೆತನದವರು ಇಂದಿಗೂ ರಟ್ಟಹಳ್ಳಿ ವೀರಭದ್ರನ ಆರಾಧಕರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಶಿರಸ್ಸು ಪವಾಡ ಮೆರೆಯಲು ಬಳಸಿದ ಗಂಡುಗತ್ತರಿ ಅಥವಾ ಚಂದ್ರಾಯುಧವು ಈ ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಇದೆ. ಇದನ್ನು ಕಬ್ಬಿಣದಿಂದ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು, ಕತ್ತರಿಯ ಭಾಗ 8 ಇಂಚು ಅಗಲವಿದೆ. ಇದರ ಎರಡೂ ತುದಿಗಳಲ್ಲಿ 16 ಇಂಚು ಉದ್ದವಿರುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಸರಪಳಿಗಳು ಇದ್ದು, ಅವುಗಳ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ರಿಕಾಪುವಿನ (ಕುದುರೆ ಎರುವಾಗ ಮತ್ತು ಓಡಿಸುವಾಗ ಕಾಲನ್ನು ಇಡಲು ಬಳಸುವ ಸಾಧನ) ರೀತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಎರಡು ಸಾಧನಗಳಿದ್ದು, ಅವುಗಳ ಅಗಲ ನಾಲ್ಕುಮುಕ್ಕಾಲು ಇಂಚು ಇದೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಕಾಲಲ್ಲಿ ಮೆಟ್ಟಿ ಚಂದ್ರಾಯುಧವನ್ನು ತಲೆಯ ಹಿಂಭಾಗಕ್ಕೆ ಇಟ್ಟು ಮೇಲಕ್ಕಿದ್ದರೆ ಶಿರವು ಹರಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಡಾ. ಜಿ. ಎಂ. ನಾಗಯ್ಯನವರು ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ತಮ್ಮ 'ಆತ್ಮಬಲಿದಾನ' ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ಯಾಡಗಿ ತಾಲೂಕಿನ 'ಶಿಡೇನೂರು ಗ್ರಾಮದ ಹೊರವಲಯದಲ್ಲಿರುವ ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯದ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕರಿಕಲ್ಲಿನ ರುಂಡ ಮಾತ್ರವಿರುವ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಮೀಸೆ, ವಿಶಾಲ ಹುಬ್ಬು ಮತ್ತು ತಲೆಗೆ ಹಗ್ಗದಂತಹ ಅಲಂಕರಣೆ ಇರುವ ಇದು ಶಿರಸ್ಸು ಪವಾಡ ಮೆರೆದ ಶಿಲ್ಪವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವಿಲ್ಲ.

ಶೂಲಗಳ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತ ಅಥವಾ ಶೂಲಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಿಂತ ಶಿಲ್ಪಗಳು:

ಕೆಲವು ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಶೂಲಗಳ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿರುವಂತೆ ಅಥವಾ ಒಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಶೂಲವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಇನ್ನೊಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವಂತೆ ಕಂಡರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಇವರೀವರೂ ಇಷ್ಟಲಿಂಗವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕುಳಿತಿದ್ದು, ಇವರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆ ಕೆಳಗೆ ಸಾಂಕೇತವಾಗಿ ಶೂಲಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯಗಳ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಇಂಥ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಗುಂಡ ಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯಗಳ ಶಿಲ್ಪಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಡಾ.ವಿ. ಶಿವಾನಂದ ಅವರು 'ಗುಂಡ ಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯಗಳ ಚರಿತೆ' ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಶಿಲ್ಪಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಥಮ ಬಾರಿಗೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದರು. ಈ ರೀತಿಯ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಬ್ಯಾಡಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಗುಂಡೇನಹಳ್ಳಿ, ಕಲ್ಲೇದೇವರು, ಮುತ್ತೂರು, ಹಿರೇಕೆರೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಕುಮ್ಮೂರು ಮತ್ತು ಹಾವೇರಿ (ಸದ್ಯಾ ಕ.ವಿ.ವಿ.ಯ ಕೆ.ಆರ್.ಎ. ವಸ್ತುಸಂಗ್ರಹಾಲಯದಲ್ಲಿದೆ) ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ಮೂಲತಃ ಹಾವೇರಿಯ ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯದ ಹಿಂಬದಿಯಲ್ಲಿದ್ದ, ಸದ್ಯಾ ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಕನ್ನಡ ಸಂಶೋಧನಾ ಸಂಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಗುಂಡ-ಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯರು ಶೂಲದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದಾರೆ. ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟಲಿಂಗವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಬಲಗೈಯಿಂದ ಅದನ್ನು ಮುಚ್ಚಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು ಕೊರಳಿಗೆ, ಮುಂಗೈಗೆ, ರಟ್ಟೆಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ತಲೆಗೆ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಸರ ಧರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ಕುಂಡಲಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕೆ ಮೀಸೆ ಇಲ್ಲ (ಗುಂಡಯ್ಯ) ಇನ್ನೊಂದಕ್ಕೆ (ಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯ) ಮೀಸೆ ಮತ್ತು ಗಡ್ಡ ಇದೆ. ಬ್ಯಾಡಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಗುಂಡೇನಹಳ್ಳಿ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಗುಂಡ-ಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದಿಂದಲೇ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಗುಂಡೇನಹಳ್ಳಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿತೆಂದು ಗ್ರಾಮಸ್ಥರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಗರ್ಭಗೃಹದಲ್ಲಿ ಗುಂಡ-ಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯರ ಶಿಲ್ಪಗಳಿದ್ದು ಅವರು ಕಾಚಾ ತೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಶೂಲದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿರುವ ಇಬ್ಬರೂ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದಾರೆ. ಮೊದಲ ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಮೀಸೆ ಇಲ್ಲ. ಎರಡನೆಯ ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ

ಮೀಸೆ, ಗಡ್ಡೆ ಇದೆ. ತಮ್ಮ ಕಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಕಡಗ (ಗಂಡ ಪೆರಡೇರ) ಹಾಕಿರುವ ಇವರು ಕೊರಳಲ್ಲಿ, ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ, ಮುಂಗೈಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ರಟ್ಟೆಗಳಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಸರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಬ್ಯಾಡಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಕಲ್ಲೇದೇವರು ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿರುವ ಕಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಬಲಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಗುಂಡ-ಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯರ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಇದೊಂದು ಅಪರೂಪದ ಶಿಲ್ಪವಾಗಿದ್ದು, ಇಲ್ಲಿಯ ಗುಂಡ-ಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯರು ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗ ಹಿಡಿದಿದ್ದು, ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟಲಿಂಗವನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದಾರೆ. ಗುಂಡ-ಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಅವರ ಹೆಂಡಂದಿರ ಶಿಲ್ಪಗಳಿದ್ದು, ಅವರು ತಮ್ಮ ತಲೆಗಳನ್ನು ಕಡಿದು ಅವನ್ನು ತಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹಿಡಿದು ನಿಂತವರಂತೆ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಬ್ಯಾಡಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಮುತ್ತೂರುಗ್ರಾಮದ ಕಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಗುಂಡ-ಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯರ ಶಿಲ್ಪ ವಿಶೇಷವಾಗಿದೆ. ಶಿಲ್ಪದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಶೂಲಗಳಿವೆ. ಶೂಲಗಳಿಗೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಮಣೆಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಲಾಗಿದೆ. ಶೂಲಗಳ ಆಚೆ-ಈಚೆ ಮಣೆಯ ಮೇಲೆ ಗುಂಡ-ಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯಗಳು ನಿಂತಿದ್ದಾರೆ. ಇಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಶಿಲ್ಪದ ಪ್ರಮುಖ ಆಕರ್ಷಣೆ ಎಂದರೆ ಗುಂಡ-ಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯರು ನಿಂತಿರುವ ಮಣೆಯ ಕೆಳಗೆ ಅವರ ಪತ್ನಿಯರು ತಮ್ಮ ತಲೆಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ನಿಂತಿರುವುದು. ಈ ಶಿಲ್ಪವು ಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲ ಶಿಲ್ಪಗಳಿಗಿಂತ ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿ ಮೂಡಿಬಂದಿದೆ.

ಉಯ್ಯಾಲೆಯ ಶಿಲ್ಪ:

ಕೆಲವು ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಉಯ್ಯಾಲೆಯನ್ನು ಕಂಡರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲವೆ ಉಯ್ಯಾಲೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಬ್ಬ ನಿಂತಿರುವಂತೆ ಕೆತ್ತಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಉಯ್ಯಾಲೆಯ ಕೆಳಗೆ ಅಗ್ನಿಕುಂಡವನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಉರಿಉಯ್ಯಾಲೆ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನವನ್ನು ಸಂಕೇತಿಸುತ್ತವೆ. ಹಿರೇಕೆರೂರು ತಾಲೂಕಿನ ವರಾಹ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಒಂದು ಆತ್ಮಬಲಿದಾನದ ಶಿಲ್ಪ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅಲಂಕೃತನಾಗಿ ನಿಂತಿರುವ ವೀರನ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಬಲಗೈ ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಅಭಯ ಹಸ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಮಾಸ್ತಿಯ ಶಿಲ್ಪವಿದ್ದು, ಅವಳ ಬಲಗೈ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಕಲ್ಲುಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಉಯ್ಯಾಲೆಯನ್ನು ಕಂಡರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮಡಿದ ವೀರನ ಹೆಂಡತಿ ಉರಿಉಯ್ಯಾಲೆಯ ಮೂಲಕ ಅಗ್ನಿ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿ ಆತ್ಮಬಲಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಅಂಶವನ್ನು ಇದು ಸಂಕೇತಿಸುತ್ತದೆ. ಇದೊಂದು ಲೌಕಿಕ ಆತ್ಮಬಲಿಶಿಲ್ಪವಾಗಿದೆ. ಎಂ.ಎಂ. ಕಲಬುರ್ಗಿಯವರು ಸ್ತ್ರೀ ದೇವತೆಗೆ ಉರಿಉಯ್ಯಾಲೆ ಮೂಲಕ ಆತ್ಮಬಲಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದ ವಿಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ, ಜೆ.ಎಂ. ನಾಗಯ್ಯನವರು ಭೈರವನಿಗೂ ಇಂಥ ಆಚರಣೆಯ ಮೂಲಕ ಆತ್ಮಬಲಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದ ವಿಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆತ್ಮಬಲಿದಾನ ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇತರೆ ಸಂಕೇತಗಳು:

ಹಿರೇಕೆರೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಸಾತನೂರು ಗ್ರಾಮದ ರಾಮಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿರುವ ಭೈರವಶಿಲ್ಪದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಬ್ಬ ಮಂಡಿಯೂರಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಸೀಳಿ, ಕರುಳುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ದೃಶ್ಯವಿದೆ. ಇದು ಭೈರವನಿಗೆ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಸಂಕೇತಿಸುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಕೈಮುಗಿದು ಕುಳಿತ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕೈಮುಗಿದು ಕುಳಿತ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಮೇಲ್ಮುಖವಾಗಿ ಕಂಡರಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯ ಖಡ್ಗವು ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಬ್ಬ ಧಾರ್ಮಿಕ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನಗೈದ ಅಂಶವನ್ನು ಸಂಕೇತಿಸುತ್ತದೆ. ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ಹೊಸಳ್ಳಿ, ಕಲ್ಲೇದೇವರು, ದೂದಿಹಳ್ಳಿ, ಚಿಕ್ಕಮಲ್ಲೂರುಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ಹಾವೇರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕನವಳ್ಳಿ, ಹೊಂಬರಡಿ, ದೇವಗೆರೆ ಮತ್ತು

ಗುಡ್ಡದಬೇವಿನಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ನಿಂತಿರುವ ಶಿಲ್ಪಗಳಿದ್ದು, ಇವುಗಳು ಸಹ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನವನ್ನು ಸಂಕೇತಿಸುತ್ತವೆ. ಬೆಳಕೇರೆಯ (ಬ್ಯಾಡಗಿ ತಾಲ್ಲೂಕು) ಶಿಲ್ಪವೊಂದರ ಕೆಳಹಂತದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಬ್ಬ ತಗ್ಗಿ(ಗೂಡಿ)ನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವಂತೆ ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಹೂಳಿಸಿಕೊಂಡು ಜೀವಂತ ಸಮಾಧಿಯಾದ ಅಂಶವನ್ನು ಸಂಕೇತಿಸುತ್ತದೆ.

ಆಕರಾದಿ ಶಾಸನಗಳು ಮತ್ತು ಸ್ಮಾರಕಶಿಲ್ಪಗಳು.

- ❖ South Indian Inscriptions. Vol- XVIII- No-262, Benakanakonda, Tq: Ranebennur
- ❖ Karnataka Inscriptions. Vol- V. No-96, Baluru, Tq: Hanagallu
- ❖ Karnataka Inscriptions. Vol- V. No-97, Tilavalli, Tq: Hanagallu
- ❖ Karnataka Inscriptions. Vol- VI. No-19, Nagavanda Tq: Hirekeruru
- ❖ ಶಾಸನ ಅಧ್ಯಯನ, ಸಂಪುಟ-5, ಸಂಚಿಕೆ-1&2, ಪು.ಸಂ. 42-44 (ಕಲಕೇರಿ ಶಾಸನ)
- ❖ ಅಬಲೂರು (ತಾ :ಹಿರೇಕೇರೂರು) ಸಿಡಿತಲೆ ಸ್ಮಾರಕಶಿಲ್ಪ.
- ❖ ಅಬಲೂರು (ತಾ :ಹಿರೇಕೇರೂರು) ಸೂರ್ಯಬಲಿ ಸ್ಮಾರಕಶಿಲ್ಪ.
- ❖ ಆಲದಗೇರಿ (ತಾ :ಹಿರೇಕೇರೂರು) ಶೂಲಬಲಿ ಸ್ಮಾರಕಶಿಲ್ಪ.
- ❖ ಸಾತೇನಹಳ್ಳಿ(ತಾ :ಹಿರೇಕೇರೂರು) ಸ್ತ್ರೀ ಚಿತ್ರಾಪ್ರವೇಶ ಸ್ಮಾರಕಶಿಲ್ಪ.
- ❖ ಕಲಕೇರಿ(ತಾ :ಹಾನಗಲ್ಲು), ಚಿಲ್ಲೂರು, ಕಾರಡಗಿ (ತಾ :ಸವಣೂರು), ಕೋಳೂರು(ತಾ :ಹಾವೇರಿ)ಗಳಲ್ಲಿಯ ರುಂಡ ಕತ್ತರಿಸುವ ಸ್ಮಾರಕಶಿಲ್ಪಗಳು.
- ❖ ರಟ್ಟಹಳ್ಳಿ(ತಾ :ರಟ್ಟಹಳ್ಳಿ), ಶಿಡೇನೂರು(ತಾ :ಬ್ಯಾಡಗಿ), ಕೋಳೂರು(ತಾ :ಹಾವೇರಿ), ಯಲಗಚ್ಚ (ತಾ :ಹಾವೇರಿ)ಗಳಲ್ಲಿಯ ರುಂಡ(ತಲೆ) ಮಾತ್ರ ಇರುವ ಶಿಲ್ಪಗಳು.
- ❖ ಗುಂಡೇನಹಳ್ಳಿ, ಕಲ್ಲೆದೇವರು, ಮುತ್ತುರು(ತಾ :ಬ್ಯಾಡಗಿ),ಕುಮ್ಮೂರು(ತಾ:ಹಿರೇಕೇರೂರು), ಹಾವೇರಿ, ಕೆ.ಆರ್.ಎ. ಧಾರವಾಡಗಳಲ್ಲಿಯ ಗುಂಡಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯಗಳ ಸ್ಮಾರಕಶಿಲ್ಪಗಳು.
- ❖ ವರಹಾ (ತಾ :ಹಿರೇಕೇರೂರು) ಉರಿಉಯ್ಯಾಲೆ ಸ್ಮಾರಕಶಿಲ್ಪ.
- ❖ ಬೆಳಕೇರಿ (ತಾ :ಬ್ಯಾಡಗಿ) ಸಮಾಧಿ ಮರಣ ಸ್ಮಾರಕಶಿಲ್ಪ.

ಆಕರ ಗ್ರಂಥಗಳು:

- 1) ಅಂಬಳಿಕೆ ಹಿರಿಯಣ್ಣ (ಪ್ರ. ಸಂ) 2015, ಕರ್ನಾಟಕ ಗ್ರಾಮ ಚರಿತ್ರೆ ಕೋಶ, ಹಾವೇರಿ ಭಾಗ-2, ಕರ್ನಾಟಕ ಜಾನಪದ

ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಗೊಟಗೋಡಿ.

- 2) ಕಲಬುರ್ಗಿ ಎಂ. ಎಂ. 2011, ಸಮಾಧಿ-ಬಲಿದಾನ-ವೀರಮರಣ ಸ್ಮಾರಕಗಳು, ಸಪ್ತ ಬುಕ್ ಹೌಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು.
- 3) ಡಾ. ಜೆ. ಎಂ. ನಾಗಯ್ಯ. -2017.ಆತ್ಮಬಲಿದಾನ-ವಿಜಯ ವಿಕ್ರಮ ಪ್ರಕಾಶನ. ಉಣಕಲ್ಲ. ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ 599,
- 4) ಡಾ. ಎಂ. ಜಿ. ಮಂಜುನಾಥ -2009. ನಿಸಿದಿ ಶಾಸನಗಳ ಸಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ - ಸಿಂಚು ಮಲ್ಟಿಗ್ರಾಫ್-ಮೈಸೂರು
- 5) ಡಾ. ಆರ್. ಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರಿ -2004. ಕರ್ನಾಟಕದ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು - ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು- ಬೆಂಗಳೂರು
- 6) ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ ಎಂ. 2011, ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಸಪ್ತ ಬುಕ್ ಹೌಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು.
- 7) ಪರಮಶಿವಮೂರ್ತಿ ಡಿ. ವಿ. 1999, ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಶಿಲ್ಪ, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ.
- 8) ಶೇಠೆ ಬಿ. ಎಸ್. 1991, ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸತಿಪದ್ಧತಿ, ವೀರಶೈವ ಅಧ್ಯಯನ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಳಗಾವಿ.
- 9) ಬಸವರಾಜ ಕಲ್ಗುಡಿ 1985, ಮಹಾಸತಿ ಆಚರಣೆ : ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ, ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು.
- 10) ಡಾ.ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ.-1984'ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ಮತ್ತು ಮಾಸ್ತಕಲ್ಲುಗಳು',ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ನಿರ್ದೇಶನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
- 11) ಕಲಬುರ್ಗಿ ಎಂ. ಎಂ. 1975, ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಾಸನ ಸೂಚಿ, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ.
- 12) ಡಾ. ಜೆ. ಎಂ. ನಾಗಯ್ಯ. 'ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದ ಜೀವನ ಮೌಲ್ಯಗಳು'-ವಿಜಯ ವಿಕ್ರಮ ಪ್ರಕಾಶನ. ಉಣಕಲ್ಲ. ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ.-2014.
- 13) ಷ. ಶೆಟ್ಟರ್- 2015. 'ಸಾವನ್ನು ಅರಸಿ' ಮತ್ತು 'ಸಾವನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಿ' ಅನುವಾದ ಓ.ಎಲ್. ನಾಗಭೂಷಣ ಸ್ವಾಮಿ & ಸದಾನಂದ ಕನವಳ್ಳಿ- ಅಭಿನವ ಪ್ರಕಾಶನ- ಬೆಂಗಳೂರು.

ಸೂರ್ಯಬಲಿ ಸ್ಮಾರಕಶಿಲ್ಪ,
ಅಬ್ಬಲೂರು

ಸೂರ್ಯಬಲಿ ಸ್ಮಾರಕಶಿಲ್ಪ,
ಬಾಲ್ಕೂರು
(ಕ.ವಿ.ವಿ.ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿದೆ)

ತಿಳಿವಳ್ಳಿಯ ಸೂರ್ಯಬಲಿ
ಸ್ಮಾರಕಶಿಲ್ಪ(ಕ.ವಿ.ವಿ.ಧಾರವಾಡದ
ಲ್ಲಿದೆ)

ರುಂಡ ಸಮರ್ಪಣೆ, ಶಿಡೇನೂರು

ರುಂಡ ಕತ್ತರಿಸಿ ಆತ್ಮಬಲಿ, ಕಾರಡಗಿ

ಶೂಲಬಲಿ ಸ್ಮಾರಕಶಿಲ್ಪ, ಅಲದಗೇರಿಯ

ಸ್ತ್ರೀ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನದ ಶಿಲ್ಪ, ಸಾತೇನಹಳ್ಳಿ

ರುಂಡ ಕತ್ತರಿಸುವ ಶಿಲ್ಪ, ಚಿಲ್ಲೂರು

ರುಂಡ ಕತ್ತರಿಸುವ ಶಿಲ್ಪ, ಕಲಕೇರಿ

ತಲಗೂಟ್ಟು
ಬಲಿದಾನಶಿಲ್ಪ, ಬೆನಕನಕೂಂಡ

ಸಮಾಧಿ ಬಲಿದಾನಶಿಲ್ಪ,
ಬೆಳಕೇರಿ

ಗುಂಡಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯರ ಶಿಲ್ಪ,
ಮುತ್ತೂರು

ರುಂಡ ಸಮರ್ಪಣೆ ಶಿಲ್ಪ, ಯಲಗಚ್ಚ

ಶಿಡಿತಲೆ ಶಿಲ್ಪ, ಅಬ್ಬಲೂರು

ಭಾರತೀಯ ನಾಣ್ಯ ಪರಂಪರೆ: ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ

Allabaksh Laal Patel

Research Scholar

Dept. of History

Gulbarga University, Kalaburgi

Dr. Indumati P. Patil

Associate Professor

Post Graduate Studies & Research Centre in History

Government (Autonomous) College, Kalaburgi

ಪ್ರವೇಶ:

ನಾಣ್ಯಗಳು ನಮ್ಮ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗ. ಬಹಳ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ನಾಣ್ಯಗಳು ರಾಜಕೀಯ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಹಾಗೂ ತಾಂತ್ರಿಕ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿವೆ. ನಾಣ್ಯಗಳು ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವ ಸಮಾಜವನ್ನು ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೂ ಕಷ್ಟವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತೀಯರಿಗೆ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ, ಕೇವಲ ಲೋಹದ ಚೂರಾಗಿರಲಿಲ್ಲ; ಅದು ಜೀವಂತವಾಗಿರುವ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕುರುಹಾಗಿದ್ದಿತು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ರಾಜಮನೆತನವೂ ಹಾಗೂ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ರಾಜನೂ, ತನ್ನ ಹಿಂದಿನ ನಾಣ್ಯಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಅಲಂಕಾರಯುತವೂ, ಕಲಾತ್ಮಕವಾಗಿಯೂ ಇರುವಂತೆ ಮಾಡಲು ಶ್ರಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಪ್ರಾಚೀನ ನಾಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವೈವಿಧ್ಯತೆಯು ಹೆಚ್ಚಿ, ಅದೇ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟಲಕ್ಷಣವಾಗುವಂತೆ ಆಯಿತು. ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಆಳಿದ ಕುಷಾಣ ರಾಜರು, ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಾನಿಷ್ಕನು, ಶೈವ ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತರಾಗಿ ಹಿಂದೂ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಆರಾಧಕರಾದರು ಎಂಬುದು ಅವರ ನಾಣ್ಯಗಳಿಂದ ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಸಮುದ್ರಗುಪ್ತನು ಟಂಕಿಸಿದ ವೀಣೆಯ ಮಾದರಿಯ ನಾಣ್ಯಗಳು ಆ ಕಾಲದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಕಲೆಯ ಮೇಲೆ ಬೆಳಕು ಬೀರುತ್ತವೆ. ವಿಜಯನಗರದ ಖ್ಯಾತ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನು ತಿರುಪತಿಯ ವೆಂಕಟೇಶ್ವರನ ಅಪ್ರತಿಮ ಭಕ್ತನಾಗಿದ್ದನೆಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಅವನ ನಾಣ್ಯಗಳು ಸಾರುತ್ತವೆ. ಮೈಸೂರು ಒಡೆಯರ್ ರಾಜರು “ಶ್ರೀ ಚಾಮುಂಡಿ” ಎನ್ನುವ ಬರಹವಿರುವ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಟಂಕಿಸಿದ್ದರು. ಈ ರಾಜರಿಗೆ ಚಾಮುಂಡೇಶ್ವರಿ ದೇವಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಭಕ್ತಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಇತಿಹಾಸಕಾರನು ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದರೆ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಅನೇಕ ಮಾಹಿತಿಗಳು ದೊರಕುತ್ತವೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ನಾಣ್ಯಗಳಿಗೆ ಮಹತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ.

ನಾಣ್ಯಗಳಿಂದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದರಿಂದ, ಇತಿಹಾಸಕಾರರಿಗೆ ಉತ್ತಮ ಆಕರವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಿಂದ ಇತಿಹಾಸಕಾರನು ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ರಚಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತದೆ. ನಾಣ್ಯಗಳು ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ತೀರ ಸಣ್ಣದಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಆದರೆ ಅವುಗಳು ಇತಿಹಾಸ ರಚನೆಗೆ ಮಾಹಿತಿ ಒದಗಿಸುವುದರಿಂದ, ಅವುಗಳನ್ನು ‘ಇತಿಹಾಸದ ಕ್ಯಾಪ್ಸೂಲ್’ (ಗುಳಿಗೆ) ಎಂದು ಕರೆಯುವುದುಂಟು. ನಾಣ್ಯಗಳು ಇತಿಹಾಸಕಾರನಿಗೆ ಎರಡು ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಅವು ಇತಿಹಾಸಕಾರನಿಗೆ ಹೊಸ ಮಾಹಿತಿಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತವೆ ಇಲ್ಲವೇ ಬೇರೆ ಆಕರಗಳಿಂದ ತಿಳಿದಿರುವ ಮಾಹಿತಿಗಳನ್ನು ದೃಢೀಕರಿಸುತ್ತವೆ. ಆದುದರಿಂದ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಇತಿಹಾಸಕಾರರು

ಸಮಕಾಲೀನ ಉತ್ತಮ ಆಕೆವೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕ್ರಿಸ್ತಪೂರ್ವ ೨೦೦ ರಿಂದ ೧೦೦ ರವರೆಗೆ ಪಂಜಾಬಿನ ರಾಜಕೀಯ ಇತಿಹಾಸ ನಾಣ್ಯಗಳಲ್ಲದೇ ಹೋಗಿದ್ದರೆ ತಿಳಿಯುತ್ತಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಕರ್ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ, ಚಾಲುಕ್ಯ ರಾಜವಂಶದಲ್ಲಿ ಅಯ್ಯಣ ಎಂಬ ರಾಜನೂ, ಸೇವುಣವಂಶದಲ್ಲಿ ಅಮಣನೆಂಬ ರಾಜನೂ ಇದ್ದುದು ನಮಗೆ ತಿಳಿದಿರುವುದು ಅವರ ನಾಣ್ಯಗಳಿಂದ. ಪುರಾಣ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿತರಾಗದೇ ಇರುವ ನಾಲ್ಕಾರು ಶಾತವಾಹನ ರಾಜರುಗಳು ನಾಣ್ಯಗಳ ಮೂಲಕ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಗಣರಾಜ್ಯಗಳಿದ್ದವು. 'ಯೌಧೇಯಗಣಕ್ಕೆ ಜಯವಾಗಲಿ' ಮತ್ತು 'ಮಾಳವಗಣಕ್ಕೆ ಜಯವಾಗಲಿ' ಎನ್ನುವ ಬರಹಗಳಿರುವ ನಾಣ್ಯಗಳು ದೊರಕಿರುವುದರಿಂದ, ಈ ಗಣರಾಜ್ಯಗಳು ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವಿಷಯ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ನಾಣ್ಯಗಳು ಒಂದು ದೇಶದ ಆರ್ಥಿಕ ಸಂಕೇತವಾದುದರಿಂದ, ಇವು ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಆರ್ಥಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ತುಂಬ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿವೆ. ಶುದ್ಧ ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳು ಸಂಪದ್ಧರಿತ ಕಾಲವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಮೊದಲ ಗುಪ್ತರಾಜರ ನಾಣ್ಯಗಳು ಶುದ್ಧ ಚಿನ್ನದಿಂದ ಮಾಡಿದವುಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಏಕೆಂದರೆ ಆ ಕಾಲ ಸಂಪದ್ಧರಿತವಾಗಿದ್ದಿತು.

ಭಾರತೀಯ ನಾಣ್ಯಗಳ ಮೇಲೆ ದೇವ-ದೇವತೆಗಳ ಚಿತ್ರವಿರುವುದು ತೀರ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಪದ್ಧತಿ. ಆದುದರಿಂದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ರಚಿಸುವಲ್ಲಿ ಈ ನಾಣ್ಯಗಳು ವಿಶೇಷ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತವೆ. ಕುಷಣ ರಾಜ ಕಾನಿಷ್ಕನ ನಾಣ್ಯಗಳ ಮೇಲೆ ಗ್ರೀಕ್, ಇರಾನಿಯನ್, ಹಿಂದೂ ಹಾಗೂ ಬೌದ್ಧ ದೇವ-ದೇವತೆಗಳು ಕಾಣಬರುವುದರಿಂದ, ಅವನ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಹಿಷ್ಣುತೆ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಬಾರಿಗೆ ಬುಧನ ಮಾನುಷ್ಯ ರೂಪವನ್ನು ನಾವು ಕಾಣುವುದು ಕಾನಿಷ್ಕನ ನಾಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ ಸಂಗತಿ. ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಚಿತ್ರವನ್ನುಳ್ಳ ಮಹಮ್ಮದ ಘೋರಿಯ ನಾಣ್ಯ, ಶಿವ-ಪಾರ್ವತಿ ಚಿತ್ರವಿರುವ ಹೈದರನ ನಾಣ್ಯಗಳು, ರಾಮ-ಸೀತೆ ಚಿತ್ರವಿರುವ ಅಕ್ಷರನ ನಾಣ್ಯಗಳು, ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಗಮನಾರ್ಹವಾದವು. ಒಂದು ವಿಧದಲ್ಲಿ ಈ ನಾಣ್ಯಗಳು, ಇವುಗಳನ್ನು ಟಂಕಿಸಿದ ದೊರೆಗಳ ಆನ್ಯಮತ ಸಹಿಷ್ಣುತೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ತೋರುತ್ತವೆ.

ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ವಿವಿಧ ತಾಂತ್ರಿಕ ಮಾರ್ಗಗಳು, ಅವುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ, ಬಳಸುವ ವಿವಿಧ ಲೋಹಗಳು, ಅವುಗಳನ್ನು ಕರಗಿಸಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅಶುದ್ಧ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹೊರತೆಗೆಯುವುದು, ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮುದ್ರೆಗಳು ಅಚ್ಚುಗಳು, ಆಣಿಗಳು ಮುಂತಾದವು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ಜನಗಳು ಸಾಧಿಸಿದ್ದ ತಾಂತ್ರಿಕತೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತವೆ. ಲೋಹಗಾರಿಕೆ ಹಾಗೂ ಅದರ ತಾಂತ್ರಿಕತೆಯ ಬೆಳವಣಿಗೆ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣು ಮುಂದೆ ಬಂದು ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ನಾಣ್ಯಗಳು ಇತಿಹಾಸಕಾರನ ಉತ್ತಮ ಆಕರವಾಗಬಲ್ಲವು ಎಂಬುದು ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಸಂಗತಿ.

ಭಾರತದಲ್ಲಿ ನಾಣ್ಯಗಳ ಪ್ರಾಚೀನತೆ:

ಭಾರತದ ಪ್ರಾಚೀನತಮ ನಾಗರಿಕತೆ ಎಂದರೆ ಸಿಂಧೂ ಸಂಸ್ಕೃತಿ. ಇದರ ಕಾಲ ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೨೫೦೦ ರಿಂದ ೧೬೦೦ ರವರೆಗೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಉತ್ಖನನಗಳಲ್ಲಿ ನಾಣ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಹೊಂದುವಂತಹ, ಅಥವಾ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಹೋಲುವಂತಹ ಲೋಹದ ವಸ್ತುಗಳು ಇದುವರೆಗೆ ದೊರಕಿಲ್ಲ. ಮೊಹಂಜೊದಾರೊನಲ್ಲಿ ದೊರಕಿದ ಕೆಲವು ಬೆಳ್ಳಿ ಚೂರುಗಳು ನಾಣ್ಯಗಳಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಕೆಲವರು ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಚೂರುಗಳು ಚೌಕ, ಆಯತಾಕಾರ ಮತ್ತು ವೃತ್ತಾಕಾರದಲ್ಲಿದ್ದವು. ಇವು ಆಕಾರದಲ್ಲಿ, ಅನಂತರ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಪಂಚ್ ಚಿಹ್ನೆಯ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಹೋಲುತ್ತವೆ. ಇದನ್ನು ಆಳವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದ ಖ್ಯಾತ ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ ಡಿ.ಡಿ. ಕೊಸಾಂಬಿ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ಪಕ್ಷ ಮೂರು ಚೂರುಗಳು ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ನಾಣ್ಯಗಳೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರು.

ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ (ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೧೫೦೦) ಹಸುಗಳನ್ನು ವಸ್ತುವಿನಿಮಯಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದರು ಹಾಗೂ ಹಸುಗಳು ಸಂಪತ್ತಿನ ವಸ್ತುವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿತವಾಗಿದ್ದವು. ಆನಗಳ ಅಂತಸ್ತನ್ನು ಅಳೆಯುವಾಗ ಸಾವಿರ ಗೋವುಗಳ ಒಡೆಯ. ಐದುನೂರು ಗೋವುಗಳ ಒಡೆಯ ಮುಂತಾದ ಪದಗುಚ್ಚಗಳು ಕಾಣಬರುತ್ತವೆ. ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ನಿಷ್ಕ ಎಂಬ ಪದ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ನಾಣ್ಯದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಎರಡು ನಿಷ್ಕಗಳನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರು ಎನ್ನುವ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಇದು ನಾಣ್ಯವೇ ಇರಬೇಕು ಎಂದೆಬಿಸುತ್ತದೆ. ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಖಾಡಿ, ರುಕ್ಮ, ಕರ್ಣಶೋಭನ ಮುಂತಾದ ಪದಗಳು ಆಭರಣ ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗಿವೆ. ಭಾರತೀಯ ನಾಣ್ಯ ಉಗಮ ಋಗ್ವೇದ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ಆಗಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಇವುಗಳಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅನಂತರದ ವೇದಯುಗದಲ್ಲಿ (ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೧೦೦೦-೬೦೦) ನಾಣ್ಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾಹಿತಿಗಳು ದೊರಕುತ್ತವೆ. ನಿಷ್ಕ ಎನ್ನುವ ಪದದ ಜೊತೆಗೆ ಸ್ವರ್ಣ, ಶತಮಾನ, ಪಾದ ಎಂಬ ಪದಗಳು ನಾಣ್ಯದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗಿರುವುದು ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. ಜಾತಕ ಕಥೆಗಳ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕ ಎಂಬ ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯ ತುಂಬ ಜನಾನುರಾಗಿಯಾಗಿದ್ದಿತೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಒಬ್ಬ ಹಾವಾಡುಗನು ಒಂದು ನೂರು ನಿಷ್ಕಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಭೂದತ್ತ ಚಾತಕ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ. ಜೊತೆಗೆ ಜಾತಕ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾಷಕ ಎನ್ನುವ ಸಣ್ಣ ಮೌಲ್ಯದ ನಾಣ್ಯದ ಉಲ್ಲೇಖವೂ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಪೂ. ಐದು-ನಾಲ್ಕನೆಯ ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ನಾಣ್ಯಗಳು ಖಚಿತವಾಗಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದವು ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.

ಪಾಣಿನಿಯು ತನ್ನ ಖ್ಯಾತ ವ್ಯಾಕರಣ ಗ್ರಂಥ ಅಷ್ಟಾಧ್ಯಾಯಿಯಲ್ಲಿ ನಾಣ್ಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾಹಿತಿಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾನೆ. ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಪೂ. ಐದನೆಯ ಶತಮಾನವೆಂದು ಪರಿಗಣಿತವಾಗಿದೆ. ಪಾಣಿನಿಯು ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ ಮತ್ತು ತಾಮ್ರದ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾನೆ. ನೂರು ನಿಷ್ಕಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದವನನ್ನು ನೈಷ್ಕ ಶತಿಕ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಶತಮಾನ ಶತಿಕ ಎನ್ನುವ ನಾಣ್ಯ ಸೂಚಕ ಪದಗಳೂ ಕಾಣಬರುತ್ತವೆ. ಸಾಣ ಎನ್ನುವುದು ಮತ್ತೊಂದು ನಾಣ್ಯ. ಇದು ಶತಮಾನ ನಾಣ್ಯದ ಎಂಟನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗದ ನಾಣ್ಯ. ಒಂದು, ಒಂದೂವರೆ, ಎರಡು ಸಾಣ ನಾಣ್ಯಗಳ ಉಲ್ಲೇಖವೂ

ಅಷ್ಟಾಧ್ಯಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಗುತ್ತದೆ. ಪಾಣಿನಿಯು ಹೆಸರಿಸಿರುವ ಇನ್ನೆರಡು ನಾಣ್ಯಗಳೆಂದರೆ ಮಾಷ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಷಾಪಣ. ಜೊತೆಗೆ ಅರ್ಧಕಾರ್ಷಾಪಣ, ಕಾಲು ಕಾರ್ಷಾಪಣ, ಎಂಟನೆಯ ಒಂದು ಕಾರ್ಷಾಪಣ ಮತ್ತು ಹದಿನಾರನೆಯ ಒಂದು ಕಾರ್ಷಾಪಣ ನಾಣ್ಯಗಳ ಉಲ್ಲೇಖಗಳೂ ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುತ್ತವೆ. ಗದ್ಯಾಣ ಎಂಬ ನಾಣ್ಯದ ಪ್ರಾಚೀನ ರೂಪವೇ ಕಾರ್ಷಾಪಣ.

ಭಾರತೀಯ ನಾಣ್ಯಗಳ ವಿಕಾಸದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೌಟಿಲ್ಯನ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರವು (ಸು.ಕ್ರಿ.ಪೂ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಶತಮಾನ) ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾಹಿತಿಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತದೆ. ಟಂಕಶಾಲೆಯ ಅಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಾಧ್ಯಕ್ಷ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ರೂಪ್ಯ ರೂಪ, ತಾಮ್ರರೂಪ ಮುಂತಾದ ಪದಗಳು ಬೆಳ್ಳಿಯ ಮತ್ತು ತಾಮ್ರ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುತ್ತವೆ. ಪಣ, ಅರ್ಧಪಣ, ಪಾದ ಮತ್ತು ಅಷ್ಟಭಾಗ ಎನ್ನುವುದು ಬೆಳ್ಳಿಯ ನಾಣ್ಯಗಳ ವಿವಿಧ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು, ಮಾಷಕ, ಅರ್ಧ ಮಾಷಕ ಮತ್ತು ಕಾಕಣಿ ಎನ್ನುವುದು ತಾಮ್ರದ ನಾಣ್ಯಗಳ ವಿವಿಧ ಮೌಲ್ಯಗಳು. ಕಾಕಣಿ ಎನ್ನುವುದು ಮಾಷಕ ನಾಣ್ಯದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗದ ಮೌಲ್ಯದ್ದಾಗಿತ್ತು. ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಟಂಕಿಸುವುದು ಸರ್ಕಾರದ ಕೆಲಸವಾಗಿತ್ತು. ನಾಣ್ಯ ನಿಯಂತ್ರಣ ಸರ್ಕಾರದ ಮೂರ್ಛ ವಶದಲ್ಲಿತ್ತು.

ಎಚ್ಚ ಎಚ್ಚ ವಿಲ್‌ಸನ್ ಎಂಬ ಖ್ಯಾತ ವಿದ್ವಾಂಸನು, ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತೀಯರು ಬ್ಯಾಕ್ಟಿಯನ್ ಜನಗಳಿಂದ ನಾಣ್ಯಕಲೆಯನ್ನು ಕಲಿತರು. ಇವರು ರೋಮಿನೊಡನೆ ಹೊಂದಿದ್ದ ವ್ಯಾಪಾರ ಸಂಬಂಧದಿಂದಾಗಿ, ನಾಣ್ಯಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾಹಿತಿ ಪಡೆದರು. ಜೇಮ್ಸ್ ಪ್ರಿನ್ಸೆಪ್ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ವಿದ್ವಾಂಸನ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತೀಯರು ಗ್ರೀಕರಿಂದ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಟಂಕಿಸುವ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಕಲಿತರು. ಕರ್ಟಿಸ್ ಎಂಬ ಗ್ರೀಕ್ ಇತಿಹಾಸಕಾರ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಮಾಹಿತಿ ಆಸಕ್ತಿಕರವಾಗಿದೆ. ತಕ್ಷಶಿಲೆಯ ದೊರೆಯು, ಅಲೆಗ್ಸಾಂಡರನಿಗೆ ಉಡುಗೊರೆಯಾಗಿ ಎಂಟು 'ಟ್ರಾಲ್ಯೆಂಟ್' ಬೆಳ್ಳಿಯ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು (ಸಿಗ್ಮಟಿ ಆರ್ಗಂಟಿ) ನೀಡಿದನು ಎಂದು ಕರ್ಟಿಸ್ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಗ್ರೀಕ್ ನಾಣ್ಯಗಳು ಭಾರತೀಯ ನಾಣ್ಯಗಳ ಮೇಲೆ ತಮ್ಮ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಬಹುದೇ ಹೊರತು, ಅವುಗಳ ಉಗಮಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಕಾರಣವಾದವುಗಳಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಗ್ರೀಕ್ ದಂಡಯಾತ್ರೆಗೆ ಮುಂಚೆಯೇ ಭಾರತೀಯರು ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ತಕ್ಷಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ (ಭೀರ್ ಮೌಂಡ್) ನಡೆದ ಉತ್ಖನನಗಳು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾಹಿತಿಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಕ್ರಿ.ಪೂ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಬಹುದಾದ ಮಣ್ಣಿನ ಸ್ತರಗಳಲ್ಲಿ, ಅನೇಕ ಅವಶೇಷಗಳೊಡನೆ ೧೦೫೫ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಪಂಚ್ ಚಿಹ್ನೆಯ ನಾಣ್ಯಗಳು ದೊರಕಿವೆ.

ನಾಣ್ಯ ದೊರಕುವ ವಿಧಾನಗಳು:

ಪ್ರಾಚೀನ ನಾಣ್ಯಗಳು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮೂರು ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ದೊರಕುತ್ತವೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಪುರಾತತ್ವ ಉತ್ಖನನಗಳಲ್ಲಿ: ಎರಡನೆಯದು, ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿದ್ದು ಮನೆ ಕಟ್ಟುವಾಗ, ರಸ್ತೆ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುವಾಗ ಇತ್ಯಾದಿ

ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವಾಗ ನಾಣ್ಯ ರಾಶಿಯಾಗಿ ಮತ್ತು ಕೊನೆಯದಾಗಿ, ನಾಣ್ಯ ಸಂಗ್ರಹಕಾರರ ಮೂಲಕ ಪುರಾತತ್ವ ಉತ್ಖನನಗಳು ನಾಣ್ಯಗಳು ದೊರಕುವ ಉತ್ತಮ ನೆಲೆಗಳು. ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ (ರೋಮನ್, ಶಾತವಾಹನ, ಚುಟು, ಮಹಾರಾಜ ನಾಣ್ಯಗಳು) ಬನವಾಸಿ, ಸನ್ನತಿ, ವಡಗಾಂವ್ ಮಾಧವಪುರ, ತಲಕಾಡು, ಉಜ್ಜಯಿನಿ, ಏರಣ್, ಪೆದ್ದವೇಗಿ, ವಡ್ಡಮಾನು ಇತ್ಯಾದಿ ಉತ್ಖನನಗಳಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ರಾಜಮನೆತನದ ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ ಮತ್ತು ತಾಮ್ರದ ನಾಣ್ಯಗಳು ಹೇರಳವಾಗಿ ದೊರಕಿವೆ.

೧೯೬೫ರಲ್ಲಿ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಎಚ್.ಎ.ಎಲ್. ವಿಮಾನ ನಿಲ್ದಾಣವನ್ನು ಕಂಡರು. ಅದರಲ್ಲಿ ೨೫೬ ರೋಮನ್ ದೊರೆಗಳ ಬೆಳ್ಳಿಯ ನಾಣ್ಯಗಳಿದ್ದವು. ೧೯೯೧ ರಲ್ಲಿ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಯಶವಂತಪುರದಲ್ಲಿ ರೈಲವೆ ಹಳಿಯನ್ನು ಹಾಕುವ ಸಲುವಾಗಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಗೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಒಂದು ಮಣ್ಣಿನ ಕುಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ೬೩ ರೋಮನ್ ಬೆಳ್ಳಿ ನಾಣ್ಯಗಳು ಇದ್ದುದು ಗಮನಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು. ಕರ್ನಾಟಕದ ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಚಿಕ್ಕಸಿಂದಗಿಯಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಗೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ಕೆಲಸದವರಿಗೆ ಒಂದು ತಾಮ್ರದ ಪಾತ್ರೆ ದೊರಕಿತು. ಅದರಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣಿನ ಕುಡಿಕೆಯೊಂದು ಇದ್ದಿತು. ತಾಮ್ರದ ಪಾತ್ರೆಯ ಮೇಲೆ 'ಚಂತಸ್' ಎಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮೀ ಲಿಪಿಯ ಬರಹೂ ಇದ್ದಿತು. ಅಂದರೆ ಇದು ಚಂತಿನಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಬಹುಶಃ ಈ ನಾಣ್ಯ ರಾಶಿಯ ಒಡೆಯ ಚಂತನ ಎಂಬುವವನು. ಈ ಕುಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ೫೫೩೪ ಪಂಚ್ ಚಿಹ್ನೆಯ ನಾಣ್ಯಗಳಿದ್ದವು. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಇದುವರೆಗೆ ದೊರಕಿರುವ ಅತಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪಂಚ್ ನಾಣ್ಯ ರಾಶಿ ಇದು ಎನ್ನುವ ಖ್ಯಾತಿಗೆ ಪಾತ್ರವಾಗಿದೆ.

ಲಂಡನ್ನಿನಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಮ್ಯೂಸಿಯಂನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಹಾಗೂ ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಭಾರತೀಯ ನಾಣ್ಯಗಳ ಉತ್ತಮ ಸಂಗ್ರಹವೇ ಇದೆ. ದೆಹಲಿಯ ನ್ಯಾಷನಲ್ ಮ್ಯೂಸಿಯಂ, ಕಲ್ಕತ್ತದ ಇಡಿಯನ್ ಮ್ಯೂಸಿಯಂ, ಚೆನ್ನೈನಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ಕಾರಿ ಮ್ಯೂಸಿಯಂ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಹೈದ್ರಾಬಾದ್, ಲಕ್ನೋ, ಭೂಪಾಲ್, ತಿರುವನಂತಪುರ, ಪೂಣೆ, ಮುಂಬಯಿ ಮುಂತಾದ ನಗರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಮ್ಯೂಸಿಯಂಗಳಲ್ಲಿ ನಾಣ್ಯ ಸಂಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರವು ಪ್ರತಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ಸಂಗ್ರಹಾಲಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಾಣ್ಯ ಸಂಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಧರ್ಮಸ್ಥಳದಲ್ಲಿರುವ 'ಮಂಜೂಷಾ' ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮ ಉದಾಹರಣೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನೂ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೈಸೂರಿನ ಅವಧೂತ ದತ್ತ ಪೀಠದಲ್ಲಿರುವ ಮ್ಯೂಸಿಯಂ ಹಾಗೂ ಸುತ್ತೂರು ಶ್ರೀ ಮಠದ ಮ್ಯೂಸಿಯಂನಲ್ಲಿಯೂ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲಾಗಿದೆ.

ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಾಚೀನ ನಾಣ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತಾದ ಮಾಹಿತಿ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡದ್ದು ೧೭೬೦ರಲ್ಲಿ. ಏಷಿಯಾಟಿಕ್ ರಿಸರ್ಚ್ಸ್ ಎಂಬ ನಿಯತಕಾಲಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಾಣ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತಾದ ಟಿಪ್ಪಣಿ ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. ಜೇಮ್ಸ್ ಪ್ರಿನ್ಸೆಪ್, ತನಗೆ ದೊರಕಿದ್ದ ಬ್ರಾಹ್ಮೀ ಮತ್ತು ಗ್ರೀಕ್‌ಲಿಪಿಗಳ ಬರಹಗಳುಳ್ಳ ನಾಣ್ಯಗಳಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮೀಲಿಪಿಯನ್ನು ಓದಿದನು. ಅದು ನಮ್ಮ ಶಾಸನಶಾಸ್ತ್ರ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಭದ್ರ ಬುನಾದಿಯನ್ನು ಹಾಕಿತು.

೧೯೧೦ರಲ್ಲಿ ನ್ಯೂಮಿಸ್‌ಮ್ಯಾಟಿಕ್ ಸೊಸೈಟಿ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಯಿತು. ಜರ್ನಲ್ ಆಫ್ ನ್ಯೂಮಿಸ್‌ಮ್ಯಾಟಿಕ್ ಸೊಸೈಟಿ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾದಲ್ಲಿ ಸಮಶೂಧನಾ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಭಾರತೀಯ

ನಾಣ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಮೇಲೆ ಹೊಸ ಬೆಲೆಕು ಚೆಲ್ಲಲು ಆರಂಭಿಸಿದರು. ಇದುವರೆಗೆ ಈ ಸಂಸ್ಥೆಯ 31 ಸಂಪುಟಗಳ ನಿಯತ ಕಾಲಿಕೆಯನ್ನು ಹಾಗೂ ನಾಣ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕೆಲವು ವಿಶೇಷ ಪ್ರಕಟಣೆಗಳನ್ನೂ ಹೊರತಂದಿದೆ. ಕನ್ನಡಿಗರೇ ಆದ ಎಂ.ಎಚ್. ಕೃಷ್ಣ ಅವರು ದಖನ್ನಿನ ನಾಣ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕುರಿತು ಲಂಡನ್ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯಕ್ಕೆ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ ಸಲ್ಲಿಸಿ ಪಿಎಚ್.ಡಿ ಪದವಿ ಪಡೆದರು. 'ಸೌತ್ ಇಂಡಿಯನ್ ನ್ಯೂಮಿಸ್ಮ್ಯಾಟಿಕ್ ಸೊಸೈಟಿಯನ್ನು ೧೯೯೦ರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಯಿತು. ಈ ಸಂಸ್ಥೆಯು ಈಗಾಗಲೇ ತನ್ನ ನಿಯತಕಾಲಿಕೆ ಸ್ಟಡೀಸ್ ಇನ್ ಸೌತ್ ಇಂಡಿಯನ್ ಕಾಯಿನ್ಸ್ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತ ಬಂದಿದೆ. ಹದಿನೇಳು ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಇದುವರೆಗೆ ಪ್ರಕಟಿಸಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸಂಗಮ, ಪಲ್ಲವ, ಶಾತವಾಹನ, ವಿಜಯನಗರ ಮುಂತಾದ ನಾಣ್ಯಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಥುಟವಾಗಿ ಕಾಣಬರುತ್ತಿವೆ.

ಇತ್ತೀಚಿನ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ನಾಣ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ ಅಧ್ಯಯನದ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ವಿಶಾಲವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಒಂದು ನಾಣ್ಯದ ಹಿಮ್ಮುಖ, ಮುಮ್ಮುಖ, ಗಾತ್ರ, ತೂಕ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ, ನಾಣ್ಯದ ನಿಜವಾದ ಅಂತರ್ಯವನ್ನು ಅರಿಯುವ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿವೆ. ನಾಣ್ಯಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸನಗಳು ಹಾಗೂ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಗ್ರಂಥಗಳು ಏನು ಮಾಹಿತಿಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದರ ಅವಶ್ಯಕತೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಾಣಬರುತ್ತಿದೆ.

ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನೂ ಕುರಿತು ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಅಧ್ಯಯನಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಇನ್ನೂ ಆಗಬೇಕಾಗಿರುವ ಕಾರ್ಯ, ಲೋಹಶಾಸ್ತ್ರ ಹಾಗೂ ರಾಸಾಯನಿಕ ಅಧ್ಯಯನಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಈಗ ನಾಣ್ಯವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸದೇ ಇರುವ 'ನಾನ್ ಡಿಸ್ಟ್ರಕ್ಟಿವ್' ನಾಣ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳೊಡನೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಈ ರೀತಿಯ ಅಧ್ಯಯನಗಳನ್ನು ನಡೆಸಲು ವಿಪುಲವಾದ ಅವಕಾಶಗಳಿವೆ.

ಅಪರೂಪವಾಗಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಾಣ್ಯ ಟಂಕನದ ತಾಂತ್ರಿಕತೆಯನ್ನು ಕುರಿತಾದ ಮಾಹಿತಿಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ನಾಣ್ಯ ಟಂಕನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಒಂದರೆಡು ತಾಂತ್ರಿಕ ಪದಗಳು ದೊರೆಯುವುದೂ ಉಂಟು. ಅಲಾವುದ್ದೀನ್ ಖಿಲ್ಜಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಟಂಕಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದ ಥಕ್ಕೂರ ಫೇರು ಎಂಬುವನು ದ್ರವ್ಯ ಪರೀಕ್ಷಾ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಆ ಕಾಲದ ನಾಣ್ಯ ತಯಾರಿಕೆಯ ತಾಂತ್ರಿಕತೆಯ ಕೆಲವು ತುಣುಕುಗಳು ಕಾಣಿಸಿಗುತ್ತವೆ.

ನಾಣ್ಯಗಳ ಮೇಲೆ ಚಿಹ್ನೆಗಳು 'ಪಂಚ್' ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ, ಈ ನಾಣ್ಯಗಳಿಗೆ ಪಂಚ್ ಚಿಹ್ನೆಯ ನಾಣ್ಯಗಳು ಎಂದು ಹೆಸರು ಕೊಡಲಾಯಿತು. ಈ ಹೆಸರನ್ನು ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಜೇಮ್ಸ್ ಟ್ರಿನ್‌ಸೆಪ್ ಬಳಸಿದನು. ಪ್ರಾಚೀನ ವಿಧಾನದಲ್ಲಿ, ಲೋಹವನ್ನು ಕಾಯಿಸಿ ಅದು ದ್ರವ ರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ, ಒಂದು ತೊಟ್ಟು ಆದ್ರವವನ್ನು ಒಂದು ಗಟ್ಟಿ ಮೇಲ್ಮೈಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಗ ಇದರ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಮುದ್ರೆಯನ್ನು ಒತ್ತುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದನ್ನು ನಾಣ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು 'ಡ್ರಾಪ್‌ಲೆಟ್' ತಾಂತ್ರಿಕತೆ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಇದೇ ತಾಂತ್ರಿಕತೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಯಾರಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅದನ್ನು 'ಬೆಂಟ್ ಬಾರ್'ಕ್ರಮ ಎಮದು ಕರೆಯುವುದು ರೂಢಿ. ಲೋಹವನ್ನು ಕರಗಿಸಿ ಮೂರು

- ನಾಲ್ಕು ಅಂಗುಲ ಉದ್ದ ಮತ್ತು ಅರ್ಧ ಅಂಗುಲ ಅಳತೆಯ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಚೂರುಗಳನ್ನು ಮೊದಲು ತಯಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಮುದ್ರೆಯಿಂದ ಬಲಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಒತ್ತುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ, ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಈ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಚೂರುಗಳು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಬಾಗುತ್ತಿದ್ದವು ಆದುದರಿಂದಲೇ ಇವುಗಳಿಗೆ 'ಬೆಂಟ್ - ಬಾರ್' ನಾನ್ಯ ಎಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು. ಈ ರೀತಿಯ ನಾಣ್ಯಗಳು ತಕ್ಷಶಿಲೆಯ ಉತ್ಪನ್ನದಲ್ಲಿ ದೊರಕಿವೆ. ಇವು ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಸೇರುತ್ತವೆ.

ಅತ್ಯಂತ ಜನಾನುರಾಗಿಯಾದ ಪಂಚ್ ಚಿಹ್ನೆಯ ನಾಣ್ಯಗಳೆಂದರೆ ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಮಟ್ಟಸವಾದ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಚೂರುಗಳಿಂದ ತಯಾರಾದವು. ಚೌಕ, ಆಯತಾಕಾರ, ತ್ರಿಕೋನ, ಐದು ಮತ್ತು ಆರು ಕೋನಗಳ, ಅಷ್ಟ ಕೋನಗಳ ಹಾಗೂ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಈ ನಾಣ್ಯಗಳು ಕಾಣಬರುತ್ತವೆ. ಅದು ಒಂದು ಗುಲಗಂಜಿ ತೂಕ ಹೆಚ್ಚಾದರೆ, ಅದನ್ನು ಕತ್ತರಿಯಿಂದ ಕತ್ತರಿಸುವುದು. ಹೀಗೆ ಪದೇ ಪದೇ ಕತ್ತರಿಸುವುದರಿಂದ ಇದು ವಿವಿಧ ಆಕಾರವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದುದು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. ತೂಕ, ಈ ನಾಣ್ಯಗಳ ಆಕಾರವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ ಅಂಶ.

ಕೌಟಿಲ್ಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಂಚ್ ಚಿಹ್ನೆಯ ನಾಣ್ಯಗಳೇ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದವು. ಅರ್ಧಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಕಾರ್ಷಾಪಣ ಎಮದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಕಾರ್ಷ ಎಂದರೆ ಗುಲಗಂಜಿಯ ರೀತಿಯ ಒಂದು ಕಾಳು. ಕೌಟಿಲ್ಯನು ತನ್ನ ಅರ್ಧಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪಂಚ್ ಚಿಹ್ನೆಯ (ಕಾರ್ಷಾಪಣ) ನಾಣ್ಯಗಳ ತಾಂತ್ರಿಕ ವಿವರಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾನೆ. ನಾಣ್ಯ ಟಂಕನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಇಬ್ಬರು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿದ್ದರು; ಅವರೇ ಲಕ್ಷಣಾಧ್ಯಕ್ಷ (ಟಂಕಾಧಿಕಾರಿ) ಮತ್ತು ರೂಪದರ್ಶಕ (ನಾಣ್ಯಗಳ ರೂಪವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವವನು). ಖೋಟಾ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಲು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕೌಟಿಲ್ಯ ತನ್ನ ಅರ್ಧಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇವುಗಳೇ ನೈಜ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಲು ಬಳಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು; ವಿವಿಧ ಲೋಹಗಳು (ಲೋಹ), ಕ್ಷಾರ, ಇದ್ದಿಲು (ಅಂಗಾರ), ತಿಡಿ (ಭಸ್ಮ), ಚಿಮಟಿ (ಸಂದಂಶ), ಸುತ್ತಿಗೆ (ಮುಷ್ಟಿಕಾ), ಬಡಗಿಲ್ಲ (ಅಧಿಕರ್ಣಿ), ಮೂಸೆ (ಮೂಸ), ಮತ್ತು ಮುದ್ರೆ (ಬಿಂಬಟಂಕ), ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದರೆ, ನಾಣ್ಯ ತಯಾರಿಕೆಯ ವಿಧಾನವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಸುಮಾರು ಕೌಟಿಲ್ಯನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಬಹುದಾದ ರೂಪಸುತ್ತ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದ ರಚನೆಯಾಗಿದ್ದಿತೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ದುರದೃಷ್ಟವಶಾತ್ ಈ ಗ್ರಂಥ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ನಮಗೆ ದೊರಕಿಲ್ಲ. ಬುದ್ಧ ಘೋಷನೆಂಬುವವನು ಈ ಗ್ರಂಥದ ಮೇಲೆ ಬರೆದ ಟೀಕೆಯ ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿದೆ, ಲೋಹಗಳು ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಶುದ್ಧತೆ, ನಾಣ್ಯಗಳ ಆಕಾರ, ಅವುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ತಾಂತ್ರಿಕ ವಿಧಾನಗಳು, ನಾಣ್ಯಗಳ ಮೇಲಿನ ಚಿಹ್ನೆಗಳು ಅವುಗಳ ಚಲಾವಣೆ, ಟಂಕಶಾಲೆಯ ಆಡಳಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಟಂಕಶಾಲೆಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಮತ್ತು ಖೋಟಾ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಪತ್ತೆ ಹಚ್ಚುವ ಕ್ರಮ. ಕೌಟಿಲ್ಯನ ಪ್ರಕಾರ ಶೇಕಡಾ ೨೫ ರಷ್ಟು ತಾಮ್ರ ಹಾಗೂ ೬/೨೫ ರಷ್ಟು ಸೀಸವನ್ನು ಬೆಳ್ಳಿಯ ಜೊತೆ ಮಿಶ್ರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು, ರಾಜ್ಯದ ಬೊಕ್ಕಸಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಹಣ ಬರಲೆಂದೇ ಈ ಮಿಶ್ರಣವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು ಎಮದು ಕೌಟಿಲ್ಯ ವಿವರಣೆ ನೀಡಿದ್ದಾನೆ.

ಕರ್ನಾಟಕದ ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಚಿಕ್ಕ ಸಿಂದಗಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಪಂಚ್ ಚಿಹ್ನೆಯ ನಾಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ, ೧೩೨ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು 'ವೇವಾಲೆಂತ್ ಡಿಸ್‌ಪರ್ಸಿವ್ ಎಕ್ಸ್‌ಪ್ಲೋರೇಷನ್ಸ್' ಎಂಬ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ವಿಧಾನದಿಂದ ಪರೀಕ್ಷಿಸಲಾಯಿತು. ಪಂಚ್ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನುಳ್ಳ ಮುದ್ರೆಗಳು ಕಾಂಚಿಪುರಂ, ಕೊಂಡಾಪುರ, ಶಿಶುಪಾಲಫರ್ ಮತ್ತು ಮಥುರಾಗಳಲ್ಲಿ ದೊರಕಿವೆ, ಕಾಂಚಿಪುರಂನಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಉತ್ಖನನಗಳಲ್ಲಿ ಬೂದು ಬಣ್ಣದ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ತಯಾರಾದ ಚೌಕಾಕಾರದ ವಿನ್ಯಾಸವುಳ್ಳ ಹಾಗೂ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸೇರಿರುವ ಮುದ್ರೆಗಳು ದೊರಕಿವೆ. ಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ, ನಂದಿ ಮುಂತಾದ ಚಿಹ್ನೆಗಳು ಕಾಣಬರುತ್ತಿವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಇದು ಮುಮ್ಮುಖವನ್ನು ಸುಚಿಹ್ನಿತವೆ. ಮೌರ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಂಚ್ ಚಿಹ್ನೆಯ ಬೆಳ್ಳಿಯ ನಾಣ್ಯಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಬೇಡಿಕೆ ಇದ್ದಿತ್ತು. ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿಯೂ ಪಂಚ್ ಚಿಹ್ನೆಯ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ತಾಂತ್ರಿಕತೆ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ಸಂಗತಿ ತಮಿಳು ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಟಂಕಶಾಲೆಯನ್ನು ಅಕ್ಕಸಾಲೈ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿತ್ತು. ಈ ಟಂಕಶಾಲೆಯ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿದ್ದ ಶಿವನನ್ನು ಅಕ್ಕಸಾಲೀಶ್ವರಂ ಉಡೈಯಾರ್ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಟಂಕಶಾಲೆಯನ್ನು ಕಮ್ಮಟ ಎನ್ನುವ ಹೆಸರಿನಿಂದ, ಶಿವನನ್ನು ಕಮ್ಮಟೇಶ್ವರ ಎನ್ನುವ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೂ ಗುರುತಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಮೌರ್ಯರ ಪತನಾನಂತರ, ಅನೇಕ ರಾಜ್ಯಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡವು ಮತ್ತು ಅವುಗಳು ತಮ್ಮದೇ ಆದ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಟಂಕಿಸಲು ಆರಂಭಿಸಿದವು. ಬಹಳ: ಕ್ರಿ.ಪೂ. ಎರಡನೆಯ ಶತಮಾನದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಈ ತಾಂತ್ರಿಕತೆ ಆರಂಭವಾಯಿತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಬನವಾಸಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಟಿಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ತಯಾರಿಸಲಾದ ಅಚ್ಚು ದೊರಕಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ರೋಮನ್‌ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಟೈಬೀರಿಯಸ್‌ನ ನಾಣ್ಯದ ಹಿಮ್ಮುಖದ ವಿನ್ಯಾಸವಿದೆ. ನಾಣ್ಯದ ಅಚ್ಚುಗಳು ಏರಣ್, ಕೊಂಡಾಪುರ, ಸನೆತ್, ಕಾಶಿ, ನಲಿಂದಾ, ಮಥುರಾ, ಅತ್ರಂಜಿಖೇಡ, ಸಾಂಜಿ, ಶಿಶುಪಾಲಫರ್, ಕರೂರು ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ದೊರಕಿವೆ. ಬೀರ್‌ಬಲ್ ಸಹಾನಿ ಎಂಬ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಈ ಅಚ್ಚುಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ, ಇವು ರೋಮನ್ ಅಚ್ಚುಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಕಾರ್ಯಕ್ಷಮತೆ ಹೊಂದಿದ್ದವು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ವಿದ್ವಾಂಸ ಬೀರ್‌ಬಲ್ ಸಹಾನಿಯವರು ರೋಹ್‌ಟಕ್ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಯೌಧೇಯ ಗಣರಾಜ್ಯವು ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ತಯಾರಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅಚ್ಚುಗಳ ನೂರಾರು ಚೂರುಗಳನ್ನು ಪತ್ತೆ ಮಾಡಿದರು.

ಆಯ್ದ ಗ್ರಂಥಸೂಚಿ:

೧. ಅನಂತರಂಗಾಚಾರ್, ಮಾನೌಮಿ ಚೌಪದ, ೧೯೭೦
೨. ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿ, ವಿ.ವಿ., ಕರ್ನಾಟಕ ನಾಣ್ಯ ಪರಂಪರೆ, ೨೦೦೩
೩. ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿ, ವಿ.ವಿ., ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ವಿದೇಶೀಯ ನಾಣ್ಯಗಳು, ೨೦೦೦
೪. ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿ, ವಿ.ವಿ., ವಿಜಯನಗರ ನಾಣ್ಯ ಸಂಪತ್ತು, ೧೯೯೬
೫. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ ಎಮ್.ಎಸ್., ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪಾಳೆಯಗಾರರು

‘ಸೂರ್ಯ ಮುಳುಗುವುದಿಲ್ಲ ಕಥಾಸಂಕಲನದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀ ಪಾತ್ರಚಿತ್ರಣ’

NAGINA PAYAPPANAVAR
RESEARCH SCHOLAR
DR.R.C.HIREMATH INSTITUTE OF KANNADA STUDIES
KARNATAKA UNIVERSITY DHARWAD

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಅಂಗ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರ ಕೊಡುಗೆ ಅಪಾರವಾದುದು. ಈ ಅಂಗ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರ ಪಟ್ಟಿ ಬಿ.ಎಂ.ಶ್ರೀ ಅವರಿಂದ ಆರಂಭವಾಗಿ ವಿ.ಕೃ. ಗೋಕಾಕ, ಎ.ಎನ್. ಮೂರ್ತಿರಾವ್, ಎಲ್.ಎಸ್.ಶೇಷಗಿರಿರಾವ್, ಜಿ.ಎಸ್.ಆಮೂರ, ಶಾಂತಿನಾಥದೇಸಾಯಿ, ಯು.ಆರ್.ಅನಂತಮೂರ್ತಿ, ಗಿರಡ್ಡಿಗೋವಿಂದರಾಜ್, ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಪಾಟೀಲ, ವೀಣಾ ಶಾಂತೇಶ್ವರ, ಸರೋಜಿನಿ ಶಿಂತ್ರಿ, ಹೀಗೆ ಈ ಪಟ್ಟಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಲೇ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸಾಲಿಗೆ ಸೇರುವ ಮಹಿಳೆಯರ ಸಂಖ್ಯೆ ವಿರಳ. ಇಂತಹ ಅಂಗ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರೊ. ಮಾಲತಿ ಪಟ್ಟಣಶೆಟ್ಟಿಯವರು ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿಯಿಂದ ಆರಂಭವಾದ ಮಹಿಳಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಂದಿನ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ಸಿಗದ ಕಾರಣ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಚಲಿಕೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. 20ನೇ ಶತಮಾನದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಫಲದಿಂದ ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆದ ಕೆಲವು ಮಹಿಳೆಯರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಅಧುನಿಕ ಕನ್ನಡ ಮಹಿಳಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಇಂದಿನವರೆಗೂ ಅಪಾರವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿದೆ. ಶಾಂತಾಬಾಯಿಯವರಿಂದ ಆರಂಭವಾದ ಮಹಿಳಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ನಂಜನಗೂಡಿನತಿರುಮಲಾಂಬ, ಆರ್. ಕಲ್ಯಾಣಮ್ಮ, ತಿರುಮಲರಾಜಮ್ಮ, ತ್ಯಾಮಲಾದೇವಿ (ಮಿಸೆಸ್ ಬಿಟಿಜಿ ಕೃಷ್ಣ), ಕೊಡಗಿನಗೌರಮ್ಮ, ಸರಸ್ವತಿಬಾಯಿರಾಜವಾಡೆ, ಎಚ್.ವಿ. ಸಾವಿತ್ರಮ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಲೇಖಕಿಯರಿಂದ ಒಂದು ರೂಪವನ್ನು ಪಡೆಯಿತು. ಹೀಗೆ ಆರಂಭವಾದ ಮಹಿಳಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಗತಿಶೀಲ, ನವ್ಯ, ಬಂಡಾಯ-ದಲಿತ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ತನ್ನದೇ ಆದ ಭಾಷೆ ಮೂಡಿಸಿತು. ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾಲಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆ ತನ್ನ ನೋವುಗಳಿಗೆ, ಅನುಭವಗಳಿಗೆ ಬರವಣಿಗೆಯ ರೂಪವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಳು. “ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಮನಸ್ಸು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬದಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅತ್ಯಪ್ತ ಮನಸ್ಸಿನ ಆಶಯ ಹೇಗೆ ಬೇಕಾದರೂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಬಹುದು... ಆಗ ಸಾಹಿತ್ಯವೂ ಬದಲಾಗುತ್ತದೆ.” ಎಂಬ ತ್ರಿವೇಣಿಯವರ ಮಾತಿನಂತೆ ಕಾಲದಿಂದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಬದಲಾಗುತ್ತಾ ಬಂತು. ಹೀಗೆ ಬದಲಾದ ಸಾಹಿತ್ಯ ನವ್ಯ, ಬಂಡಾಯ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ರೂಪ ತಾಳಿ ಮಹಿಳಾ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ನೀಡಿತು. ಅನೇಕ ಮಹಿಳಾ ಲೇಖಕಿಯರು ತಮ್ಮ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಅನುಭವಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿನ ಅನ್ಯಾಯ, ದೌರ್ಜನ್ಯ, ಶೋಷಣೆಗಳನ್ನು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೂಲಕ ಖಂಡಿಸತೊಡಗಿದರು. ಇಂತಹ ಮಹಿಳಾ ಲೇಖಕಿಯರಲ್ಲಿ ಪ್ರೊ. ಮಾಲತಿ ಪಟ್ಟಣಶೆಟ್ಟಿಯವರು ವಿಶಿಷ್ಟ ಬರಹದ ಬರಹಗಾರ್ತಿಯಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಾರೆ. ಕಳೆದ ನಾಲ್ಕು ದಶಕಗಳಿಂದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃಷಿಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವ ಪ್ರೊ. ಮಾಲತಿ ಪಟ್ಟಣಶೆಟ್ಟಿಯವರು ಇದುವರೆಗೂ ಇಪ್ಪತ್ತೈದುಕ್ಕೂ ಅಧಿಕ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸಾಹಿತ್ಯದ ಕಥೆ, ಕಾವ್ಯ, ವಿಮರ್ಶೆ, ಸಂಪಾದನೆ, ಮಕ್ಕಳ ಸಾಹಿತ್ಯ, ರೇಡಿಯೋ ನಾಟಕ, ಲಲಿತ ಪ್ರಬಂಧ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃಷಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಕಾವ್ಯದತ್ತಿಗೆ, ಸ್ತ್ರೀಪರ ಸಂವೇದನೆಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮದ್ದನೆಯನ್ನು ಜೋಡಿಸುತ್ತಾ ಬಂದಿರುವ ಇವರು ವಿಶಿಷ್ಟ ಪ್ರತಿಭೆಯ ಕನ್ನಡಕವಯಿತ್ರಿ. ಮಹಿಳೆ, ಸಮಾಜ, ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಪೂರಕವೆಂಬಂತೆ ತಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಇವರು ಸ್ತ್ರೀಪರ ಚಿಂತನೆ, ಸ್ತ್ರೀಪರ ಕಾಳಜಿ, ಸ್ತ್ರೀ ಸಂವೇದನೆ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರಜ್ಞೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಿಂಬಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕಳೆದ ನಾಲ್ಕು ದಶಕಗಳಿಂದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ವಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಪ್ರತಿಭಾ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಮೆರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಕಳೆದ ನಾಲ್ಕು ದಶಕಗಳ ಇವರ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಿದಾಗ ಜೀವನ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಕುರಿತಾದ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರಜ್ಞೆಕುರಿತಾದ ಅವರ ಗತಿಶೀಲವಾದ, ಜೀವಪರವಾದ ಚಿಂತನೆಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ಪ್ರೊ. ಮಾಲತಿ ಪಟ್ಟಣಶೆಟ್ಟಿಯವರು ಕವಯಿತ್ರಿ ಆಗಿ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಚುರಗೊಂಡಿದ್ದರೂ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಭಾಷೆ ಮೂಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು ರಚಿಸಿರುವ ಮೂರು ಕಥಾ ಸಂಕಲನಗಳಲ್ಲಿ ‘ಸೂರ್ಯ ಮುಳುಗುವುದಿಲ್ಲ’ ಕಥಾ ಸಂಕಲನವೂ ಒಂದು. 1998 ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ಈ ಕಥಾ ಸಂಕಲನದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು 12 ಕಥೆಗಳಿವೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಕಥೆಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪ್ರತಿಭೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದವುಗಳು. ಇಲ್ಲಿನ ಕಥೆಗಳು ಪ್ರೊ. ಮಾಲತಿ ಪಟ್ಟಣಶೆಟ್ಟಿಯವರ ಜೀವನಾನುಭವದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು, ಕೌಟುಂಬಿಕ ಬದುಕಿನ ವಿವಿಧ ಸ್ತರಗಳನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಸಮಕಾಲೀನ ವಾಸ್ತವ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತವೆ.

ಈ ಕಥಾ ಸಂಕಲನದ ಮೊದಲ ಕಥೆ ‘ಗಿಳಿಯು ಪಂಜರದೊಳಿಲ್ಲ’. ಈ ಕಥೆಯ ಕಥಾನಾಯಕಿ ಡಾ. ವಿಜಯಾತಾನು ಪ್ರೀತಿಸಿದ ಡಾ. ದಿನೇಶ ಭಟ್ಟನ ಸಣ್ಣತನದಿಂದಲೇ ಆರಂಭವಾದ ದೂರವಾಗುತ್ತಾಳೆ. ತಂದೆಯ ಆಸೆಯಂತೆ ಅಮೇರಿಕಾದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿದ್ಯೆ ಕಲಿತು ಸ್ವದೇಶಕ್ಕೆ ಮರಳಿ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಆಸ್ಪತ್ರೆಯನ್ನು ತೆರೆದು ರೋಗಿಗಳ ಶುಶ್ರೂಷೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗುತ್ತಾಳೆ. ಮುಂದೆ ಕೆಲವು ಷರತ್ತುಗಳೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ನೇತ್ರತಜ್ಞರಾದ ಡಾ. ಮದನಜೋಷಿಯನ್ನು ವಿವಾಹವಾಗುತ್ತಾಳೆ. ಹಲವು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಇವರ ಸಂಸಾರ ಸುಖಮಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ದಿನದಿಂದ ದಿನಕ್ಕೆ ಡಾ. ವಿನಯಾಳ

ಕೀರ್ತಿ ಬೆಳೆದಂತೆ ಇತ್ತದಾ. ಮದನಜೋಷಿಯ ಸಂಪಾದನೆಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ವೃತ್ತಿ ಮಾತ್ಸರ್ಯದಿಂದ ಆತನಲ್ಲಿ ಕೀಳರಿಮೆ ಉಂಟಾಗಿದಾಂಪತ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಿರುಕು ಬರುತ್ತದೆ. ಡಾ ಮದನ ವಿನಯಾಳಿಗೆ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ತೊರೆಯಲು ಹೇಳಿದಾಗ ತನ್ನತನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡದೆಗಂಡನನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಂಡು ಮಗುವಿನೊಂದಿಗೆ ತನ್ನತಂದೆಯ ಹಳೆಯ ಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಾಳೆ. ಕೊನೆಗೆ ಮದನಜೋಷಿಗೆ ತನ್ನತಪ್ಪಿನ ಅರಿವಾಗಿ ವಿನಯಾಳಲ್ಲಿ ಬಂದು ಕ್ಷಮೆಯಾಚಿಸಿ ಮನೆಗೆ ಬರುವಂತೆ ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ವಿನಯಾ ಮೊದಲು ಅವನ ಮಾತಿಗೆ ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೂ ಗಂಡನ ಮೇಲಿನ ಅತಿಯಾದ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಮತ್ತೇ ಒಂದಾಗಿ ಬಾಳಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿ ಗಂಡನ ಜೊತೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ. ಪುರುಷ ಪ್ರಧಾನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಂಟಿಯಾಗಿ ಮಹಿಳೆ ಬದುಕಬಲ್ಲಳು ಎಂಬುದನ್ನು ದಿಟ್ಟತನದಿಂದ ಗಂಡನ ಮನವರಿಕೆ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಡಾ. ವಿನಯಾ ಪಾತ್ರದ ಮೂಲಕ ನಿರೂಪಕಿಯವರು ಕಲಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಯಾರೋ ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪಿಗೆ ಇನ್ನಾರಿಗೋ ಶಿಕ್ಷೆ ಎಂಬಂತೆ 'ಕ್ಷಮಿಸು ಮಗಳೇ' ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಗಂಗೂ ಅನುಭವಿಸುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಸೋಮನಾಥ ಪಾಟೀಲ ಮತ್ತು ಪಾರ್ವತಿಯ ವಯೋಸಹಜ ಆಸೆಯಿಂದ ಪಾರ್ವತಿ ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗುತ್ತಾಳೆ. ಗರ್ಭಿಣಿ ಪಾರ್ವತಿಗೆ ವಂಚಿಸಿ ಸೋಮನಾಥ ಪಾಟೀಲ ಊರು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿ ಬೇರೊಂದು ಮದುವೆಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಮುಂದೆ ವಯಸ್ಸಾದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸ್ನೇಹಿತನೊಬ್ಬನ ಮಾತುಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಹಿಂದಿನ ತರುಣಜೀವನ ನೆನಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದೆ ಕೊರಗುತ್ತಿದ್ದ ಸೋಮನಾಥನಿಗೆ ತಾರುಣ್ಯದಲ್ಲಿ ತಾನು ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪಿನ ನೆನಪಾಗಿ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಪಡುತ್ತಾನೆ. 15 ವರ್ಷದ ಹಿಂದೆ ಪ್ರೀತಿಸಿ ವಂಚಿಸಿ ಬಿಟ್ಟು ಬಂದಿದ್ದ ಪಾರ್ವತಿ ನೆನಪಾಗಿ ನವಿಲುತೀರ್ಥಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿ ತೋಟದ ಮಾಲಿಯ ಮೂಲಕ ಪಾರು ಹೇಣ್ಣು ಮಗುವಿಗೆ ಜನ್ಮ ನೀಡಿತನಗಾದ ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ಸಹಿಸದೇ ನದಿಗೆ ಹಾರಿ ಪ್ರಾಣ ಬಿಟ್ಟು ವಿಷಯ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ತನ್ನ ಪಾರು ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಗಂಗೂಳನ್ನು ನೋಡಿದು: ಖಿತನಾಗಿ ಅವಳನ್ನು ತನ್ನೊಡನೆ ಬರಲು ವಿನಂತಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಗಂಗೂ ಒಪ್ಪದಿದ್ದಾಗ ತಾನೇ ಅವಳ ತಂದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಗಂಗೂ ತನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಆದ ಕೆಟ್ಟ ಅನುಭವಗಳಿಂದಾಗಿ ತನ್ನತಂದೆಯ ಮೇಲೆ ಸಂಶಯ ಪಟ್ಟು ಮಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಹುಚ್ಚನಿರಬೇಕೆಂದು ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ. ಇದರಿಂದ ಮತ್ತಷ್ಟು ನೊಂದ ಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿ ನಿಂತಲ್ಲಿಯೇ ಕುಸಿದು ಬಿಳುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸುಂದರ ಬದುಕಿನ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಗಂಗೂಳ ಕರಾಳ ಚಿತ್ರಣವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಕುಟುಂಬದ ನಿರ್ವಹಣೆಗಾಗಿ ತನ್ನ ಜೀವನದ ಬಹುಪಾಲನ್ನೇ ಮುಡಿಪಾಗಿಟ್ಟು ಪೋಷಿಸಿದರೂ ಮನೆಯವರೆಲ್ಲರೂ ಅವಳ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೇ ಸ್ವಾರ್ಥ ಭಾವದಿಂದ ಯೋಚನೆ ಮಾಡುವರು. ಇದರಿಂದ ತನ್ನ ಗೆಳೆಯನನ್ನೇ ನಂಬಿ ಮನೆ ಬಿಟ್ಟು ಅವನಿಗಾಗಿ ಉಳ್ಳಾಲದಲ್ಲಿ ಎರಡು ದಿನ ಕಾದು ಕೊನೆಗೂ ತನ್ನ ಗೆಳೆಯ ಹರೀಶನನ್ನು ಕೂಡುವ ಪ್ರಸಂಗ ಸವಿತಾ ಪಾತ್ರದ ಮೂಲಕ 'ಸಪ್ತಪದಿ' ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು. ಈ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಸವಿತಾಳಿಗೂ ಸ್ವಂತ ಆಮೀಷಗಳಿವೆ ಎಂಬ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ಆಕೆಯ ಮನೆಯವರು ಸವಿತಾ ತನ್ನ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಹೊರಟದ್ದಾಳೆಂದು ದೂರುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇದಕ್ಕೆಲ್ಲ ಕಿವಿಗೊಡದ ಸವಿತಾ ತನ್ನ ಜೀವನದ ಸಂಗಾತಿಯನ್ನು ತಾನೇ ಆಯ್ದು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮನೆ ತೊರೆಯುವ ಧೀರತನದ ಸ್ತ್ರೀ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಪೋ. ಮಾಲತಿ ಪಟ್ಟಣಶೆಟ್ಟಿಯವರು ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಬದುಕಿನ ಒಂದೊಂದು ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲೂ ಆಶ್ರಯ ಪ್ರೀತಿ ಸಿಗಬೇಕಾದವರಿಂದಲೇ ಮೋಸ ಹೋಗಿ ಜೀವನ ಅತ್ಯಂತ ದುರಸ್ತವೆನಿಸುವಾಗಲೂ ನಿರಾಶೆಗೊಳ್ಳದೆ ಮತ್ತೇ ಹೊಸ ಬದುಕನ್ನು ಬದುಕುವ ಜೀವಚೈತನ್ಯವನ್ನು ವಿಧಿ ತಾನಾಗಿಯೇ ಒದಗಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು 'ಬದುಕೆಂಬ ಮೋಹ' ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಬದುಕಿನ ಪ್ರತಿಘಟ್ಟದಲ್ಲೂ ತಂದೆ, ಗಂಡ, ಮಗನ ಆಶ್ರಯದಿಂದ ವಂಚಿತಳಾಗಿ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ನಿರಾಶೆಗೊಳ್ಳದೇ ಮತ್ತೆ ಹೊಸ ಬದುಕಿನ ದಾರಿಯನ್ನು ಶೋಧಿಸುತ್ತ ದಿಟ್ಟತನದ ಹೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನು ಇಡುತ್ತಾಕಥಾ ನಾಯಕಿ ಸಾಗುವುದನ್ನು 'ಬದುಕೆಂಬ ಮೋಹ' ಕಥೆ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತದೆ. ಜೀವಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿದ್ದ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯಕರನ ಸುಖ ಸಂತೋಷಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಆಸೆ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಬದಿಗಿಟ್ಟು ತನ್ನ ಪ್ರಿಯಕರನ ಒಡೆದದಾಪಂತ್ಯವನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಿ ತ್ಯಾಗಮಯಿಯಾಗುವ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಅನುರಾಧಾಳ ಮೂಲಕ 'ಅತಿಥಿ' ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಅನುರಾಧಾಳ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮೂರು ನಮೂನೆಯ ಪುರುಷರ ಆಗಮನವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರೀತಿ ಪ್ರೇಮದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಮೋಸ ಮಾಡುವಂತ ಸಂಬಂಧಗಳಿಂದ ದೂರ ಇರಲು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಅವಳ ಬಾಳಲ್ಲಿ ವಿಜಯನ ಆಗಮನವಾಗುತ್ತದೆ. ತಾನು ಅವನನ್ನು ಅತಿಯಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಸಿದರೂ ಅವನ ಅವನ ಬಿರುಕು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಿ ವಿಜಯ ಮತ್ತು ಕುಸುಮಾರನ್ನು ಒಂದು ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ. ಮಹಾಬಳೇಶ್ವರ ಹೆಗಡೆ ಅವರ ಮನೆಗೆ ಅತಿಥಿಯಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದ ಅನುರಾಧಾ ಅವರ ಮನದ ಅತಿಥಿಯಾಗುತ್ತಾಳೆ. ಕಥಾ ಸಂಕಲನದ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದ ಹೃದಯಗಳು ಒಂದಾಗುವುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಈ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಪೋ. ಮಾಲತಿ ಪಟ್ಟಣಶೆಟ್ಟಿಯವರು ವಿಧವಾ ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಕಾಳಜಿ ತೋರಿಸಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕಥಾ ನಾಯಕಿ ಶುಭಾತನ್ನ ಮನೆಯವರಿಂದಲೇ ಮಾನಸಿಕ ಖಿನ್ನತೆಗೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಾಳೆ. "ದೈಹಿಕವಾಗಿ ಮಾನಸಿಕವಾಗಿ ಜರ್ಜಿತಳಾಗಿದ್ದ ಶುಭಾಳ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ರವೀಂದ್ರನ ಸ್ನೇಹಿತ

ದಿನಕರನ ಆಗಮನದೊಂದಿಗೆ ಹೊಸ ತಿರುವು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಧವಾ ವಿವಾಹದ ಸೆಳಕು ಪ್ರೊ. ಮಾಲತಿ ಪಟ್ಟಣಶೆಟ್ಟಿಯವರ ಸ್ತ್ರೀವಾದಿ ಚಿಂತನೆಯ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿದೆ.

ಸೂರ್ಯ ಮುಳುಗುವುದಿಲ್ಲ ಕಥಾ ಸಂಕಲನದ 'ಕಣ್ಣಂಚಿನಲ್ಲೊಂದುತಾರೆ', 'ಮುಗಿಲ ಮಲ್ಲಿಗೆ', 'ಮುಕ್ತಾ' ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಥಾ ನಾಯಕಿಯು ದಿಟ್ಟತನದಿಂದ ತಮ್ಮ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ತಂದೆಯೇರಾಜಕೀಯ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಮಗಳಾದ ಸುಮಾಳನ್ನು ಸ್ತ್ರೀ ಲಂಪಟ, ಕೊಲೆಗಡುಕರಾಜಕಾರಣಿಯೊಂದಿಗೆ ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಗಂಡನಿಂದ ಶೋಷಣೆಗೆ ಒಳಗಾದ ಸುಮಾಳವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟುತವರು ಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಾಳೆ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅವಳಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ಸ್ಥಾನ ಸಿಗದೇ ಇದ್ದಾಗ ಮನೆ ತೊರೆದುತಾನು ಪ್ರೀತಿಸಿದ ಶಂಕರನ ಸಹಾಯ ಪಡೆಯುತ್ತಾಳೆ. ತನ್ನತಂದೆಯಿಂದ ಶಂಕರನಿಗೆ ಅಪಾಯವಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದಾಗ ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಬಾಳಲು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಸಂಪ್ರದಾಯಸ್ಥ ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮದುವೆಯಾದ ನಂತರ ಹೆಣ್ಣುಗಂಡವಂತವನೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಅವನೇ ಸರ್ವಸ್ವವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಈ ಕಥಾ ಸಂಕಲನದಲ್ಲಿನ ಸುಮಾ, ನಾಗಮ್ಮ, ಮುಕ್ತಾ ಈ ತತ್ವಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಹೋಗಿ ಸ್ವತಂತ್ರಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸುವ ದಿಟ್ಟತನದ ಪಾತ್ರಗಳಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾರೆ. ಮುಗಿಲ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಕಥೆಯ ನಾಗಮ್ಮಗಂಡನ ಮನೆ ಬಿಟ್ಟುತವರಿನಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಂಟಿಯಾಗಿ ನೆಲೆಸುತ್ತಾಳೆ. ಅರವತ್ತರ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲೂ ದೃತಿಗಡದೇ ಫಲದ ಪ್ರತಿರೂಪವೆಂಬಂತೆ ಬದುಕುತ್ತಾಳೆ. ಗ್ರಾಮೀಣ ಸ್ತ್ರೀಯ ಸ್ವಾವಲಂಬಿ ಬದುಕಿನ ಅಸಮಾನ್ಯ ಹೋರಾಟವನ್ನು ನಾಗಮ್ಮನ ಪಾತ್ರದ ಮೂಲಕ ನೋಡಬಹುದು. ಇದೇ ರೀತಿಯ ಸ್ವಾಭಿಮಾನದ ಮತ್ತೊಂದು ಚಿತ್ರಣವನ್ನು ಮುಕ್ತಾ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೊ. ಮಾಲತಿ ಪಟ್ಟಣಶೆಟ್ಟಿಯವರು ಕಲಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಮಕ್ಕಳ ಮನಸ್ಸಿನ ಮುಗ್ಧತೆಯನ್ನು 'ನಾ ಯಾಕ ಹುಟ್ಟಿದೇನೋ...?' ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ರಚನಾ ಪಾತ್ರದ ಮೂಲಕ ಕಾಣಬಹುದು. ಬಾಲಕಿ ರಚನಾ ತನ್ನತಂದೆಯೊಡನೆ ಬೇರೆ ಹೆಂಗಸನ್ನು ನೋಡಿತಂದೆಯನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಾಳೆ. ತಾನು ಅತಿಯಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿದ್ದ ತಂದೆಯಿಂದಲೇ ತನಗೆ ತನ್ನತಾಯಿಗೆ ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅನಿಸಿದಾಗ "ನಾ ಯಾಕ ಹುಟ್ಟಿದೇನೋ ಅವ್ವಾ ? ನಾ ಯಾಕ ಹುಟ್ಟಿದೆ?" ಎಂದು ಅನಾರೋಗ್ಯದಿಂದ ಸಾವನ್ನಪ್ಪುತ್ತಾಳೆ. "ಒಂದು ಸಾವಿನ ನೆರಳಲ್ಲಿ" ಕಥೆಯು ನಂದಿತಾ ಎಂಬ ಯುವತಿಯ ಆತ್ಮಹತ್ಯೆಯ ಸುತ್ತ ನಡೆಯುವ ಊಹಾಪೋಹ ವದಂತಿಗಳ ಕಥಾನಕವಾಗಿದೆ. ಅವಳ ಸಾವಿನ ಹಿಂದೆ ಒಂದು ಪ್ರೇಮ ವಿಫಲತೆಯ ಕಥೆಯನ್ನು ಜನರು ಊಹಾಪೋಹಗಳ ಹಂದರದೊಳಗೆ ಹೆಣೆಯುತ್ತಾರೆ. ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ಬ್ರೇನ್ ಕ್ಯಾನ್ಸರ್ ಪೀಡಿತಳಾದ ನಂದಿತಾ ತನ್ನ ಕುಟುಂಬದವರಿಗೆ ಕಷ್ಟವಾಗದಿರಲೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಆತ್ಮಹತ್ಯೆಯ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ ಎಂಬ ವಿಷಯ ಆಕೆಯ ಪತ್ರದ ಮುಖಾಂತರ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ನಂದಿತಾಳ ಆತ್ಮಹತ್ಯೆಯ ಹಿಂದಿನ ಉದ್ದೇಶಬದುಗರಲ್ಲಿ ಆರ್ಥಿಕತೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ತನ್ನವರ ಕೆಳದುಕೊಳ್ಳುವ ದುಃಖಿತ ಪತ್ನಿಯರ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ದುರಂತಕಥೆಯನ್ನು 'ಆ ಯುವತಿ ಆ ಮರ' ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು. ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನ-ಚೀನಾಯುದ್ಧ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕಾಣೆಯಾದ ತನ್ನ ಗಂಡನ ನೀರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಪ್ರತಿದಿನ ಸಾಯಂಕಾಲ ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಕಾಯುತ್ತಿರುತ್ತಾಳೆ. ಬಾಲ್ಯದಿಂದಲೂ ಆ ಯುವತಿ ಹಾಗೂ ಮರವನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಾ ಬಂದಿದ್ದ ನಿರೂಪಕಿಗೆ ಹಲವು ವರ್ಷಗಳ ನಂತರ ಯುವತಿ ಮತ್ತು ಮರಕಾಣದಾಗುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಆಸೆಯಿಂದ ವಿಚಾರಿಸಿದಾಗ ವಾಸ್ತವಾಂಶ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಭಾರತ-ಚೀನಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಗಂಡ ಬದುಕಿಲ್ಲವೆಂಬ ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿದ ಆ ಯುವತಿ ಆ ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಹೃದಯಾಘಾತದಿಂದ ಪ್ರಾಣ ಬಿಡುತ್ತಾಳೆ. ಸರ್ಕಾರವು ತನ್ನ ಬೇಜವಾಬ್ದಾರಿತನ, ಟೊಳ್ಳು ಭರವಸೆಗಳಿಂದ ಮುಗ್ಧ ಜನರನ್ನು ಯಾವ ರೀತಿ ಬಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಪ್ರೊ. ಮಾಲತಿ ಪಟ್ಟಣಶೆಟ್ಟಿಯವರು ಈ ಕಥೆಯ ಮೂಲಕ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಒಟ್ಟಾರೆ 'ಸೂರ್ಯ ಮುಳುಗುವುದಿಲ್ಲ' ಕಥಾ ಸಂಕಲನದಲ್ಲಿನ ಸ್ತ್ರೀ ಪಾತ್ರಗಳು ಸ್ವಾಭಿಮಾನದ ಸಂಕೇತಗಳಾಗಿವೆ. ಆಧುನಿಕಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆ ಬದುಕಬೇಕಾದ ಪರಿಯನ್ನು ಈ ಕಥಾ ಸಂಕಲನದಲ್ಲಿ ಬರುವ ವಿನಯಾ, ಸುಮಾ, ನಾಗಮ್ಮ, ಮುಕ್ತಾರಂತಹ ದಿಟ್ಟತನದ ಸ್ತ್ರೀ ಪಾತ್ರಗಳು ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತವೆ. ಪ್ರೊ. ಮಾಲತಿ ಪಟ್ಟಣಶೆಟ್ಟಿಯವರು ಇಂದಿನ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚೆತ್ತಿರುವ ಆತ್ಮಗೌರವ, ಸ್ವಾಭಿಮಾನ, ಆತ್ಮ ಪ್ರೀತಿಕುರಿತು ಬಿಂಬಿಸಿರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿನ ಹಲವು ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಪರಾಮರ್ಶನ ಗ್ರಂಥಗಳು:

೧. ಮಾಲತಿ ಪಟ್ಟಣಶೆಟ್ಟಿ - ಸೂರ್ಯ ಮುಳುಗುವುದಿಲ್ಲ, ನೆಲೆ ಪ್ರಕಾಶನ, ಸಿಂದಗಿ-೧೯೯೮
೨. ಡಾ ಶಿವಾನಂದ ಗಾಳಿ(ಸಂ) - ಮಂದಾರ ಚಂದ್ರನಾಥ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ-೨೦೦೭
೩. ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಪಣಿ - ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮಹಿಳಾ ಕಥಾ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಯುವಲೋಕ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ- ೧೯೯೪
೪. ಸೇವಂತಿ ಎಸ್. ಕಾಂಬಳೆ - ಪ್ರೊ. ಮಾಲತಿ ಪಟ್ಟಣಶೆಟ್ಟಿಯವರಗದ್ದ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಗೀತ ಕಲಾ ನಿಕೇತನ, ಧಾರವಾಡ- ೨೦೧೧

Dr. MADHUMALATHI G. S.

Asst. Professor,

A.R.M.F.G. College

S. N. Layout,

Davanagere-04

केदारनाथ सिंहजी के व्यक्तित्व और उनकी कविताओं में संवेदना

केदारनाथ सिंह जी का जन्म ०७ जुलाई १९३४ में उत्तर प्रदेश के बलिया जिले के चकिया गाँव में हुआ था। उन्होंने काशी हिन्दू विश्वविद्यालय में १९६२ ई में हिन्दी में एम.ए और १९६४ में पी.एच.डी की उपाधी प्राप्त की। उनका निधन १९ मार्च २०१३ को दिल्ली में हुआ। कुछ वक्त गोरखपुर में हिन्दी के प्राध्यापक रहे। उन्होंने जवाहरलाल नेहरू विश्वविद्यालय में भारतीय भाषा केन्द्र में आचार्य और अध्यक्ष का काम किया था।

इन्हें १९८९ में उनकी कृति “अकाल में सारसा” को साहित्य अकादमी पुरस्कार मिला था। इसके अलावा उन्हें “व्यास सम्मान” मध्य प्रदेश का “मैथिलीशरण गुप्त सम्मान” उत्तर प्रदेश का भारत-भारती सम्मान, बिहार का “दिनकर सम्मान” तथा केरल का “कुमार आशासन” सम्मान मिला था। वर्ष २०१८ में उन्हें प्रतिष्ठित “ज्ञानपीठ पुरस्कार” से सम्मानित किया गया। इस पुरस्कार से सम्मानित होनेवाले वह हिन्दी के १० वे साहित्यकार थे।

वे सिर्फ कवि ही नहीं आलोचक और संपादक भी रहे हैं। इनके प्रमुख कृतियाँ इस तरह हैं- कविता संग्रह ‘अभी बिलकुल अभी’ (१९६०) में जमीन पक रही है (१९८०) यहाँ से देखो (१९८३) बाघ (१९९६) पुस्तक के रूप में, अकाल में सारसा (१९८८) उत्तर कबीर और अन्य कविताएँ (१९९५) तालस्ताय और साइकिल (२००५) सृष्टि पर पहरा (२०१४)

केदारनाथ सिंह के कविताओं की संवेदना : बाघ कविता में कवि केदारनाथ सिंह जी कहते हैं:

चपड-चपड करती

लपटों की जीभ

चटखारे ले रही थी

और वह देख रहा था

बाघ को बाघ की तरह

खाया जाना

वे अपने शब्दों से तस्वीर बनाते हैं और इसमें लोक कथाओं की आत्मीयता को सजाते हैं और अपने पाठकों को सम्मोहित करके उनके दिलों में उतर जाते हैं। बाघ शीर्षक से उनकी कवितों की एक अद्भुत श्रृंखला है जिस पर अलग से विवेचना की जाए तो पूरी एक किताब बन सकती है। वे एक अद्भुत सृजन करनेवाले हैं।

सिर्फ मैं ही जानता हूँ

मेरी पीठ पर

मेरे समय के

कितने निशान हैं।

बाघ दरअसल समय के विध्वंसों के खिलाफ मनुष्य के संघर्ष की गाथा है। कई बार लगता है कि वस्तुतः यह मायावी समय ही बाघ है। बीतती सदी पर आधारित इस कविता में संवेदना और बिम्बों के माध्यम से समय की जो तस्वीर केदारनाथ सिंह जी बताते हैं और वह साक्षात् दिखाई देता है। भले ही उसका कोई वजूद हो।

पानी को खोजते

दूर देसावर से आए थे वे

सो, उन्होंने गर्दन उठाई

एक बार पीछे की ओर देखा

न जाने क्या था उस निगाह में

दया कि घृणा

परती-पठार, गली चौराहे, देहरी-चौकट नदी-रेत दूब-सारस जैसे बोलते बतियाते केदारजी के शब्द उदाहरण हैं कि उनकी पकड़ जितनी जीवन पर है उतनी ही कविता पर भी “अकाल में सारसा” एक कठिण समय की त्रासदी के भीतर लग भग बेदम पड़ी जीवन

शक्ति को फिर से उपलब्ध और प्रगाढ़ बनाने के निरंतर संघर्ष का फल है। भाषा के प्रति अत्यंत संवेदनशील तथा सक्रिय काव्यात्मक लगाव एक नए काव्य प्रस्थान की सूचना देता है।

वे जला देते हैं
एक टूटही लालटेन
तंगा देते हैं किसी ऊँचे बाँस पर
ताकि उनके होने का खबर
पानी के पार तक पहुँचती रहे।

पानी में गिरे हुए लोग प्रार्थना नहीं करते हैं। वे पूरे विश्वास से देखते हैं पानी को और एक दिन बिना किसी सूचना के खच्चर बैल या भैंस के पीठ पर घर-असबाब लादकर चल देते हैं। वही और यह कितना अब्बुत है कि बाद चाहे जितनी भयानक हो उन्हें पानी में रहना।

ठंड से नहीं मरते हैं शब्द
वे मर जाते हैं साहस की कमी से
कई बार मौसम के नमी से
मर जाते हैं शब्द

वे शब्द की सीमा पहचानते थे। अपनी कविता 'मुक्ति' में फिर से शब्दों ने उन्हें घेर लिया है। वे पूरी ताकत के साथ शब्द को आदमी की तरफ फेंकना चाहते थे। गाँव, नदी, जंगल, पहाड़ से लेकर भाषा तक में बहुत अच्छी तरह से उसकी पहचान की है।

उन्होंने एक जगह पर लिखा है :
ऐसा क्यों होता है कि रात की आखरी गाड़ी
जब मांझी के पुल की पटरियों पर चढ़ती है
तो अपनी गहरी नींद में भी
मेरी बस्ती का हर आदमी हिलने लगता है ?

एक खतरनाक डर जो हर एक संजीदा रचनाधर्मी का डर होता है। पुल के भर भराकर गिर जाने का डर बस्ति के लोगों के लिए उनका भी डर पुल के गिरने का डर था। उनका डर शब्द के टंडे पड़ जाने का डर था। एक अंधेरे सड़क पर जब चेहरे ढके हुए और हथ्यों में कोई घरदार सी चीज लिए पाँच-सात स्वच्छ और सुंदर शब्दों ने उन्हें घेर दिया तो, एक हाँफता हुआ कुबड़ा-सा शब्द न जाने कहाँ से आया।

शहर संवेदनाओं के लिए छटकनेवाला
पिंजड़ा है, जो इन्सान को अपने में कैद कर
लेता है, जकड़ लेता है और जब मोह टूटता
है, तब तक काफी देर हो चुकी होती है।

इसी तरह एक रोज मैं भी नींद में उस वक्त छटपटा उठा, जब एक कोयल ने मेरी खिड़की पर आकर मुझसे पूछा था, तूने क्या देखा? जब नींद खुली तो देखा, न ही कोई खिड़की थी, न ही कोई पेड़ और न ही कोयल, बाहर बस मजदूरों की चीत्कार, मशीनों की हाहाकार सुनाई दे रही थी और मैंने चिल्लाकर कहा- ये सीखा, ये सीखा।

केदारनाथ सिंह की कविताओं में सबसे अधिक यह देखने को मिलता है जो बिम्ब वह है जो जोड़ता है उन्हें वह हर चीज़ पसंद थी जो जोड़ती है। वो चाहे सड़क हो या पुल शब्द हो। यह सड़क हर चीज़ तथा लोगों को मिलाती है, उनकी आँखों में एक छवि बनकर तैरती रहती और फिर पिघलकर कविता में ढल जाती है, उनके बचपन के दिनों में पूर्ण और बिहार की सीमा पर “सारसों के झुंड की तरह डैने पसारे हुए” घाघरा पर बना “मांझी का पुल” उन्हें जीवन भर खींचता है।

उपसंहार (निष्कर्ष) : कवि का जीवनानुभव व्यापक और सघन रहा है। तमाम अनुभवों को कवि ने अपने रचना-संसार में पिरोया है। अकेलेपन की त्रासदी हो अथवा संघर्षशीलता, तानाशाही अर्थ व्यवस्था के दुष्परिणाम हो अथवा अदम्य जीजीविषः। कवि ने जीवन के विविध रंगों और अनुभूतियों को अत्यंत संवेदनशीलता के साथ उकेरा है। कवि ने जिस सहजता के साथ जीवन स्पंदनों को अंकित किया है। वह अन्यत्र दुर्लभ है। सूक्ष्म संवेदाताओं को सरलतम रूप में अभिव्यक्त कैसे कर पाते हैं। असाधारण को साधारण और साधारण को असाधारण बनाने की सामर्थ्य केदारजी को है। यह उनकी सबसे बड़ी विशेषता है।

विसाव्या शतकातील दलित उद्धारासाठी दलितेतरांनी केलेले कार्य

Name - Dr. Nisha Sitaram More

College Name - Smt. C. K Goyal College of Arts & Commerce, Dapodi, Pune - 12

Affiliation - Associate Professor

Postal Address: C - 30, Loksangam Vihar, Nagras Road, Aundh, Pune, 7

एकोणिसाव्या शतकात १८१३ यावर्षी ख्रिश्चन मिशनऱ्यांचे भारतात आगमन झाले. ख्रिश्चन मिशनऱ्यांनी भारतात स्त्री आणि अस्पृश्य समाजाचे प्रश्न सोडविण्यासाठी विशेष कार्य केले. त्यासाठी ते इंग्रजी शिक्षणाचा प्रसार समाजात करणे, चर्च बांधणे, दवाखाने बांधणे, अनाथासाठी आश्रम, इत्यादी बाबींकडे पुरेसे लक्ष दिले.

याच काळात (एकोणिसाव्या शतकात) जोतीबा फुले उर्फ महात्मा फुले यांनी आपली पत्नी सावित्रीबाई फुलेसह सवर्ण स्त्रिया व अस्पृश्य मुलींसाठी (१८४८) पासून पुण्यामध्ये शाळा सुरू केली. अस्पृश्यांकरिता आपला घरचा हौद पाणी भरण्यासाठी खुला केला. फुले दांपत्याने आपला दत्तक पुत्र यशवंत याला डावें टर करून समाजाची सेवा करण्याची शिकवण दिली. म. फुले यांनी सत्यशोधक समाजाची स्थापना करून बहुजन समाजाला अंधकारातून काढण्याचा मार्ग दाखविला. म. फुले यांना या कार्यात समाजातील सर्व स्तरातील व्यक्तींनी मदत केली.

सामाजिक सुधारणावादी विचार: एकोणिसाव्या शतकात ख्रिश्चन मिशनऱ्यांचे आगमन झाल्यानंतर त्यांनी स्त्री, शुद्ध आणि अतिशुद्ध यांचे जातीधर्माच्या आधारे जे शोषण केले जात होते ते थांबविण्याचे कार्य सुरू केले. यामुळे अस्पृश्य मंडळी ख्रिश्चन धर्माकडे आकर्षित होऊन धर्मांतर करू लागली. याची मुंबई - पुणे येथील ब्राम्हण समाजाने नादें घेऊन हिंदू धर्मात सुधारणा केली पाहिजे, स्त्रियांचे प्रश्न सोडविले पाहिजे तसेच जातीयता ही एक वाईट प्रथा आहे ती मोडली पाहिजे असे विचार मांडण्यास सुरुवात केली. त्यामुळे भारतातील मुंबई, पुणे, कलकत्ता या शहरात सुधारणेचे वारे वाहू लागले. याला काही अभ्यासक सुधारणेचे युग असे म्हणतात. गोपाळ गणेश आगरकर, गोपाळ हरी देशमुख, महादेव गाविंद रानडे इत्यादींनी सामाजिक सुधारणेचा आग्रह धरला होता.

महात्मा गांधी: विसाव्या शतकाच्या सुरुवातीस म. गांधी दक्षिण आफ्रिकेतून भारतात आले. त्यांनी आपले आपले सामाजिक आणि राजकीय कार्य भारता सुरू केले. सर्व प्रथम त्यांनी गुजरातमधील साबरमती नदीच्या किनारी साबरमती आश्रम सुरू केला. या आश्रमात अस्पृश्यांसाठी प्रवेश देणे मान्य केले. इ.स. १९२४ - १९२५ या काळात केरळमधील त्रावणकोर राज्यातील वायकोम येथील

श्री महादेवाचे मंदिर अस्पृश्यांसाठी खुले करण्यासाठी सत्याग्रहास म. गांधी यांनी आपले समर्थन दिले. द्वितीय गोलमेज परिषदेत म. गांधींनी अस्पृश्यांच्या प्रश्नांची सोडवणूक झाली पाहिजे या मुद्याचे समर्थन केले. लंडनवरून भारतात परत आल्यावर त्यांनी अस्पृश्यांना ' हरिजन ' हे नांव दिले आणि ' हरिजन ' हे वर्तमानपत्र काढले. १९३० या काळात पुण्यातील पर्वती मंदिर अस्पृश्यांसाठी खुले करावे यासाठी सत्याग्रह सुरू केला. या सत्याग्रहास म. गांधींनी आपला पाठिंबा दर्शविला हाते १. सदर मंदिरप्रवेश सत्याग्रहात न. वि. गाडगिळ, एस्. एस्. माटे, व्ही. एम्. भुसकूटे, जी. एन्. कानिटकर तर अस्पृश्यांमधून सि. बा. लांडगे, पा. ना. लांडगे, शिवराम जानबा कांबळे, पा. ना. राजभोज यांचा समावेश होता.

जाती प्रथेस विरोध : महात्मा गांधी जातीप्रथेच्या विरोधी होते. अस्पृश्यतेची प्रथा त्यांना अमान्य होती. त्यांच्या मते आपल्या पूर्वजांनी ही कुप्रथा (जातीप्रथा) प्रचलित करून खूप मोठी चूक केली आहे. खूप मोठे पाप केले आहे. आपल्या पूर्वजांनी अस्पृश्यता पालन संदर्भात केलेल्या चुकांबद्दल आपल्याला प्रायश्चित घेऊन ही कुप्रथा संपविली पाहिजे. अस्पृश्यता निवारण कार्यात सर्व समाजाने सहभागी झाले पाहिजे असे ते म्हणत असत. अस्पृश्य बंधू -भगिनींची सेवा करून त्यांना समान मानले पाहिजे असे त्यांचे मत होते. महात्मा गांधींच्या या कार्यात त्यांना अनेकांनी मदत केली. मध्य प्रदेश मधून स्व. दाते, तमिळनाडूतून के. वैद्यनाथ अय्यर, महाराष्ट्रातील काकासाहबे बर्वे यांनी स्वतःला या कार्यात वाहून घेतले व अहिंसेच्या मार्गाने समाजात परिवर्तन आणण्याचे व्रत घेतले. हृदय परिवर्तन करून समाजातील अनिष्ट प्रथा, परंपरा बदलण्याची भूमिका म. गांधी यांची होती. अस्पृश्यता पाळत नाही म्हणून त्यांच्यावर प्राणघातक हल्ले झाले होते. जगन्नाथ पुरी येथे हरिजन मंदिर प्रवेश सत्याग्रहाचा राग घेऊन अज्ञातांनी त्यांच्यावर गाडीवर हल्ला चढविला होता.

अहमदाबाद येथे कोचरब आश्रमात वास्तव्यास असताना तीथे अस्पृश्यता मोठ्या प्रमाणात पाळली जाते असे लक्षात आल्यावर म. गांधींनी दादुभाई नामक विणकर समाजातील कुटूंबास वैष्णव समाजाचा रोष पत्करून आश्रमात आश्रय दिला होता. हरिजन सेवक संघ (१९३२): म. गांधींजींनी अस्पृश्यता निवारण करण्यासाठी देशभर मोहिम हाती घेतली होते. हरिजन सेवक संघाद्वारे अस्पृश्य व गरीब मुलांसाठी शाळा व महाविद्यालये चालविली जात होती. या शाळा व महाविद्यालयातून ज्यांनी शिक्षण घेतले ते नंतरच्या काळात समाजातील प्रतिष्ठित म्हणून त्यांची गणना झाली. या मुलांपैकी एक विद्यार्थी के. आर. नारयणन भारताचे माजी राष्ट्रपती हे होते.

हरिजन मंदिर प्रवेश कार्यक्रम (हरिजन सेवक संघ) १ जुलै १९३९ : मदुराई- मिनाक्षी मंदिर प्रवेश तमिळनाडू, येथे हरिजन सेवक संघाच्या माध्यमातून मंदिर प्रवेश कार्यक्रम राबविण्यात आला. ए. वैद्यनाथ अय्यर ज्यांना मदुराई वैद्यनाथ अय्यर म्हणून ओळखले जाते ते तमिळनाडू हरिजन सेवा संघाचे अध्यक्ष होते. त्यांनी मदुराई प्रसिडेंसीमध्ये मंदिर प्रवेश चळवळीचे नेतृत्व केले. १ जुलै १९३९ रोजी वैद्यनाथ अय्यर, एल्. एन्. गापे तलस्वामी आणि त्यांचे सहा दलित मित्र यांनी मंदिर प्रवेश केला.

वायकोम- (त्रावणकोर): १९२४ -१९२५: (टी. के. माधवन) पहिली अस्पृश्यता व जातीयते विरोधी चळवळ : अस्पृश्यता पालन विरोधातील चळवळ: टी. के. माधवन या समाज सुधारकाने वायकोमे अस्पृश्यता पालन विरोधात चळवळ उभारली. ३० मार्च १९२४ रोजी सत्याग्रह सुरू झाला. के. पी. केशवा मेनन, के. केलप्पन यांचा अस महत्वपूर्ण सहभाग होता. सदर चळवळ वायकोमे च्या महादेवाच्या मंदिर परिसरात करण्यात आली होती. या मंदिराच्या आसपास अस्पृश्य आणि शूद्रांना येण्याची, फिरण्याची मनाई होते. सदर चळवळीत पेरियार ई. व्ही. रामस्वामी यांचा मोलाचा सहभाग होता.

भंगी मुक्ती कार्यक्रम: महात्मा गांधी स्वच्छतेला महत्व देत असत. हरिजन सेवक संघाद्वारे 'भंगी मुक्ती कार्यक्रम' राबविण्यात आला. या द्वारे मैला सफाई करणाऱ्या कर्मचाऱ्यांच्या मुलांना शिक्षणाची सोय करणे, रोजगार देणे व मैला डोक्यावरून वाहणे या ऐवजी मैला वाहत्या पाण्याने स्वच्छ करण्याची सोय करणे यासारखी कार्ये हरिजन सेवक संघाद्वारे करण्यात आली. हरिजन सेवक संघाचे अध्यक्ष ईश्वरीभाई पटेल यांच्या अध्यक्षतेखाली हे कार्यक्रम राबविण्यात आले.

महर्षि विठ्ठल रामजी शिंदे यांना ' अस्पृश्यांच्या उद्धारसाठी ' डिग्रेसड क्लास मिशन ची', स्थापना (१९०७) केली. सदर मिशनच्या वतीने अस्पृश्यांस ठी शिक्षणासाठी शाळा व वसतिगृह स्थापन केले. अस्पृश्यता ही सामाजिक कुप्रथा आहे; ती मोडण्यासाठी त्यांनी सामाजिक परिषदा घेतल्या व ग्रंथ लिहिले.

राजर्षि शाहू महाराज (कोल्हापूर संस्थान) : (१८८४- १९२२) : राजर्षि शाहू महाराज हे एक कोल्हापूर संस्थानाचे राजे आणि समाज सुधारक होते. त्यांनी सामान्य जनतेला, बहुजन समाजाला न्याय मिळवून देण्यासाठी परिश्रम घेतले. त्यांच्या या कार्याला सनातनी लोकांनी विरोध दर्शविला असता त्यांच्या विरोधाला न जुमानता त्यांनी ' अस्पृश्य व मागासवर्गीय समाजाच्या विकासासाठी भरसक प्रयत्न केले. कोल्हापूर संस्थानाचे राजे राजर्षि शाहू महाराज यांना वेदोक्त प्रकरणानंतर जाती द्वेष म्हणजे काय आहे याची पुरेपूर कल्पना आल्यावर त्यांनी जातीभेद दूर करण्याचा प्रयत्न केला. आपल्या संस्थानात त्यांनी

अस्पृश्यांसाठी शाळा - महाविद्यालयातून प्रवेश दिला. अस्पृश्य मुलांसाठी वसतिगृहे सुरू केली. अस्पृश्यांसाठी विविध उपक्रमांद्वारे रोजगार उपलब्ध करून दिले. काही उपक्रमांचा उल्लेख येथे करणे आवश्यक आहे, त्यात अस्पृश्य समाजातील गणपत पवार आणि लक्ष्मण भास्कर यांना शिलाई मिशन ची वाटप करून राजवाड्यातील वस्त्रं त्यांच्याकरवी शिवून घेतली. गंगाराम कांबळे यांना ' कोल्हापूराला मध्यवस्तीत हॉटेल काढून दिले. ते स्वतः त्या हॉटेलात जाऊन चहा घेत असत. आपली मुलगी राजकन्या अक्कासाहबे यांच्या लग्नप्रसंगी अस्पृश्यांना वरातीसमोर हत्ती, घोडे यांच्या साबे त चालण्याची मुभा दिली. महाराजांनी संस्थानातील पाणवटे अस्पृश्यांसाठी खुले केले. अस्पृश्यांना समाजात मान सन्मान मिळावा यासाठी त्यांना उच्चवर्णियांची नावे देऊ केली. राज्यातील वेढबिगारी संपुष्टात आणली. सन १९१७ मध्ये कोल्हापूर येथे अस्पृश्य परिषद

आपल्या अध्यक्षतेखाली भरविली. इ.स. १९२० मध्ये आपल्या अध्यक्षतेखाली नागपूर येथे अस्पृश्य परिषद भरविली.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मॅट्रिक परीक्षा उत्तिर्ण झाल्याचे ऐकून त्यांना आनंद झाला व त्यांनी बाबासाहेब आंबेडकरांची मुंबईतील त्यांच्या राहात्या घरी म्हणजे बीआयटी चाळीत भेट घेऊन कौतुक केले व शुभेच्छा दिल्या. सन १९२०, राजर्षि शाहू महाराजांनी कोल्हापूर संस्थानात माणगांव येथे अस्पृश्यांचे ' सभा घेतली. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांना सदर परिषदेकरिता बोलावून या सभेत डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचा परिचय " हाच तुमचा भावी नेता " असा जनतेला करून दिला. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांना अस्पृश्यांच्या व्यथा, अन्याय, अत्याचारांना वाचा फोडण्यासाठी 'मूकनायक' पाक्षिक (१९२०), सुरू करण्यासाठी आर्थिक अडचण निर्माण झाली असता राजर्षि शाहू महाराज डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या मदतीला धावून आले व त्यांनी सदर पाक्षिक सुरू करण्याकरिता २,५०० रुपयांची आर्थिक मदत केली. राजर्षि शाहू महाराजांनी अस्पृश्य समाज व बहुजनसमाजासाठी नोकऱ्यांमध्ये ५०% आरक्षण सुरू केले. अस्पृश्य व बहुजनांच्या मुलांच्या शैक्षणिक उन्नतीकरिता वसतिगृहे सुरू करून महाराजांनी प्राथमिक शिक्षण मुक्त आणि सक्तीचे केले.

हैदराबाद संस्थानाचे निजाम: हैदराबाद संस्थानाचे सातवे निजाम मीर उस्मान अली खान यांनी आपल्या अखेरच्या काळात अस्पृश्यांच्या उद्धारकरिता काही फंड देण्याची सोय केली होती.

म्हैसूर संस्थान: दक्षिण भारतातील म्हैसूर संस्थान प्रागतिक विचारांचे होते. या संस्थानाने अस्पृश्य, मागासलेल्या जाती आणि स्त्रीयांच्या उद्धारसाठी विशेष असे कार्य केले.

गुरूवर्य आंबेडकर गुरूजी : भीमराव रामजी सकपाळ उर्फ बाबासाहेब आंबेडकर यानं ' सातारा येथे शाळेत प्रवेश घेतला त्यावेळी त्यांना भीमराव रामजी आंबावडेकर या नावाने दाखल केले होते. ' या शाळेत आंबेडकर नामक ब्राह्मण शिक्षक होते त्यांना आंबावडेकर हे आडनाव अवघड वाटत होते म्हणून ते बदलून भीमराव रामजी आंबेडकर असे केले. पुढे भीमराव मुंबईच्या एलिफिन्स्टन माध्यामिक शाळेत दाखल झाले. याच शाळेत शिक्षण घेऊन ते पुढे मॅट्रिक परीक्षा उत्तीर्ण झाले.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या जीवनात केळूस्कर गुरूजींचे अनन्यसाधारण महत्व आहे. केळूस्कर गुरूजींनी भीमराव मॅट्रिक परीक्षा उत्तीर्ण झाल्याबद्दल एक सत्कार समारंभ घडवून आणला होता. भीमराव आंबेडकरांना त्यांनी स्वलिखित ग्रंथ बुद्ध चरित्र भेट दाखल दिला. हा ग्रंथ वाचल्यावर बाबासाहेब आंबेडकर बौद्ध धर्माकडे आकर्षित झाले.

महाराजा सयाजीराव गायकवाड (बडोदा संस्थानिक): केळूस्कर गुरूजींनी सर नारायण चंदावरकर यांच्या मध्यस्थीने भीमराव यांना बडादे । नरेश सयाजीराव गायकवाड यांच्यातर्फे पुढील उच्चशिक्षणाकरिता शिष्यवृत्ती मिळवून दिली.

भीमराव रामजी आंबेडकर यांनी एलिफिन्स्टन महाविद्यालयातून बी. ए. पदवी ग्रहण केल्यावर ते अमेरिकेतील कोलंबिया विद्यापीठात उच्च शिक्षण घेण्याकरिता गेले. त्यांनी एम्. ए आणि पीएच. डी या दोन उच्च पदव्या संपादन केल्या. या काळात, बडोदा संस्थानचे संस्थानिक महाराजा सयाजीराव गायकवाड यांनी त्यांना ' गायकवाड स्कॉलर' या सदराअंतर्गत शिष्यवृत्ती दिली. इतकेच नव्हे तर बडादे । संस्थानात बाबासाहेबांना नोकरी देण्याची तयारी दर्शविली.

महाराजा सयाजीराव गायकवाड यांनी आपल्या संस्थानात अस्पृश्यांच्या शैक्षणिक विकासासाठी शाळा व वसतीगृहे सुरू करून त्यांच्या विकासासाठी विशेष लक्ष पुरविले.

वदार तळे सत्याग्रहात प्रागतिक सवर्णांचा सहभाग (१९२७) : डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी १९२७ साली महाडचा चवदार तळे सत्याग्रह केला. सदर सत्याग्रह अस्पृश्यांसाठी विहीरी, पाणवटे, खुले करून देणे हा होता. या सत्याग्रहास काही सुशिक्षित सवर्णांचा पाठिंबा देऊन कृतिशील सहभाग घेतला होता. यात सुरेंद्रनाथ तथा सुरबा टिपणीस, अनंत विनायक चित्रे, पु.प्र. तथा बापुराव जोशी , शंकरभाई धारिया, तुळजारामभाई मिठादी, गंगाधरपंत नी, सहस्त्रबुद्धे, कमलाकांत चित्रे, सी. के. बोले , ब्राह्मणेतर पुढारी केशवराव जेधे, दिनकरराव जवळकर या सारख्या पुढाऱ्यांनी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांना सदर सत्याग्रहात सक्रिय पाठिंबा दर्शविला होता.

रामभाऊ टिळक - श्रीधरपंत टिळक : बाळ गंगाधर टिळकांचे या निधनानंतर त्यांचे धाकटे पुत्र श्रीधरपंत टिळक आणि थोरले पुत्र रामभाऊ टिळक यांनी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या चळवळीला पाठिंबा दर्शविलेला दिसून येतो. पुरोगामी विचारांचा वारसा या दोघ्या बंधूंनी बाळगला होता. १९२५ नंतर श्रीधरपंत डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या चळवळीकडे आकर्षित झाले होते. श्रीधरपंत टिळक यानं ' गायकवाड वाड्यात ८ एप्रिल १९२८ रोजी समता सैनिक दलाची एक शाखाही उघडली होती, या कार्यक्रमाचे प्रमुख पाहुणे म्हणून डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर होते. या कार्यक्रमाच्या वेळी गायकवाड वाड्यात श्रीधरपंतांनी वाड्याच्या ग्रंथालयात सहभोजन कार्यक्रम ठेवला हातें । श्रीधरपंतांना लखे नाची आवड होती. त्यांच्या लखे मधून जातीयता, अस्पृश्यता, अंध श्रद्धा, ब्राम्हणवाद यावर टीका केलेली आढळून येते. या काळात ब्राम्हणेतर चळवळीने जोर पकडला होता. श्रीधरपंतांवर महात्मा फुले व सत्यशोधक चळवळीचा प्रभाव होता. ब्राम्हणेतर चळवळीचे

नेते केशवराव जेधे, जवळकर, प्रबाधे नकार ठाकरे यांचं याशी त्यांची मैत्री जमली. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या चवदार तळे सत्याग्रहास त्यांनी आपला सहभाग शुभेच्छा तार पाठवून नादें विला हातो. सत्याग्रहाला सुरूवात करण्याआधी ही शुभेच्छातार सर्वप्रथम वाचून दाखविण्यात आली होती.

काळाराम मंदिर सत्याग्रह (नाशिक): डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी इ.स. १९३० साली नाशिक येथील काळाराम मंदिर प्रवेश सत्याग्रह सुरु केला. त्यात काही सवर्ण मंडळींनी सदर मंदिरप्रवेश सत्याग्रहास पाठिंबा दर्शविला होता. त्यात पतितपावनदास, पांडुरंग सबनिस, गोविंद देशपांडे, काकासाहेब वाघ, दिनकरराव जवळकर इत्यादींनी सहभाग घेतला होता.

याशिवाय विविध प्रसंगी विठ्ठल रामजी शिंदे, भास्करराव जाधव, रावबहादूर सी.के. बोले, बॅ. समर्थ, प्राचार्य म. भि. चिटणिस, स्वातंत्र्यवीर सावरकर (झुणका भाकर प्रसिद्ध), निर्भिडकार, अनंत हरी गद्रे, नाशिकचे गोविंदराव शामराव परुळेकर, डी. व्ही. प्रधान, आचार्य मोरारधर वासुदेव दोंदे, प्रबाधे नकार ठाकरे, प्रा. अनंत काणेकर, पत्रकार रा. का. तटणीस, आचार्य अत्रे, प्रसिद्ध कामगार पुढारी एस्. सी. जोशी, टिळेकर, देवस्थळी, पुण्याचे श्री. म. माटे, प्रा. व्ही. जी. राव, प्र. बा. गजद्रे गडकर यांचा सहभाग होता.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या महापरिनिर्वाणानंतर पुण्यातील एस्. एम्. जोशी (समाजवादी कार्यकर्ते व संयुक्त सोशलिस्ट पार्टी) चे अध्यक्ष, नानासाहेब गोरे (समाजवादी विचारवंत), युक्रांद चे कुमार समर्थी इत्यादींनी दलित शोषित समाजाला मदत केली. सहकार्य केले.

संदर्भ सूची

१. कठारे अनिल आणि साखरे विजया, २००८, महाराष्ट्राचा इतिहास, कल्पना प्रकाशन.
२. कीर धनंजय, २००६, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, सहावे पुनर्मुद्रण
३. खैरमाडे चांगदेव. भवानराव, १९९८, समग्र भीमराव रामजी आंबेडकर, खंड १ ते ६, सुगावा प्रकाशन, पुणे
४. गायकवाड आर. डी, १९९३, आंबेडकरी चळवळीच्या आठवणी, सुगावा प्रकाशन, पुणे
५. गायकवाड दिपक आणि अंबादास मंजूरकर, २००९, आधुनिक महाराष्ट्राचा इतिहास, १८१८ ते १९०५, अक्षरलेखन प्रकाशन सोलापूर.
६. जोशी, सु. ह. कुलकर्णी शिल्पा आणि इतर, २००९, इतिहास माहितीकोष, डायमंड पब्लिकेशन्स, पुणे
७. देशपांडे निर्मला, रिपब्लिकीय. कपवळपुरीशीर्षीरश्री
८. देशमुख मा. म, १९९०, राष्ट्रनिर्माते, शिवभारती प्रकाशन, नागपूर.
९. नवलकर ह. ना, १९३०, शिवराम जानबा कांबळे, पुणे.
१०. निकुंभे सी. एच, २००५, समाजप्रबोधनकार डॉ बाबासाहेब आंबेडकर, सुगावा प्रकाशन, पुणे
११. मंडलिक माधुरी, २०१३, १९व्या शतकातील महाराष्ट्रातील हिंदूधर्म सुधारणा चळवळ, डायमंड पब्लिकेशन्स, पुणे.
१२. ऊर्लव च. ऊ २००१, चळीलेपी: उीी - उीीीरश्री एपलीपीशी रपव उहरपसश ळप थशीीशीप खपवळर खडझउघ, ऊश्रहळ
१३. चशहीर. डीीीीीी, १९८५, अ ऊळलीलेपरी ष चेशीप खपवळरप कळीी, १७०७ - १९४७, जुषीव णपलीशीलीीीीीी, ऊश्रहळ
१४. ठरे इरहरवीी ठरक्षरझरीरीरझीीर रपव ठरे च.ीहरार, १९३६, चेशीप चीीश, इरपसश्रीश मुलाखत: वाडेर लक्ष्मण, २०१९, मुलाखत: गायकवाड. दिपक, पुणे, २०२०

NAME : IMRAN YADGERI (M.A , B.ED , KSET)
TITLE OF ARTICLE : MOHAMMAD QULI QUTUB SHAH --
BA HAYSIYATE SHAYR AUR SECULAR HUKMARAN
AFFILIATION : TEACHING ASSISTANT
POSTAL ADDRESS : H-NO 44/3 , KHADRI STREET
MALAPUR , DHARWAD , KARNATAKA
PIN CODE 580008

محمد قلی قطب شاہ --- بحیثیت شاعر اور سیکولر حکمران

عمران یادگیری دھارواڑ ، کرناٹک (انڈیا)

دکن میں گوکنڈہ پر قطب شاہی خاندان حکمران تھا۔ اردو ادب پر اس خاندان کے بڑے احسانات ہیں۔ تاریخ شاہد ہے جس عہد میں علم کی عزت کی گئی اُس عہد نے اونچائیوں کو چومنا ہے اور یہاں بھی بالکل ایسے ہی ہوا قطب شاہی حکمرانوں نے شاعروں اور عالموں کی بڑی قدر کی اس لئے یہاں اردو ادب کے سرمایے میں بہت اضافہ ہوا۔

دکن میں قطب شاہی حکمرانوں کے سلسلے میں پانچواں حکمران محمد قلی قطب شاہ تھے جو ابراہیم قطب شاہ کے فرزند تھے۔ ان کی پیدائش گوکنڈہ میں ہوئی۔ ان کو اس اعتبار سے تاریخ ساز شخصیت کہا جاسکتا ہے کہ ۱۵۸۰ء سے ۱۶۱۱ء تک اپنے اکتیس ۳۱ سالہ دور حکومت میں انھوں نے اردو کو ایک مشترکہ زبان کی حیثیت سے اور حیدر آباد کو ایک سیکولر شہر کی صورت میں تعمیر کیا اور ان کے ذہن و فکر کی یہ دونوں تعمیریں اپنی اپنی جگہ گنگا جمنی تہذیب کا نمایاں اور جلی عنوان ثابت ہوئیں۔ سب ہی جانتے ہیں کہ محمد قلی قطب شاہ اردو کے پہلے صاحب دیوان شاعر ہیں۔ انھوں نے مختلف اصنافِ سخن میں طبع آزمائی کی۔ غزل، رباعی، نظمیں، مثنویاں، مرثیے، قصیدے اور تقریباً پچاس ہزار سے زائد اشعار کہے۔ اس کی کلیات میں مثنویاں، قصائد، مرثی، غزلیات اور رباعیات جیسی تمام اصناف میں تخلیقات موجود ہیں۔ اس کی زبان میں کافی ترقی اور پختگی ہے اور تخلیقات میں ایک ادبی شان ہے۔ جدید نظم نگاروں کی طرح اس نے مختلف موضوعات پر مکمل نظمیں کہی ہیں۔ ان نظموں میں عشق و مستی اور تصوف کے ساتھ ساتھ انسانی معاشرت اور مظاہر قدرت کا بھی بیان ملتا ہے۔ اُس کی یہ نظمیں اپنے تنوع اور رنگارنگی کی وجہ سے نظیر اکبر آبادی کی نظموں کی یاد دلاتی ہیں جس طرح اس کی شاعری کی موضوعات میں ہندوستانی رنگ نمایاں ہے اسی طرح اس کی زبان پر ہندوستانی زبان کا رنگ غالب ہے جو فارسی کی بجائے ہندی زبان سے قریب تر ہے۔ اردو کے علاوہ انھوں نے ترکمان کے تخلص سے تلگو (Telgu) زبان میں بھی اشعار کہے۔ لیکن اس کی تلگو تخلیقات کے نمونے محفوظ نہیں رہے۔ ان کی شاعری کا سب سے اہم اور روشن پہلو یہ ہے کہ انھوں نے اردو ادب کو ایک ضخیم سرمایے سے سرفراز کیا جس سے یہ پتہ چلتا ہے کہ انھوں نے تمام اصنافِ سخن میں طبع آزمائی کی اور مختلف میلوں، تہواروں، رسومات اور تقریبوں کے سلسلے میں بہت سی نظمیں لکھیں۔ اس کے آئینہ میں دکن کی مقامی تہذیب کی جھلکیاں دکھائی دیتی ہیں۔ ان کی بہت سی نظموں میں عام انسانوں کے جذبات بیان ہوئے ہیں یہی وجہ ہے کہ ان کے گیت آج بھی اس علاقے میں گائے جاتے ہیں۔ ان کے کلام کو دیکھنے کے بعد اردو کے خلاف عائد کئے جانے والے اس الزام کی تردید مہیا ہوتی ہے کہ اردو نظم میں جو کچھ بھی ہے وہ سب کا سب فارسی اور عربی سے مستعار لیا گیا ہے۔ صرف نظم ہی نہیں ان کے زیر سر پرستی اردو نثر نے بھی اپنے ابتدائی شکل کے خدو خال ابھارے۔

محمد قلی قطب شاہ کی غزلیں کیف و مستی میں ڈوبی ہوئی ہیں ان کا نشا طید لہجہ ہمیں حافظ کی یاد دلاتا ہے دونوں ہی کی شاعری میں نشاط و طرک کی ایک جیسی کیفیت کا احساس ہوتا ہے لیکن جہاں حافظ کے تصور عشق اور ان کی سرمستی و سرشاری میں ترقیع ہے وہیں قلی قطب شاہ کی محبت جسمانی اور اس کے نشاط و طرک میں سطحیت اور ہوسنا کی کا جذبہ غالب ہے۔ چونکہ اس کی شاعری کے پیچھے کوئی بلند ذہن اور فنکارانہ شعور نہیں اس لئے وہ عظیم شعراء کی صف میں نمایاں مقام حاصل نہ کر سکا۔ پھر بھی اس کی شاعری تہذیبی نقوش کی رنگارنگی اور موجودات کی تنوع سے آج بھی قابلِ توجہ ہے۔

محمد قلی قطب شاہ سرور کائنات محمد مصطفیٰ ﷺ کے فدائی اور اہل بیت کے شیدائی تھے۔ صرف منفیت ہی نہیں انھوں

نے اپنی غزلوں میں بھی اپنے مذہبی جذبات اور دینی عقائد کا بڑے سلیقے سے اظہار کیا ہے ایک غزل کے مقطع میں وہ کہتے ہیں کہ۔۔۔

نبی ﷺ صدقے قطب شکر نہیں آدھار کی حاجت

کہ دونوں جگ منے آدھار ہے خیر البشر ﷺ مجھ کو

(نبی ﷺ کے صدقے محمد قلی قطب شاہ کو کسی پر انحصار کرنے کی ضرورت نہیں ہے کیونکہ دونوں جہانوں میں اس کا انحصار ہے صرف خیر البشر پر)

محمد قلی قطب شاہ سپہ سالار ہونے کے ساتھ ساتھ عاشقانہ مجاز کا بھی مالک تھا جس کا اندازہ ہمیں اس کی نظموں سے ہوتا ہے جو اس نے اپنی بارہ گویوں کی

تحریر میں کہی ہیں۔ یہ نظمیں عشق و محبت کی والہانہ کیفیت کی سچی تصویریں پیش کرتی ہیں۔ جن نظموں میں شاعر نے اپنی محبوبوں کے سراپہ اور حسن کے ناز و انداز کی تصویریں پیش کی ہیں ان میں ہندی اور سنسکرت کی عشقیہ شاعری کا رنگ جھلکتا ہے۔ یہ مشہور ہے کہ ان کے محل میں بہت سی حسین بیگمیں تھیں لیکن ان میں سے وہ بارہ کو بہت عزیز رکھتے تھے جن کا ذکر وہ بارہ گوپیوں کے نام سے بار بار کرتے ہیں۔ بابائے اردو مولوی عبدالحق ان کے کلام پر رائے دیتے ہوئے لکھتے ہیں کہ۔۔۔

” محمد فلی قطب شاہ کا کلام چار سو برس پہلے کا ہے لیکن موجودہ زمانے کی عشقیہ شاعری کو سامنے رکھ کر دیکھا جائے تو پتہ چلے گا کہ صرف زبان میں تھوڑا سا فرق ہے ورنہ وہی باتیں، وہی بحر، وہی مضمون اور وہی طرزِ ادا۔“

اسکے علاوہ ایک روایت کے مطابق محمد فلی قطب شاہ کو ایک خوبصورت اور انتہائی ذہین خاتون سے عشق ہوا جس کا نام بھاگ متی تھا۔ یہ حسین ہونے کے ساتھ ساتھ رقص و موسیقی میں بھی کمال رکھتی تھی۔ محمد فلی قطب شاہ زمانہ شہزادگی میں ہی اس پر فریفتہ ہو گئے تھے اور چھپ چھپ کر اس سے ملاقاتیں کیا کرتے تھے والد صاحب نے پہلے تو انہیں باز رہنے کی صلاح دی مگر ایک بار جب اپنی محبوبہ سے ملاقات کے لئے شہزادے نے طوفانی دریا میں گھوڑا ڈال دیا تو باپ کی محبت جوش میں آئی اور انہوں نے دریا پر ٹیل بنوادیاتاکہ شہزادہ آسانی سے اُس پار جا کر بھاگ متی سے ملاقات کر سکے۔ تخت شاہی پر بیٹھنے کے بعد محمد فلی قطب شاہ نے بھاگ متی کو حرم میں داخل کر لیا۔ جب یہ خاتون بادشاہ کے حرم میں داخل ہوئی تو انہیں حیدر محل کا لقب یا خطاب دیا گیا اور محمد فلی قطب شاہ نے اپنی محبوبہ ملکہ کے لئے پہلے بھاگیہ مگر نام کا ایک شہر آباد کیا جو آگے چل کر حیدر آباد کے نام سے مشہور ہوا۔

قطب شاہی عہد کے اہم شعراء، جن کی شاعری میں ہندوستانی اور قومی یکجہتی کی نظیر ہے ان کا ذکر زیرِ قلم ہے۔ ملاوتھی قطب شاہی دور کے ممتاز شاعر اور نثر نگار ہیں۔ جو قطب شاہی دور کے دربار میں ملک الشعراء تھے جنہوں نے ۱۶۰۱ء میں محمد فلی قطب شاہ کی فرمائش پر عشق کی داستان ”مثنوی قطب مشتری“ لکھی اور ان کا نثری کارنامہ ”سب رس“ ہے جو اردو نثر کی پہلی کتاب ہے۔ یہ کتاب دراصل فارسی کی مشہور داستان قصہ حسن و دل کا دکنی روپ ہے۔ یہ ایک تمثیل ہے جس میں مذہب، اخلاق، سماج، عشق کے علاوہ انسانی فطرت کو موضوع بنایا گیا ہے۔ قطب شاہی عہد کا ایک اور بڑا شاعر غواصی ہے۔ غواصی نے قصیدے، غزلیں، نظمیں، رباعیاں، مرثی اور طوطی نامہ اور ستونجی جیسی مثنویاں لکھیں۔ لیکن اس کی شہرت اس کی مشہور عشقیہ مثنوی سیف الملوک بدیع الجمال کی وجہ سے ہے۔ یہ مثنوی الف لیلہ کی نثری داستان سے ماخوذ ہے جسے غواصی نے اپنے انداز میں پیش کیا ہے۔ اس مثنوی میں کہیں دکنی اور پراکرتی الفاظ کثرت سے ملتے ہیں اور فارسی و عربی کے الفاظ کم ہیں جس کی وجہ سے اس مثنوی کو سمجھنے میں دشواری ہوتی ہے۔ اپنی زبان کی قدامت کی وجہ سے یہ مثنوی یقیناً کوئی عظیم شاعری کا نام نہیں لیکن اس مثنوی نے اردو کی شاعری روایت کو آگے بڑھانے میں قابلِ قدر کارنامہ انجام دیا ہے جسے فراموش نہیں کیا جاسکتا۔

قطب شاہی عہد کا ایک اور بڑا شاعر ابنِ نشاظمی ہے۔ جس نے اپنے فنی شعور اور فارسی رنگ و آہنگ سے دکنی اردو کو ایک نئی آب و تاب اور ادبی شان بخشی۔ ابنِ نشاظمی بنیادی طور پر انشاء پرداز تھا۔ اپنے زمانے میں شعر و شاعری کی قدر و منزلت دیکھ کر اس نے بھی شاعری کو اپنے خیالات کے اظہار بنایا اور پھول بن جیسی شاہکار مثنوی پیش کر کے یہ ثابت کر دیا کہ انشاء پردازی کے ساتھ ساتھ شعری صلاحیت میں بھی کسی سے کم نہیں۔ پھول بن کا ماخذ ایک فارسی قصہ بسا تین الانس ہے لیکن شاعر نے اپنی تخلیقی صلاحیت سے اس داستان کی کہانی کو اپنا بنالیا ہے بقول عبدالقادر سروری یہ مثنوی بھی دوسری قدیم مثنویوں کی قصہ درقص کی تکنیک پر لکھی گئی ہے لیکن دوسرے مثنوی نگاروں کے مقابلے میں اسے قصے کے بیان میں فنی توازن کو برقرار رکھا ہے اس کی یہ بھرپور کاشش رہی ہے کہ قصہ کی بنیادی اہمیت اور اس کی مرکزی کردار غیر ضروری بیانات کی وجہ سے دھندلے ہو کر نہ رہ جائے۔ چنانچہ اس نے کرداروں کے خدوخال ابھارنے میں پورے فنی شعور سے کام لیا ہے۔ یہی وجہ ہے کہ اسے تراشے ہوئے کردار اپنی خصوصیات اور پوری سچ دھج کے ساتھ ہمارے ذہن میں محفوظ رہ جاتے ہیں۔

ابنِ نشاظمی نے اپنی اس مثنوی میں اپنی ادبی شان اور شاعرانہ صلاحیت کا بھرپور اظہار کیا ہے۔ چاندنی رات، بانغات اور رزم و ہزم کی خوبصورت تصویریں پیش کی ہیں۔ زور بیان اور بہترین تشبیہات کی وجہ سے اس کی یہ تصویریں بڑی جاندار معلوم ہوتی ہیں اور ہمارے ذہن پر دیر پا اثر چھوڑ جاتی ہیں۔ وہ جس کامیابی سے جذبات کی تصویر کشی کرتا ہے اسی طرح اطمینان دہانہ انداز میں سماجی حالات بھی بیان کرتا ہے۔

عبدالقادر سروری غواصی اور ابنِ نشاظمی کی مثنویوں پر تبصرہ کرتے ہوئے رقم طراز ہیں۔۔۔

” سلطان عبداللہ کے عہد کے شعراء میں نواہی اور ابن نشاطی دونہا بیت بلند پایہ مثنوی نگار ہوئے جنہوں نے مثنوی کے فن کو خاطر خواہ ترقی دی۔ محققین ان دونوں کے کارناموں کو اہمیت کی نظر سے دیکھتے ہیں، اور ان کے کمال کی وجہ سے انہیں نہ صرف اپنے زمانے کے بلکہ اردو زبان کے غیر فانی شعراء میں شمار کرتے ہیں۔ “

جیل جالبی لکھتے ہیں ” ابن نشاطی نے پھول بن میں فارسی رنگ، اسلوب اور انداز فکر کے پھول کھلائے۔ اس تخلیقی رجحان کو قبول کرنے کا نتیجہ یہ ہوا کہ پھول بن کے اظہار میں روانی آگئی، انداز بیان سنور گیا اور ایک ایسی سادگی پیدا ہوئی جو آج بھی بھلی معلوم ہوتی ہے۔

ان تمام شعراء کی نسبت مقامی تہذیب نے محمد فقی قطب شاہ کو بہت متاثر کیا۔ ہندو کلچر کے اثرات ان کی زندگی اور شاعری میں جا بجا نظر آتے ہیں۔ فقی قطب شاہ کی شاعری میں ہندوستانیت کی روح جلوہ گر ہے ہندوستانی زندگی کے مختلف پہلوؤں کی رنگارنگ تصویریں ان کے کلام میں نظر آتی ہیں۔ عید شب برآت، ہولی، دیوالی، نیز مروجہ ہندوستانی تہواروں کا بیان بڑی تفصیل سے ملتا ہے۔ غرضیکہ اس کی شاعری میں مقامی رنگ کچھ اس طرح جھلکتا ہے کہ ہم اس کے کلام سے اس عہد کے رہن سہن اور طرز معاشرت کے بارے میں بہت کچھ معلوم کر سکتے ہیں۔ دکن کے جن مسلم حکمرانوں نے سیکولرزم اور قومی یکجہتی کی تائید کی ہے اور جنہوں نے مساوات کی بنیاد پر مشترک تہذیب کا سنگ بنیاد رکھا ہے ان میں محمد فقی قطب شاہ کا نام سر فہرست ہے۔ محمد فقی قطب شاہ نے قومی یکجہتی کے تصور کو ایک طاقت ور فلسفہ بنا دیا۔ اپنے کلام کے ذریعہ لوگوں میں بھائی چارگی کی عظمت کو ابھارا اور دوسرے مذہب کے بھائیوں کا ہمدرد بن کر رہنے کا درس دیا۔

کتابیات : ۱۔ دکن میں اردو ، نصیر الدین ہاشمی

۲۔ وقار ہند ، حیدر آباد

۳۔ تاریخ ادب اردو ، نور الحسن نقوی

۴۔ شعور فن ، فخر الاسلام اعظمی

NAME: DR. MOHAMMMAD KALEEM ASHRAF (M.A,NET, M,PHIL, P.HD)

TITLE OF ARTICLE: **JAMHOORI MULK OR MEDIA KA MANFI KIRDAR**

AFFILIATION: GUEST LECTURER

POSTAL ADDRESS: ARBI BABUL MADARSA,

QUADRI CIRCLE, MALAPUR,

DHARWAD 580008, KARNATAKA.

جمہوری ملک اور میڈیا کا متفی کردار

ماضی کا انسان اپنے گھر کی چار دیواری کے بعد زیادہ سے زیادہ اپنے شہر کی حد تک محدود تھا اس کے مطالعے، مشاہدے اور دائرہ علم وسیع نہ تھے۔ برخلاف اس کے کہ آج کے انسان کا جہاں ستاروں سے آگے ہے۔ دلوں، جسموں اور نگاہوں کو قریب لانے میں ذرائع ابلاغ نے اپنا غیر معمولی کردار ادا کیا ہے۔ عوامی خدمت کا بڑا شعبہ (صحافت) میڈیا ہے۔ میڈیا حقائق اور واقعات کی تاریخ ہے اپنے عہد کی کڑوی، کھٹی میٹھی سچائیوں کی شاہد ہے۔ میڈیا نہ صرف انسانوں کے فکر و خیال میں نئی جان پیدا کرتی ہے بلکہ ان حالات و کوائف سے آگاہی حاصل کراتی ہے جو ملک و قوم کے ترقی و ترقی کا سبب بنتی ہے۔ میڈیا عوام میں بیداری اور شعور کا سب سے اہم ذریعہ ہے۔ بے دار میڈیا قوم کا ضمیر ہوتی ہے۔ بلکہ میڈیا کو قومی و ملکی تاریخ کا ضمیر بھی کہا جاتا ہے۔ میڈیا اگر چاہے تو ملک و قوم کو یکجا کر کے ملک کو آسمان کی بلندی پر لے جانے کے راستے ہموار کر سکتی ہے۔ اور اگر وہی مثبت کردار کے بجائے منفی کردار کو میڈیا اپنالے تو ملک و حالات کو بلندی سے پستی کی طرف لانے میں زیادہ وقت نہیں لگے گا۔

کسی بھی جمہوری ملک کے تین اہم ستون ہوتے ہیں۔ (۱) مقننہ (۲) عدلیہ (۳) انتظامیہ یہ تینوں شعبے ملک کے عوام کی فلاح و بہبودی کے خاطر کام کرتے ہیں مگر ان کے درمیان ایک ایسا شعبہ بھی ہے جسے کسی بھی جمہوری ملک کا اہم حصہ مانا جاتا ہے یعنی اگر اسے جمہوری ملک کا چوتھا ستون کہا جائے تو بے جا نہ ہوگا وہ ہے میڈیا یعنی ذرائع ابلاغ۔ جس ملک کا میڈیا جتنا آزاد، خوددار، حق پرست اور غیر جانبدار ہوگا اس ملک کی جمہوریت بھی اتنی ہی مضبوط و مستحکم ہوگی۔

ملک ہندوستان کی تاریخ از دور غلامی تا یوم آزادی ایسے ہی خوددار، غیر جانبدار، قوم پرست، حق گو، بے باک اور آزادی کے متوالے صحافیوں سے بھری پڑی ہے جن کے قلم کی جولانی و تابانی کی تاب انگریز نہ لاسکے اور جب حق بات و حق طلبی انھیں گراں بار گزری تو وہ ان حق پرست و بے باک صحافیوں کی صحافت پر روک لگا دیتے اور جب معاملہ اس سے بھی نہ بنتا تو انھیں پابند سلاسل کر دیتے۔ اس بے باک و حقائق پر مبنی صحافت کی وجہ سے انگریز کی مشقت برداشت کرنے والے بہادر صحافیوں میں مولانا محمد علی جوہر، شوکت علی، حسرت موہانی، مولانا ابوالکلام آزاد اور شہید مولوی باقر کے نام قابل ذکر ہیں جنہوں نے سفاک انگریزوں کی صعوبتوں کو تو گلے لگا لیا ان کی گولیوں کو تو بے لرب تبسم اپنے سینوں میں اترنے دیا مگر کبھی اپنے ضمیر اور صحافت کا سودا نہیں کیا، یہی وجہ تھی کہ اردوئے معلیٰ، الہلال اور ابلاغ کو کتنی دفعہ پابندیوں کا سامنا کرنا پڑا مگر حق گوئی سے کام لیتے رہے۔ یہ وہ زمانہ تھا کہ نہ اخبار و رسائل پڑھنے والے زیادہ تھے اور نہ ہی اخبار و رسائل میں آج کی طرح تشہیر کے لئے خاطر خواہ رقم ملتی تھی۔ اور نہ ہی کسی سرمایہ دار کے ذریعہ یہ چھپتے تھے اور نہ ہی صاحب اخبار و رسائل سرمایہ دار تھے۔ مگر ان کے حوصلے، ثابت قدمی، حق گوئی اور اولوالعزمی کی داد دینی پڑے گی کہ اس انگریز حکومت کے دور میں بھی انہوں نے مؤثر اخبار و رسائل شکر کرنے کی جرأت و جسارت کی، جس میں ملک کا قانون، انتظامیہ اور عدلیہ غیروں کے ہاتھ کھلونے بنے ہوئے تھے اور انگریزوں کی چھوٹی سی مخالفت بھی ہندوستانیوں کیسے موت کو دعوت دیتی تھی اور سر باز اسولی پر چڑھا دیا جاتا تھا۔ بہر حال تاریخ کی اس صداقت سے چشم پوشی نہیں کی جاسکتی کہ ہمارے ملک ہندوستان کی آزادی میں بے لوث صحافت کا اہم کردار رہا ہے اور ان کی محنت و کوشش ہی کا نتیجہ ہے کہ ہر ہندوستانی پر انگریزوں کی حقیقت آشکار ہوئی اور سب یکجا ہو کر ملک ہندوستان کو غلامی سے آزاد کر کے جمہوری ملک بنایا جس سے ہم بخوبی واقف ہیں۔

ہمارا ملک ہندوستان ۱۵/ اگست ۱۹۴۷ء کو انگریزوں کی غلامی اور جبر و استبداد سے آزاد ہو گیا لیکن ساتھ ہی تقسیم ہند کا سانحہ پیش آیا اور ملک میں تبادلہ آبادی کے سبب طوائف الملوکی اور انارکائی کا ماحول پیدا ہو گیا اور اس کے بعد ہی سے ہمارے ملک کا میڈیا بھی جانب دارانہ رویہ اختیار کر لگا اور کسی ایک نظریہ کے لئے کام کرنے لگا سوائے چند کے جب کہ ایک صحافی اس طرح ہونا چاہیے کہ:

نہ سیاہی کے ہیں دشمن نہ سفیدی کے ہیں دوست

ہمیں آئینہ دکھانا ہے، دکھا دیتے ہیں۔

مگر صد افسوس! کہ بھارت کی میڈیا آزادی ہند کے بعد اس پر قائم نہ رہ سکی۔ اس نے اپنی ذمہ داری، خود داری اور ضمیر کو فروخت کر کے ملک کی اقلیت کے خلاف زہر افشانی کرنے والوں کے شانہ بہ شانہ چلنے لگی اور نوبت یہاں تک پہنچی کہ ملک کی الیکٹرانک میڈیا ہو یا پرنٹ میڈیا تھوڑے بہت اختلاف کے ساتھ ان سب کا نظریہ ایک ہی بن گیا۔ کہ اقلیت، محنت کش، کمزور غریب عوام کے حقیقی مسائل سے عوام الناس کو روشناس کرانے کے بجائے ان کے خلاف اگر انہیں ایک نقطہ یا ایک شوشہ بھی مل جائے تو یہ ان کی غذا بننے کے لئے ہاضمہ بن جاتا اور دن بھر اسے ٹیلی ویژن کے مختلف چینلز مختلف اخبار و رسائل اور سوشل میڈیا کی سرخی بنا کر لوگوں کے ذہن کو خراب کیا جاتا ہے۔

در اصل میڈیا اخبار و رسائل وہ ذریعہ ابلاغ ہے جس کے ذریعہ عوام کے متعلق وہ باتیں پیش کرنی چاہیے جو ان کے مشکل مسائل، سیاسی و سماجی مسائل، قومی ہم آہنگی اور فرقہ وارانہ ہم آہنگی سے تعلق رکھتی ہوں، تاکہ ملک و سماج فتنہ و فساد میں پڑنے کے بجائے ترقی کی طرف جاسکے اور مختلف مذاہب و ادیان کے ماننے والوں کے درمیان اخوت و بھائی چارگی پیدا ہو اور ملک و سماج کے ان الاغر و کمزور و ضرورت مند طبقوں کی طرف حکومت کی نظر کو مبذول کرانی چاہیے تاکہ حکومت اس کی طرف توجہ دے اور ان تمام مسائل کے حل کیلئے لائحہ عمل تیار کرے۔

گذشتہ چند برسوں میں میڈیا کے کردار پر نظر ڈالیں تو منفی کردار زیادہ ملتے ہیں۔ غیر جانبداری رو یہ اختیار کرنے کی بجائے جانب داری اختیار کر کے اپنی ذمہ داریوں کو میڈیا نے فراموش کر دیا ہے۔ اور اقلیت و مزدور طبقہ کو ہر چہار جانب سے دبانے اور مصائب کا شکار بنا رہی ہے۔ ان چند سالوں میں میڈیا نے جو منفی کردار ادا کیا ہے وہ کسی سے پوشیدہ نہیں، چاہے وہ جواہر لال نہرو یونیورسٹی کا معاملہ ہو یا جامعہ ملیہ اسلامیہ یا پھر علی گڑھ مسلم یونیورسٹی کا معاملہ ہو وہ طلبہ و طالبات کے ساتھ جو رویہ اختیار کیا گیا ہے اس پر میڈیا کے کردار کیا تھے۔ یونیورسٹی کے وقار کو بچانے اور چٹائی کو سامنے لانے کی بجائے میڈیا ظالمین کی غلامی میں لگی رہی اور حقیقت کو نظر انداز کرتی رہی جس کی وجہ سے میڈیا سے اعتبار اٹھتا جا رہا ہے۔ اس کے علاوہ دیگر تعلیمی اداروں اور مدرسوں کو بدنام کرنے کی پوری سعی کی گئی اور دنیا کے سامنے نفرت کا زہر ڈال کر غلط انداز میں پیش کیا گیا تاکہ اقلیت کو مزید کمزور اور پست کیا جاسکے۔

میڈیا کا منفی کردار اس کی لالچ اور ظالم و جاہل کی غلامی اختیار کر کے جھوٹی ترقی و شہرت پانے کی سوچ ہے اور آج میڈیا کو اپنے مزاج کے مطابق خبر کو مثبت سے منفی اور منفی سے مثبت انداز میں پیش کرنا عادت ہی ہو گئی ہے۔ آج ملک و عوام حکومت ایک علاقہ کی سوچ، ہندو تو احمی اور جانبدارانہ فکر کے مالک لوگوں کے ہاتھ میں ہے۔ آزادی ہند کے اجداد تک ایسی حکومت کا قبضہ غیر ممکن تھا مگر ایسی حکومت ممکن کیسے ہوئی اور کیسے آئی۔ اس کا پردہ پیگنڈہ اور پراپر چارکس نے کیا؟ اس کے منفی پہلو پر پردہ کس نے ڈالا؟ اور منفی خبر کو مثبت انداز میں کس نے پیش کیا؟ اس کی جھوٹی سی بات کوئل سے تاڑ بنانے کا کام کس نے کیا؟ اس کے تمام جرائم و ظلم پر نیکی کا چادر کس نے ڈالا؟ تو ہر حساس و ذی شعور ہندوستانی اس کے جواب میں یہی کہے گا کہ یہ سب میڈیا نے کیا ہے۔ اس کے پس پردہ ان ضمیر فروشوں کا کون سا مقاداد ابستہ تھا یا ان دونوں کے درمیان کوئی عہد و پیمان ہوا تھا جس بنا پر یہ سب ہوا یقیناً تحقیق طلب بات ہے۔

میڈیا کا منفی کردار آپ یوں بھی سمجھ سکتے ہیں کہ بالفرض کسی ایسے شخص کے پاس جو کہ وضع، قطع سے مسلمان معلوم ہوتا ہو اور اس کے پاس قابل اعتراض سامان پولیس یا تفتیشی ایجنسی والے کو مل جائے تو میڈیا اس خبر کو یوں شائع کرتی ہے کہ ایک مذہب دہشت گرد مع اصلحہ اور فرضی شہادت کا رڈ کے ساتھ گرفتار، مگر جب اس طرح کے جرم میں کوئی ایسا شخص گرفتار ہوتا ہے جس کا نام غیر مسلم طبقے سے ہو تو میڈیا اس خبر کو یوں نشر کرتی ہے کہ ”ایک شخص کو معاصیہ کے پولیس نے فلاں جگہ گرفتار کیا ہے۔“ ان دونوں جملوں میں ”دہشت گرد“ اور ”شخص“ بہت معنی خیز اور غور طلب ہے۔ آخر یہ دوہری پالیسی، بھید بھاؤ، متعصبانہ رویہ اور جانب دارانہ رویہ کیوں؟ کیا یہی برانصاف ہے؟ کیا یہ امن و بھائی چارگی اور فرقہ وارانہ ہم آہنگی کیلئے سود مند ہے؟ کیا یہ فرقہ پرستی، منافرت اور ملک کے نظام کو درہم برہم کرنے کے درپے نہیں، کیا اس رویہ سے ہمارے ملک کی رواداری، مشترکہ روایت اور گائمنی تہذیب سے بغاوت نہیں ہے؟ تو اس کا جواب آپ خود اثبات میں دیں گے آخر ایسا کیوں ہونے دیا جا رہا ہے یہ سب میڈیا کے منفی کردار کا نتیجہ ہے جو کئی بے گناہ افراد پر الزام لگا کر قید میں ڈال دیا جاتا ہے اور آخر میں یہ فیصلہ ہوتا ہے کہ وہ بے گناہ تھا۔ آخر میڈیا کو یہ حق کہاں سے ملا کہ وہ جس کو چاہتی ہے با آسانی دہشت گرد کی سند دے دیتی ہے اور اس جھوٹی خبر کو مذہب کا لبادہ دے کر ملک کے اتحاد و اتفاق میں بڑے خوبی سے تبدیلی کر دیتی ہے۔ کیا یہی میڈیا ہے جو ہمارے ملک میں آزادی سے پہلے تھی یا پھر یہ اپنے وطن کی خدمت کرنے کی بجائے کسی اور کی پالتو بن گئی ہے جو نہ

ملک کا وفادار ہے اور نہ ہی ملک کی تہذیب کا۔

موجودہ ہندوستانی میڈیا کی فرقہ پرستی اور جانب دارانہ رویہ ہر حساس اور ذہنی علم اشخاص کے نزدیک روز روشن کی طرح عیاں ہے مگر اس زمرے میں چند میڈیا پر یو آر مستحق ہے۔ آج لوگ کہتے ہیں فلاں فلاں سیاسی پارٹی اور تنظیم فرقہ پرست ہے مگر میں کہتا ہوں کہ ہماری میڈیا ہی سب سے بڑی فرقہ پرست اور جانب دار ہے کیونکہ یہی میڈیا جس پارٹی یا تنظیم پر جب مہربان ہو جاتی ہے تو اس پارٹی اور تنظیم کے بڑے سے بڑے گناہوں کی پردہ پوشی کر دیتی ہے اور جس سے خفا ہوتی ہے یا پھر جو میڈیا والوں کے متعصبانہ نظریہ کے خلاف ہوتے ہیں، تو یہی میڈیا ان کے ہر مثبت پہلو کو منفی بنا کر پیش کرتی ہے جس سے ہم اور آپ بخوبی واقف ہیں جس میڈیا کو سچائی اور امانت داری سے پیش آنا چاہیے۔ آج وہی میڈیا غلام بن چکی ہے۔ میڈیا خود داری اور ذمہ داری دونوں سے محروم ہے۔ اگر یہی میڈیا سیکولر ہو جائے ہر چھوٹی بڑی خبر کو تعصب کا عینک اتار کر حقیقت کی عینک سے دیکھے اور ہر حق بات کو خواہ ملک کے کسی بھی خطہ یا قوم سے متعلق ہو بلا خوف و ہراس کے اپنا فریضہ سمجھ کر بے باکانہ انداز میں شائع و نشر کرے تو پورے دثوق کے ساتھ کہا جاسکتا ہے کہ ہمارے ملک کی تمام پارٹیاں سیکولر کا لبادہ اوڑھنے اور غیر جانب دارانہ روش اختیار کرنے میں ہی عافیت جائیں گی کیونکہ آج بھی ہندوستان میں سیکولر ذہنیت کے لوگ اور لگنگ جہنی تہذیب کے حامی افراد کی اکثریت ہے اس طرح ہمارے معاشرے میں ہم آہنگی جنم لے گی اور اس سے ایک صالح سماج کی ترقی ہوگی اور اس کا لازمی نتیجہ یہ ہوگا کہ ملک میں ایک نئی صبح اور جدید دور کا آغاز ہوگا اور ہمارا ملک ترقی کی راہ پر گامزن ہو جائے گا اور ملک سے بدعنوانی، فرقہ پرستی، تعصب، بھید بھاؤ، جانب داری، نا انصافی، غربت و افلاس اور زور و ستم کا خاتمہ ہوگا۔ آج ملک کا ہر فرد جس امن و سکون کا خواہاں ہے وہ امن و سکون و چین اسی صورت میں حاصل ہو سکتی ہے کہ منفی کردار پیش کرنے والی میڈیا حقیقی کردار پر آجائے اور غیر جانب داری سے کام لے کر میڈیا حقیقی کردار نبھائے تو یقیناً وہ دن دور نہیں کہ ہمارا ملک پھر سے اپنا کھویا ہوا وقار واپس پاسکتا ہے۔

Smt. Nazaneen Hirekumbi
Assistant Professor Dept of Urdu
Govt .First grade Arts & Commerce College
Bankapur . Dist . Haveri
Karnatak University Dharwad.

Title of the paper.
Urdu Khutoot Nigari ----Murasele se Mukaleme ka safar

اردو خطوط نگاری -----مراسلے سے مکالمے کا سفر

اردو کی ادبی اصناف میں خطوط نویسی نہایت ہی اہمیت کے حامل ہے۔ یہ ادب کی ایک صنف ہے۔ خطوط نویسی کی تاریخ بہت ہی قدیم ہے۔ خطوط نگاری ایک فن ہے۔ جس کے ذریعے ہم خط نویس کی شخصیت اور اس کے مزاج سے آشنا ہوتے ہیں۔

خط نویسی بڑا ہی نازک فن ہے۔ یہ کاری گری بھی ہے اور آئینہ سازی بھی، یہ مختصر اور محدود بھی اور وسیع و بیکراں بھی ہے۔ یہ حد سے زیادہ شخصی بھی ہے مگر اس کے باوجود آفاقی اور اجتماعی بھی۔ اس میں دانش بھی ہے اور نبینش بھی، یہ لکھنے والے کے لیے تو محض عرض سخن ہے۔ مگر پڑھنے والے کے لیے گنجینہ فن بھی ہو سکتا ہے۔

ابتدا میں اردو خطوط نویسی فارسی خطوط نویسی سے متاثر رہی۔ اس لیے اسلوب بیان میں صنائع بدائع کی کثرت مقفی و مسجع عبارتوں کی بہتات، تشبیہوں اور استعاروں کی بھرمار، القاب و آدب کی طوالت ان خطوط کا جزو بنی رہی۔ مکتوب احمدی و محمدی، رقعات عنایت علی، انشا اردو سرور وغیرہ اردو کے ابتدائی خطوط کے مجموعے ہیں۔ ہماری زبان میں خط نویسی کی باقاعدہ ابتدا غالب سے ہوتی ہے۔ حالی نے بھی یادگار غالب میں 1850 کو اردو خط و کتابت کا ابتدائی سال مانا ہے۔ غلام امام شہید، غلام غوث بے خبر اور قیتل جو غالب ہی کے ہمعصر تھے۔ مگر ان کا اسلوب غالب سے جداگانہ تھا یعنی وہ پرانی روش پر قائم تھے۔ غالب سے پہلے ایک نام رجب علی بیگ سرور کا بھی ہے۔

رجب علی بیگ سرور کے مجموعہ مکاتیب " انشائے سرور " کو مرزا احمد علی نے 1886 میں لکھنؤ سے شائع کیا تھا۔ ان مکاتیب میں کہیں سادگی تو کہیں مقفی و مسجع عبارت کی فراوانی ہے۔

غلام غوث بے خبر کے دو مجموعہ ہائے مکاتیب ایک افغان بے خبر اور دوسرا انشائے بے خبر کا پتہ چلتا ہے۔ اول الذکر ناپید ہے آخر الذکر 1960 میں علی گڑھ سے شائع ہوا۔ ان خطوط پر بھی فارسی کی گہری چھاپ ہے مگر ان میں سادگی اور روانی بھی ہے۔ اس دور میں جبکہ اردو خطوط نویسی پر قاریت کا غلبہ تھا، عربی، فارسی کے مشکل و غیر مانوس الفاظ و تراکیب مقفی و مسجع عبارت آرائی، پر پیچ اسلوب بیان اور طویل القاب کا استعمال عام تھا۔

مرزا غالب کے ساتھ ساتھ سرسید، حالی، شبلی، محمد حسین آزاد، مہدی افادی، علامہ اقبال، نیاز فتح پوری، مولانا آزاد، مولوی محمد الحق، رشید احمد صدیقی وغیرہ کے خطوط کی وجہ سے خطوط نویسی میں غیر معمولی تبدیلی و ترقی عمل میں آئی۔ ان خطوط سے معلوم ہوتا ہے کہ اس وقت کا تاریخی، سیاسی و سماجی نظریہ کیا تھا۔ یوں تو غالب سے لے کر تاحال کئی ادیبوں کے خطوط شائع ہو چکے ہیں۔ یہاں چند ایسے خطوط نگار اور ان کے خطوط کے امتیازات کا ذکر کیا جا رہا ہے جو اردو ادب میں نہایت اہم خطوط نویس سمجھے جاتے ہیں۔ ابتدا میں مرزا غالب سے کی جا رہی ہے۔

مرزا غالب

مرزا غالب کے متعدد خطوط کے مجموعے شائع ہو چکے ہیں۔ ان میں 1۔ مہر غالب (مرتب عبد الغفور 1862)،

2۔ انتخاب غالب (1866)،

3۔ عود ہندی (مرتب منشی علی خاں 1868)،

4۔ اردوئے معلیٰ (مرتب حکیم غلام رضا خاں 1869)،

5۔ مکاتیب غالب (مرتب امتیاز علی عرشی 1937)،

6۔ خطوط غالب (مرتب معیش پرشاد 1941)،

7۔ خطوط غالب (مرتب غلام رسول مہر 1951)

8۔ غالب کے خطوط (مرتبہ خلیق انجم 1984)، اہمیت کے حامل ہیں۔ غالب کے یہ خطوط 1829 سے 1848 تک کا احاطہ کرتے ہیں۔

مولانا حامد حسین قادری نے غالب کے اردو خطوط کی تعداد تقریباً 825 بتائی ہے جبکہ کاظم علی خان کے مطابق ان خطوط کی تعداد 873 ہے۔ جن خطوط نویسوں کو خط نویسی میں منفرد و اعلیٰ مقام حاصل ہوا ان میں غالب سر فہرست ہیں۔

"ان کے خطوط تکلف سے برتر تصنع سے بے نیاز اور مبالغے سے پاک ہیں۔ انھوں نے اپنی تحریر کو تقریر کا آئینہ اور مراسلے کو مکالمہ بنادیا۔ ہزار کوس سے بہ زبان قلم باتیں کیا کرو، ہجر میں وصال کے مزے لیا کرو۔"-----

خلیق انجم کے ان الفاظ سے غالب کی خط نویسی کی رنگارنگی اور تنوع کا پتہ چلتا ہے۔ غالب کے خطوط دل میں تجربات و احساسات کی رنگارنگی ہے۔ اجتماعی تجربے بھی ہیں اور ذاتی وارداتیں بھی ہیں۔ اور ایک فرد کی آواز بھی ہے اور پورے عہد کی گونج بھی۔ خطوط غالب اس عہد کے ہندوستان کی تاریخ میں رونما ہونے والی اہم ترین سیاسی، سماجی اور تہذیبی فکری اور جذباتی تبدیلیوں کا رد عمل بھی ہیں۔ اور ایک فرد کی مایوسیوں، شکستوں، اور ناکامیوں کی داستان بھی۔

سرسید احمد خاں (1817-1898)

اردو نثر کو آسان اور رواں دواں بنانے میں سرسید کے مضامین اور خطوط بھی اہمیت کے حامل ہیں۔ ان کے خطوط کے مجموعوں میں

1۔ سرسید احمد خاں کے خطوط (مرتب وحید الدین)

2۔ انتخاب مکاتیب (مرتب راس مسعود)،

3۔ انتخاب مکاتیب (شیخ اسماعیل پانی پتی) اور

4۔ مکاتیب سرسید احمد خاں (مرتبہ مشتاق حسین)

کو خصوصیت حاصل ہے۔

سرسید کے خطوط ان کے اخلاق و عادات، اعتقادات و نظریات اور تحریکات کا خزانہ ہیں۔ ان کے خطوط میں سادگی، سلاست اور جامعیت ملتی ہے۔ انھوں نے غالب کی طرح وقت گزاری یا دوستوں سے گفتگو کے لیے خطوط نہیں لکھے بلکہ اپنے مقصد، اعتقادات، نظریات و تحریکات کو دوسروں تک پہنچانے کے مقصد سے خطوط لکھے۔ وہ اپنے خطوط میں قوم کی نااہلی پر افسوس کرتے ہیں۔ گھر میں اولاد کی تعلیم و تربیت باقاعدہ نہ ہونے پر نالاں نظر آتے ہیں۔ اپنی قوم کو راہ راست پر لانے کی بات کرتے ہیں۔ لوگوں کی جانب سے ان پر الزام آرائی کے باوجود ان کی دل سوزی و محبت جو قوم سے تھی اس میں ذرہ برابر بھی فرق نہیں آیا۔

خواجہ احمد فاروقی نے بجا کہا ہے۔-----

"خطوط سرسید، مرحوم کی تمام زندگی اور ان کی عملی جدوجہد کے سبھی آئینہ دار ہیں۔ سرسید کو اپنی درمندانہ قوم سے بڑی محبت تھی اور ان کا کوئی لمحہ اصلاح و

درستگی کے خیال سے علاحدہ نہیں ہوتا تھا۔

الطاف حسین حالی:

مولانا الطاف حسین حالی کے فرزند خواجہ سجاد حسین نے دو مجموعے خطوط 1925 میں شائع کیے تھے۔ حالی کے خطوط کا ایک اور مجموعہ اسماعیل

پانی پتی نے مکاتیب حالی کے عنوان سے شائع کیا۔ اس میں (111) اردو (38) عربی و فارسی خطوط شامل ہیں۔ بیشتر خطوط قرابت داروں اور عزیزوں کے نام، چند خطوط

شبلی نعمانی

علامہ اقبال

(2) اقبال نامہ حصہ اول (مرتب عطاء اللہ)، 1945

(4) اقبال نامہ حصہ دوم (مرتب: عطاء اللہ)، 1951

(6) مکتوبات اقبال، بنام سید نذیر بنارس، 1957

(8) لیور اینڈرائٹس آف اقبال (انگریزی) مرتب بشیر احمد ڈار، 1967 (9) مکاتیب اقبال مرتب عبد اللہ قریشی، 1929

(10) نوادر اقبال، بنام مہاراجہ کشن یرشاد، مرتب: عبداللہ قریشی، 1975 (11) خطبہ اقبال، مرتب: رفیع الدین ہاشمی، 1972

(12) جہان دیگر مرت فرید الحق 1972

(13) روح مکاتیب: محمد عبداللہ قریشی، 1977

(14) مکتوبات مکاتیب اقبال: سید مظفر حسین برنی، 1989

علامہ اقبال کے مکاتیب کا کوئی مجموعہ ان کی حیات میں شائع نہیں ہوا۔ وہ اپنے خطوط کی اشاعت نہیں چاہتے تھے۔ اقبال اپنے خطوط کے جواب پابندی سے دیا کرتے تھے۔

ممتاز حسن لکھتے ہیں۔۔۔۔۔

"مجھے کسی ایسے شخص کا علم نہیں جس نے اقبال کو خط لکھا ہو مگر جواب سے محروم رہا۔"

اقبال کا پہلا خط احسن مارہروی کے نام 28 فروری 1899 کا ہے۔ ان کی خطوط نویسی کا سلسلہ وفات سے ایک روز پہلے تک بھی جاری رہا۔ ان کے مکتوبات (39) برسوں کا احاطہ کرتے ہیں۔ اقبال نے اپنے خطوط میں علمی، تاریخی، معاشی، فلسفیانہ، قرآن، حدیث، فقہ تصوف، دین و شریعت کی باتیں کی ہیں۔

- ان کے خطوط سادگی اور عالمانہ شان سے پر ہیں۔۔ وہ صرف اپنے مطلب کی بات علمی عبارت میں ادا کرتے ہیں۔

بقول ڈاکٹر عبدالحق

"ان کے خطوط میں مختلف علمی، ادبی، فکری اور مذہبی موضوعات زیر بحث آئے ہیں اور ایسے موضوعات بھی جو اقبال کے تحت الشکور میں تو تھے مگر شاعری میں کسی مناسب عنوان سے ظاہر نہ ہو سکے وہ بھی خطوط میں موجود ہیں۔"

مولانا ابولکلام آزاد

(5) خطوط عبدالحق۔ اکبر الدین صدیقی (1967)۔

(6) عبدالحق کے خطوط عبدالحق کے نام مرتبہ افضل العلماء ڈاکٹر عبدالحق

(7) خطوط عبدالحق نام عبد اللہ چغتائی مرتب عبارت بریلوی۔

مولوی عبدالحق کے خطوط کے مطالعہ سے ان کے عادات و اطوار کے متعلق معلومات ہوتی ہے۔ تو دوسری طرف ان کے انکار و خیالات، جذبات و احساسات، رجحانات و میلانات اور اردو زبان سے ان کی محبت و لگاؤ کا پتہ چلتا ہے۔ ان کے خطوط میں اختصار پایا جاتا ہے۔ سادگی، شگفتگی، بے تکلفی اور برجستگی ان کے خطوط کا نمایاں وصف ہے۔

بقول ڈاکٹر سید عبد اللہ۔

"وہ کثرت سے خط لکھتے ہیں اور اچھے لکھتے ہیں۔ ان کا ہر خط اپنی سادگی اور بلاغت کے لحاظ سے ایک ادب پارہ ہوتا ہے۔ ان کے خطوط خالص پیغامی اور کاروباری ہونے کے باوجود ادبی شان رکھتے ہیں۔"

آج سائنس اور ٹیکنالوجی کی ترقی نے خط نویسی کی روایت کو پس پشت ڈال دیا ہے۔ ان دنوں ترسیل و ابلاغ کے نئے ذرائع کمپیوٹر، انٹرنیٹ، موبائل فون فیس بک واٹس آپ وغیرہ منظر عام پر آنے سے بھلے ہی لوگ خط نویسی سے دور ہو رہے ہیں مگر خط جو دراصل دو افراد کے درمیان ایک خوشگوار تحریری وسیلہ ہے، اس کا کوئی نعم البدل نہیں۔

خط دراصل دو افراد کے درمیان ترسیل و ابلاغ کا اہم وسیلہ ہے۔ ان دنوں ترسیل و ابلاغ کے ترقیاتی وسائل کے باعث خط نویسی کی رفتارست بلکہ انحطاط کا شکار ہے لیکن دو اصحاب کے درمیان خط نویسی میں جو چاشنی ہے وہ اس بات کی تقاضی ہے کہ ہم اپنی روش پر قائم رہیں خطوط لکھتے رہیں اور ہجر میں وصال کے مزے لیا کریں۔

حوالہ جاتی کتابیں

ادبی تبصرے _____ عبدالحق

اردو خط نگاری _____ سید عبد اللہ

خطوط غالب _____ خلیل انجم

مطالعہ خطوط غالب _____ عبد القوی دستوی

خطوط اقبال _____ رفیع الدین ہاشمی

غبار خاطر _____ مولانا ابوالکلام آزاد

خطوط مشابیر _____ عبد الماجد دریا بادی

اردو مکتوب نگاری _____ ڈاکٹر یس - نسیم بانو

نازنین برے کمنبی (اسیسٹنٹ پروفیسر)

شعبہ اردو

گورنمنٹ فست گریڈ کالج بنکاپور ضلع باویری

Dr. Shabana A. Ballary
Guest lecturer K.U.D
Cell : 9902222918

۷۸۶/۹۲

اکثر شبانہ۔ اے۔ بلاری

شنیدہ کے بودمانندیدہ۔ تحقیقی و تنقیدی مضامین کا مجموعہ.... ایک مطالعہ

میرے مقالے کا عنوان ہے شنیدہ کے بودمانندیدہ تحقیقی و تنقیدی مضامین کا مجموعہ۔ ایک مطالعہ مقالے پر آنے سے پہلے یہ جاننا ضروری ہے کہ شنیدہ کے بودمانندیدہ کا مطلب کیا ہے؟ جس کا مطلب ہے۔ ”سنی ہوئی بات کی وقعت دیکھی ہوئی بات کے مقابلہ میں نہیں ہو سکتی۔

در اصل یہ مقالے کے مضامین ڈاکٹر آفاق عالم صدیقی صاحب کے لکھے ہوئے ہیں۔ ڈاکٹر آفاق عالم صدیقی صاحب کا شمار دور جدید کے مایہ ناز فنکاروں میں ہوتا ہے۔ ان کی شخصیت کسی تعارف کی محتاج نہیں ہے۔ ڈاکٹر صاحب اُردو دنیا کو تحقیقی تنقیدی اور تجزیاتی مضامین و مقالات کا ایک سد بہار گلدستہ عطا کر رہے ہیں وہ ایک جواں سال ادیب و نقاد کی حیثیت سے ادبی دنیا کے افق پر آفتاب و مہتاب بن کر چمک رہے ہیں۔ ان کی درس و تدریس کا کام جاری و ساری ہے۔ لکھنا پڑھنا ان کا شوق ہے۔ انہوں نے ادب کو اپنا اوڑھنا بچھونا بنالیا ہے۔ ہر وقت علمی و ادبی دنیا میں مصروف رہتے ہیں۔ آپ کی بہت سی کتابیں منظر عام پر آچکی ہیں جو اُردو ادب کی دنیا میں داد و تحسین حاصل کر رہی ہیں۔ ان میں سے چند کے نام اس طرح سے ہیں۔ حافظ کرناٹکی حیات و خدمات، مقال، نمائش، ”شنیدہ کے بودمانندیدہ“، خیمہ احباب سے آگے، نقشِ عظیم، صدارتی کلمات، کرناٹک میں اُردو ادب اطفال وغیرہ آپ کو بہت سے اعزازات و انعامات سے بھی نوازا گیا۔ آپ سب ایڈیٹر سہ ماہی اذکار۔ ماہنامہ ادیب کرناٹکا اُردو اکاڈمی میں بھی اپنے فرائض انجام دے رہے ہیں۔ بہت سے مضامین اخبار و رسائل کی زینت بن چکے ہیں۔ آپ کی پیدائش بھار میں ہوئی۔ آج کل آپ زبیدہ ڈگری کالج جے نگر شکاری پور شیوگ میں اپنے خدمات انجام دے رہے ہیں۔

ڈاکٹر آفاق عالم صدیقی صاحب کی مایہ ناز کتاب ”شنیدہ کے بودمانندیدہ“ تحقیقی و تنقیدی مضامین کا ایک نایاب گلدستہ ہے۔ اس کتاب میں شامل ہر مضمون اپنی جگہ اہمیت کا حامل ہے۔ اس کتاب میں کل 22 تحقیقی و تنقیدی مضامین شامل ہیں جن میں ”جوش.....! شخصیت اور شاعری“ کو اولیت و فوقیت حاصل ہے۔ اس کے بعد ”غزل کے روشن مستقبل کا شاعر مظفر حنفی راج دھج کا بن کا سہ نہرت میں کہاں!، ”شاہ کا ”شب آفتاب“، رخیل مامون کی نظمیں۔ آفاق کی طرف، رتھندیب، طہارت، تپسیا اور دُعا زمین، ندرت پسند جدید شاعر۔ راہی فدائی غزل میں نئی روشنی کا احساس، بہت ذرا سا۔ نئے لہجے کی جستجو! منفرد اور تازہ کار شاعر۔ راشد طراز کا غدی ناؤ والے فاروقی، رچھیلی پیت کے کارنے، رشا عرتو ہے قدیم مگر۔۔۔ خواب جو شاعر ذکی طارق اور ”صبح کی دہلیز“، رباعیات حافظ ایک مطالعہ، المیہ بصارت سے محروم بصیرت کا، آج کے ادبی منظر نامے کا ”آئینہ“، رفکار نہ باشند کہ۔۔۔ بے جامروت یا بصیرت کا فقدان، رئیس کا ”جنوب شہر“ اور عشرت ظفر کی لوری، ایک محقق اور دلچسپ کتاب رہم ہماری یونیورسٹیاں اور اُردو زبان مضامین شامل ہیں۔

جوش کی شخصیت و شاعری پر لکھا گیا مضمون تقریباً 26 صفحات پر پھیلا ہوا ہے۔ جو بہت ہی پر مغز علمی و تحقیقی مضمون ہے۔ اس میں جوش کی شاعری کی خوبیوں کا تذکرہ بڑے ہی والہانہ انداز میں کیا گیا ہے۔ جوش کو ایک شاعر شباب و انقلاب کے نام سے بھی یاد کیا جاتا ہے۔ صدیقی صاحب نے جوش کی فطرت نگاری اور رومانی شاعری کو بڑے ہی دلچسپ انداز میں بیان کیا ہے۔ وہ ایک جنگ آزادی کے ایسے مجاہد شاعر تھے جس کی گرج سے سامراج کے ایوان لرز اٹھتے تھے۔ ان کا یہ مشعر آج بھی ہر خاص و عام کی زبان پر سرچڑھ کر بولتا ہے۔

کام ہے میر اتعیز نام ہے میر اشباب

میر انعرہ انقلاب و انقلاب و انقلاب

جوش کو زبان و بیان پر غیر معمولی قدرت حاصل ہے۔ جوش کے اس مضمون میں صدیقی صاحب نے جوش کے خاندانی پس منظر، پیدائش اور تعلیم و تربیت، شاعری کا آغاز، جوش کا سفر حیدر آباد جوش کی ہجرت، پاکستان ہجرت کر گئے، جوش کی شاعری جس میں انقلابی اور بغاوت آمیز شاعری موجود ہے۔ ان کی شاعری کے مطالعے سے صاف ظاہر ہوتا ہے کہ ان کی شاعری محض کسی سیاسی تحریک کی دین نہیں ہے۔ یہ ان کے سچے قومی جذبے اور شدید احساس کی پیداوار ہے۔ (جوش کی فطرت نگاری، جوش کی پیکر تراشی و منظر نگاری اور جوش ایک نظر میں ”مضامین کا بڑی گہرائی کے ساتھ مطالعہ کیا ہے اور بڑی خوش اسلاابی کے ساتھ تفصیلی روشنی ڈالی ہے۔

دوسرا مضمون مظفر حنفی پر ہے۔ ان کا شمار دور جدید کے شعراء میں ہوتا ہے۔ وہ ایک غزل گو شاعر ہیں۔ جن کی انفرادیت کا دوست اور دشمن دونوں قائل ہے۔ انہوں نے اردو غزل کو ایک نئی توانائی ایک نیا استحکام بخشا اور نئے امکانات سے روشناس کرایا۔ یہی وجہ ہے کہ مظفر حنفی کا اپنی شاعری کے بارے میں ہر دعویٰ سچ معلوم ہوتا ہے۔

ٹھپہ لگا ہوا ہے مظفر کے نام کا
اس کا کوئی بھی شعر کہیں سے اٹھا کے دیکھ
ڈبو کر خون میں لفظوں کو انگارے بناتا ہوں
پھر انگاروں کو دہکا کر غزل پارے بناتا ہوں

جو فکا ر تخلیقی کرب کی لذت سے آگاہ ہوتا ہے اس کی ہر غزل پر اس کی شخصیت جلوہ گر ہوتی ہے۔ ایسا فکا ر جب بے جان اور مردہ لفظوں کو بھی اپنے اظہار کا وسیلہ بناتا ہے تو اس میں جان پڑ جاتی ہے۔ مظفر حنفی کی غزل گوئی پر اظہار خیال کرتے ہوئے ڈاکٹر آفاق عالم صدیقی صاحب یوں رقمطراز ہیں۔۔۔۔۔

”مظفر حنفی کی شاعری مجموعی طور پر غزل زبان پر سیاہ مرچ کے ذائقے والی ایسی شاعری ہے

جسے غزلیہ شاعری کے تناظر میں روشن امکانات سے تعبیر کیا جاسکتا ہے۔

ان کی شاعری میں جوتخی، کڑواہٹ اور طنز کی کاٹ ہے اسے ان کا فنی شعور نہ صرف یہ

کہ گوارہ بناتا ہے۔ بلکہ اس میں ایک خاص طرح کے ذائقے کا احساس بھی پیدا کرتا ہے۔“

آفاق عالم صدیقی صاحب نے مظفر حنفی کی غزل گوئی، غزل میں لہجے کا ٹھہراؤ، ان کی انفرادیت اور ان کے آواز کی کھنک کو بڑی ہی خوبصورتی کے ساتھ

پیش کیا ہے۔ حنفی صاحب کے چند اشعار ملاحظہ ہوں۔

آملوں تجھے اس شخص سے آئینہ میں
جس کا سر شاہ کا اور ہاتھ سواتی کا ہے
بتا رہی ہے تمہارے گھروں کی شادابی
کہ تم نے کھیت اُجاڑے گھر جلانے ہیں
ذرا سی روشنی مانگی تھی رات کا ٹٹے کو
چراغ اتنے جلے گھر ہی پھونک ڈالا مرا

مندرجہ بالا اشعار میں مظفر حنفی کا درد کرب اور غم و غصہ جھلکتا ہے جو سماج و معاشرے نے ہمیں دیئے ہیں۔ آفاق عالم صدیقی صاحب مظفر حنفی کو جدید شاعر

بتاتے ہیں اور انہوں نے یہ دعویٰ بھی پیش کیا ہے کہ ہندوستان میں جدید شاعری کا جو پہلا مجموعہ کلام شائع ہوا تھا وہ مظفر حنفی ہی کا مجموعہ کلام ”پانی کی زبان“ تھا۔ لہذا

آفاق عالم صدیقی صاحب نے مظفر حنفی پر جو تحقیقی مضمون پیش کیا ہے وہ واقعی میں قابل ستائش ہے۔ اس مضمون میں مصنف کا طرز تحریر انداز بیان، مطالعے کی گہرائی و گیرائی، زبان و بیان کی صفائی کا انداز صاحب نظر آتا ہے۔

آفاق عالم صدیقی صاحب کا تیسرا مضمون ”سج دھج کا ہن کا سہ شہرت میں کہاں!“ عنوان پر مبنی ہے۔ مضمون کا عنوان دراصل آفاق صاحب نے پریم

کمار نظر کے اشعار سے ہی اخذ کئے ہیں۔ اشعار دیکھئے۔۔۔۔۔

ہم خاک نشینوں کو فقیری ہے امیری
سج دھج کا یہ ہن کا سہ شہرت میں نہیں تھا۔
میرے لباس میں کبھی پھر کر گلی گلی
میری نظر سے شہر کا کردار دیکھنا

پریم کمار نظر دورِ جدید کے شاعر ہیں مصنف نے اُن کی شاعری خصوصاً اُن کی غزل گوئی پر اظہارِ خیال کیا ہے۔ بالخصوص پریم کمار نظر کی غزلوں کا مجموعہ ”لوح جہاں“ کا تذکرہ کیا ہے۔ پریم کمار نظر ایک جدید شاعر ہیں لیکن وہ قدیم روایت کا احترام بھی کرتے نظر آتے ہیں۔ ان کے چند اشعار دیکھئے؟

لفظ چھن جائیں مگر تحریر ہو روشن جمال
ہونٹ ہوں خاموش لیکن گفتگو باقی رہے
صاحبو! کچھ تو ہماری بھی سنو اس ضمن میں
سب ہی کہتے جارہے ہیں آبرو باقی رہے
سائے سے لپٹ جاتے ہیں ہر سمت سے آکر
اس عالم ہو میں بھی کوئی گھر نہیں خالی۔
ہم خاک نشینوں کو فقیری ہے امیری
سچ دھج کا یہ ہن کا سہ نہرت میں نہیں تھا۔

پریم کمار نظر کیا شعار کے متعلق آفاق عالم صدیقی صاحب یوں رقمطراز ہیں۔
”ظاہر ہے کہ ان اشعار کے پڑھتے ہی ذہن میں ”ہم خاک نشینوں کی ٹھوکر۔۔۔“ بدل کر فقیروں کا ہم بھیس۔۔۔
اور ”اس بارگراں کو یہ ناتواں اٹھالایا۔۔۔ اور ”سائے کو سائے میں گم ہوتے۔ وغیرہ
اشعار گونج اُٹھتے ہیں۔ گویا یہ بای کڑھی ابال نہیں بلکہ بزرگ آرٹ سے کشید کی گئی آگ ہے۔“

اس مضمون میں مصنف نے پریم کمار نظر کی شاعری کے تنوع کو بڑی ہی خوش اسلوبی کے ساتھ بیان کیا ہے جس سے مصنف کے گہرے مطالعہ کا پتہ چلتا ہے۔ وہ ایک ماہر نقاد ہیں اسی لئے ہر جز پر ان کی گہری نظر ہے۔

مصنف کا چوتھا مضمون ”شاہ کا شب آفتاب“ عنوان سے ہے۔ جس میں شاہ حسین نہری کے تازہ مجموعہ کلام ”شب آفتاب“ پر تبصرہ کیا گیا ہے۔ مصنف کا کہنا ہے کہ شاہ حسین نہری جیسے فعال شعراء کی شمولیت کی وجہ سے آج کا شعری منظر نامہ تابناک نظر آتا ہے۔ بقول آفاق عالم صدیقی۔
”دکن کا شعری منظر نامہ آج جن آفتاب و ماہتاب کی وجہ سے روشن ہے ان میں ایک اہم نام
شاہ حسین نہری کا بھی ہے۔ شاہ حسین نہری قدیم و جدید تمام شریں روئے اور
کلاسیک و جدیدیت کے تمام تخلیقی رنگ سے واقف ہیں۔“

مصنف نے شاہ صاحب کی شاعری بالخصوص کلاسیک و جدید شاعری کو سراہا ہے۔ اور اس بات کا بھی اعتراف کیا ہے کہ شاہ صاحب ثلاثی جیسی بالکل نئی صنف شاعری میں بھی اپنی بھرپور مہارت کا ثبوت پیش کیا ہے۔ وہ نظم، غزل کے علاوہ دوہے بھی کہے ہیں ان کا اسلوب نرالا ہے۔ چند اشعار ملاحظہ ہوں۔۔۔۔۔
کوئی اپنا نظر نہیں آتا

آپ اپنے سے بھی ہے کب ناتا
راہ کرنی ہے کب مجھے کھوٹی
پھر بھی دامن چھڑا نہیں پاتا

شاہ حسین کے کلام میں تازگی موجیں مارتی نظر آتی ہے۔ ان کی شاعری میں ایک رنگینی ہے۔ توانائی بھی ہے گہرائی و گیرائی بھی ہے۔ بہر کیف آفاق عالم صدیقی صاحب کے اس مختصر مگر پر مغز مضمون میں شاہ حسین صاحب کی غزل۔ نظم دوہے اور رباعیات کا ذکر بڑے ہی دلچسپ انداز میں نظر آتا ہے۔

آفاق صاحب کا پانچواں مضمون ’خلیل مامون کی نظمیں۔ آفاق کی طرف‘ ہے اس مضمون میں آفاق عالم صاحب نے خلیل مامون کی آزاد اور نشری نظموں پر بڑے ہی والہانہ انداز میں گفتگو کی ہے اور ساتھ ہی ساتھ خلیل مامون کی گہری بصیرت، تخلیقی سرشاری، تخیل کی بلند پروازی، فنکارانہ صلاحیت کا اعتراف بھی کیا ہے۔ خلیل مامون ایک کثیرالمطالعہ انسان و شاعر ہیں۔ ان کی نظمیں پر لطف اور بڑی تہہ دار ہوتی ہیں۔ آفاق صاحب ان کی نظموں سے لطف اندوز ہوتے ہیں مگر ان کا کہنا ہے کہ خلیل مامون کی نظموں کو سمجھنے کے لئے گہری بصیرت کی ضرورت ہے۔ بقول آفاق عالم صدیقی صاحب۔۔۔۔۔ ”مگر ظاہر ہے کہ آج کے کتاب بیزار معاشرے اور مطالعہ سے اکتائے ماحول میں اتنی فرصت کس کے پاس ہے کہ وہ گہری بصیرت کی حامل نظموں اور زندگی کے تلخ و ترش تجربوں سے آسودہ شاعری کو سنجیدگی سے پڑھے اور پھر اس سے متعلق اپنی رائے کا اظہار کرے؟۔

مندرجہ بالا اقتباس سے یہ صاف ظاہر ہوتا ہے کہ یہ معاملہ صرف خلیل مامون کا نہیں ہے بلکہ خلیل صاحب جیسے کئی شعراء کی نظموں سے آج کے نام نہاد نقاد اور دانشور گھبراہٹ کے مارے ان کے کلام کو مہمل اور بے رس قرار دیتے ہیں۔ غالباً اسی کی وجہ سے خلیل مامون بددل ہو کر ”ایک خواہش“ جیسی نظم کہی ہے۔ آج کے نام نہاد نقادوں اور دانشوروں کی گھبراہٹ کے باوجود آج بھی ادب کے میدان میں ایسے نقاد موجود ہیں جو اس طرح کے سنجیدہ شعراء کی شاعرانہ عظمت کو گہرائی و گیرائی کے ساتھ سمجھنے کی صلاحیت رکھتے ہیں اور ان کی سنجیدہ شاعری کو سنجیدگی سے پڑھنے اور پھر اس سے متعلق اپنی رائے کا اظہار کرنے والوں میں ڈاکٹر آفاق عالم صدیقی صاحب کا نام اردو ادب کے افق پر سرفہرست نظر آتا ہے۔ خلیل مامون کے چند اشعار ملاحظہ ہوں۔۔۔

اے خدا!

آسمان کے بند گولے میں مقید و تنگ

دے زباں ایسی قلم ایسا کہ میں

تاریخ کے صدمات کو جھٹلا سکوں

لفظی کمر تک آسکوں

لکھ سکوں اک نظم جو

گائے بھینسوں کے طبیبوں کی سمجھ میں آ سکے۔

آفاق عالم صاحب کا یہ مضمون جو 16 صفحات پر بکھرا ہوا ہے جس میں مصنف نے خلیل مامون کی نظموں کا تجزیہ بڑے ہی خوش اسلوبی کے ساتھ کیا ہے۔ ان کا کہنا ہے کہ خلیل مامون کی بہت سی ایسی نظمیں ہیں جنہیں دیکھ کر ترقی پسند شعراء کی یاد آ جاتی ہے۔ آفاق صاحب اس بات کا اعتراف کرتے ہیں کہ خلیل صاحب کی نظمیں یکسوئی اور گہرے مطالعے کا تقاضہ کرتی ہے۔

مصنف کا چھٹا مضمون ”تہذیب“ طہارت، تپسیا اور دُعا زمین“ ہے دراصل یہ مضمون پروین کمار اشک جدید شاعر کے حوالے سے ہے۔ پروین کمار کی شاعری میں ایک دھیمپا پن ہے جو پڑھنے والے کو اپنا گرویدہ بنا لیتے ہیں۔ ”دُعا زمین“ پروین کمار اشک کی غزلوں کا مجموعہ ہے ان کے اشعار کے مطالعے سے لطف کلام کا انداز ہوتا ہے۔ اشک کی شاعری کا کمال یہ ہے کہ وہ اجتماعی تجربے اور واقعات کو بھی اس طرح شعروں میں ڈھال دیتے ہیں کہ اس میں انفرادیت پیدا ہو جاتی ہے۔ چند اشعار ملاحظہ کیجئے۔۔۔۔۔

دل کی کتاب سے سوکھا پھول اٹھاتا ہوں

رو رو کے، خوشبو خوشبو، چلاتا ہوں

شاخ زخم پہ کھلتا ہوں

میں اک پھول دُعا کا ہوں

اس مضمون میں مصنف کے گہرے مطالعہ کا پتہ چلتا ہے۔ آفاق صاحب کا یہ ایک عمدہ مضمون ہے۔ جس میں مصنف نے بڑی جزئیات نگاری سے اشک کی شاعری کا مطالعہ کیا ہے۔ بقول آفاق عالم صدیقی صاحب۔۔۔ ”پروین کمار اشک کی شاعری یقیناً سچی اور خوبصورت ہے۔ مگر یہ خوبصورتی خوب سیرتی کی وجہ سے اور بھی محترم ہو گئی ہے۔ کیونکہ شاعر کی طبیعت کا خلوص اور اس کے باطن کی شفافیت اور معصومیت نے اس شعری کائنات کی دلکشی میں اضافہ کیا ہے۔“

مصنف نے اشک کی شاعرانہ عظمت کو بڑے ہی خوش اسلوبی کے ساتھ پیش کیا ہے۔ میں اپنی بات کو آفاق عالم صدیقی صاحب کے اس جملہ پر ختم کرنا چاہتی ہوں وہ لکھتے ہیں کہ۔۔۔۔۔

”شاعری موضوع کی عظمت کی وجہ سے اچھی یا بری نہیں ہوتی ہے۔ ہاں موضوع کو برتنے کے سلیقے کی وجہ سے عمدہ ضرور بن جاتی ہے اور یہ سلیقہ اشک کو خوب آتا ہے۔“

آفاق صاحب کا ساتواں مضمون ”ندرت پسند شاعر۔ راہی فدائی“ ہے۔ ڈاکٹر راہی فدائی کا شمار چند معدودے ادباء و شعراء میں ہوتا ہے۔ وہ ایک عمدہ عالم۔ ناقد، محقق مقرر اور ایک منفرد اور جدت پسند شاعر ہیں۔ وہ عربی، فارسی اور اردو زبانوں پر یکساں قدرت رکھتے ہیں۔ راہی فدائی صاحب کی شاعری یقیناً جدید شاعری کے سرمایہ میں اضافہ کی حیثیت رکھتی ہے۔ انہیں لفظوں کے استعمال کا اچھا سلیقہ آتا ہے۔ نت نئے تراکیب استعمال کرتے ہیں۔ وہ ایک ماہر فنکار ہیں۔ اور شاعری میں اپنی راہ خود بناتے ہیں۔ نئی بنائی ڈگر پر چلنے کے وہ عادی نہیں ہیں۔ بقول آفاق عالم صدیقی صاحب۔۔۔۔۔

”میرا ماننا ہے کہ جب تخلیق خود کفیل ہوتی ہے یعنی وہ مانگے کے اجالے کی محتاج نہیں ہوتی ہے تو اس کا جامہ اور سر پال یعنی الفاظ و تراکیب اور آہنگ سب انوکھا ہوتا ہے۔ جس کی عمدہ مثال راہی فدائی کی شاعری کو پیش کیا جاسکتا ہے۔“

ان کا کلام واقعی میں نادر اور انوکھی ردیفوں اور تشبیہات سے بھرا ہوا ہے۔ راہی صاحب کے کلام کو آفاق عالم صدیقی صاحب نے بہت سراہا ہے۔ ان کا اسلوب تحریر انوکھا اور انداز جداگانہ ہے۔ چند اشعار ملاحظہ ہوں۔۔۔۔۔

بھر وسہ لمحہ آخر کا نکلا ہے سراب سہارے جتنے بھی تھے سب خیالی ہو گئے۔
میں اس اک بات پر بخشا گیا محفل برابر میں آیا گیا
اژدہا غیبت کا بھوکا تھا بہت جس قدر تھیں نیکیاں سب کھا گیا۔

مصنف کا آٹھواں مضمون ”غزل میں نئی روشنی کا احساس“ ہے۔ دراصل یہ مضمون پنڈت اوم نرائن اوستھی المعروف بہ اوم پر بھاکر کے حوالے سے لکھا گیا ہے۔ اوم پر بھاکر بیک وقت ناقد محقق، افسانہ نگار اور ایک عمدہ شاعر اور بہ حیثیت صحافی کا اپنا ایک اعلیٰ مقام رکھتے ہیں۔ آفاق صاحب نے اوم پر بھاکر کے غزلوں کا مجموعہ ”تنکے میں آشیانہ“ پر اپنے خیالات کا اظہار بڑے ہی موثر انداز میں کیا ہے۔ پر بھاکر کی شاعری کی زبان نہایت سادہ لیکن بڑی پرکار ہے۔ انہیں الفاظ کے برتنے کا سلیقہ خوب آتا ہے۔ ان کے غزلوں کے مطالعے سے اندازا ہوتا ہے کہ وہ زبان پر غیر معمولی قدرت رکھتے ہیں اور زندگی کو انہوں نے ایک بالکل نئے انداز سے دیکھا اور برتا ہے۔ اوم پر بھاکر کی غزلوں کی زبان اردو اور ہندی کے تامل میل اور فکر و نظر کے پر خلوص آمیزش کا نتیجہ ہے۔ شعر دیکھئے۔۔۔۔۔

کل شام چھت پہ جا کر دیکھا افتخ کی جانب
آکاش دھیرے دھیرے دھرتی نکل رہا ہے۔

مندرجہ بالا شعر میں جو الفاظ استعمال ہوئے ہیں وہ بالکل نئے انداز کے ہیں۔ یعنی آکاش کا دھیرے دھیرے دھرتی کو نگلنا ایک نئے طرز کی طرف اشارہ کرتا ہے۔ ان کے غزلوں کی زبان صاحب اور سادہ ہے۔ وہ سیدھے سادے انداز میں شعر کہتے ہیں۔ پڑھنے والے کو الجھن محسوس نہیں ہوتی۔ چند اشعار دیکھئے۔۔۔۔۔

میں گہری نیند میں تھا جب کہ یہ بھیجی گئی دنیا اب استعمال کرنی ہے مجھے دے دی گئی دنیا
بوقت صبح گلتا تھا کہ کچھ کچھ دسترس میں ہے۔ جو آئی شام ہاتھوں سے مرے لئے لی گئی دنیا

آفاق صاحب کا نواں مضمون ”بہت ذرا سا۔ نئے لہجے کی جستجو!“ عنوان پر مبنی ہے۔ جو ساجد حمید کی شاعری کے حوالے سے ہے۔ ساجد حمید کے تقریباً پانچ مجموعے منظر عالم پر آچکے ہیں۔ نئی ضرب نئی، یادوں کے مہتاب، نکبت رقصاں جگنو لمحے اور بہت ذرا سا۔ آفاق صاحب نے ساجد حمید کے پانچواں مجموعہ کلام ”بہت ذرا سا“ پر روشنی ڈالی ہے۔ اس مجموعے میں غزلوں کے ساتھ ساتھ نظمیں بھی شامل ہیں۔ لیکن مصنف نے غزلوں پر زیادہ زور دیا ہے۔ کیونکہ مجموعہ ”بہت ذرا سا“ میں نظموں کے مقابلے میں غزلوں کی تعداد بہت زیادہ ہے۔ اشعار ملاحظہ ہوں۔۔۔۔۔

کنج تنہائی میں دل بستہ ہوا آپ اپنے جال میں پھنسا ہوا
ہوانے بھی خموشی اوڑھ لی ہے اسے معلوم ہے ہوگا نہیں کچھ
دُعائیں مانگتی رہتی ہیں آنکھیں اندھیری رات ہے جلتا نہیں کچھ

آفاق صاحب کا اس مضمون کے حوالے سے کہنا یہ ہے کہ ساجد حمید جس طرح لفظوں کو نئے سیاق میں استعمال کر کے اپنی شاعری کو تازہ کار معنویت سے آسودہ کرنے کی کوشش کرتے رہیں۔ اس کی مثال ان کے ہم عصروں میں بھی بہت کم دیکھنے کو ملتی ہے۔
آفاق عالم صدیقی صاحب کا ایک اور مضمون ”منفرد اور تازہ کار شاعر۔۔۔ راشد طراز“ عنوان سے ہے۔ اس مضمون میں مصنف نے راشد طراز کی شاعری بالخصوص غزلوں میں چھپی ندرت، شعریت اور لطافت کو بڑے ہی دلکش انداز میں پیش کیا ہے۔ راشد طراز کی شاعری کے حوالے سے آفاق عالم صدیقی صاحب یوں رقمطراز ہیں کہ۔۔۔۔۔
”یہی وجہ ہے کہ اس کے مطالعے کے دوران ہمارے لبوں کی گردش بھلے سے تیز نہیں ہوتی ہے مگر ذہن کے دریچے کھلتے چلے جاتے ہیں۔“

بہر حال اس مضمون میں آفاق عالم صدیقی صاحب نے راشد طراز کی۔

شاعرانہ خوبیوں اور خامیوں کا تذکرہ بڑے ہی خوش اسلوبی کے ساتھ کیا ہے جو طبیعت پر گراں نہیں گزرتی۔ مصنف کا گیارواں مضمون ”کاغذی ناؤ والے فاروقی“ عنوان سے ہے۔ فاروقی صاحب کا پورا نام راشد جمال فاروقی ہے۔ فاروقی صاحب زمانی اعتبار سے مابعد جدید شعراء میں شمار کئے جاتے ہیں۔ آفاق عالم کی زبان میں راشد جمال فاروقی صاحب فطرتاً شریف اور کم گوانسان ہیں وہ چھپنے چھپانے کی افراط و تفریط اور موضوع گفتگو بن جانے والی خوش فعلی سے بھی گریز کرتے ہیں لیکن اس کے باوجود ہم عصر شعری منظر نامہ سے کبھی غائب نہیں ہوتے اور مابعد جدید شعراء کی صف میں یاد کئے جاتے ہیں۔ وہ لکھنے اور شائع کرانے کے معاملے میں بڑے صبر و تحمل اور احتیاط سے کام لیتے ہیں۔ بقول آفاق صاحب۔۔۔۔۔

”یہ ان کے صبر و تحمل اور تخلیقی خود اعتمادی کا ہی نتیجہ ہے کہ وہ پرورش لوح و قلم کی تقریباً نصف صدی کی تکمیل کے بعد ”کاغذی ناؤ ہماری بھی“ کے نام سے اپنا تخلیقی شناخت نامہ لے کر افق ادب پر نمودار ہوئے ہیں۔“

فاروقی صاحب کے چند اشعار ملاحظہ ہوں۔۔۔۔۔

میں تو اپنی نظمیں اپنے آنکھن میں اچھاتا ہوں ازموں اور نعروں کی یورش سے اسے بچاتا ہوں

فاروقی صاحب غزل کے شاعر ہیں لیکن اسکے علاوہ انہوں نے نظمیں بھی کہیں ہیں وہ آزاد، معرّی اور نثری نظموں کی تمام ہیئتوں کو بے تکلف اپنے اظہار کا وسیلہ بناتے ہیں۔

مندرجہ بالا مضامین کے علاوہ اس کتاب میں اور بھی بہت سے خوبصورت مضامین بکھرے ہوئے ہیں ان ناموں کا ذکر مقالے کے ابتداء میں ہو چکا ہے مگر میں مقالے کی طوالت کے سبب ان مضامین کا تفصیلی جائزہ نہیں کر سکتی۔ بہر حال ڈاکٹر آفاق عالم صدیقی صاحب کا ہر مضمون قابل تعریف و قابل ستائش ہے۔ مندرجہ بالا تمام مضامین میں مصنف کی گہری بصیرت اور گہرے مطالعہ کا پتہ چلتا ہے۔

SHIRIN BANU HIREKUMBI

Assistant Professor . Dept of Urdu

Govt. First Grade College . Alnavar. Dist. Dharwad

اردو ناول کا سفر: ابتداء سے آج تک

ناول کا تعلق انسانی زندگی اور اس کے سماج سے ہے۔ یہ انسانی زندگی کے مسائل و اقدار کی تفہیم و تعبیر کا ایک اہم ذریعہ ہے۔ تہذیب و معاشرت کی عکاسی جس بہترین انداز میں ناول میں ہوتی ہے۔ وہ شاید ہی کسی دوسری صنف میں ہوتی ہو۔ ناول کا کینوس بہت بڑا ہوتا ہے۔ اسی لیے اس میں سماجی، سیاسی، تاریخی موضوعات اس میں سماج جاتے ہیں۔ یہی وجہ تھی کہ ہمارے اردو ناول نگاروں نے بھی اسے سماج کی اصلاح کا اسلحہ بنا کر استعمال کیا ہے۔ اور سماجی اصلاح کی کوشش کی ہے۔ - اردو میں ناول کا آغاز انگریزی ادب کے اثر سے ہوا۔ مولوی نذیر احمد اور پنڈت رتن ناتھ سرشار وہ فن کار ہیں جنہوں نے پہلے پہل اردو میں ناول لکھے۔ نذیر احمد کی مرآۃ العرس ۱۸۶۹ء میں شائع ہوئی اور اسی کو اردو کا پہلا ناول کہنا چاہیے۔ اس ناول مقصد لڑکیوں کی اصلاح و تربیت تھا۔

مولوی نذیر احمد نے اردو میں ناول کی بنیاد ڈالی تو پنڈت رتن ناتھ سرشار نے اس روایت کو آگے بڑھایا۔ ان کی سب سے مقبول تصنیف "فسانہ آزاد" ہے۔ لکھنؤ کے جاگیر دار اندماحول کی تصویر کشی، ظریفانہ انداز بیان، آزاد اور خوبی کے دلچسپ کردار، چست اور بر محل مکالمے اس کی مقبولیت کا راز ہیں۔

اردو ناول کا اگلا دور تاریخی ناولوں کا دور ہے۔ مولانا عبدالحلیم شرر اور محمد علی طیب نے تاریخی ناول لکھ کر اسلام کے شاندار ماضی کو دہرایا۔ ان کے ہاں تبلیغ اسلام کا جوش زیادہ نظر آتا ہے۔

سجاد حسین کے ناول کا پیلٹ، حاجی بغلول اور احمق الدین بھی اپنے زمانے میں بہت مقبول ہوئے۔ مرزا عباس حسین کا "رابط ضبط" اور جوالا پرشاد برق کے تراجم بھی اسی دور کے اضافے ہیں۔

اردو ناول کا اگلا دور اردو ادب کی تاریخ میں ایک یادگار عہد ہے۔ اس عہد میں مرزا محمد ہادی رسوا کا امر اوجان ادا وجود میں آیا۔ انہوں نے اور ناول بھی لکھے۔ مثلاً ذات شریف اور شریف زادہ لیکن جس کا زمانے نے انہیں زندگی جاوید عطا کی وہ "امر اوجان ادا" ہے۔ جو ہر لحاظ سے ایک بہترین اور مکمل ناول ہے۔ اس میں انیسویں صدی کے وسط کا لکھنؤ پھر سے جی اٹھا ہے۔ پلاٹ، کردار نگاری، مکالمے منظر کشی، زبان و

بیان ہر لحاظ سے یہ ناول اردو ادب کا شہکار ہے۔ اس ناول میں انہوں نے ایک ایسے عورت کی کہانی پیش کی ہے جو طوائف تو ضرور ہے مگر زندگی بھر اس دلدل سے لپکنے کی برابر ناکام کوشش کرتی رہتی ہے۔ اس ناول کے ذریعے رسوائی عورت کی بے بسی کی کامیاب تصویر کشی کی ہے۔

مولانا راشد الخیری کو "مصور غم" کے نام سے یاد کیا جاتا ہے۔ انھوں نے ہندوستان کی مسلم خواتین پر اپنی توجہ مرکوز رکھی۔ اور ہمارے معاشرے میں ان کی جو دردناک حالت ہے ناولوں میں اس کی تصویر کھینچی۔ ان کے ناولوں کی تعداد بہت زیادہ ہے۔

اس کے بعد اردو ناول کی دنیا میں ایک ایسے فن کار نے قدم رکھا جس کے جادو نگار قلم سے چھو کر اردو ناول کندن ہو گیا۔ یہ پریم چند ہیں جنہیں جدید اردو ناول کا بانی کہنا مناسب ہو گا۔ اس وقت جو مسائل درپیش تھے پریم چند نے ان کو اپنے ناولوں میں جگہ دی۔ اور ادب کو نئی سماجی حقیقت نگاری سے آشنا کیا۔ نئی تکنیک بھی ان کے ہاں نظر آتی ہے۔ ان کی انسان دوستی نے اردو ناول کو ہر دل عزیز بنایا۔ انھوں نے بہت سے ناول لکھے جن میں سے بہت اہم ناول ہیں، گودان، میدان عمل، بازار حسن، گوشہء عافیت، چوگان ہستی۔

پریم چند نے ہندوستان کے دیہات کو بہت نزدیک سے دیکھا تھا۔ اور دیہات کے مسائل سے وہ گہری واقفیت رکھتے تھے۔ ان کے ناولوں میں دیہات اور دیہات کے مسائل بہت سلیقے کے ساتھ سموئے ہوئے ہیں۔ انسانی نفسیات کے وہ نباض ہیں۔ اس لیے کردار نگاری میں بھی بڑی مہارت رکھتے ہیں۔ پریم چند اب تک اردو کے سب سے بڑے ناول نگار ہیں۔

ترقی پسند تحریک نے بھی اردو ناول کو بہت کچھ دیا۔ اس تحریک کا آغاز پریم چند کے زمانے ہی میں ہو گیا تھا بلکہ انھوں نے اس کی سرپرستی بھی کی۔ ترقی پسند تحریک سے وابستہ ناول نگاروں نے محنت کشوں کی منگوں کی ترجمانی کی، وقت کے تقاضوں کو سمجھا۔ زندگی اور ادب کے رشتے کو اجاگر کیا اور اردو ناول کو نئی راہیں دکھائیں۔ اس سلسلے میں سجاد ظہیر کا "لندن کی ایک رات" قاضی عبدالغفار کالیلی کے خطوط، عصمت چغتائی کا "ٹیڑھی لکیر" قرۃ العین حیدر کا "آگ کا دریا، کرشن چندر کی شکست اور عزیز احمد کا گریز خاص طور پر قابل ذکر ہیں۔

سجاد ظہیر کے ناول "لندن کی ایک رات" میں بعض ایسے رجحانات نظر آتے ہیں جو اردو ناول میں پہلی بار داخل ہوئے۔ یہاں ہم کرداروں کی ذہنی کشمکش سے روشناس ہوتے ہیں۔ فن کار نے اس ناول میں نفسیاتی تجزیے کا اچھا نمونہ پیش کیا ہے۔ قاضی عبدالغفار نے بھی یہی تکنیک اختیار کی ہے اور خطوط کی شکل میں مرکزی کردار کا ذہنی خلفشار پیش کر دیا ہے۔

عصمت چغتائی نے متوسط طبقے کے مسلمان گھرانوں کے لڑکوں اور لڑکیوں کو اپنے ناول میں جگہ دی ہے، ان کے جذباتی اور جنسی پہلوں کو اجاگر کیا ہے اور نفسیاتی تحلیل کا طریق کار اپنایا ہے۔ اس لیے ان کے ناولوں میں جا بجا عریانی پیدا ہو گئی ہے۔ ان کا ناول "ٹیڑھی لکیر" خاصا مقبول رہا ہے۔ یہ ایک ایسی لڑکی کی کہانی ہے جو حالات کا مردانہ وار مقابلہ کرتی ہے۔

کرشن چندر نے اشر کی خیالات کا فن کارانہ انداز میں پرچار کیا۔ "شکست" میں ایک ایسے نوجوان کی کہانی بیان ہوئی ہے جس میں ہمت کی کمی ہے۔ ذات پات اور سماجی بندھنوں سے وہ عاجز ہے مگر اس کے خلاف آواز اٹھانے کی ہمت نہیں رکھتا۔ کرشن چندر بڑی صلاحیتوں کے مالک تھے۔ مگر بسیار نویسی نے ان کے فن کو نقصان پہنچایا۔

اس دور میں عزیز احمد نے بھی اپنے فن کا سکہ جمایا۔ ایسی بلندی ایسی ہستی، گریز اور ہوس جیسے کامیاب ناول ان کے قلم کے رہین منت ہیں۔ ان میں گریز سب سے زیادہ مقبول ہوا۔

ہمارے عہد کی سب سے سربر آوردہ ناول نگار قرۃ العین حیدر ہیں۔ ان کی شہرت زیادہ تر اس کی تکنیک کے سبب ہے جسے شعور کی روکھا جاتا ہے اور جسے انھوں نے بڑے سلیقے کے ساتھ برتا ہے۔ اب تک اردو ناول میں اس تکنیک کے استعمال کی بہترین مثال "آگ کا دریا" ہے۔ میرے بھی صنم خانے، آخر شب کے ہمسفر، چاندنی، گردش رنگ چمن، ان کے مقبول ناول ہیں۔ اعلیٰ طبقے کی زندگی قرۃ العین حیدر بڑی چابک دستی سے پیش کرتی ہیں۔

موجودہ صدی کا نصف آخر جس میں ہم آپ سانس لے رہے ہیں، ناول کے نقطہ نظر سے خاص طور پر زرخیز ہے۔ تقسیم ملک کے بعد ایک عرصے تک ہجرت اور جلا وطنی پر ہمارے فنکاروں کی توجہ مرکوز رہی۔ پھر دھیرے دھیرے یہ دائرہ بڑھتا اور پھیلتا گیا۔ انسانی رشتوں کی پیچیدگیاں، ذہنی کشمکش، رفتہ رفتہ اردو ناول میں زیادہ جگہ پاتی گئیں۔ اس میں زیادہ گہرائی آتی گئی۔ اور ماضی قریب میں ایسے بہت سے ناول لکھے گئے جن پر ترقی یافتہ زبانیں بھی رشک کر سکتی ہیں۔ ان میں سے اہم کی فہرست تو یہاں میں کی جاسکتی ہے لیکن ان کے بارے میں اظہار خیال کی یہاں گنجائش نہیں۔ یہ فہرست کچھ اس طرح ہے۔

عبداللہ حسین کا ادا اس نسلیں اور باگھ "شوکت صدیقی کا" خدا کی بستی، خریجہ مستور کا "آگن، حیات اللہ انصاری کا" لہو کے پھول "راجندر سنگھ بیدی کا" ایک چادر میلی سی "بلونت سنگھ کا" معمولی لڑکی، قاضی عبدالستار کا "شب گزیدہ، مہندر ناتھ کا "ارمانوں کی سیج، جیلہ ہاشمی کا تلاش بھاراں "اور "رو؟" جیلانی بانو کا ایوان غزل، انور سجاد کا "خوشیوں کا باغ، انتظار حسین کا بستی، ہلیم اختر کا "ضبط کی دیوار" ہمارے عہد کے لازوال ناول ہیں۔

1980 کے بعد کے منظر نامے پر نظر ڈالی جائے تو میں ناول میں بڑے اہم نام ملتے ہیں جن میں عبدالصمد، حسین الحق، شموئل احمد، غضنفر، پیام آفاقی، ترنم ریاض، مشرف عالم ذوقی، شائستہ فاخری، ثروت خان، رحمن عباس، خالد جاوید، اختر آزاد اور احمد صغیر وغیرہ قابل ذکر ہیں۔ ان کے علاوہ اور بھی بہت سے ناول نگار ہیں جنھوں نے اپنے ناولوں کے ذریعے اپنے عہد کی معاشرت کی بہت ہی خوبصورت عکاسی کی ہے۔ تمام ناول نگاروں کا فردا فردا ذکر مشکل ہے۔ اس لیے چند ناول نگاروں تک ہی میری گفتگو محدود ہوگی۔ یہ ناول نگار وہ ہیں جنھوں نے ناول کی دنیا کو نئے امکانات

سے روشناس کرایا ہے اور ہماری تہذیب و معاشرت کے نقوش اپنے ناولوں میں پیش کیے ہیں۔ انہی میں عبدالصمد جیسے ناول نگار بھی ہیں جنہیں سائبہ اکا دمی کا باوقار ایوارڈ مل چکا ہے۔ ان کا شمار اس عہد کے ممتاز فکشن نگاروں میں ہوتا ہے۔ وہ ناول اور افسانہ دونوں میں یکساں فنی مہارت رکھتے ہیں۔ انھوں نے کئی مشہور ناول لکھے ہیں جن میں دو گز زمین 1988، مہما 1992، خوابوں کا سویرا 1994، مہاساگر 1999، اور دھمک 2004 قابل ذکر ہیں۔ ناول دھمک میں انھوں نے سیاست کی بد عنوانیوں اور استحصال کے بھیانک رنگ کی تفصیل سے پیش کرنے کی کوشش کی ہے۔ عبدالصمد نے صوبہ بہار کی سیاست کے گلیاروں کا بہت گہرا مشاہدہ کیا ہے۔ اس لیے ان کے ناولوں میں سیاسی موضوعات بکثرت ہیں۔ سیاست ان کا پسندیدہ موضوع ہے۔ اس لیے بہت سارے سیاسی مسائل کو انھوں نے اپنے ناولوں کا موضوع بنایا ہے۔ ناول "شکست کی آواز" میں عبدالصمد نے سیاست اور معاشرت کے موضوع سے الگ ہٹ کر جنسیت کو اپنا موضوع بنایا ہے اور ندیم نام کے ایک Introvert نوجوان کی شخصیت میں پوشیدہ جنسی شعور کی پیچیدگیوں کو پیش کیا ہے۔ ندیم لڑکیوں سے ڈرتا ہے۔ لیکن نوری کو ندیم عریاں انداز میں دیکھتا بھی ہے۔ مگر جب لڑکی اپنا جسم دکھانے لگتی ہے تو نوجوان گھبرا جاتا ہے۔ اس ناول کے ذریعے ناول نگار نے سماج میں پھیلی ہوئی برائیوں اور سماج کے دوغلے رویے کو بھی پیش کیا ہے۔

غضنفر بھی اس عہد کے بہت ہی کامیاب فکشن نگار ہیں جنھوں نے بہت سے ناول لکھے ہیں۔ جن میں پانی، مچھلی، دویہ بانی، فسوں، وش منٹھن، شوراب، مانجھی وغیرہ قابل ذکر ہیں۔ دویہ بانی میں انھوں نے پہلی بار دلتوں کے مسائل کو اپنا موضوع بنایا ہے۔ دلت ڈسکوریس مابعد جدیدیت کا ایک اہم مسئلہ ہے۔ غضنفر نے اردو میں دلتوں کے کرب اور اذیت کو بہت ہی فنکاری کے ساتھ پیش کیا ہے۔

ناول ہمارے عہد کی ایک مقبول ترین صنف ہے اور اس صنف نے بہت زیادہ مقبولیت اور عظمت بھی حاصل کی ہے۔ ناول کے آغاز سے لے کر اب تک کا جو منظر نامہ ہے وہ زیادہ مایوس کن نہیں ہے۔ یہ الگ بات ہے کہ آج کے عہد میں بڑے ناول نہیں لکھے جا رہے ہیں۔ لیکن ایسا بھی نہیں ہے کہ ناول کی صنف کمزور ہو رہی ہو۔ آج کے عہد میں بھی کچھ ایسے ناول نگار ہیں جن کی وجہ سے ناول کی صنفی عظمت میں اضافہ ہو رہا ہے۔ اور اس میں تخلیق کار اسلوب اور موضوع کی سطح پر نئے نئے تجربے بھی کر رہے ہیں۔ چونکہ زمانہ بدل رہا ہے اس لیے ناول کے طرز تحریر میں بھی تبدیلی آئی ہے اور فنکاروں کا طرز احساس بھی بدلا ہے۔ اور ان کی حاشیائی حیثیت کو ناول کے ذریعے پیش کیا ہے۔

وش منٹھن میں انھوں نے ہندو مسلم تعلقات، اختلافات اور تضادات کو موضوع بنایا ہے جبکہ شوراب بیانیہ اسلوب میں لکھا گیا ہے۔ اس کے بعد غضنفر نے "مانجھی" جیسا ناول لکھا۔ اس ناول پر بہت زیادہ گفتگو ہوئی اور اسے غضنفر کا ایک اہم ناول مانا جاتا ہے۔ مانجھی کا ہیرو وی این رائے ہے اور اس کردار کے ذریعے غضنفر نے اس عہد کی سیاست، ثقافت اور معاشرت کو بڑی فنکاری کے ساتھ پیش کیا ہے۔ اس ناول میں بہت سارے اساطیر اور علامات بھی ہیں۔ کردار کے ذریعے یہ واضح کیا گیا ہے کہ آج کی تہذیب و ثقافت میں کس طرح ذہنی اور فکری تصادم کی شکلیں پیدا ہوتی ہیں اور کس طرح ایک معمولی چیز دو فرقوں کے درمیان تفرقے کا سبب بن جاتی ہے۔

خواتین ناول نگاروں میں ترنم ریاض منفرد مقام رکھتی ہیں۔ انھوں نے اردو ادب کو کئی شاہکار ناول عطا کیے ہیں جن میں مورتی، برف آشنا پرندے خاص اہمیت کے حامل ہیں۔ مورتی ناول میں ازدواجی زندگی کے مسائل اور ناکام ازدواجی زندگی کے اسباب کو بحث کا موضوع بنایا گیا ہے۔ ان کا دوسرا ناول 'برف آشنا پرندے' ہے جو اشاعت کے بعد سے ہی ادبی حلقوں میں بحث کا موضوع بنا ہوا ہے۔ اس ناول میں ایک مسلم میری خاندان کے تہذیبی زوال کی کہانی بیان کی گئی ہے۔ اس کہانی کے کردار میاں بیوی ہیں جن کے درمیان اختلافات اور ناراضگی بھی ہے۔ اس میں شوہر کی زیادتی اور بیوی کا صبر و استقلال بھی ہے۔ ان دونوں کے جھگڑوں کا اثر ان کی اولاد پر بھی صاف نظر آتا ہے۔ یہ ناول آج کے رشتوں کی بہترین عکاسی کرتا نظر آتا ہے۔ یہ بہت ہی اہم موضوع پر لکھا گیا ناول ہے۔ یہ آج کا موضوع ہے کیونکہ آج میاں بیوی کے درمیان اختلافات کی وجہ سے بچوں پر اس کے منفی اثرات پڑ رہے ہیں۔ اس تعلق سے بہت سی نفسیاتی کتابیں بھی لکھی گئی ہیں۔ خاص طور پر ازدواجی رشتوں میں جو دراز پیدا ہو جاتی ہے اس پر بھی مقالات و مضامین لکھے جاتے رہے ہیں لیکن ایک ناول نگار کس طرح اس موضوع کو مس کرتا ہے وہ دیکھنا ہو تو یہ برف آشنا پرندے میں دیکھیے۔ انھوں نے بڑی خوبصورتی کے ساتھ اس موضوع کو پیش کیا ہے اور یہ واضح کیا ہے کہ عورت مرد کے درمیان تناؤ سے بچوں کی ذہنی اور فکری توانائی بھی ختم ہو جاتی ہے۔ ان کے خواب بھی مرجھا جاتے ہیں۔ ان کا مستقبل بھی اندھیرے میں جھلکنے لگتا ہے اور وہ اپنے آپ کو بے بس اور بے سہارا ماننے لگتے ہیں۔ میاں بیوی اور بچوں کی نفسیات کے حوالے سے یہ ناول بہت ہی عمدہ ہے۔ آج کی معاشرت میں اس طرح کے ناولوں کی بڑی شدید ضرورت تھی۔ ترنم ریاض چونکہ عورتوں کی نفسیات سے اچھی طرح آگاہ ہیں اور مردوں کے احوال سے بھی باخبر ہیں اور بچوں کے تئیں بھی ان کا ایک مشفقانہ رویہ ہے، اس لیے بڑی ہی عمدگی کے ساتھ وقت کی ضرورت کے تحت انھوں نے اس اہم موضوع کو اپنے ناول کا حصہ بنایا ہے اور اس موضوع کی اہمیت اور ان کے اسلوب کی ہی وجہ سے برف آشنا پرندے کا شمار ہمارے عہد کے ایک اہم ناولوں میں ہوتا ہے۔ شائستہ فاخری بھی ہمارے عہد کی ایک اہم فکشن نگار ہیں۔ انھوں نے بہت جلد مقبولیت اور شہرت کی بلندیاں طے کی ہیں۔ ان کے ناولوں کے جو موضوعات ہیں ان موضوعات نے لوگوں کو اپنی جانب متوجہ کیا ہے۔ خاص طور پر تانیشی ڈسکورس کے ذیل میں ان کے ناول بڑی اہمیت کے حامل ہیں۔ تانیشیت مسائل اور متعلقات کو انھوں نے بڑی عمدگی کے ساتھ اپنے ناول کا مرکز بنایا ہے۔ ان کے ناولوں میں عورت ایک مفعول نہیں ایک فاعلی کردار میں نظر آتی ہے۔ ایک احتجاجی اور باغیانہ تیور لیے ہوئے عورتیں ان کے ناولوں کا کردار بنتی ہیں اور عورتوں کی زندگی سے متعلق مسائل اور مصائب کو بہت ہی معروضی اور منطقی انداز میں پیش کرتی ہیں۔ شائستہ فاخری کا طرز تحریر بھی بہت عمدہ ہے۔ قاری کو اپنی طرف کھینچنے کی پوری طاقت رکھتا ہے۔ یہی وجہ ہے کہ شائستہ فاخری نے بہت کم عرصے میں فکشن نگاروں کی صف میں اپنا ایک اہم مقام پیدا کر لیا ہے۔ "نادیدہ بہاروں کے نشاں" میں عورت کی مظلومیت اور بے بسی کو موضوع بحث بنایا گیا ہے جو مرد کی خود غرضی، بے دردی اور انانیت کا ثبوت ہے۔ انھوں نے ایک نازک مسئلے "حلالہ" کو بڑی سچائی کے ساتھ پیش کیا ہے۔ یہ حلالہ ایک ایسا مسئلہ ہے جو آج سیاسی گفتگو کا بھی مرکز بن چکا ہے اور اس پر پہلے بھی کئی افسانے لکھے جاپچکے ہیں مگر شائستہ فاخری نے "حلالہ" کے موضوع کو اپنے طور پر تانیشی انداز میں پیش کیا ہے۔ اس ناول کا مرکز کڑی کردار علیہ ہے۔ اس میں ایک طرف عورت کی بے بسی اور

لاچاری کا اظہار ملتا ہے تو دوسری طرف مرد کے جابرانہ رویے کی عکاسی کی گئی ہے۔ اس کے علاوہ بھی ان کے جو ناول ہیں ان میں آج کے عہد کے ان مسائل کو مرکز بنایا گیا ہے جو عورت کی ذات اور زندگی سے متعلق ہیں۔ شائستہ فاخری نے عورتوں پر ہونے والے مظالم کو اپنے سماج میں دیکھا ہے۔ یہی وجہ ہے کہ وہ ان بے بس اور مظلوم عورتوں کے لیے آواز بلند کرتی ہیں۔ یہی وجہ ہے کہ ان کے ناول مردہاوی نظام کے خلاف ایک طرح سے صرف احتجاج نہیں ہیں بلکہ حقیقت کی عکاسی ہے۔ انھوں نے جس طور پر عورتوں کو دیکھا اور محسوس کیا۔ اسی طرح ان کے کرب اور اذیت کی داستان تحریر کر دی ہے۔ شائستہ فاخری کے یہاں بڑے امکانات ہیں۔ اور ان سے مستقبل میں بھی بڑی توقعات ہیں۔ ان کا تخلیقی سفر اسی طرح جاری رہے گا تو یقیناً اردو ادب کا دامن اور بھی عمدہ اور خوبصورت ناولوں سے بھر جائے گا اور صنف ناول کی ثروت میں گراں قدر اضافہ ہو گا۔

ان کے علاوہ مشرف عالم ذوقی نے بہت سے اہم ناول لکھے ہیں جن میں مسلمان، بیان، پوکے، مان کی دنیا، لے سانس بھی آہستہ وغیرہ قابل ذکر ہیں۔ ہندوستان کی تہذیب و ثقافت اور معاشرت کو اپنے ناداؤں موضوع بنایا ہے اور بہت ہی بے باکی کے ساتھ سیاسی مسائل پر گفتگو کی ہے۔ 'لے سانس بھی آہستہ' ان کا ایک بہت عمدہ ناول ہے۔

احمد صغیر بھی ایک اچھے ناول نگار ہیں جن کے کئی ناول منظر عام پر آچکے ہیں۔ جنگ جاری ہے، دروازہ ابھی بند اور ایک بوند اجالا ان کے اچھے ناول ہیں ان میں آج کی تہذیبی اور معاشرتی اقدار کے لیے کو موضوع بنایا گیا ہے اور مشترکہ تہذیب کے بکھرے ناولوں نے مرکز میں رکھ کر ناول تحریر کیے ہیں۔

ان کے علاوہ اور بہت سے ناول نگار ہیں جن گفتگو کی جاسکتی ہے مگر یہاں صفحات کی تنگ دامانی کی وجہ سے سب پر تفصیلی گفتگو ممکن نہیں ہے۔ آخر میں یہی کہا جاسکتا ہے کہ ہمارے عہد کے ناول نگاروں نے اپنے دور کے سماجی اور سیاسی مسائل کو بڑی بے باکی سے بیان کیا ہے اور اکیسویں صدی میں اردو ناول فن اور موضوع پر اعتبار سے ارتقا پذیر ہے۔ جس طرح کے مسائل زندگی میں جنم لے رہے ہیں ان مسائل کے حوالے سے ناول بھی تحریر کیے جا رہے ہیں اور یہ ناول یقینی طور پر ہمارے عہد کی سیاسی اور سماجی دستاویز بننے جا رہے ہیں۔ اور برابر ہمارے سماج کی اصلاح کی کوشش میں لگی ہوئی ہیں۔

حوالہ جاتی کتابیں :

- 1۔ اردو ناول نگاری _____ سہیل بخاری
- 2۔ بیسویں صدی میں اردو ناول _____ ڈاکٹر یوسف سرمست
- 3۔ ہندوستانی اردو ناول کی ایک صدی _____ خالد اش